

Міністерство освіти і науки України
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

(м. Харків, Україна)

УНІВЕРСИТЕТ МИКОЛАСА РОМЕРИСА

(м. Вільнюс, Литва)

РИЗЬКИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(м. Рига, Латвія)

УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ І СТРАХУВАННЯ

(м. Софія, Болгарія)

МІНГЯЧЕВІРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(м. Мінгячевір, Азербайджан)

КАЗАХСЬКИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ

ІНСТИТУТ ІМЕНІ Л.Б. ГОНЧАРОВА

(м. Алмати, Казахстан)

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної наукової конференції
з проблем вищої освіти і науки

**«НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ
ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ»**

12 травня 2023 р.

<https://dl2022.khadi-kh.com/course/view.php?id=4422>

Харків 2023

У збірнику представлено матеріали Міжнародної наукової конференції з проблем вищої освіти і науки «Науково-методичні аспекти підвищення якості підготовки фахівців в умовах глобальних викликів». Матеріали подано у авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти думки авторів. Автори наукових публікацій несуть відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних назв та гарантують відсутність академічного плагіату. Матеріали призначено для користування широкого кола зацікавлених осіб – науковцями, викладачами закладів вищої освіти, викладачами середніх навчальних закладів, працівниками органів державної влади, підприємствами, здобувачами освіти тощо.

Редакційна колегія:

Голова:

Богомолів В. О. – ректор ХНАДУ, доктор технічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

Заступники Голови

Батракова А.Г. – перший проректор ХНАДУ, доктор технічних наук, професор;

Шевченко І. Ю. – декан факультету управління та бізнесу ХНАДУ, доктор економічних наук, професор;

Дмитрієва О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва ХНАДУ.

Члени оргкомітету:

Криворучко Оксана Миколаївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту ХНАДУ;

Ковальова Тетяна Володимирівна, к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування ХНАДУ;

Ротомскіс Ірмантас, д.е.н., професор, заступник декана факультету економіки і управління фінансами Університету Миколаса Ромериса (Литва);

Лаце Наталія, д.е.н., професор, завідувач кафедри корпоративних фінансів та економіки Ризького технічного університету (Латвія);

Брітченко Ігор Геннадійович, д.е.н., професор, професор Університету страхування та фінансів (Болгарія);

Мустафаєв Вугар Сабір оглу, доктор філософії з техніки, доцент, завідуючий відділом науки та інновацій Мінгячевірського державного університету (Азербайджан);

Калгулова Роза Жумахметівна, к.е.н., професор, завідувач кафедри економіки Казахського автомобільно-дорожнього інституту ім. Л.Б. Гончарова (Казахстан);

Відповідальний секретар:

Нестеренко В.Ю. – доцент кафедри економіки і підприємництва ХНАДУ, к.е.н., доцент.

Науково-методичні аспекти підвищення якості підготовки фахівців в умовах глобальних викликів : матеріали міжнародної наукової конференції з проблем вищої освіти і науки, м. Харків, 12 травня 2023 р. / ХНАДУ. Харків, 2023. 348с.

URL: <https://dl2022.khadi-kh.com/course/view.php?id=4422>.

© Колектив авторів, 2023

ЗМІСТ

Секція 1.ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ГОЛОВНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Близнюк А.О. В ПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ	11
Будякова О.Ю., Дьяконов І.О. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ SMART УПРАВЛІННЯ ЛІДЕРАМИ КОМПАНІЙ СВІТОВОГО РИНКУ.....	13
Вербицька В.І. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТИ У ВИКЛИКАХ СУЧАСНОГО СВІТУ.....	18
Вербицька В.І., Бредіхін В.М., Бєлов Л.О. ЗНАЧИМІСТЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ НАВЧАННЯ.....	23
Дмитрієва О.І., Куш А.А. СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	28
Догадайло Я.В., Серeda А.І. LMS «MOODLE» ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДЛЯ	30
Кирчата І.М. ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС.....	35
Корсунова К.Ю. МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЗАЛУЧЕНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	37
Левченко Я.С. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ У ЖИТТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС.....	40
Мордовцев О.С., Аліпова Д.О. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ ЯК СИСТЕМНИЙ ПРОЦЕС.....	44
Мордовцев О.С., Швець К.Є. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ	46
Нестеренко В.Ю., Кривоконь О.С. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	48
Прокопенко М.В. ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПЛАТФОРМИ MOODLE ЯК ЕФЕКТИВНОГО ІНСТРУМЕНТУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	50
Прокопенко М.В. ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІТ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	52

Шершенюк О.М., Шебеда Р.Є. ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	54
---	-----------

Секція 2. ПРИНЦИПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Skinder N. SOFT SKILLS: MORE THAN AN ACADEMIC DISCIPLINE.....	57
Ачкасова Л.М. НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	58
Деділова Т.В., Красиля Д.О. ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДУ «ПЕРЕВЕРНУТОГО КЛАСУ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	62
Деділова Т.В., Миронов С.А. ВИКОРИСТАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПІДХОДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	64
Кирчата І.М., Горбуненко А.Б. АДАПТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ ТА ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАТРЕБУВАНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ.....	66
Ковальова Т.В., Ковальов П.А. ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	69
Криворучко О.М., Федотова І.В., Бочарова Н.А. РОЛЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РОЗРОБЦІ ТА ВДОСКОНАЛЕННІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ: ВАЖЛИВІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЯКОСТІ НАВЧАННЯ.....	72
Нестеренко В.Ю., Олійник Д.О. ВПЛИВ ВІЙНИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ.....	77
Нестеренко В.Ю., Осьмірко І.В. ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ	78
Нестеренко В.Ю., Худяков Р.С. ВІЙНА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	80
Романенко О.Ю. ДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД РОБОТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	82
Федотова І.В., Бочарова Н.А. ОСНОВНІ НЕДОЛІКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	86
Шершенюк О.М., Азізова А.З. ПРИНЦИПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	91

Ярещенко Н.В., Притула О.А. ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	94
--	-----------

Секція 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ТА ПІДВИЩЕННЯ

ЯКОСТІ ЯК ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Balakishiyeva Vafa Tofik kyzy, Mammadova Leyla Zulfugar kyzy FUNDAMENTALS OF TECHNOLOGY IN A FOREIGN LANGUAGE.....	97
Ismailova Aygun APPLICATION OF PROBLEM-BASED LEARNING TECHNOLOGY IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	100
Rahimov Mehdi, Maharramova Vafa THE BASICS OF THE FORMATION OF A MARKETING SYSTEM IN ORGANIZATIONS OF THE EDUCATIONAL SPHERE.....	103
Бабайлов В.К. ІНЖЕНЕРНІ РИЗИКИ – ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ.....	113
Бочарова Н.А., Федотова І.В. МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД КАФЕДРИ МЕНЕДЖМЕНТУ ХНАДУ.....	116
Величко Я.І. ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ДОСВІД АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	121
Водолажська Т.О. ДОСЛІДЖЕННЯ ВИБІРКОВИХ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШОГО БАКАЛАВРА ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ».....	124
Деділова Т.В. БРЕНД-СТРАТЕГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	129
Деділова Т.В., Юрченко О.В. ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	132
Дмитрієва О.І., Миргород Д.І. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	134
Дмитрієва О.І., Стогул К.М. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ.....	136
Єфименко О.В. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОЗДАТНИХ ФАХІВЦІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	138
Криворучко О.М. ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	140

Кошлань О.А. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	142
Кудрявцев В.М. ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПРОЦЕС АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	145
Кудрявцев В.М. СУЧАСНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	150
Кудрявцева О.В. ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	155
Левченко Я.С., Шкуратов О.О. ТЬЮТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ЗВО.....	160
Мордовцев О.С. ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЯДРО ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНУ.....	162
Мордовцев О.С. ПРОФЕСІЙНИ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАФТОГАЗОВІ ГАЛУЗІ.....	165
Мордовцев О.С. РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	168
Непран А.В. УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 051 «ЕКОНОМІКА» — ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....	171
Непран А. В., Маковецька А. А. МОДЕРНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ – ОДНА ІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	174
Непран А.В., Нікітіна А.В. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ КУРСУ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ – ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....	176
Нестеренко В.Ю. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ОСВІТІ.....	179
Нестеренко В.Ю. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ.....	181
Олійник Л.В., Аксанов Т.Ш., Олійник В.Л., Гнесь Б.М. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	183
Шевченко І.Ю. РОЛЬ РОБОТОДАВЦІВ ЯК КЛЮЧОВИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У ПРОЄКТУВАННІ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ.....	187
Шершенюк О.М., Михайленко Н.П. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....	189

Юрченко О.В., Деділова Т.В. ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗВО ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....	191
Hüseynova Emiliya Yəhya qızı DAVAMLI İQTISADI İNKİŞAFIN TƏMIN EDİLMƏSİNDƏ PEŞƏKAR KADR HAZIRLIĞININ ROLU.....	194
Nəsibova Arifə Carı qızı DAVAMLI İNKİŞAFIN TƏMIN EDİLMƏSİNDƏ KADR POTENSIALININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİNİN AZƏRBAYCAN MODELİ.....	199
Niftəliyev Nazim Fazil oğlu TƏHSİL SİSTEMİNİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ PROSESİ TƏHSİLİN İNKİŞAFI ÜZRƏ DÖVLƏT STRATEGİYASININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ.....	203
Калгулова Р.Ж. НАРЫҚ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТТІҢ ҰЙЫМДЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЫСАНДАРЫ.....	209
Омарова А.Б. ЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕФОРМА ҚОҒАМДЫҚ ЖАРАСЫМДЫЛЫҚ.....	213

Секція 4. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ І

ПІДПРИЄМНИЦТВА: КОМПЕТЕНТНОСТНИЙ ПІДХІД

Huseynova Ruhiyya Adil gızı STATE INNOVATION POLICY AND ITS REGULATION.....	220
Бабайлов В.К. ЗОВНІШНЯ РИЗИК-ЕКОНОМІКА ЗАМІСТЬ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	228
Бабайлов В.К., Гудков О.О. РИЗИК-УПРАВЛІННЯ – ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ.....	231
Бабайлов В.К., Муха М.М. УПРАВЛІНЯ РИЗИКАМИ АБО УПРАВЛІННЯ ВТРАТАМИ ВІД РИЗИКІВ.....	234
Близнюк А.О. РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ.....	236
Деділова Т.В., Жованик О.О. СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ.....	238
Деділова Т.В., Марченко Д.О. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	241
Деділова Т.В., Согомонян А.К. ЦИФРОВИЙ WORKSHOP ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	243

Кирчата І.М. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ФАХІВЦІВ	3
ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	245
Кирчата І.М., Кирчатий Ю.В. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	248
Кудрявцева О.В. МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	250
Кудрявцев В.М., Безрученко М.О. ОСОБЛИВОСТІ БАЛЬНО-РЕЙТИНГОВОЇ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТА	253
Кудрявцев В.М., Копилов В.Р. АКТУАЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ В ЗВО.....	257
Михайленко Н.П., Шевченко І.Ю. НАУКОВА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ.....	261
Непран А.В. УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ У ВУЗАХ.....	263
Нестеренко В.Ю., Бабій В.С. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	267
Нестеренко В.Ю., Коваль І.Б. ДУАЛЬНА ОСВІТА В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	269
Нестеренко В.Ю., Тарянік Ю.С. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-ОСВІТИ.....	271
Пахомова Л.В. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ВИРОБНИЧИХ РИЗИКІВ.....	273
Пахомова Л.В., Бабайлов В.К. КОРЕКЦІЯ ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	276
Сідельнікова В.К. МОЖЛИВОСТІ КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН» ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	3
ЕКОНОМІКИ.....	279
Токар І.І. СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ХНАДУ.....	282
Токар І.І., Хижниченко А.О. ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ ХНАДУ).....	285

Хорошилова І.О.	ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ В УКРАЇНІ.....	287
Шевченко І.Ю.	ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ МЕГАТРЕНДАМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	290
Шевченко І.Ю.	КОНЦЕПЦІЯ 4К У ФОРМУВАННІ SOFT SKILLS БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ.....	292
Шершенюк О.М.	КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ПІДґРУНТЯ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ФАХІВЦІВ	294
Əliyeva Təranə Əsman qızı	KADRLARIN SƏMƏRƏLİLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNDƏ İNNOVATİV YANAŞMALARIN NƏZƏRİ ASPEKTLƏRİ.....	296
Kərimova Mehriban Allahverən qızı	SAHİBKARLIQ MÜHİTİNDƏ FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN MÜƏSSISƏLƏRİN VƏ KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARININ MALİYYƏ SISTEMI.....	300
Səfərova Təranə Allahverdi qızı	SAHİBKARLIĞIN FORMALAŞMASINA TƏSİR EDƏN AMİLLƏR.....	305
Xəlilov Xəlil Ramiz oğlu	SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN İQTİSADİYYATDA ROLU.....	309

Секція 5. ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗВО: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Алієв Р.А.	РОЗВИТОК РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧИХ СИСТЕМ ФІТНЕСУ.....	313
Безніс О.Є.	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИТРИВАЛОСТІ ГРАВЦІВ У НАСТІЛЬНОМУ ТЕНІСІ.....	316
Безніс П.С.	ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ СИЛИ.....	321
Зайцев С.С.	ВПЛИВ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН ОРГАНІЗМУ.....	324
Кірсанов М.В.	ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ.....	327
Курилко М.Ф.	ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО-ТЕХНІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ФУТБОЛІСТІВ.....	331
Плотніков Є.К.	НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	334

Семенов А.І. ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗВО: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ.....	339
Шевченко В.І. ОСНОВНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ СИЛИ.....	341

Секція 1
***Цифрова трансформація як головний аспект розвитку
національної системи освіти***

**ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ**

Близнюк А.О., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
basket1979@ukr.net

Необхідність впровадження сучасних інформаційних технологій сьогодні обумовлена наступними факторами, а саме: показниками навченості студентів, переходом на нові стандарти і підготовкою до викладання оновленого змісту освіти, а також цільовими і структурними змінами у ВНЗ.

Застосування інформаційних технологій вимагає підготовки підростаючого покоління до реалій інформаційного суспільства. Крім того, дуже значимою є якісна підготовка фахівців у професійній області. Глобальним завданням у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців стає інформаційна культура та інформаційна компетентність.

Вагомим факторів, що сприяють підвищенню якості навчання студентів, є освоєння викладачами сучасних педагогічних технологій з подальшим впровадженням у навчально-виховний процес.

Далеко не будь-яка технологія може бути застосована кожним педагогом, багато залежить від його професіоналізму, досвіду роботи, методичної та матеріальної забезпеченості педагогічного процесу. Необхідно звернути увагу і на такі властивості технології, як її результативність і застосовність. Найчастіше педагог враховує різні вимоги, методичні рекомендації, інструкції і не завжди помічає того, чого хочуть студенти, в чому полягає їхній інтерес і що їх приваблює. У цьому випадку жодна технологія не допоможе педагогу домогтися своїх цілей.

Одна і та ж технологія в руках конкретних виконавців може виглядати по-різному: тут неминуча присутність особистісної компоненти педагога, особливостей контингенту студентів, їх загального настрою, психологічного клімату в аудиторії. Результати, досягнуті педагогами, що використовують одну і ту ж технологію, будуть різними, проте близькими до деякого середнього показника (індексу), що характеризує дану технологію.

З метою залучення та зацікавленості студента до знань необхідно дати їм те, що вони хочуть, а саме: сучасний світ не мислимий без комп'ютера, тому впровадження інформаційних технологій на заняттях є вкрай важливою процедурою. Інформаційні технології - це не тільки нові технічні засоби, але і нові форми і методи викладання, новий підхід до процесу навчання і виховання. Специфіка інформаційної компетенції педагога додаткової освіти полягає в тому, що він може працювати з великою кількістю інформації як поза заняття, так і на занятті, що, безсумнівно, призведе до додаткового залучення уваги студентів, так як вони можуть самостійно, під час заняття, знайти необхідну інформацію.

Впровадження і застосування інформаційних технологій актуально в процесі підготовки до теоретичного або практичного заняття, оскільки дозволяє економити час на підготовку до нього. Освоєння інформаційних технологій сприяє його розширенню і багатофункціональному застосуванню та актуалізації відповідно до освітніх потреб.

Ефективне і якісне застосування інформаційних технологій стає не просто бажаним, але й не від'ємною частиною освітнього процесу. Процедура засвоєння навчального матеріалу стає набагато ефективніше, якщо в процесі навчання використовуються мультимедійні електронні пристосування, що сприяють більшій наочності і дозволяють самостійно знаходити необхідну інформацію по потрібній темі. Також використання даних технологій призводить до підвищеного інтересу студентів до предмета, завдяки наочності наданої інформації.

Таким чином, широке впровадження інформаційних технологій в освітній

процес є однією з найважливіших задач, яку необхідно впроваджувати в систему освіти не тільки у вищих, але і в середніх навчальних закладах.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ SMART УПРАВЛІННЯ ЛІДЕРАМИ КОМПАНІЙ СВІТОВОГО РИНКУ

Будякова О.Ю., к. е. н., доцент

Дьяконов І.О., здобувач вищої освіти ОС «Магістр»

Київський національний університет технологій та дизайну

bud1971@ukr.net

У сучасному конкурентному середовищі ефективність управління суб'єктом господарювання орієнтується на оцінку ефективності всіх рівнів управління. Серед безлічі розроблених інноваційних технологій управління персоналом однією з пріоритетних є система оцінки ключових показників ефективності (Key Performance Indicators, KPI). Smart-економіка, яка використовує інноваційні інструменти: smart-технології, штучний інтелект, smart-освіту тощо оновило ключові показники ефективності з базової системи ведення оцінок, що використовується керівниками, до розширеної навігації на рівні корпоративного управління для прийняття рішень щодо бізнес-стратегій. Ключові показники ефективності, розширені за допомогою smart-економіки (також відомі як «smart KPI»), є моделями, що самовдосконалюються, які здатні прогнозувати рух тенденцій у майбутньому, навчаючись на основі вимірних значень минулого. Вони стають «розумнішими», оскільки отримують більше знань на основі даних, що надходять, і з часом стають більш точними, релевантними та ефективними [1].

Карін Олафсон з Hootsuite наголошує в статті «19 ключових показників ефективності соціальних медіа, які ви повинні відстежувати», що SMART-цілі мають бути конкретними, вимірними, досяжними, актуальними та орієнтованими на збереження часу [2].

При розробці SMART Goals для компанії Netflix, акцент фокусувався на збільшенні залученості користувачів на своїй сторінці в Instagram завдяки активізації спільноти. Коли користувачі підписуються на Netflix, вони стають лояльними прихильниками бренду.

SMART планування компанії Netflix.

1. Specific: перш за все, надзвичайно важливо встановити конкретні SMART-цілі. У цьому сценарії конкретна ціль SMART для Netflix полягає в тому, щоб збільшити залучення в Instagram Netflix на 25% протягом 3 місяців.

2. Measurable: важливо вимірювати успіх SMART Goal. Наприклад, Netflix може вимірювати залученість на своїй сторінці в Instagram, оцінюючи кількість підписників на початку та в кінці зазначеного часу.

3. Attainable: щоб бути впевненим у досягненні SMART-цілей, Netflix має переконатися, що вони здатні її досягти. У цьому випадку Netflix має постійно оновлювати публікації у своєму обліковому записі Instagram та ділитися цінним контентом із потенційними та дійсними підписниками.

4. Relevant: ця SMART ціль пов'язана з цілями Netflix, оскільки вони спрямовані на те, щоб розважати своїх споживачів та ділитися вражаючими емоціями. Збільшуючи залученість в Instagram, та YouTube, Netflix будує стосунки зі своїми передплатниками та підписниками. У свою чергу, ці дії можуть призвести до збільшення кількості підписок Netflix.

5. Time-bound: для досягнення мети SMART потрібен конкретний часовий проміжок. У цьому випадку термін становить 3 місяці. Через 3 місяці SMART Goal можна оцінювати щоквартально та певні результати вже мають бути досягнуті [3].

У компанії Ford Motors люди та культура залишаються в центрі уваги ще з часів Алана Маллаллі. Він був харизматичним лідером, який перевернув компанію в найбурхливіші часи. Ford також довів, що сила бізнесу – це його люди. XXI століття наповнене кількома такими прикладами. Доведено, що людський капітал є найважливішим активом для великого бізнесу. Бізнес не може досягти лідерської позиції, не зосередившись на своїх співробітниках та

наданні їм повноважень. За ці роки Ford створив унікальну культуру працівників. Бізнес процвітає під умілим керівництвом Джима Геккетта, нинішнього генерального директора Ford Motors. Джим Геккетт відомий своєю прихильністю до smart технологій та відзначення досягнень персоналу. Його увага зосереджена на формуванні культури навчання. Ford прагне стати лідером мобільності майбутнього. Досягнення швидкого зростання в складний час можливо, коли ваші співробітники мають усі необхідні навички та готові до майбутнього. Ford є виробником автомобілів, який має кілька сильних сторін: від технологічних можливостей від діючого до майбутнього виробництва та мережі постачання. Він вважає своїх людей найціннішим потенціалом. У компанії реалізовано кілька програм, спрямованих на кар'єрний розвиток співробітників та їх всебічне зростання. Залученість та задоволеність співробітників також є важливою метою компанії Ford. Комунікація є ключовою для залучення людей, а з великою та глобальною робочою силою двостороння комунікація важлива для підтримки зацікавленості людей. Бренд використовує кілька каналів зв'язку для досягнення цієї мети, зокрема веб-сайт, інтернет-сайт, річні звіти, відеоблог Джима Геккетта тощо. Компанія також використовує канали соціальних мереж та веб-трансляції для спілкування зі своєю аудиторією. Бренд розробив показник, який називається індексом задоволеності співробітників, щоб оцінити задоволеність своїх співробітників. Компанія проводить щорічне опитування Global Pulse, яке заохочує працівників надавати чесні відгуки про свою роботу та загальну задоволеність компанією. Результати опитування використовуються компанією, щоб зрозуміти загальну ефективність роботи з персоналом та скласти на їх основі обґрунтовані плани подальших дій [4].

Принципи управління, які заохочуються в компанії Ferrari: творчо розвивати своїх працівників та посилювати їх інтерес до якісної роботи, а саме відповідати якості, функціональності, та стилю. Ferrari не керується процесами чи правилами, вона керується цінностями. Персонал швидко розуміє, що це виграшний рецепт, тому ніхто не бачить сенсу змінювати традиційний підхід.

Персонал відразу розуміє, що це перспективний шлях, це успішна історія, ти в успішній компанії. Ви слухаєте тих, з ким працюєте, тому що вони успішні, тому що вони побудували компанію так, як побудували її. Є цінності. Цінності краси, цінності продуктивності, цінності захоплення клієнтів під час водіння – це цінності, які ви, звичайно, розумієте, що вам потрібно дотримуватися. Тому ви повинні робити так, а не інакше. Звичайно, це дійсно так, тому що компанія успішна. Тепер, якби компанія не була такою успішною, люди могли б сказати: «У нас криза, тому нам слід діяти інакше». Але якщо ні, то навіщо? Ви зростаєте, прибутковість зростає, маржа зростає, продажі зростають, репутація зростає. Навіщо міняти те, що і так чудово працює? Відповідь очевидна – це і не потрібно [5].

Двома найбільшими проблемами, з якими стикаються такі компанії, як Ferrari NV у сучасному невизначеному діловому світі – це встановлення нереалістичних цілей, які розумно виглядають у стратегічному документі, але яких важко досягнути у споживчій циклічній галузі. Друге – встановлення надто низької планки, що призводить до недостатнього використання ресурсів у розпорядженні Ferrari NV. Щоб подолати обидва ці сценарії, пропонується компанії Ferrari NV використовувати стратегію SMART goals, які дозволяють проаналізувати чи достатньо конкретні цілі, які ставить перед собою Ferrari NV. Багато часових цілей встановлюються на основі бачення організації, що призводить до широких та нечітких цілей. Конкретний аналіз цілей Ferrari NV може допомогти менеджерам відповісти на наступні два запитання – що буде досягнуто в рамках цілей та які дії необхідні для досягнення конкретних мікроцілей. Досліджуються наступні чотири цілі:

1. Збільшення продажів і прибутків у наступні 3 квартали.
2. Збільшення продажів протягом наступних 3 кварталів на 30% порівняно з тими ж кварталами минулого року.
3. Збільшення продажів на 30% порівняно з минулорічними продажами за той же період за рахунок збільшення рекламного бюджету.
4. Збільшення продажів у тих самих магазинах на 30% за певний період

часу, використовуючи аналогічний рекламний бюджет.

Незважаючи на те, що завдання здаються досить схожими з трьома вищезазначеними цілями, але необхідні ресурси та можливості, необхідні в організації, абсолютно різні. Конкретні цілі допомагають організації не тільки краще планувати курс дій, але й допомагають їй максимально використовувати наявні ресурси. Наприклад, у цілях 3 та 4 вище – організації потрібно вирішити, чи варто їй інвестувати в розширення каналу збуту чи інвестувати у витрати на рекламу. Отже, конкретизація цілей по-перше, допомагають звужити загальні цілі в мікроцілях компанії. По-друге, це забезпечить чіткий набір цілей для різних відділів організації [6].

Таким чином, досвід використання SMART технологій управління компаніями: Netflix, Ford Motors, Ferrari – лідерами світового ринку доводить ефективність використання SMART інструментів управління.

Література:

1. Будякова О.Ю., Святославова О.Є. Розумні ключові показники ефективності SMART KPI. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Випуск № 2(02). С. 82-86. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-14>
2. Olafson, C. (2021, May 17). *19 Key Social Media Performance Indicators You Should Be Tracking*. Hootsuite. URL: <https://blog.hootsuite.com/social-media-kpis-key-performance-indicators/>
3. SMART Goals & Social KPIs for Netflix. URL: <https://medium.com/@adrianamancini/smart-goals-social-kpis-for-netflix-33f8f5714aa5#:~:text=Netflix%20has%20a%20solid%20commitment,inclusion%2C%20integrity%2C%20and%20impact>
4. Human Resource Management at Ford Motors. URL: <https://aim-blog.com/human-resource-management-at-ford-motors/>
5. Ferrari's Values and Management Principles. URL: <https://inpractise.com/articles/ferrari-values-principles>
6. Ferrari NV (Italy) SMART goals Analysis. URL: <https://embapro.com/frontpage/smartcoanalysis/13526-ferrari-nv>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТИ У ВИКЛИКАХ СУЧАСНОГО СВІТУ

Вербицька В.І., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

verbytska67@ukr.net

Епоха ХХІ століття часто сприймається як епоха комп'ютерних технологій. Сьогодні інформаційні технології (ІТ) відіграють важливу роль у нашому житті. Їх вплив можна відчувати у всіх можливих сферах, однією з яких є освіта.

Згідно з останніми уявленнями про те, як саме сучасні студенти сьогодні воліють використовувати ІТ і як вони впливають на навчальний процес, було виявлено, що використання сучасних технологій, обладнання та цифровізації призводить до збільшення інтерактивного навчання студентів. В результаті використання ІТ процес навчання стає легким та зручним, а також ефективним. Це означає, що наші уми тепер схильні працювати швидше, коли їм допомагають машини, будь то будь-яка сфера життя, зокрема і те, що стосується освіти. Студенти сьогодні можуть використовувати ІТ у різний спосіб. Одним з найприємніших і найпопулярніших є цілодобова подорож по Інтернету. За останні десять років значення Мережі зросло у багато разів. Її роль у сфері освіти тепер ніколи не зможе бути мінімізованою. Незважаючи на ймовірність шахрайства та недоліки, використання Інтернету – це благословення для студентів. Сьогодні він присутній практично у всьому, чим ми користуємося, від телевізора до ігрових приставок і телефонів. Використання мережі Інтернет дозволяє студентам знаходити різні види необхідної їм інформації, навчальні посібники та інші види допоміжних матеріалів, які можуть бути використані для особистого розвитку та покращання навчання.

Візуальне сприйняття має велику привабливість порівняно зі словами. Використання проекторів та візуальних елементів для допомоги у навчанні – це

ще одна форма великого технологічного прогресу. Установи світу використовують мультимедіа технології, щоб зробити процес навчання цікавим та захоплюючим. Використання проекторів у школах та коледжах підвищує рівень інтересу до предмета, що вивчається, полегшує засвоєння матеріалу та спрощує взаємодію педагога з учнями. Учніям подобається бачити матеріал, що наочно вивчається, що спонукає їх розмірковувати, а не просто читати слова. Процес навчання стає ефективним та досить цікавим [1].

Сучасні цифрові технології надають користувачам можливість маніпулювати віртуальними об'єктами, предметами чи моделями явищ, моделювати різні ситуації, занурюватись у віртуальну та доповнену реальність. На думку вчених, використання таких технологій в освітньому процесі може сприяти активізації процесів сприйняття, мислення, пам'яті, уяви, мобілізації уваги учнів [2]. Значну роль у цифровому освітньому процесі грають цифрові освітні технології (змішане навчання, мобільне навчання, гейміфікація, дистанційні освітні технології, електронне (онлайн) навчання та ін.), що базуються на використанні технічних засобів та спеціалізованого інтерактивного обладнання (ПК, ноутбуки, планшети, робототехнічні набори, інтерактивні дошки, електронні фліпчарти, інтерактивна панель, інтерактивна пісочниця, інтерактивна підлога, інтерактивні куби та ін.).

Якщо говорити про цифри та освіту, то проникнення цифрових медіа у сферу освіти наразі зросло та швидко продовжує зростати. В процесі цифровізації фундаментально змінюються сама структура навчання та організація освітнього процесу. При цьому слід відзначити, що використання нових інформаційно-комунікаційних технологій вже стає початковою умовою та основою подальшого розвитку цифрової педагогіки. Це проникнення призвело до цілодобового зв'язку зі студентами та різними сайтами, які доступні для різних видів завдань чи допомоги. У міру того, як сила цифрових технологій зростає, з'являється і з'являтиметься дедалі більше додатків, які допоможуть студентам у розвитку та навчанні [2].

Значну популярність набирають онлайн-дипломи із використанням

цифрових технологій, онлайн-курси. Найкращі заклади пропонують дивовижні онлайн-програми з використанням різних програм та інтернету. Це концепція, яка продовжуватиме зростати в міру того, як вона отримує все більшу підтримку та усвідомлення. Сценарій онлайн-диплома по всьому світу більш відомий серед студентів, які працюють та шукають гнучкі навчальні програми [3].

Педагоги зауважують про виникнення величезного виклику, з яким стикаються у суспільстві у зв'язку зі швидким збільшенням обсягів інформації. Сучасні технології вимагають використання нововведень у процесі навчання. Отже, ці нові технології збільшують потреби у підготовці викладачів. Вчені стверджують, що ставлення вчителя до комп'ютерів є ключовим чинником успішного ІКТ в освіту. Під час освітнього процесу викладачі стикаються з різними труднощами, особистісними та технічними. Найчастіше згадані причини небажання використання ІТ – брак часу, ресурсів, відсутність доступу. Ще одна перешкода – надійність. Надійність підключення, несумісне програмне забезпечення, погане або повільне підключення до Інтернету, а також використання вдома більш сучасного програмного забезпечення.

У сфері освіти інформаційно-комунікаційні технології мають величезний потенціал, щоб збільшити інтерес до освіти та підвищити її актуальність та якість. ІКТ мають величезний вплив на освіту з погляду набуття та засвоєння знань як вчителями, так і студентами внаслідок використання різних форм навчання. Активне навчання - використання ІКТ у розрахунках та аналізі інформації полегшує звітність студентів, сприяє залученню учнів до процесу навчання, допомагає у виборі професії та здатна надати допомогу в реальних життєвих ситуаціях.

Спільне та корпоративне навчання ІКТ заохочує взаємодію та співпрацю між студентами та викладачами незалежно від їх місцезнаходження. Це також дає студентам можливість працювати з людьми з різних країн, які працюють разом у групах, отже, допомагає студентам удосконалювати їхні комунікативні навички. Дослідники виявили, що зазвичай використання ІКТ веде до

розширення співпраці між студентами (або учнями) всередині та за межами навчального закладу. Співпраця – це філософія взаємодії та особистого способу життя, де індивіди несуть відповідальність за свої дії, у тому числі за навчання та поважають здібності та внесок своїх однолітків.

Творче навчання ІКТ сприяє використанню існуючої інформації для створення макетів для виробництва матеріального продукту чи реалізації навчального проекту. ІКТ сприяють інтегративному навчанню, виконуючи інтегративні завдання, студенти вміло поєднують теоретичну та практичну частину навчального курсу, інтегрують знання, отримані в результаті вивчення інших професійних дисциплін, проводять пошук рішення поставлених завдань за умов міждисциплінарного зв'язку [3].

В результаті педагогічного спостереження було виявлено позитивні та негативні сторони впливу ІТ. Позитивний вплив:

1. Удосконалення навчального процесу. Технологічні розробки, такі як цифрові камери, проектори, програмне забезпечення для тренування пам'яті, комп'ютери, інструменти 3D-візуалізації – це стало відмінним джерелом для педагогів, щоб допомогти студентам легко засвоїти матеріал. Слід розуміти, що візуальне сприйняття матеріалу робить процес навчання цікавим та приємним для всіх студентів. Вони можуть більш активніше брати участь в аудиторних дискусіях, а у викладачів з'являється можливість використання більшого обсягу матеріалу.

2. Відсутність територіальних обмежень. Дистанційне навчання та онлайн-освіта стали дуже важливою частиною системи освіти. Дистанційна форма навчання дає сьогодні можливість створення систем масового безперервного самонавчання, загального обміну інформацією незалежно від наявності часових та просторових поясів [4].

Негативний вплив. 1. Зниження грамотності. Через надмірне використання онлайн-чатів та клавіш швидкого доступу грамотність сучасного молодого покоління значно знизилася. Практично з появою Мережі виникла нова форма мовної комунікації – письмова розмовна мова, невідредагована,

спонтанна. На задній план відійшло використання основних правил орфографії та пунктуації, а також вміння їх правильно застосовувати внаслідок читання та писання.

2. Використання нових технологій на іспитах. Технологічні розробки, такі як графічні калькулятори, високотехнологічні годинники, міні-камери та подібне обладнання стали відмінними джерелами для шахрайства на іспитах.

3. Відсутність зосередженості. Текстові повідомлення стали улюбленим заняттям багатьох студентів, вони спілкуються мобільними пристроями вдень та вночі, за кермом, на лекціях. Постійний зв'язок з онлайновим світом призвів до відсутності зосередженості та концентрації в академічних колах і, до певної міри, навіть у спорті та позакласних заходах.

Отже, інформаційні технології позитивно впливають на процес освіти і в той же час їх використання може мати і негативні наслідки. Вчителі та учні, викладачі та студенти повинні скористатися нововведеннями та усунути недоліки, які стримують багатьох учнів, а також навчальні заклади від досягнення досконалості. Таким чином, настав час запровадити у майбутньому більш технологічно оснащений сектор освіти.

Література:

1. Блінов В. І. Основні ідеї дидактичної концепції цифрової професійної освіти і навчання. Харків. Вид-во «ПЕРО». 2019. 24 с.

2. Перунова О. М., Вербицька В. І., Половко А. В. Цифрова трансформація освіти. *Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу та шляхи їх вирішення в умовах сучасних викликів: Збірник наукових праць за матеріалами наукової інтернет - конференції з проблем вищої освіти і науки (18 листопада 2022 р.)*. Харків, ХНАДУ, 2022. С.384-386. URL: https://fmab.khadi.kharkov.ua/index.php?id=1281&no_cache=1

3. Жерновникова О. А. Технологія формування цифрової компетентності засобами гейміфікації. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Т. 75. № 1. 348 с.

4. Вербицька В. І., Осадчий Д. Г. Вплив сучасних інформаційних технологій на формування фінансових знань. *Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу та шляхи їх вирішення в умовах сучасних викликів: Збірник наукових праць за матеріалами наукової інтернет - конференції з проблем вищої освіти і науки (18 листопада 2022 р.)*. Харків, ХНАДУ, 2022. С. 412-417.
URL: https://fmab.khadi.kharkov.ua/index.php?id=1281&no_cache=1

ЗНАЧИМІСТЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ НАВЧАННЯ

Вербицька В.І., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
verbytska67@ukr.net

Бредіхін В.М., к.т.н., доцент
Харківський національний університет міського
господарства ім. В.М. Бекетова
bredixinv@gmail.com

Белов Л.О., здобувач вищої освіти
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
ea120blo@stud.khadi.kharkov.ua

Головним завданням викладача є не тільки передача знань новому поколінню за своїм предметом, а й формування особистого мислення у дитини, уміння ставити проблему та знаходити шляхи її вирішення. Сучасний вчитель із носія готових знань стає організатором пізнавальної та дослідницької діяльності учнів.

Варто відзначити і педагогічні здібності викладача. Саме завдяки їм проявляється винахідливість у плануванні та проведенні навчально-тренувального процесу, що сприятиме досягненню вищих результатів та мотивації до відвідування занять [1].

Традиційний спосіб навчання – передача інформації безпосередньо від викладача до студента вже не є найефективнішим способом навчання, тому що в сучасному суспільстві набагато важливішими виявляються самостійні навички пошуку та аналізу інформації.

Формування цифрового освітнього ресурсу багато в чому спрощує роботу педагогам та студентам (або учням), крім того, сучасні освітні технології значно розширили можливості пізнання тих чи інших предметів. Виникла можливість постійного доступу до потрібної інформації через створення електронних освітніх ресурсів: цифрових підручників, мультимедіа ресурсів. В їх межах навчальні матеріали представлені за допомогою безлічі різних способів, як-от текст, графіка, фото, відео, звук та анімація. Завдяки такому підходу задіяно всі види сприйняття студентів (учнів), завдяки чому закладаються основи мислення та практичної діяльності дитини [2].

Сучасний світовий освітній простір, освітні організації та діяльність педагогів нині зазнають сильного впливу процесу цифровізації, що передбачає активну розробку та впровадження відповідних технологій.

Цифрове суспільство – поняття, яке введено в науковий обіг та педагогічну практику зовсім недавно і відображає загальну тенденцію щодо реалізації інновацій, зумовлених застосуванням ІКТ як засобу входження в культуру, що формує нову свідомість людини, образ реальності, що освоюється.

Діапазон основних понять, що характеризують даний процес, досить різноманітний: «цифровий простір», «цифрова трансформація», «цифрові платформи», «цифровий контент» та ін. Але при всьому їхньому різноманітті вони відображають сутнісні риси понять середовища. При цьому зауважимо, що перше відображає переважно процесуальні характеристики, друге – результат їх впровадження в освітній простір.

Застосування інтернет-технологій у навчальній діяльності має перспективний напрямок. Сучасним дітям навчатися з використанням комп'ютера звичніше і набагато цікавіше. Однак таке навчання неможливе саме

по собі, воно обов'язково має проходити в сукупності з традиційними методами навчання, оскільки не всю інформацію дитина може зрозуміти та засвоїти самостійно, крім того, учні повинні контактувати в суспільстві та розвивати навичку живого спілкування, яке комп'ютер дати не зможе .

Без правильно поставлених цілей робота з інтернетом може виявитися марним і неефективним заняттям, а крім того, здатна завдати шкоди, оскільки порушення гармонії, заходи доцільності застосування можуть призвести до зниження працездатності та підвищення втоми студентів. Щоб уникнути подібних небажаних наслідків, викладачам та учням рекомендується підбирати інтернет-ресурси спільно, тому що в процесі подібної роботи організується дослідницька діяльність учнів, яка сприяє розвитку навичок пошуку рішення за допомогою відповідних ресурсів мережі Інтернет.

Використання інформаційних технологій допомагає розвитку вільного мислення учасників педагогічного процесу. Педагог не тільки вчить і виховує, а й стимулює учня до розвитку власних задатків, розвиває потребу до самостійної роботи.

Під час заняття в аудиторії викладач може використовувати цифрові технології для візуалізації матеріалу, що викладається, так, наприклад, за допомогою інтерактивної дошки він має можливість демонструвати студентам різні презентації, відео, анімації, документальні фільми та інші матеріали. Також студенти та учні можуть демонструвати власні мультимедіа-матеріали іншим учасникам освітнього процесу, що сприяє розвитку творчих, технологічних та інших навичок.

Використання інформаційних технологій як засобу розвитку ключових компетентностей учнів сприяє:

- розвитку пізнавальної діяльності;
- поліпшенню якісної успішності;
- досягненню цілей навчання за допомогою сучасних технологій;
- розвитку навичок самоосвіти та самоконтролю;
- підвищенню рівня комфортності навчання;

- підвищенню активності;
- формуванню інформаційно-комунікаційної компетенції;
- набуттю навичок роботи з комп'ютером та Інтернетом [3].

Головною особливістю навчального процесу із застосуванням комп'ютерних засобів є те, що центром діяльності стає учень. Він, виходячи зі своїх індивідуальних здібностей та інтересів, вибудовує собі процес пізнання. Викладач у такому ракурсі часто виступає у ролі помічника, який може роз'яснити питання, що виникають, і спрямувати студента в потрібному напрямку. Викладач також стимулює активність і бажання розвиватися за допомогою заохочення оригінальних знахідок.

Звернення до досвіду діяльності педагогів сучасної школи дозволяє відзначити найбільш затребувані цифрові технології. Зупинимось на їхньому розгляді.

Мультимедіа та комп'ютерні технології займають, безперечно, лідируючі позиції. Педагоги здебільшого здійснюють обробку текстів у програмі Microsoft Office Word, створення ілюстрацій (в тому числі анімованих) до своїх уроків, використовуючи програми Microsoft Office Publisher та Microsoft PowerPoint. При проектуванні уроків вони застосовують електронні ресурси навчального призначення: ресурси Інтернет, мультимедійні курси, презентації до уроків, логічні ігри, тестові оболонки, електронні енциклопедії та ін.

Електронні журнали та щоденники стали сучасним інструментом у системі педагогічної взаємодії та контролю. Крім того, щоб контролювати якість навчання та самоконтролю були введені різні методи комп'ютерного тестування. На даний момент найбільш поширеною вважається "класична" схема тестування з питаннями та варіантами відповідей. Технологія комп'ютерного тестування, на відміну від традиційних способів оцінки якості освіти, дозволяє значно скоротити час, витрачений на проходження та перевірку тесту, а також автоматизувати процес перевірки відповідей, що зменшує кількість роботи викладача та прискорює підбиття підсумків та отримання результатів студентами або учнями.

Очевидно, що тести не є єдиною формою контролю знань, проте поєднання можливостей комп'ютерних технологій та переваг тестування викликає величезний інтерес та попит їх застосування у навчальному процесі.

Вивчення кожної теми з навчальної дисципліни часто рекомендують закінчувати контрольним тестуванням, воно дозволяє студентам з'ясувати, наскільки добре засвоєно навчальний матеріал, а викладачу – до яких тем варто повернутися ще раз. Таким чином, проміжне тестування фіксує перехід від однієї теми до іншої. В результаті подібного методу здійснюється постійний зворотний зв'язок студента з викладачем, який дозволяє підвищити ефективність процесу засвоєння знань [4]

Усі ці складові повинні привести до підвищення рівня зацікавленості учнів до предметів і до підвищення рівня успішності.

Висновок: кожна людина чудово розуміє, що в сучасному світі навчання без цифрових технологій та навичок практично неможливе, тому що в усьому світі техніка та Інтернет все більше впроваджуються в життя людей. Крім того, використання цифрових технологій значно полегшує багато завдань для педагога, дозволяє зацікавити студентів та розкрити їх творчий потенціал, а також не просто передати інформацію, а й навчити самостійно розмірковувати та вирішувати проблеми, що виникають.

Література:

1. Толмач, М. (2021). Цифрові технології в освіті: можливості й тенденції застосування. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 4(2), 159–171. URL : <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247474>
2. Осадча Л. А. Психологічні особливості впровадження та використання цифрових технологій в освітніх процесах у ВУЗІ. *International Scientific Journal “Internauka”*. URL : <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15514700263422.pdf>

3. Перунова О. М., Вербицька В. І., Половко А. В. Цифрова трансформація освіти. *Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу та шляхи їх вирішення в умовах сучасних викликів: Збірник наукових праць за матеріалами наукової інтернет - конференції з проблем вищої освіти і науки (18 листопада 2022 р.)*. Харків, ХНАДУ, 2022. С.384-386. URL: https://fmab.khadi.kharkov.ua/index.php?id=1281&no_cache=1

4. Криворучко О. С., Краус Н. М. Імперативи формування та домінанти розвитку цифрової економіки у сучасному парадигмальному контексті. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XIX ст. : зб. наук. пр. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., 2–3 лист. 2017 р.* Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. С. 681– 685.

СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дмитрієва О.І., д.е.н., професор

Куш А.А., аспірант

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

oksanahnadu@gmail.com, Kushch.artem1712@icloud.com

Сучасні цифрові технології відіграють значну роль у підвищенні якості вищої освіти. Вони пропонують безліч інноваційних інструментів і ресурсів, які сприяють поліпшенню процесу навчання, доступності інформації та розвитку здобувачів.

Однією з головних переваг цифрових технологій є можливість надання освіти в онлайн-форматі. Це дає змогу здобувачам з різних країн і регіонів отримати доступ до освіти, не виїжджаючи зі своїх місць проживання. Онлайн-курси та дистанційні програми дають змогу організовувати навчальний процес та адаптувати його під індивідуальні потреби здобувачів.

Віртуальні класи та онлайн-платформи забезпечують здобувачам доступ

до великих інформаційних ресурсів, електронних підручників, наукових статей і досліджень. Це розширює межі навчальних матеріалів і надає можливість більш глибокого вивчення предметів. Крім того, здобувачі можуть використовувати інтерактивні програми та мультимедійні матеріали для поліпшення свого розуміння складних концепцій.

Адаптивні системи навчання та інтелектуальні тьютори на основі штучного інтелекту пропонують персоналізований підхід до освіти. Вони можуть аналізувати знання та навички здобувачів і пропонувати індивідуальні рекомендації та матеріали для поліпшення навчального процесу. Такі системи допомагають більш ефективно використовувати свій час і досягати кращих результатів.

Технології віртуальної та доповненої реальності також знаходять застосування у вищій освіті. Вони дають змогу створювати імерсивні середовища для навчання, моделювання та візуалізації складних процесів і явищ.

Соціальні медіа та мережеві платформи також відіграють важливу роль у сфері вищої освіти. Вони надають студентам і викладачам можливість спілкуватися, обмінюватися ідеями, ставити запитання і знаходити партнерів для спільних проєктів. Такі платформи також сприяють створенню спільнот і сприяють колективному навчанню та співпраці.

Нарешті, цифрові технології можуть бути використані для проведення онлайн-тестування, оцінювання та зворотного зв'язку. Це дає змогу автоматизувати процес перевірки завдань, знижуючи навантаження на викладачів і прискорюючи отримання результатів. Електронні портфоліо та онлайн-системи управління навчанням також спрощують процес оцінювання та зберігання робіт студентів.

Загалом, сучасні цифрові технології пропонують безліч можливостей для підвищення якості вищої освіти. Вони сприяють поліпшенню доступності, персоналізації навчання, розвитку навичок і забезпеченню більш ефективного навчального процесу. Однак упровадження цих технологій потребує

відповідної інфраструктури, навчання викладачів та оцінки їхньої ефективності, щоб успішно реалізувати потенціал, який вони пропонують.

Безумовно, розвиток цифрових технологій у вищій освіті має величезний потенціал для поліпшення якості навчання, розширення доступності та створення інноваційного освітнього середовища. Проте важливо пам'ятати, що успішне впровадження та використання цифрових технологій потребує відповідної інфраструктури, підготовки викладачів, підтримки з боку закладів освіти та постійного оновлення і розвитку цих технологій. Розвиток цифрових технологій у вищій освіті є безперервним процесом, і його актуальність зберігатиметься і в майбутньому, оскільки технології продовжують розвиватися і пропонувати нові можливості для освіти.

LMS «MOODLE» ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДЛЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Догадайло Я.В., к.е.н., доцент

Середа А.І., ст. групи Д-41-19

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

svetlicwork@gmail.com; annasereda102@gmail.com

На сьогодні вважається, що суспільство перебуває у нестабільному (Volatility), невизначеному (Uncertainty), складному (Complexity) та багатозначному (Ambiguity) світі (VUCA-world). Такий підхід до сучасних викликів бізнес-середовища отримує подальший розвиток і тому паралельно з загальноприйнятим підходом розглядаються інші виклики світу. Загальним у всіх підходах залишається те, що світ є нестабільним непередбачуваним та швидким. В свою чергу, саме через систему освіти визначається сфера існування суспільства знань та успішного розвитку країни, тому вона повинна бути гнучкою і всебічно відповідати викликам сучасного світу.

М. О. Кизим, В. Є. Хаустова, О. І. Решетняк стверджують, що «в умовах сучасних викликів для забезпечення сталого розвитку освіти в Україні важливим завданням стає розроблення дієвого соціально-економічного механізму інтеграції науки, освіти та бізнесу, який спиратиметься на сучасні технології освітнього та дослідницького процесу задля забезпечення сталого соціально-економічного розвитку та формування Суспільства 5.0. В іншому разі існує суттєва загроза остаточної втрати вітчизняною вищою освітою своїх статусу та місії» [1, стор. 121]. Як наслідок ними були розкриті перспективи розвитку вищої освіти в Україні згідно розробленому організаційно-економічному механізму інтеграції освіти, науки та бізнесу на основі формування інноваційної екосистеми. Робота університету майбутнього за таким механізмом, спрямована на підготовку суспільства, яке у повсякденному житті та всіх сферах діяльності активно використовує передові технології (Суспільство 5.0) та широко використовує сучасні інформаційно-комунікаційні технології Індустрії 4.0. Однією з вимог до університету майбутнього є гнучкість та адаптивність до нових умов дистанційного навчання [1]. Це може бути забезпечено завдяки правильному вибору системи (платформи) дистанційного навчання (СДН), причому, на погляд авторів, згідно існуючим викликам це повинна бути відразу система управління навчанням, яка передбачає гнучкість та адаптивність.

В Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті online навчання останні три роки і на сьогодні (під час пандемії та воєнного стану в Україні) здійснюється завдяки системі управління навчанням (освітнім контентом) «Модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище, що навчає» - LMS «Moodle». Для цієї мети використовується власний навчальний сайт, що працює на основі LMS «Moodle». Ця LMS постійно удосконалюється згідно вимогам суспільства. Завдяки високій «гнучкості» в налаштуваннях, а також відкритому вихідному коду, можна втілювати в життя велику кількість цікавих педагогічних підходів [2]. В своїй роботі А. В. Кубаєнко [3, стор. 260] пропонує розглядати LMS «Moodle» як спосіб організації навчального процесу в умовах цифровізації освіти та воєнного стану, що дозволяє вирішувати основні завдання

дистанційного навчання. Також LMS «Moodle» розглядається як засіб підвищення якості викладання [4]. Дистанційне навчання має певні переваги та недоліки перед традиційним навчанням [5]. На погляд авторів, СДН у закладі вищої освіти повинна відповідати наступним вимогам: по-перше, мати резерви для сприяння формуванню Суспільства 5.0 та безперервного урахування особливостей викликів сучасного світу; по-друге, повинна комплексно задовольняти вимоги трьох категорій користувачів одночасно: здобувач вищої освіти; викладач та заклад вищої освіти, в якому здійснюється дистанційне навчання; по-третє, надавати можливості з максимального усунення недоліків дистанційного навчання та максимально використовувати його переваги. В попередніх дослідженнях було розглянуто переваги та недоліки дистанційного навчання у LMS «Moodle» з позиції здобувачів [5] та викладачів [6] вищої освіти.

Метою даної роботи є виявлення рівня відповідності LMS «Moodle» потребам закладу вищої освіти в організації дистанційного навчання в умовах сучасних викликів. На підставі узагальнення результатів дослідження переваг і недоліків LMS «Moodle» з позиції закладу вищої освіти [2-7] був отриманий наступний перелік переваг та недоліків організації освітнього процесу у цій системі управління навчанням. З позиції закладу вищої освіти перевагами дистанційного навчання у LMS «Moodle» є: насамперед безкоштовність користування (вільне програмне забезпечення з ліцензією GPL, що дає можливість безкоштовного використання системи); функціонал сервісу не поступається комерційним аналогам (як результат це найбільш популярна LMS у світі); можливість проектувати, створювати і в подальшому керувати ресурсами інформаційно-освітнього середовища; вбудована система розробки електронних курсів, здатна реалізувати велику кількість педагогічних технологій, зокрема проектне навчання (це дає змогу суттєво знизити вартість навчального контенту); масштабування і в ширину, і в глибину (кількість учнів у системі необмежена; легко реалізувати навчання, оцінку та атестацію персоналу, управління талантами, вести планування кар'єрного зростання тощо; все обмежується лише фантазією та ерудованістю користувача); розвинена

модульна архітектура дає змогу легко розширювати можливості LMS (можливість інтеграції системи з іншими програмами та сервісами); підтримка міжнародних стандартів обміну навчальними матеріалами SCORM та AICC (вони дають змогу впроваджувати в систему електронні курси від різних розробників; розроблені курси легко імпортуються до інших LMS; витрати відсутні); зручний інтуїтивно зрозумілий інтерфейс; високий рівень безпеки системи; відповідність принципам розвиваючого навчання; велика гнучкість (вільне програмне забезпечення з ліцензією GPL, що дає можливість безболісної зміни в відповідності до потреб навчального закладу і інтеграції з іншими продуктами; можливість налаштування під існуючі потреби, що постійно змінюються, що дозволить формувати актуальні саме на сьогодні навички здобувачів вищої освіти); інтерактивність навчання; багатомовний інтерфейс, зокрема є локалізація системи українською мовою; доступність навчання в будь-який зручний час; індивідуалізація навчання; система оцінки знань об'єктивна і незалежна від викладача; підвищення творчого та інтелектуального потенціалу за рахунок самоорганізації; синхронне або асинхронне спілкування студентів між собою і з викладачем (колективні дискусії); можливість всебічного контролю діяльності у LMS всіх учасників навчального; складання рейтингу здобувачів вищої освіти; офіційний сайт moodle.org з великим онлайн суспільством; детальна документація та велика кількість навчальних посібників по використанню LMS та багато інших. Наведені переваги LMS «Moodle» свідчать про наявність резервів щодо сприяння формуванню Суспільства 5.0 та безперервного урахування особливостей викликів сучасного світу.

Недоліками дистанційного навчання у LMS «Moodle» з позиції закладу вищої освіти є:

- 1. Складність засвоєння (складний інтерфейс). Але ця система постійно здійснює велику кількість кроків для спрощення роботи з «Moodle», також існує багато онлайн курсів по отриманню навичок користування LMS «Moodle», в тому числі і безкоштовних, в ХНАДУ також постійно діють такі курси, проводяться вебінари щодо шляхів удосконалення існуючих курс-ресурсів;

- 2. Тривалість доробки та настроювання системи. 3. Вимогливість до серверу. 3. Потреба у професіоналах для розширення функціоналу або виправлення програмних помилок, що виникають в системі. Ці недоліки усуваються створенням спеціальної служби, що обслуговує LMS «Moodle». В ХНАДУ такий відділ функціонує, що усуває дані недоліки.

Результати проведеного дослідження підтвердили доцільність використання LMS «Moodle» для організації якісного дистанційного навчання у вищому закладі освіти України в умовах існуючих глобальних викликів.

Література:

1. M. Kyzym, V. Khaustova, O. Reshetniak Universities of the future: scenarios for the development of higher education. *Economic development strategies: micro, macro and mesoeconomic levels: Scientific monograph.* / edited by R. Bendaravičienė, K. Shaposhnykov. Kaunas, Lithuania, 2021. Part 1. С. 107–127. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-191-6-8>.

2. LMS Moodle. Про електронне навчання: інструменти, технології, методика, реалізація... веб-сайт. URL: <http://blog.uchu.pro/lms-moodle/> (дата звернення: 11.03.2023).

3. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матер. всеукр. наук.-педагог. підвищ кваліф. / Центр українсько-європейського наукового співробітництва. Житомир : Одеса : Гельветика, 2022. 504 с.

4. Модернізація змісту професійної освіти в умовах євроінтеграції України : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. у 2-частинах / Держ. НУ «Інститут модернізації змісту освіти», НМЦ ПТО у Сумськ. обл. Київ, Суми. 2021. 336 с.

5. Догадайло Я.В., Левченко О.П. Дистанційне навчання з використанням LMS Moodle: переваги та недоліки. *Вища освіта за новими стандартами : виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір* : матеріали наук.-метод. Інтерн.-конф., 25 берез. 2021 р. Харків : ХНАДУ, 2021. С. 24–18.

6. Догадайло Я.В., Левченко О.П. Переваги та недоліки ON-LINE навчання з використанням LMS MOODLE : погляд викладача. *Комп'ютерні технології і мехатроніка* : зб. наук. праць за матер. III міжнар. наук.-метод. конф. Харків : ХНАДУ, 2021. С. 191–193.

7.8 лекція. Переваги та недоліки системи Moodle. *DTO БЛОГ БОНДАРЕНКО* : веб-сайт. URL: <http://dabondarenko.blogspot.com/2017/12/8-moodle.html?m=1> (дата звернення: 11.03.2023).

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Кирчата І.М., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

kirchatayairina@gmail.com

Поширення цифрових технологій в економіці змінює виробничі процеси та наявні бізнес-моделі. Тому питання про те, де взяти кадри для нової цифрової економіки є дуже актуальним. Очевидним є той факт, що цифрова економіка ставитиме ще серйозніші завдання, ніж сьогодні, і в майбутньому працівникам будуть потрібні зовсім інші нові компетенції.

Цифрова трансформація є головним аспектом розвитку системи освіти, оскільки вона дає змогу ефективно використовувати сучасні технології в навчальному процесі. Це не лише підвищує якість освіти та покращує рівень знань учнів, а й сприяє розвитку інновацій у сфері освіти.

Надзвичайно важливо, щоб навчальні заклади та викладачі адаптувалися до нових технологій і постійно вдосконалювали свої методи навчання, щоб ефективно використовувати всі можливості цифрового світу. Серед прикладів використання нових технологій в освітньому процесі можна назвати інтерактивні дошки, багатокористувацькі онлайн-курси, мобільні додатки для навчання та багато іншого.

Крім того, цифрова трансформація дає змогу розширювати доступ до освіти і дає можливість отримання знань у будь-який час і з будь-якого місця. Це особливо важливо для тих, хто не має змоги відвідувати навчальні заклади, наприклад, через відстань або зайнятість.

Загалом цифрова трансформація є ключовим фактором, який допомагає вдосконалювати систему освіти та створювати більш ефективний і доступний навчальний процес для всіх.

Цифрова грамотність є невід'ємною частиною освіти у вищій школі. Навички та компетентності цифрової грамотності допомагають здобувачам успішно справлятися з викликами сучасного світу та працювати у сфері високих технологій. Ось деякі з них:

- уміння обробляти, аналізувати та інтерпретувати інформацію в цифровому форматі;
- навички роботи з програмним забезпеченням і сервісами, які використовуються в цифровому середовищі, як-от офісні додатки, соціальні мережі, хмарне сховище даних;
- знання основ кібербезпеки, таких як захист персональних даних, паролів, шифрування і протоколів безпеки;
- уміння створювати цифрові проєкти, включно з веб-сайтами, додатками, відео та графікою;
- здатність ефективно комунікувати та співпрацювати за допомогою цифрових інструментів телеконференцій і месенджерів;
- уміння критично оцінювати інформацію та ресурси в інтернеті;
- компетентність у використанні та розробці електронних навчальних матеріалів, таких як онлайн-курси та електронні підручники;
- розуміння принципів і практик цифрової маркетингової стратегії, щоб бути успішним у цифровому світі бізнесу.

Загалом, здобувачі, які володіють навичками та компетентностями цифрової грамотності, мають більше можливостей на ринку праці та можуть бути успішними в будь-якій сфері діяльності, де їхні знання та досвід у сфері

цифрових технологій можуть стати в пригоді.

Впровадження цифрових інструментів в освітній процес - це використання сучасних технологій і програмного забезпечення для навчання та розвитку здобувачів. Цифрові інструменти дають змогу вчителям створювати інтерактивні уроки із застосуванням мультимедійних матеріалів, які допомагають учням краще засвоювати інформацію та розвивати свої навички в різних галузях знань.

Загалом упровадження цифрових інструментів в освітній процес є важливим етапом у розвитку сучасної освітньої системи, яка має бути адаптована до технологічних вимог, що швидко змінюються.

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЗАЛУЧЕНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Корсунова К. Ю., аспірант

Харківський національний економічний університет ім. Семе́на Кузне́ця

Katrinkors8@gmail.com

Маркетингові стратегії все частіше використовуються в освітньому секторі для підвищення залученості, мотивації та академічної успішності студентів. У цьому дослідженні аналізується перетин освіти, маркетингу та цифрових технологій, а також те, як маркетингові стратегії можуть впливати на успішність студентів. Також, будуть розглянуті різні способи впливу маркетингу на успішність студентів та виявлені найкращі практики використання маркетингових стратегій для досягнення цих результатів.

Одним з основних способів, як маркетинг може вплинути на успішність студентів, є підвищення їхньої залученості до навчання [1]. Такі маркетингові стратегії, як кампанії в соціальних мережах, маркетинг електронною поштою та таргетована реклама, можуть бути використані для налагодження зв'язку зі студентами та інформування їх про відповідні події, курси та ресурси.

Персоналізовані повідомлення та контент можуть бути особливо ефективними для залучення студентів і мотивування їх до дій.

Маркетинг також можна використовувати для покращення мотивації студентів [2]. Висвітлюючи переваги та результати певного курсу чи програми, викладачі та маркетологи можуть надихнути студентів ставити перед собою навчальні цілі та досягати їх. Наприклад, маркетингова кампанія, яка наголошує на практичних навичках і знаннях, які студенти отримають від певної програми, може мотивувати їх до вступу і більш повної участі в навчанні.

Маркетинг також може мати безпосередній вплив на академічну успішність [3]. Наприклад, електронні розсилки, які надають цільові навчальні поради та ресурси, можуть допомогти студентам покращити свої навчальні навички та отримати кращі оцінки. Кампанії в соціальних мережах, які просувають академічні події та можливості, також можуть надати студентам знання та ресурси, необхідні для досягнення успіху.

На додаток до цільових кампаній, соціальні медіа-платформи також стали потужним інструментом залучення студентів. Такі соціальні медіа-платформи, як Facebook, Twitter та Instagram, пропонують освітянам та маркетологам широкий спектр можливостей для спілкування зі студентами, обміну інформацією та сприяння залученню [4]. Від створення онлайн-спільнот і дискусійних форумів до обміну освітніми ресурсами та ідеями - соціальні медіа можуть бути потужним інструментом для формування почуття спільноти та зв'язку між студентами.

Хоча маркетингові стратегії можуть бути високоефективними у сприянні залученню студентів, важливо використовувати їх відповідально та етично. Нижче наведені практики використання маркетингових стратегій в освіті.

1. Автентичність. Студенти - підковані споживачі, які можуть швидко розпізнати неавтентичні або надмірно рекламні повідомлення. Щоб побудувати довіру та залучення, важливо зосередитися на автентичній комунікації, яка має цінність для студента та сприятиме встановленню справжнього зв'язку з

навчальним закладом [5].

2. Прозорість. Чесність і прозорість є критично важливими компонентами ефективного маркетингу в освіті. Освітняни та маркетологи повинні відверто говорити про свої наміри і забезпечувати доступ студентів до точної та правдивої інформації.

3. Доречність. Маркетингові повідомлення повинні бути адаптовані до конкретних потреб та інтересів студента. Надаючи релевантну і цілеспрямовану інформацію, освітняни і маркетологи можуть покращити залученість і мотивувати студентів до дій.

4. Персоналізація. Маркетингові повідомлення мають бути персоналізованими та адресними, надаючи студентам актуальну та своєчасну інформацію, яка відповідає їхнім індивідуальним потребам та інтересам [6].

5. Етичні практики. Маркетингові кампанії мають бути розроблені та впроваджені етично та відповідально, з акцентом на приватність, безпеку даних та справедливе використання даних про студентів.

Маркетингові стратегії можуть мати значний вплив на успішність студентів, підвищуючи їхню залученість, мотивацію та академічну успішність. Використовуючи найкращі практики та зосереджуючись на прозорості, автентичності, персоналізації та етичності, освітняни та маркетологи можуть побудувати міцніші зв'язки зі студентами та сприяти більш захоплюючому та ефективному освітньому досвіду. Оскільки освітній ландшафт продовжує розвиватися, вкрай важливо використовувати нові інструменти та підходи, які допоможуть краще залучати та підтримувати студентів.

Література:

1. Економічна статистика. Економічна діяльність. Інформаційне суспільство. Державна служба статистики України URL: <https://ukrstat.org/uk/menu/publikac.htm>

2. 5 Marketing Strategies That Can Drive Learner Engagement. URL: <https://trainingindustry.com/articles/content-development/5-marketing-strategies->

that-can-drive-learner-engagement/

3. Clayton Dean & Virginia Bagley, Smart marketing strategies to boost student engagement and retention, 2018.

4. Davor Vuchkovski, Maja Zalaznik, Maciej Mitreęa, Gregor Pfajfar, A look at the future of work: The digital transformation of teams from conventional to virtual. URL:<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113912>

5. Куйбіда В.С., Карпенко О.В., Наместнік В.В.. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2018. № 1. С. 5-10.

6. Christian Matt, Thomas Hess & Alexander Benlian, Digital Transformation Strategies, Business & Information Systems Engineering volume 57, pages 339–343 (2015). URL: <https://doi.org/10.1007/s12599-015-0401-5>

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ У ЖИТТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС

Левченко Я.С., доктор наук з галузі «Управління
та адміністрування», професор,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Зв'язок між соціальними мережами та освітою з кожним роком стає все більш прямим і очевидним. Сучасні технології мають значний вплив на розвиток освіти. Соціальні мережі стали одним з найпопулярніших засобів комунікації та отримання інформації серед студентів. Водночас, їх використання може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Тому важливо вивчити роль соціальної мережі у житті студентів та її вплив на педагогічний процес.

У наш час соціальні мережі займають велику частину вільного часу студентів, але одночасно вони можуть мати як позитивний, так і негативний

вплив на їх життя та навчання. Спілкування в соціальних мережах може збагатити кругозір студента, сприяти розвитку його соціальних та комунікативних навичок. Однак, з іншого боку, надмірне використання соціальних мереж може привести до відволікання уваги від навчання та зменшення навчальних досягнень.

Загалом, соціальні мережі виникли з метою допомогти людям спілкуватися, знайомитися та обмінюватися інформацією в Інтернеті. З часом вони стали невід'ємною частиною життя багатьох людей, особливо молодіжі, та впливають на різні сфери життя, включаючи педагогічний процес [1].

Зараз студенти користуються різними соціальними мережами в залежності від їхніх вподобань та потреб. Деякі з найпопулярніших соціальних мереж серед студентів включають:

Facebook – одна з найбільших соціальних мереж, яку використовують люди у всьому світі. Студенти використовують цю мережу для знаходження нових друзів, спілкування зі старими друзями, отримання інформації про події та оголошення.

Instagram – це популярна фото та відео-соціальна мережа, на якій студенти можуть ділитися своїми знімками та інформацією про своє життя.

Twitter – ця соціальна мережа дозволяє користувачам створювати короткі повідомлення, що містять не більше 280 символів. Студенти використовують Twitter, щоб отримувати новини та інформацію про події, а також спілкуватися з іншими користувачами.

LinkedIn – ця соціальна мережа спрямована на професійні контакти та розвиток кар'єри. Студенти використовують LinkedIn для знаходження робочих місць, встановлення зв'язків зі спеціалістами своєї галузі та взаємодії з підприємствами та організаціями.

TikTok – це досить нова соціальна мережа, що стала популярною серед молоді. Вона спрямована на створення коротких відеороликів, на яких студенти можуть демонструвати свої таланти та вміння.

Рейтинг популярності соціальних мереж може змінюватись в залежності

від країни, регіону та вікової категорії користувачів. Проте за даними на 2022 рік, найбільш популярні соціальні мережі в світі належать до таких компаній:

- Facebook
- YouTube
- WhatsApp
- Instagram
- TikTok
- WeChat
- Sina Weibo
- Reddit
- Pinterest
- Snapchat

Використання соціальних мереж у навчальному процесі не обмежується лише комунікацією між студентами, але й може бути використане як засіб співпраці та комунікації між студентами, викладачами та іншими учасниками навчального процесу.

Однією з головних переваг використання соціальних мереж у співпраці та комунікації є можливість миттєвого доступу до інформації та швидкого обміну нею між учасниками. Наприклад, студенти та викладачі можуть обговорювати важливі навчальні питання, вирішувати завдання, ділитися матеріалами, які стосуються навчального процесу, тощо.

Крім того, використання соціальних мереж у співпраці та комунікації може сприяти розвитку спільноти студентів та викладачів, яка забезпечується обміном ідеями, знаннями та досвідом. Соціальні мережі також можуть забезпечити можливість взаємодії між студентами різних груп та факультетів, що дозволяє об'єднати їх для вирішення спільних завдань та проектів [2].

Однак, використання соціальних мереж у співпраці та комунікації може мати й негативний вплив. Наприклад, занадто велика кількість інформації та повідомлень може призвести до відволікання від навчального процесу та зниження продуктивності. Крім того, соціальні мережі можуть стати місцем для

поширення недостовірної або некоректної інформації, що може негативно вплинути на навчальний процес та соціальне середовище інституту.

Також можна відзначити, що використання соціальних мереж може сприяти формуванню гнучких та інноваційних методів навчання. Наприклад, викладачі можуть створювати віртуальні групи, в яких студенти взаємодіють між собою та з викладачем, обговорюють матеріал, задають питання, виконують завдання тощо. Такий підхід може зробити навчання цікавішим та більш доступним для студентів.

Однак, необхідно також враховувати потенційні недоліки використання соціальних мереж у навчальному процесі, такі як негативний вплив на здоров'я та емоційний стан студентів, можливість виникнення конфліктів у віртуальному середовищі, можливість відволікання від навчальних завдань тощо.

Одним зі значних переваг використання соціальних мереж у навчанні є можливість співпраці та комунікації між студентами, викладачами та іншими учасниками навчального процесу. Це дозволяє студентам з легкістю обмінюватись інформацією та досвідом, створювати спільні проекти, розвивати креативність та критичне мислення.

Також використання соціальних мереж дає можливість викладачам стежити за активністю студентів, давати зворотний зв'язок та підтримувати студентів у вирішенні навчальних завдань. Крім того, використання соціальних мереж сприяє розвитку інформаційної грамотності та цифрових компетенцій учасників навчального процесу [3].

Звісно, не можна ігнорувати негативний вплив соціальних мереж, зокрема їх вплив на здоров'я та емоційний стан користувачів. Однак, вивчення цих проблем та розробка відповідних стратегій їх запобігання можуть зробити використання соціальних мереж у навчальному процесі ефективним та безпечним засобом комунікації та співпраці.

Отже, можна зробити висновок, що використання соціальних мереж у навчальному процесі має як позитивні, так і негативні наслідки, тому необхідно

забезпечувати раціональне та обґрунтоване використання цих інструментів. Для цього потрібно розробляти відповідні політики та рекомендації щодо використання соціальних мереж у навчальному процесі, проводити навчання студентів та викладачів з питань культури поведінки в соціальних мережах та враховувати особливості кожної конкретної ситуації.

Література:

1. Ravid G., Rafaeli S. Online motivational factors: Incentives for participation and contribution in Wikipedia. *Computers in Human Behavior*. 2014. №30. P. 764-772.
2. Whittaker J., Morales M., Al-Sabbagh M. Social media and college admissions: The first longitudinal study. *Journal of Marketing for Higher Education*, 2013. №23(1). P. 1-18.
3. Барановська О. Використання соціальних мереж в навчальному процесі: переваги та ризики. *Молодий вчений*. 2016. 4(32). С. 39-42.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ ЯК СИСТЕМНИЙ ПРОЦЕС

Мордовцев О.С., к.е.н., доцент

Аліпова Д.О., студентка

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

acmordov@gmail.com, addarina3@gmail.com

Системне оновлення очікуваних суспільством освітніх результатів і змісту освіти, методів і організаційних форм навчальної роботи означає, що їх оновлення відбувається в комплексі, тобто системно. Іншими словами, зміни кожної зі складових пов'язані між собою, взаємно доповнюють і підтримують один одного.

При розробці і реалізації традиційних програм розвитку освіти вимоги

системності (облік всіх взаємодіючих складових) і синергічності (їх взаємного посилення для досягнення необхідного результату) не завжди виконуються.

Наприклад, в чинному в якості одного з найважливіших результатів освітньої роботи в нормативно-правових документах зафіксовано вимогу про освоєння здобувачами здатності самостійно вчитися. Запропоновано методи виконання цієї роботи. Однак процедури її виконання, розподіл відповідальності за її окремі складові між потенційними виконавцями (викладачами, тьюторами тощо) і показники результативності їх роботи не визначені досить чітко. Більш того, відсутні навіть спроби розробити процедури, які дозволять оцінити, чи сформована взагалі у здобувачів здатність вчитися. Відсутні також процедури перевірки досягнення здобувачами встановленого результату (компетентності). Таким чином, організаційно робота з освоєння заявленої здатності самостійно вчитися, яка критично важлива для майбутніх учасників цифрової економіки (або економіки знань), практично не забезпечена. Необхідний результат неможливо пред'явити, оцінити, вжити заходів, щоб його поліпшити.

Інший приклад – навчання з урахуванням індивідуальних особливостей та інтересів здобувачів. При необхідності викладачі можуть знайти варіанти опису освітніх результатів навчання з різними рівнями поглибленого вивчення матеріалу, звернутися до різних підручників і методичних розробок, де представлено відповідний зміст навчання і описані методи навчальної роботи. Однак для систематичної різнорівневої роботи здобувачів доводиться, як правило, організовувати спеціалізовані навчальні кружки. При спробах організувати таку роботу в звичайному випадку викладачі стикаються з серйозними труднощами. Серед них: недостатня кількість методичних засобів та інструментів для індивідуалізації роботи учнів, обмежені можливості викладача контролювати і підтримувати таку роботу в загальному інформаційному просторі, відсутність легітимної різнорівневої оцінки освітніх результатів тощо.

Таким чином, цифрова трансформація освіти повинна допомогти у вирішенні подібних проблем. В ході її реалізації можуть бути створені (в тому

числі з використанням технологій штучного інтелекту), відпрацьовані і широко впроваджені цифрові інструменти і сервіси, які дозволять досягти наступних результатів, зокрема:

- доповнити зафіксовані освітні результати навчання новими, явно описаними і надійно перевіреними, наприклад, універсальними компетентностями
- оновити зміст навчальних дисциплін, з урахуванням реалій цифрової економіки, вимог міжпредметності (у зв'язку зі швидкою інтеграцією наукових областей) і готовності до життя в технологічно насиченому середовищі (поширення «інтелектуальних» інструментів, засобів віртуальної реальності та Інтернету речей);
- розширити спектр методів та інструментів навчальної роботи, підвищуючи тим самим її ефективність і заощаджуючи час учасників освітнього процесу;
- диференціювати і комбінувати різні форми організації навчального процесу, забезпечуючи досягнення необхідних освітніх результатів усіма здобувачами і надаючи їм можливості для розвитку і задоволення своїх пізнавальних інтересів.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Мордовцев О.С., к.е.н., доцент

Швець К.Є., студентка

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

acmordov@gmail.com, karinashvets9@gmail.com

Блокчейн-технологія зберігання даних, яка заснована на створенні розподіленого реєстру. Дана технологія гарантує безпечний і недорогий спосіб зберігання записів в цифровому форматі, а також контролю за їх змінами. Щоб додати новий елемент, потрібно володіти відповідними правами або виконати

деякий набір дій. Сам блокчейн-це ланцюжок блоків даних (тексти, зображення, відео, програмні додатки), які пов'язані один з одним і зберігаються у вигляді ідентичних копій на безлічі різних комп'ютерів.

Розвиток технології блокчейн в освіті-завдання, яке намагаються вирішувати і державні органи, і бізнес. Існує три принципових рішення: публічний блокчейн, приватний (приватний) блокчейн і змішаний блокчейн.

Технологію блокчейн найбільш природно застосовувати при вирішенні завдань, які відповідають одночасно декільком вимогам. У таких завданнях є наступні критерії, а саме:

- база даних має вигляд бухгалтерської книги (є список транзакцій, який упорядкований за часом і вказує, що, від кого і для кого переведено);
- є кілька авторів запису (запис в базу даних роблять кілька користувачів, що знаходяться, як правило, в різних місцях);
- необхідно здійснювати транзакції за відсутності довіри (автори не бажають дозволяти комусь іншому редагувати свої записи в базі даних);
- необхідна дезінтермедіація (учасники не бажають надавати контроль над базою даних будь-якому центральному органу);
- має місце зв'язаність транзакцій (між транзакціями є взаємозалежність).

Багато завдань в системі національної освіти відповідають цим вимогам, і використання технології блокчейн може допомогти вирішувати їх вже сьогодні. Виділимо наступні завдання, а саме:

1. Відмова від «паперових» сертифікатів і перехід до цифрових систем їх видачі. Будь-які сертифікати, видані освітніми організаціями (присвоєння кваліфікації, облік досягнень та ін.), отримають надійний захист від підробок. Можуть з'явитися системи, що дозволяють автоматизувати видачу нагород і заохочень, формування рівня визнання і його передачу, зберігання і перевірку повного запису формальних і неформальних досягнень користувачів протягом усього життя;

2. Можливість автоматично видавати і достовірно перевіряти сертифікати без підтвердження від видала їх організації. Така можливість може бути

використана в багатьох сценаріях цифрової трансформації освіти (наприклад, для управління інтелектуальною власністю, відстеження публікацій і посилань, автоматичного відстеження застосування відкритих освітніх ресурсів) ;

3. Поява систем управління даними, де в контроль за ними включаються самі користувачі. Це може значно знизити як витрати закладів вищої освіти на адміністрування даних, так і їх відповідальність за виникаючі тут проблеми.

Таким чином, по мірі появи нових розробок технологія блокчейн буде набувати все більшого значення для цифрової трансформації освіти, об'єднуючи роботу різних закладів вищої освіти, створюючи базу для розвитку усіх рівні освіти. В даний час не до кінця зрозумілі всі можливі способи використання технології блокчейн для вирішення завдань освіти, але виявлені вище можливості дозволяють впевнено стверджувати, що блокчейн для системи національної освіти є ефективним та багатогранним інструментом досягнення мети постійного удосконалення.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Кривоконь О.С., здобувач PhD

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

Цифровізація освіти є безперечним, очевидним та повністю обґрунтованим напрямком її подальшого розвитку та засобом підвищення якості освіти.

Цифрова трансформація – це процес, який пов'язаний із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у різноманітні сфери життя, включно з освітою. У сучасних умовах цифрова трансформація стала головним трендом розвитку освіти, оскільки дозволяє вирішувати багато завдань щодо

підвищення якості освіти та підвищення її доступності.

Однією з головних переваг цифрової трансформації в освіті є можливість розширення доступу до освітніх ресурсів для студентів, незалежно від місця проживання, соціального статусу та інших факторів. Зокрема, цифрові технології дозволяють проводити онлайн-курси та вебінари, створювати електронні підручники та навчальні ігри, використовувати мультимедійні засоби навчання та багато іншого.

Крім того, цифрова трансформація в освіті дозволяє персоналізувати навчання та адаптувати його до індивідуальних потреб кожного учня. Наприклад, завдяки цифровим технологіям можна створювати унікальні освітні програми, які враховують можливості та інтереси кожного учня.

Також цифрова трансформація в освіті сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, покращенню якості оцінювання знань студентів, розширенню можливостей професійного розвитку викладачів.

Таким чином, цифрова трансформація – важливий тренд розвитку освіти в сучасних умовах, який дозволяє вирішити багато завдань щодо підвищення якості освіти та підвищення її доступності.

Незважаючи на те, що цифрова трансформація освітнього процесу має багато переваг, вона може мати й негативні наслідки. Деякі з них можуть включати:

- незбалансоване використання технологій: у деяких випадках використання цифрових технологій може призвести до надмірного використання часу студентів в Інтернеті, що може негативно вплинути на їхнє здоров'я, фізичне та емоційне благополуччя;
- недостатня підготовка вчителів: деякі вчителі можуть не мати достатньої підготовки щодо використання цифрових технологій в освіті, що може призвести до неефективного використання технологій та зниження якості освіти;

- небезпека кібербулінгу: цифрові технології можуть створити нові можливості для кібербулінгу, що може призвести до психологічних проблем у студентів і вплинути на їхню успішність і академічну мотивацію;
- нерівність доступу: не всі учні мають рівний доступ до цифрових технологій та Інтернету, що може призвести до погіршення рівних можливостей для отримання освіти;
- зниження якості міжособистісних стосунків: використання цифрових технологій може призвести до зниження якості міжособистісних стосунків, що може негативно вплинути на соціальний та емоційний розвиток учнів;
- вразливість системи безпеки даних: використання цифрових технологій в освіті може призвести до вразливості системи безпеки даних і ризиків, пов'язаних із зберіганням конфіденційної інформації, тощо.

Отже слід зауважити, що попри численні переваги, цифрова трансформація освітнього процесу може мати й негативні наслідки, які необхідно враховувати при її реалізації.

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПАЛАТФОРМИ MOODLE ЯК ЕФЕКТИВНОГО ІНСТРУМЕНТУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Прокопенко М.В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

nvprokopenko@gmail.com

Цифрова трансформація освіти є сучасною тенденцією удосконалення усіх аспектів розвитку Української національної системи освіти. Цифрова трансформація як процес означає «перетворення» та «перенесення» усіх освітніх компонентів у віртуальний простір (internet). При цьому величезне значення приділяється освітній платформі.

На даний час існує декілька популярних платформ, таких як:

- Дія. Цифрова освіта;
- Prometheus;
- EduHub.in.ua;
- Zoom;
- Google Meet;
- MOODLE та інші [1].

Кожна з вищеперелічених платформ має свої переваги та недоліки. У Харківському національному автомобільно – дорожньому університеті широкого розповсюдження набрала навчальна платформа MOODLE.

Безумовною перевагою даної платформи є багатофункціональність, тобто здобувач має можливість використовувати усі сучасні інтерактивні можливості – від безпосередньої участі на онлайн-заняттях до досконалого тестового контролю. Таким чином у викладачів є можливість проведення повноцінних занять, а здобувачі отримують якісну сучасну дистанційну освіту.

Здобувач вищої освіти має можливості перегляду презентацій, постійного доступу до лекційних матеріалів, практичних занять та всебічного контролю знань.

При цьому здобувач має можливість «підгрузити» виконані завдання і пройти досконалий тестовий контроль. Особливо потрібно відзначити різноманітність тестових завдань, які може застосовувати викладач.

Найбільш прості тестові завдання пропонують вибір між «так» та «ні». При цьому завдання можуть мати доволі складне формулювання, тому вгадати важко – треба добре знати матеріал. Але все одно ймовірність дати вірну відповідь випадково є високою [2].

Також здобувач має можливість самостійно обґрунтувати свою відповідь, пояснивши свій вибір відповіді, але в цьому випадку потрібна «жива» перевірка з боку викладача, що означає значні витрати часу.

Набагато більше можливостей перевірки рівня знань здобувачів дає вибір з декількох відповідей (кількісний вибір). При цьому необхідно чередувати

тести з однією вірною відповіддю і кількома – таким чином підвищується достовірність оцінки [3].

За вірні відповіді здобувач отримує бали, які і є основою виставлення підсумкової оцінки.

Звичайно, функції MOODLE набагато різноманітніші і ця система є ідеальним засобом підвищення якості цифрової дистанційної освіти.

Література:

1. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів. / Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О. Київ : ДУТ, 2018. 140 с.
2. Биков В.Ю., Кухаренко В.М. Технологія створення дистанційного курсу: навч. посіб. Київ : Міленіум, 2008. 324 с.
3. Сайт Українського центра дистанційного навчання [URL:www.distance-learning.com.ua](http://www.distance-learning.com.ua)

ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІТ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Прокопенко М.В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

nvprokopenko@gmail.com

З початку введення карантинних обмежень, пов'язаних з Covid 19, цифровізація освіти значно прискорила і вийшла на принципіально новий рівень. Зараз можна говорити про феномен «цифрової» педагогіки, яка повністю побудована на ІТ технологіях [1].

Сучасні здобувачі вищої освіти звикли до використання цифрових технологій, а останні дослідження показують що вони і далі воліють навчатися дистанційно, не повертаючись в аудиторії.

Одною з причин є високий рівень візуалізації дистанційного навчання. Відомо, що візуальна інформація засвоюється значно краще – це стосується використання презентацій, роликів та графічних зображень і постійної можливості зв'язку студента з навчальним сайтом.

Мультимедіа технології вже зараз досягли такого рівня, що сам процес навчання став більш інформативним, цікавим та привабливим як для викладача, так і для студента.

Важливою перевагою цифрової трансформації навчального процесу є той факт, що викладач отримав нові інструменти контролю рівня знань, якості засвоєного матеріалу та часу, витраченого на засвоєння необхідного навчального матеріалу. Окрім того, викладач отримав у своє розпорядження більше часу на саморозвиток – комп'ютери, ноутбуки, ультрабуки та планшети давно і успішно замінюють паперові журнали, а інформація зберігається на сайтах закладів вищої освіти [2].

Дистанційне навчання, що ґрунтується на можливостях нових цифрових технологій, є окремим аспектом з погляду тенденції цифровізації освіти.

Групові цифрові технології дозволяють віртуально спілкуватися у ході виконання навчального завдання, створювати групи за інтересами та напрямками саморозвитку. Це в свою чергу дозволяє добиватися набагато кращих результатів у короткий час.

Сучасні цифрові технології дозволяють працювати над будь-яким завданням у групі, обмінюватися поглядами та ідеями з одногрупниками та наставником, проектувати свій життєвий шлях та досягати кращих результатів у більш короткий період часу [3].

Вже зараз кожен студент цілодобово може отримувати всю необхідну навчальну інформацію та працювати в інтерактивному режимі, що підвищують його академічну мобільність і позбавляють необхідності постійної присутності на заняттях. Нова система навчання розвиває творчість, уяву та групову роботу членів команди у будь який час незалежно від місцезнаходження здобувача вищої освіти, що безумовне стане для нього у пригоді в майбутній професійній

діяльності.

Можна з впевненістю заявити, що сучасний рівень цифрової освіти став причиною реформування самої сутності освітнього процесу, значно підвищивши його ефективність.

Література:

1. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року №1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> .
2. Толочко В.М. Проблемні аспекти дистанційної форми освіти та можливості її використання в Україні. URL: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N11/padfo_119.php.
3. Сайт Українського центра дистанційного навчання. URL: www.distance-learning.com.ua

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Шершенюк О.М., к.е.н., доцент

Шебеда Р.Є., аспірант

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

sheralyona@gmail.com

Через широкомасштабну збройну агресію російської федерації проти України, що триває більше року, а також небезпечну ситуацію, що склалася в областях, які до цих пір перебувають в зоні бойових дій, одним з дієвих способів швидкого відновлення навчального процесу в університетах є цифрова трансформація усіх аспектів освітньої діяльності закладів освіти.

В українському уряді анонсували кадрові зміни: віцепрем'єр-міністр Михайло Федоров працюватиме одразу у кількох напрямках. Віднині він

віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій – міністр цифрової трансформації України. Тож тепер Мінцифри та МОН працюватимуть у тісній співпраці, а управління системою освіти матиме новий підхід. Окрему увагу у трансформувannya системи освіти буде приділено цифровізації освіти: розширення Дії на освітній напрям; нові сервіси для студентів, школярів і батьків; створення онлайн платформ для викладачів для роботи з контентом, управління освітніми процесами, отримання даних для ухвалення управлінських рішень [1].

Цифрова трансформація може бути головним аспектом розвитку національної системи освіти в сучасному світі. Використання технологій та цифрових інструментів може змінити підхід до навчання та зробити його більш ефективним та доступним для всіх здобувачів.

Основні принципи цифровізації, дотримання яких буде визначальним для створення, реалізації та користування перевагами, що надають цифрові технології, представлені на рис. 1 [2].

Використання цифрових інструментів може допомогти знизити витрати на освіту та забезпечити більш якісну та ефективну підготовку здобувачів.

Цифрова трансформація може стати головним аспектом розвитку національної системи освіти, якщо вона буде належним чином спланована та реалізована. Вона може забезпечити відповідність освітньої системи вимогам сучасного світу та допомогти підготувати молодь до життя в цифровій епісі.

Література:

1. Коли освіта та цифрові технології – одне ціле: Що нового чекає на українську освіту? URL: <https://osvitoria.media/experience/koly-osvita-ta-tsyfroviv-tehnologiyi-odne-tsile-shho-novogo-chekaye-na-ukrayinsku-osvitu/> (дата звернення 11.04.2023).

2. Худавердієва В. Тенденції цифрової трансформації освіти в сучасних умовах. URL:

file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/XL_XLI-103-110.pdf (дата звернення 01.05.2023).

Рис. 1. Основні принципи цифровізації

Секція 2
***Принципи модернізації освітнього процесу
в умовах військового стану***

SOFT SKILLS: MORE THAN AN ACADEMIC DISCIPLINE

N. Skinder, lecturer

Kharkiv College of Trade and Economics
of State University of Trade And Economics

nataliia.skinder@gmail.com

Nowadays, we can hear a lot about soft skills and how we can develop them. But just a couple of years ago, very few scientists in Ukraine were studying that phenomenon. Soft skills were mostly in the scope of HR's activity in international companies. Where it was already important to develop not only employees' hard skills but also soft skills.

Soft skills is a complex issue, which is important for all. It contains interpersonal (people) skills, communication skills, listening skills, time management, problem-solving, leadership, and empathy. It is not something which is given to us by nature, but something that every modern person has to work on in order to achieve success.

During the last 5-7 years lots of international companies joined the Ukrainian market and also many Ukrainian start-ups were created. It produced a competitive business environment. Employers were looking for competent employees, but what is more important, who would have had strong both hard and soft skills, because the two types of skills must complement each other. Employers want employees to have strong soft skills, as well as technical skills. It should be noted that technical skills are not enough to keep individuals employed.

Back then, for fresh graduates, the topic of soft skills was completely new. Because there weren't any academic disciplines that could help to better understand what is "soft skill", and in what way we can develop it. Furthermore, there was and,

unfortunately, there is still a lack of literature in Ukrainian.

We can find lots of sources in English, but many Ukrainian students are still facing problems fluently understanding it. If we search the Internet, we will only find some articles and very short scientific research. Or, lecturers can advise students on specific books related to interpersonal skills, time management, leadership, etc.

However, we can see that over the last two years, disciplines related to soft skills have been appearing in academic programs in higher educational institutions. It is important to add that there exists also a problem with naming this academic discipline because you can't just translate it into the native language. Which probably causes lots of misunderstandings.

The process of developing soft skills is not as easy as it appears, and it requires time and effort. Daily practice and reading of different resources are required. It should be noted that during the war it is more difficult. The other problem is that it is better to practice some exercises offline and not online. Which is very hard to conduct due to distance learning.

In conclusion, we can say that since employers highlight soft skills in the professional world, it is imperative that higher education institutions should think of ways to integrate these skills into their academic programs, so students are prepared to be successful in their professional careers.

НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ачкасова Л.М., к.е.н, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

lachkas@ukr.net

Збройне вторгнення російських військ на територію України та існуючий воєнний стан серйозно вплинули на Українську систему вищої освіти, яка зазнала суттєвих збитків. Безумовно, органи влади для стабілізації системи

освіти приймають певні ефективні рішення, але і згуртованість освітянської спільноти України, ефективна внутрішня політика закладів вищої освіти та бажання навчатись і навчати відіграють велике значення в цьому процесі. Дуже велика заслуга в стабілізації системи вищої освіти України належить і міжнародній спільноті, яка допомагає українським освітянам.

Задачею української системи вищої освіти в цей час є напрацювання концептуального бачення процесів відновлення і трансформації з урахуванням наслідків воєнного вторгнення. І мова йде не тільки про відновлення закладів освіти, що зазнали збитки як матеріальні, так і організаційні. Вся система вищої освіти має змінитись.

Дослідження, проведені міжнародними експертами показують, що в сфері освіти Україна має зосередитись на вирішенні наступних питань:

- відновленні внаслідок воєнних руйнувань;
- виробленні нового бачення та переосмисленні системи освіти загалом для забезпечення її всебічного розвитку;
- посиленні співпраці зі стейкхолдерами різного рівня, з метою забезпечення взаємних позитивних результатів як для студентів, так і для стейкхолдерів;
- підвищенні якості освіти;
- інноваційних упровадженнях в навчальні та дослідницькі середовища;
- реорганізації мережі закладів освіти, яка буде відповідати економічним та соціальним потребам України [1].

Саме зараз, під час воєнного вторгнення, активізувався розвиток міжнародних взаємовідносин та співробітництва закладів вищої освіти України та країн Європейського Союзу для активізації мобільності студентів та викладачів; реформування та модернізації системи вищої освіти в рамках Болонського процесу; спрощення доступу до вищої освіти та покращення її якості [2].

Крім того, 14 грудня 2022 року Комітет міністрів Ради Європи схвалив

План дій для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» на 2023–2026 рр., який передбачає сприяння та надання підтримки в питаннях посилення можливостей органів управління освітою на всіх рівнях (інституційному, місцевому та національному) в забезпеченні реалізації широкого спектру освітніх потреб в освітянському середовищі та поза його межами і гарантує рівний доступ до якісної освіти для всіх учасників освітнього процесу. На перший план виступає питання активізації інклюзивної освіти, яка пов'язана із визнанням і реагуванням на різноманітність потреб здобувачів освіти. Також, відповідно до цього плану дій, заклади вищої освіти України отримають підтримку у зміцненні такої системи вищої освіти, яка здатна сприяти розвитку демократичних і згуртованих суспільств на місцевому рівні, підтримувати студентські проєкти та ініціативи, що сприяють лідерству та демократичній участі в публічному управлінні [3].

Таким чином, українська система вищої освіти поступово формує актуальний порядок дій для свого послідовного відновлення і трансформації.

Створена Президентом України в квітні 2022 року Національна рада з відновлення України від наслідків війни, мала розробити план заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, в тому числі соціальної інфраструктури і підготовку стратегічних ініціатив щодо пріоритетних реформ. Проєкт цього плану у розділі «Вища освіта» має сім основних цілей, а також завдання і заходів для їх досягнення.

Аналіз показує, що проєкт Плану відновлення є близьким до Стратегії розвитку вищої освіти на 2022–2032 роки. Так, значна частина завдань є подібними або дублюються. Певна увага приділяється питанням проведення модернізації закладів передвищої та вищої освіти. Вони в проєкті Плану відновлення визначені як одні з основних.

Ще одним важливим питанням, яке розглядається в проєкті Плану відновлення, є питання співфінансування та розширення бюджетного кредитування здобуття вищої освіти, розширення повноважень наглядових рад та фінансової автономії закладів вищої освіти тощо.

Воєнне вторгнення в Україну привело до втрати певного потенціалу фахової вищої та передвищої освіти; певних прав і свобод мешканців тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб (ВПО); припинення діяльності закладів фахової освіти на деокупованих територіях. Ці та інші проблеми знайшли відображення в проєкті Плану відновлення.

Для відновлення потенціалу освіти, прав і свобод ВПО та громадян тимчасово окупованих територій передбачені наступні заходи:

- проведення комунікаційної кампанії з метою повернення учасників освітнього процесу після завершення воєнних (бойових) дій;
- законодавче врегулювання відновлення діяльності закладів вищої освіти на деокупованих територіях. Наприкінці грудня Уряд затвердив план дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад.

Хоча проєкт Плану відтворення не набув статусу офіційного документа і станом на грудень 2022 року не був затверджений, все-таки він є орієнтиром для діяльності органів влади в питаннях вироблення ефективних рішень і нормотворення у сфері вищої освіти [4].

Таким чином, події, які відбуваються зараз в Україні, є дуже важким випробуванням не тільки для економіки держави, але і для системи освіти. Саме тому, окреслення і розуміння проблем, які виникли, дає можливість знайти ті напрямки і заходи, які не тільки відновлять, але і трансформують систему освіти України, яка відповідатиме міжнародним стандартам і сприятиме процвітанню країни.

В цілому, питання покращення освітнього процесу є глобальними і комплексними, а в наш час, ще і обтяженими воєнним станом. Тому їх вирішення потребує сумісної участі органів влади, органів управління освітою на інституційному, місцевому та національному рівнях, української і міжнародної освітянської спільноти.

Література:

1. Rebuilding Ukraine: Principles and Policies. Paris Report 1. Edited by Yu. Gorodnichenko, I. Sologub, B. W. di Mauro. CEPR Press, 2022. P.358. URL:https://cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2591.
3. Council of Europe Action Plan for Ukraine “Resilience, Recovery and Reconstruction” 2023–2026. Adopted by the Committee of Ministers on 14 December 2022 at the 1452nd meeting of the Ministers’ Deputies. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a96440.
4. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДУ «ПЕРЕВЕРНУТОГО КЛАСУ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Красиля Д.О., здобувач вищої освіти на рівень PhD

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

dedilova@ukr.net

Метод «Перевернутого класу» (Flipped Classroom) – це метод, який полягає в тому, що студенти вивчають матеріал самостійно до заняття, а на занятті виконують завдання, які дозволяють їм застосовувати і узагальнювати знання, які вони здобули.

Ключовим елементом цього методу є зміна традиційної форми занять:

лекції, які раніше проводилися на заняттях, студенти переглядають самостійно в домашніх умовах. На занятті ж викладач ставить завдання, які дозволяють студентам застосовувати і узагальнювати знання, які вони здобули, вирішувати практичні задачі, обговорювати теми з іншими студентами і отримувати відповіді на свої запитання від викладача.

Такий підхід дозволяє студентам глибше засвоювати матеріал, оскільки вони мають можливість самостійно працювати з лекційним матеріалом та додатковою літературою, а на заняттях вони можуть застосовувати свої знання на практиці. Для викладача цей метод означає зміну підходу до проведення занять, він має стати більше наставником і керівником, а не традиційним лектором.

Метод «Перевернутого класу» вельми актуальний в сучасній бізнес-освіті, оскільки дозволяє більш ефективно використовувати час на заняттях і забезпечує більш активну участь здобувачів у навчальному процесі.

Хоча метод «Перевернутого класу» є досить ефективним в плані покращення якості навчання, він також має свої недоліки.

По-перше, це висока вимога до самостійності студентів. Отже, деякі студенти можуть мати труднощі з таким форматом навчання.

По-друге, для успішної реалізації методу необхідно мати постійний доступ до Інтернету та комп'ютерів, що ускладнює його використання широкою аудиторією здобувачів.

По-третє, викладач повинен бути готовий попередньо підготувати відео та інші матеріали, які будуть використовуватися в процесі навчання, що може бути витратною умовою для викладача, особливо якщо він не має відповідного досвіду.

В четвертих, існує ризик зниження мотивації студентів: якщо студенти не відчують необхідності у виконанні завдань, то це може призвести до зниження мотивації та бажання навчатися. Для запобігання цього необхідно використовувати різноманітні та цікаві матеріали, які заохотять студентів.

Таким чином, метод «Перевернутого класу» може бути використаний у

зкладах вищої освіти, навіть в умовах війни, якщо забезпечено належний доступ до засобів зв'язку та інтернет-ресурсів. В умовах конфлікту важливо забезпечити безпеку викладачів та студентів, які беруть участь в такому процесі, адже у зоні конфлікту можуть бути порушені звичайні правила функціонування та безпеки мережі Інтернет. Також потрібно мати на увазі, що метод «перевернутого класу» передбачає взаємодію викладачів та студентів в режимі онлайн, що може бути недоцільним у разі обмеженого доступу до мережі Інтернет. Отже, використання методу «Перевернутого класу» можливе під час війни в Україні, але потребує ретельного планування та врахування особливостей ситуації.

Література:

1. Як перевернути клас? *TEACHHUB. Незалежна Освітня Корпорація* : Сайт. URL : <https://teach-hub.com/perevernutyj-klas/> (дата звернення: 03.05.2023).
2. 7 унікальних прикладів і моделей перевернутого класу – Перевернуте навчання 21-го століття. *AhaSlides* : Сайт. URL : <https://ahaslides.com/uk/blog/7-unique-flipped-classroom-examples-and-models/> (дата звернення: 03.05.2023).

ВИКОРИСТАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПІДХОДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Миронов С.А., здобувач вищої освіти на рівень магістра
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

dedilova@ukr.net

Організації освітнього процесу закладу вищої освіти (ЗВО) на засадах використання підприємницького підходу є актуальною з декількох причин. По-перше, в сучасному світі підприємництво є одним із секторів економіки, що найбільш динамічно розвивається, тому студенти ЗВО повинні мати підготовку,

яка дозволить їм успішно впроваджувати свої ідеї в життя та ефективно працювати у підприємницькому середовищі.

По-друге, підприємницький підхід в освіті сприяє формуванню в студентів таких ключових компетентностей, як креативність, ініціативність, комунікаційні навички, лідерство та інші, які є важливими у будь-якій сфері діяльності.

По-третє, використання підприємницького підходу в організації освітнього процесу ЗВО сприяє підвищенню рівня зайнятості випускників та їх конкурентоздатності на ринку праці.

Отже, актуальність використання підприємницького підходу в організації освітнього процесу ЗВО визначається необхідністю підготовки висококваліфікованих фахівців, які зможуть успішно функціонувати в сучасному підприємницькому середовищі.

Використання підприємницького підходу в організації освітнього процесу закладу вищої освіти передбачає орієнтацію на розвиток підприємницьких компетентностей здобувачів та підготовку їх до самостійної підприємницької діяльності. Основними принципами підприємницького підходу в освіті є практична спрямованість, інноваційність та інтерактивність.

Для впровадження підприємницького підходу в організації освітнього процесу потрібно визначити його етапи, а саме:

- аналіз потреб ринку праці та вимог до випускників закладу вищої освіти;
- визначення підприємницьких компетенцій, які необхідно розвивати у студентів;
- розробка освітньої програми, що передбачає формування підприємницьких компетенцій;
- використання інноваційних методів навчання, таких як проекти, кейси, групові дискусії тощо;
- організація практичних занять, які дозволяють студентам отримати практичні навички підприємницької діяльності;

– створення умов для самостійного розвитку студентів та підтримка їх підприємницьких ідей та проектів [1-3].

В результаті використання підприємницького підходу в організації освітнього процесу, здобувачі отримують практичні навички та знання, необхідні для успішної підприємницької діяльності та розвитку своїх ідей.

Література:

1. Баніт Ю. Інноваційні технології формування підприємницької компетентності у фаховій підготовці студентів – майбутніх економістів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. № 4. С. 4-16.

2. Попова О. В., Золотухіна С. Т. Формування підприємницької компетентності студентів у процесі професійної підготовки. *Педагогіка та психологія*. 2020. Вип. 63. С. 111-121. DOI : <http://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.12>

3. Середіна І. Підприємницька компетентність майбутніх бакалаврів з економіки підприємства як науково-педагогічна проблема. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*. Професійна педагогіка, 2018. № 16. С. 94–100. DOI : <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.94-100>

АДАПТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ ТА ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАТРЕБУВАНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Кирчата І.М., к.е.н., доцент

Горбуненко А.Б., здобувач PhD

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

kirchatayairina@gmail.com

Адаптація освітнього процесу до сучасних реалій - це безперервний

процес, який вимагає постійної аналітики та аналізу, щоб гарантувати, що здобувачі отримують найкращі знання та навички, необхідні для успішної кар'єри в сучасному світі.

Для адаптації освітнього процесу до сучасних реалій слід врахувати кілька чинників:

- технологічний прогрес: використання нових технологій в освіті допомагає здобувачам отримувати знання у більш ефективний та цікавий спосіб;
- зміна вимог ринку праці: навчальні програми мають відображати зміни вимог ринку праці та готувати фахівців, які є затребуваними в сучасному світі;
- необхідність гнучкості: освітні програми мають бути гнучкими та адаптивними, щоб враховувати різні потреби та можливості здобувачів;
- різноманітність форматів навчання: освітні програми мають надавати різноманітні формати навчання, такі як онлайн-курс, конференції, вебінари та ін.
- активна взаємодія між викладачами та здобувачами, яка допомагає краще розуміти матеріал і розвивати критичне мислення;
- постійне навчання та вдосконалення: освітній процес має заохочувати постійне навчання та вдосконалення, щоб здобувачі отримали навички, необхідні для успішної кар'єри в майбутньому.

До основних способів удосконалення процесу навчання можна віднести наступні:

- використання інноваційних технологій: включення в навчальний процес нових методів навчання, таких як онлайн-курси, інтерактивні ігри та інші електронні засоби навчання;
- залучення гостей лекторів і фахівців із різних галузей експертизи: це допоможе здобувачам усвідомити реальні застосування навчального матеріалу та розширити свої знання з «перших рук»;

- організація групових проєктів: такі проєкти допоможуть здобувачам навчитися працювати в команді, розвинути лідерські якості та підвищити рівень комунікації з колегами;
- встановлення регулярного зворотного зв'язку: оцінювати рівня знань здобувачів та допомагати їм у таких областях, де вони потребують додаткового опрацювання;
- вивчення та реалізація найефективніших методик навчання: деякі з яких включають роботу з кейсами, створення симуляторів для практичних занять, завдання зі стимулюючими елементами тощо;
- визнання індивідуальності здобувачів: для покращення навчання здобувачів, з урахуванням їх персональних вподобань в освіті та стилі навчання.

Набуття нових компетенцій здобувачами є важливим аспектом формування їхнього професійного потенціалу та конкурентоспроможності на ринку праці. Серед таких компетенцій можна виокремити:

- цифрові навички - вміння працювати з різними програмами та інструментами для аналізу даних, статистичних обчислень і прогнозування;
- комунікаційні навички - вміння ефективно спілкуватися з колегами, клієнтами та партнерами, проводити презентації та переговори;
- аналітичні навички - вміння аналізувати економічні показники, розуміти економічні процеси та передбачати тенденції на ринку;
- міжкультурні навички - вміння працювати з представниками інших культур, розуміти їхні цінності та норми поведінки;
- управлінські навички - вміння ухвалювати рішення, планувати та координувати роботу команди, управляти фінансами та ресурсами.
- для розвитку цих компетенцій здобувачі можуть брати участь у проєктах, семінарах, тренінгах і стажуваннях, а також спілкуватися з професіоналами у своїй галузі та вивчати літературу з відповідних тем.

ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ковальова Т. В., к. е. н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

kovaleva64@ukr.net

Ковальов П. А., к.т.н, доцент

Національний університет цивільного захисту України

Kovalev10121963@ukr.net

При написанні цієї роботи ми візьмемо за основу вислів Олега Шарова : «Дивитися на цю війну потрібно з перспективою того, що буде після неї – потрібно мислити категоріями +5, 10, 25 років» [1]. Війна поставила нові виклики перед вищою освітою і зумовила необхідність швидко реагувати на зміни, що пов'язані з агресією. Науковці відзначають, що вища освіта, в цілому впоралась з проблемами і почала будувати своє майбутнє. Безумовно, впоратись з проблемами, закладам вищої освіти допомогли заходи, які проводились під час пандемії. Основними пріоритетами діяльності керівників вишів є подальша робота над створення заходів, які б мінімізували шкідливі наслідки від військового вторгнення.

Шевчук І. Б. та Шевчук А. В. дослідили основні виклики, з якими стикнулася вища освіта. По – перше, це знищення інфраструктури закладів вищої освіти «5 закладів вищої освіти зруйновано повністю, а 41 – пошкоджено (майже 11% від усіх ЗВО в Україні). Крім того, переміщено або перебуває у процесі переміщення 34 заклади вищої освіти» [2]. Наступним проблемним моментом, який відзначають автори є скорочення фінансування вищої освіти. «Видатки на освіту скоротилися на 14 млрд грн. за рахунок зменшення бюджетних асигнувань на забезпечення здобуття професійно-технічної та професійної освіти, наукової діяльності установ, надання освіти установами загальної середньої освіти державної форми власності, підготовки кадрів ЗВО,

виплати академічних стипендій, освітніх субвенцій місцевим бюджетам та ін.» [2]. Втрата кадрового потенціалу, це наступна проблема, яку необхідно було вирішувати під час війни. Зниження оплати праці негативно вплинули на престиж професії, оскільки існує великий розрив між оплатою праці освітян і інших галузей економічної діяльності. Хоча, ця проблема існувала давно і війна особливо на неї не вплинула. Більше, на наш погляд, на роботу ВНЗ вплинув відтік українських та іноземних студентів. «Від початку війни за кордон виїхало понад 60 тис іноземних студентів, які продовжують навчатися в українських ЗВО онлайн. Згодом проблема їхнього повернення в Україну стоятиме досить гостро, особливо у заклади тих регіонів, які зазнали значних ушкоджень від військової агресії РФ» [2]. Важливим в роботі ЗВО є створення відповідних умов для залучення іноземних студентів на навчання в нашу країну та проведення профорієнтаційної та просвітницької роботи серед абітурієнтів всередині країни, для зменшення відтоку студентів з українських ВНЗ.

Академічна доброчесність у закладах вищої освіти, на думку Шевчук І. Б. та Шевчук А. В. у «воєнний період для викладачів, так і студентів складається ціла низка умов, що не завжди сприяють дотриманню ними визначеної сукупності етичних принципів та визначених законом правил під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [2]. Далі вони пропонують : «віднайти «золоту середину» між моральними відносинами серед людей та дотриманням принципів академічної доброчесності. Тому дану проблему потрібно розглядати у таких двох ракурсах: по-перше, як дотримуватися академічної доброчесності в умовах дистанційного навчання (що було під час карантину і є тепер в умовах воєнного стану); по-друге, як покращити освітній процес в умовах воєнного стану, а у деяких ЗВО навіть його відновити» [2].

Для вирішення цих, та інших проблем необхідно наступне.

По-перше, провести «реструктуризацію та оптимізацію державного замовлення на підготовку фахівців за умови реальної децентралізації системи

вищої освіти, автономізації ЗВО, скорочення корупції та запровадження незалежної системи контролю якості освіти не лише позитивно вплине на державний бюджет, а й буде сприйняте суспільством» [3].

Впровадження моделі «освіта протягом життя» через «використання неформальної освіти (за ступенем інституціоналізації); дистанційної освіти (за способом організації навчального процесу); онлайнова освіта (за засобами реалізації); змішана освіта (поєднання традиційних та онлайн-засобів навчання)» [3]. Безумовно, одразу, запровадити всі ці підсистеми буде досить важко, оскільки, деякі з них вимагають значних фінансових вкладень (неформальної освіти) та витрат часу для розробки і впровадження дистанційної освіти.

Важливим є також і розвиток цифрових компетенцій, що забезпечить формування особистостей, які не тільки володіють критичним мисленням, а й мають можливість генерувати свою відповідальність.

Запровадження цих, та інших заходів дасть можливість розвиватись вищій освіті в післявоєнний період.

Література:

1. Шаров О. Вплив війни на вищу освіту в Україні: виклики та перспективи. URL: <https://cedos.org.ua/events/vplyv-vijny-na-vyshhu-osvitu-v-ukrayiny-vyklyky-ta-perspektyvy/>.
2. Шевчук І. Б. та Шевчук А. В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. URL: <file:///C:/Users/Professional/Downloads/1420-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1365-1-10-20220708.pdf>.

3. Іщенко А., Карпенко М. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voyennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y>.

РОЛЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РОЗРОБЦІ ТА ВДОСКОНАЛЕННІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ: ВАЖЛИВІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЯКОСТІ НАВЧАННЯ

Криворучко О.М., д.е.н., професор

Федотова І.В., д.е.н., доцент

Бочарова Н.А., к.е.н., доцент

Харківській національний автомобільно-дорожній університет

oksana.khadi.fub@gmail.com, irina7vf@gmail.com,

Bocharova.n.a.xnadu@gmail.com

Освіта є ключовим елементом розвитку країни, оскільки вона забезпечує передачу знань та навичок наступному поколінню. Однак, щоб освіта була ефективною, важливо враховувати потреби різних стейкхолдерів, зокрема здобувачів. Освітня програма є одним з ключових елементів вищої освіти, оскільки вона визначає якість навчання здобувачів та їхню підготовку до майбутніх професійних завдань. Тому здобувачі вищої освіти, як головні стейкхолдери університету, повинні бути включені в процес обговорення та розробки освітніх програм.

Здобувачі є основними користувачами освітніх програм, тому важливо враховувати їхні потреби та пропозиції під час розробки програм. Обговорення освітніх програм зі здобувачами може допомогти забезпечити їхнє задоволення від навчання та підвищити якість освіти взагалі.

Крім того, обговорення зі стейкхолдерами, зокрема зі здобувачами, може

допомогти виявити слабкі місця в програмах та внести необхідні зміни. Студенти можуть бути джерелом цінної інформації щодо того, які аспекти програм їм не подобаються та які аспекти можна поліпшити. Магістранти, які вже навчаються на магістерській програмі, можуть бути корисними учасниками обговорення, оскільки вони можуть надати важливий зворотній зв'язок щодо того, як програма працює на практиці та на які аспекти слід звернути увагу в майбутньому. А студенти, які навчаються на бакалавратурі, можуть надати власні пропозиції щодо їхнього бачення свого навчання на магістратурі, та зробити пропозиції щодо структури освітньої програми другого рівня навчання. Врахування їхніх пропозицій може допомогти підвищити ефективність навчального процесу та забезпечити відповідність потребам сучасного ринку праці.

Обговорення освітніх програм зі здобувачами може сприяти їхньому більш активному залученню до навчання. Якщо студенти беруть участь у процесі розробки програм, вони можуть бути більш зацікавленими та залученими до навчання, оскільки вони мають більше контролю над своїм навчанням. Активне залучення здобувачів до навчального процесу також може позитивно вплинути на їхню мотивацію до навчання та збільшити їхні досягнення в навчанні. Дослідження показують, що коли студенти беруть участь у процесі прийняття рішень, вони відчують більшу відповідальність за своє навчання та більш активно беруть участь у навчальному процесі.

Обговорення освітніх програм зі стейкхолдерами може допомогти забезпечити більшу відповідність програм до потреб та очікувань ринку праці. Студенти та інші стейкхолдери можуть допомогти ідентифікувати ті навички та знання, які є найбільш важливими для успішного працевлаштування та розвитку кар'єри.

Також, обговорення освітніх програм зі стейкхолдерами може допомогти забезпечити більшу рівність та доступність освіти. Обговорення програм зі стейкхолдерами може допомогти ідентифікувати ті фактори, які можуть знизити бар'єри для доступу до освіти та забезпечити більшу рівність у доступі

до навчання.

На кафедрі менеджменту Харківського національного автомобільно-дорожнього університету регулярно проводяться обговорення освітніх програм. Здобувачі вищої освіти обов'язково беруть участь в дискусії щодо освітньої програми другого рівня навчання "Менеджмент організацій і логістичне адміністрування", яку представляє гарант ОП професор Федотова І.В., і яку підтримала завідувачка кафедри професор Криворучко О.М.

Під час обговорення, здобувачі повинні висловити свої зауваження та пропозиції щодо програми, а також оцінити її актуальність та практичну значущість.

Учасники обговорення програми "Менеджмент організацій і логістичне адміністрування" другого рівня навчання повинні включати в себе не лише студентів, а й викладачів кафедри менеджменту. Вони обмінюються своїм досвідом і знаннями з менеджменту та логістики, що допомагає учасникам отримати детальну інформацію про програму та її можливості.

Присутність викладачів на зустрічі дозволяє учасникам дізнатися про різноманітні аспекти програми, а також обговорити можливість подальшої співпраці та консультацій студентів з викладачами. Це сприяє створенню динамічного освітнього середовища, заснованого на взаємодії, яке допомагає розвитку як студентів, так і викладачів. З цієї причини, кафедра менеджменту планує проводити подібні зустрічі з різними студентськими групами та викладачами в майбутньому.

Після обговорення, проєктна група освітньої програми внесе відповідні зміни до програми, щоб врахувати побажання та потреби учасників. Серед бажань студентів було поліпшення навичок комунікації та роботи в команді. Вони вважають, що це допоможе їм отримати більше практичних навичок та підготуватися до реальних ситуацій у своїй майбутній кар'єрі в бізнес-середовищі.

Викладачі кафедри менеджменту врахують ці пропозиції та побажання під час планування та реалізації програми "Менеджмент організацій і

логістичне адміністрування" на майбутнє.

Продуктивність зустрічі свідчить про активний і взаємний інтерес здобувачів вищої освіти та викладачів до програми другого рівня навчання "Менеджмент організацій і логістичне адміністрування". Така взаємодія дозволяє краще враховувати потреби та побажання здобувачів вищої освіти під час планування та реалізації програм.

На зустрічах завжди пропонується багато ідей щодо поліпшення програми, таких як розширення тематичних модулів, підвищення рівня комунікаційних компетенцій, підготовки до реальних ситуацій у бізнес-середовищі. Проектна група ОП врахує ці ідеї та внесе відповідні зміни до програми, що покращить якість освіти та забезпечить більш ефективну підготовку здобувачів вищої освіти до їхньої майбутньої кар'єри.

У майбутньому, кафедра менеджменту планує проводити подібні зустрічі з різними студентськими групами та викладачами з метою постійного вдосконалення та оновлення освітніх програм. Це допоможе забезпечити більш динамічне та актуальне середовище навчання, яке відповідає вимогам сучасного ринку праці та підготує молодих спеціалістів до складних викликів та завдань у майбутньому. Участь здобувачів та викладачів у процесі обговорення освітніх програм є дуже важливою для підвищення якості вищої освіти та підготовки фахівців на майбутнє.

Одною з головних переваг таких обговорень є залучення різноманітних поглядів та ідей, що можуть сприяти розширенню програм та врахуванню потреб здобувачів та ринку праці. Також, студенти та молоді викладачі можуть ділитися своїм досвідом та знаннями, що є дуже важливим для підвищення рівня навчання та формування професійної компетентності.

Для того, щоб такі обговорення стали стандартними практиками в університетах та вищих навчальних закладах, необхідно забезпечити відкритий та демократичний процес розробки та затвердження освітніх програм. Також важливо залучати до обговорень здобувачів та викладачів з різних кафедр та факультетів, щоб отримати різні погляди та ідеї.

Участь здобувачів та викладачів у процесі обговорення освітніх програм є важливим елементом вищої освіти, який допомагає забезпечити якість навчання та підготовку фахівців на майбутнє. Такі обговорення сприяють розширенню програм, врахуванню потреб здобувачів та ринку праці, а також допомагають формувати професійну компетентність та ділитися досвідом та знаннями.

Таким чином, обговорення освітніх програм зі стейкхолдерами, зокрема зі здобувачами, може мати багато переваг для розвитку освіти. Воно може сприяти більшій відповідності програм до потреб та очікувань ринку праці, підвищити активність та мотивацію студентів до навчання, забезпечити більшу рівність та доступність освіти, та сприяти розвитку критичного мислення та креативності серед здобувачів. При цьому, важливо зазначити, що обговорення освітніх програм зі стейкхолдерами має бути проведено відкрито та прозоро, з дотриманням принципів демократії та рівності участі всіх зацікавлених сторін. Також, варто наголосити на необхідності постійного моніторингу та оцінки результатів впровадження нових освітніх програм, щоб забезпечити їхню ефективність та відповідність потребам сучасного світу.

Література:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
2. Піскурська Г. В. Стейкхолдерський підхід у забезпеченні якості вищої освіти. *Педагогіка, психологія і соціологія*. 2019. № 1(24). URL: <https://pedagogy.donntu.edu.ua/1-24-2019/piskurska-h-v-stejkkholderskyj-pidkhyd-u-zabezpechenni-iakosti-vyshchoi-osvity/>
3. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей; кол. авторів: А. Василюк, М. Дей, В. Базелюк (та ін.); НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Олійник Д.О.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

Сучасний освітній процес в Україні переживає черговий після пандемії COVID-19 потужний виклик, пов'язаний з організацією ефективного процесу навчання в умовах військових дій. Отже, вже сформований певний досвід впливу війни на освіту. Розглянемо деякі основні аспекти.

1. Війни та конфлікти можуть мати серйозний вплив на освіту. Розглянемо деякі з можливих способів, якими війни можуть поширюватися на освітню систему.

2. Переривання навчального процесу: війна може призвести до закриття навчальних закладів, що призводить до переривання навчального процесу та обмеження доступу до освіти.

3. Втрати інфраструктури: війна може призвести до руйнування шкіл, університетів та інших інфраструктур освіти, що може ускладнити доступ до освіти під час і після конфлікту.

4. Нестача ресурсів: під час війни держава може перерозподілити свої обмежені ресурси на військові потреби, що може призвести до обмеження фінансування освіти.

5. Низький пріоритет освіти: в період війни уряд може стверджувати, що військові потреби мають більш високий пріоритет, ніж освіта, що може призвести до обмеження фінансування освітньої системи.

6. Зміна навчальної програми: війна може привести до зміни навчальної програми, щоб вона відображала потреби у військовий час.

7. Психологічні наслідки: війна може призвести до психологічних наслідків, які можуть вплинути і на навчальний процес. Наприклад, здобувачі

та викладачі можуть відчувати посттравматичний стрес або депресію, що може припинити навчання та викладання.

8. Еміграція: війна може призвести до еміграції викладачів і студентів, що може означати втрату досвіду та експертів в освітній системі.

Отже, як бачимо, війни та конфлікти можуть мати серйозні наслідки для освітньої системи, обмежуючи доступ до освіти, змінюючи навчальну програму та впливаючи на психологічний стан здобувачів та викладачів.

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

Осьмірко І.В., к.е.н., доцент

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

i.v.osmirko@hnpu.edu.ua

Широкий накопичений в часи пандемії COVID-19 досвід реалізації дистанційної форми навчання став дуже потужним фундаментом для відновлення та ефективного функціонування освітнього процесу в умовах повномасштабної війни. Дистанційне навчання може бути дуже корисним в умовах воєнного стану, допомагаючи студентам отримати доступ до освіти, зберегти безпеку та зменшити витрати.

Дистанційне навчання у військових умовах може мати такі переваги:

- Безпекова складова: дистанційне навчання дозволяє уникнути небезпеки для студентів і викладачів в умовах військового конфлікту. Це може бути особливо важливим у разі військових дій у містах або зонах підвищеного ризику.

- Гнучкість: дистанційне навчання дозволяє навчатися в будь-якому місці і в будь-який час, що може бути особливо корисним в умовах мобільності, пов'язаної з військовими діями. Студенти можуть навчатися з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету.

- Зниження витрат: дистанційна освіта може бути економнішою за традиційну. Це пов'язано з тим, що немає необхідності оплачувати оренду житла, транспортні та інші витрати, пов'язані з традиційним навчанням.

- Технології підтримки: В умовах військового конфлікту доступ до якісної освіти може бути складним. Одним із способів забезпечення доступу до освіти в таких умовах може бути дистанційне навчання. Це також може допомогти учням оволодіти навичками роботи з технологіями, які можуть бути корисними в майбутньому.

- Адаптивність: дистанційне навчання може бути більш адаптивним, ніж традиційна освіта. Це пов'язано з тим, що студенти можуть навчатися у власному темпі та зосередитися на тих сферах, які для них найбільш цікаві чи важливі.

Однак, організація дистанційного навчального процесу в умовах війни має свої особливості, які слід враховувати:

- Надійність інтернет-з'єднання: В умовах війни забезпечити надійність інтернет-з'єднання може бути проблематично. Це може призвести до перерв у навчальному процесі та зниження ефективності навчання. Тому необхідно забезпечити максимально можливу стабільність і надійність інтернет-з'єднання.

- Використання різних форматів навчання: не всі студенти можуть мати доступ до одного типу обладнання та технологій. Тому необхідно використовувати різноманітні формати навчання, такі як відеолекції, онлайн-курси, вебінари, текстові матеріали тощо.

- Система зв'язку: В умовах війни може бути проблематично забезпечити зв'язок між викладачами та студентами. Тому необхідно

використовувати надійні та безпечні системи зв'язку, такі як відеоконференції, електронна пошта, чати тощо.

- Адаптація навчальних програм: Освітні програми можуть бути адаптовані з урахуванням умов війни та реальних потреб здобувачів.

- Розвиток навичок самостійної роботи: Дистанційне навчання вимагає від студентів вищого ступеня самостійності та самодисципліни. Тому в умовах війни необхідно розвивати навички самостійної роботи студентів, що дозволить їм продовжувати навчання навіть у складних умовах.

- Психологічний супровід: В умовах війни студенти можуть відчувати психологічний тиск і стрес. Тому необхідно здійснювати психологічну підтримку студентів, зокрема консультування та супровід у складних життєвих ситуаціях.

Таким чином, дистанційний навчальний процес в умовах війни потребує від викладачів та здобувачів значних зусиль та швидкого оволодіння новими навичками, а також високого рівня стресостійкості. Однак ці аспекти цілком можуть бути враховані при організації навчального процесу задля підвищення комфорту навчання для всіх учасників.

ВІЙНА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Худяков Р.С.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

Війна може стати стимулом для розвитку освіти, так як вона часто змушує людей і державу шукати нові способи виживання і вирішення проблем. Освіта грає ключову роль в такому пошуку.

У період війн і конфліктів люди можуть втратити доступ до освіти та інших ресурсів, але в той же час вони стають більш вмотивованими і

винахідливими в пошуку нових способів вчитися і розвиватися. Війна може стимулювати конфлікт учасників до розробки нових методів навчання, наприклад, через використання технологій, створення нових форм і стилів навчання, а також призводить до появи нових предметів для вивчення, пов'язаних з військовими технологіями та стратегіями.

Крім того, військові конфлікти можуть стимулювати державу до розвитку освітньої системи для підвищення рівня підготовки своїх військових. Наприклад, посилити свої програми навчання військовослужбовців, включаючи курси по бойовим мистецтвам, тактиці, медицині та іншим військовим наукам.

Таким чином, війна може стати стимулом для розвитку освіти в різних аспектах, від створення нових методів навчання до розширення освітніх програм для військових і громадян. Однак слід відзначити, що розвиток освіти в умовах активного військового конфлікту завжди пов'язаний з ризиком і втратами, тому мирне вирішення конфліктів і попередження війни є кращим способом просування освіти і розвитку суспільства в цілому.

Проаналізуємо також особливості дистанційної освіти в умовах війни, як головного джерела доступу до навчального процесу в сучасних умовах.

Дистанційне освіта може бути одним із рішень проблеми доступу до освіти в умовах війни. Під час військових конфліктів люди можуть бути вимушені покинути свої будинки і переїхати в інші регіони, що може призвести до втрати доступу до освіти в традиційних навчальних закладах.

Дистанційне навчання може надати можливість отримати освіту у віддаленому режимі, що може бути особливо важливо в умовах військового конфлікту. Такі форми навчання, як онлайн-курси, відеоконференції та електронні навчальні посібники, можуть бути доступні навіть в умовах, коли традиційні навчальні заклади закриті.

Дистанційне навчання також може знизити ризик для студентів і викладачів, пов'язаних з переїздами і переміщеннями під час війни. Це може бути особливо важливо для молоді, яка може стати метою насильства в період військових дій.

Крім того, дистанційне навчання може надати можливість навчатися людям, які фізично не можуть відвідувати навчальні заклади у своїх регіонах через обмеження пересування, небезпеку чи інші причини.

Таким чином, дистанційне навчання може бути ефективним інструментом для забезпечення доступу до освіти в умовах війни і допомогти зберегти освітню систему в період кризи.

ДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД РОБОТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Романенко О.Ю., ст. викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Alexnovice16@gmail.com

Руйнівний процеси під час війни торкнувся усіх слоїв населення в Україні. Відчутні зміни відбулися і у системі вищої освіти. Суттєво були змінені підходи до викладання, бо головною метою стало забезпечення безпеки студентів і викладачів.

Використовуючи напрацьований досвід роботи під час пандемія COVID-19 більшість ЗВО, повністю або частково, перейшли на дистанційну форму навчання. Так Харківські навчальні заклади у другому семестрі 2021/22 та у 2022/23 начальному році працювали виключно дистанційно.

І хоча самостійне навчання вдома передбачено у систем вищої освіти, але навчання за таких агресивних навколишніх обставин є унікальною-складною ситуацією.

Однак, по при складні обставини, цей виклик дає викладачам можливість рухатись в ногу з часом на шляху модернізації сучасної вищої освіти, та знаходити оптимальні рішення у впровадження більше якісної дистанційної освіти в Україні.

Під час роботи освітнього процесу у дистанційній формі виявилось, що

така система має суттєвий ряд переваг, але і має певні недоліки, які потребують нашого ретельного аналізу з метою виправлення або можливого покращення.

Термін «дистанційне навчання» не є новим у системі освіти, він вживався для позначення тих форм навчання, що використовувались задовго до появи комп'ютерів: заочне, кореспондентське, домашнє, екстернат, для всіх цих форм також характерне навчання на відстані.

Але у розумінні сучасника «дистанційне навчання», це такий освітній процес, у якому більша частина викладання здійснюється, засобами які дозволяють викладати на відстані у просторі або часі від учня.

Таке навчання переважно здійснюється за допомогою комп'ютерних технологій і ресурсів мережі інтернет, з активним використанням прямих відіовключень, та великим обсягом матеріалів на хмарних сховищах. Що надає ряд переваг:

- оперативні (відстань та час, більше не є перешкодою для навчання),
- інформаційні (зростає об'єм та доступність освітньої інформації),
- комунікаційні (майже необмежена кількість потенційних учасників навчання.),
- психологічні (створення таких емоційно-психологічних умов що сприяють максимальному самовираженню учня.),
- ергономічні (учасники освітнього процесу мають можливість розподіляти час занять за зручним для себе графіком і темпом.),
- економічні (дистанційне навчання значною мірою дешевше ніж очне.),

Як студенти так і викладачі відмічають позитивні сторони дистанційної роботи такі, як більш комфортне середовище або ефективне використання часу за рахунок повторюваності відео контенту.

У той же час переваги віртуального навчання суперечливі. Так як є ряд суттєвих недоліків:

- Нестача студентом практичних вмінь та навиків для виконання вправ та завдань.
- Складність оцінки якості роботи конкретного студента та можливість

плагіату з його боку та недобросовісного підходу до перевірок.

- Відсутність індивідуального підходу до кожного студента який необхідний для максимального результату у навчанні.

- Необхідність сильної мотивації для виконання завдань, бо значно легше займатися роботою поруч з товаришами.

- Відсутність якісної комунікації між студентами, яка сприяє розвитку соціальних навичок майбутніх фахівців.

- Проблеми які можуть виникнути з технологічними пристроями, або з доступом до мережі Інтернет.

- Головна ж проблема це загроза для здоров'я студентів та викладачів. Через велике навантаження учасники освітнього процесу дійсно проводять багато часу перед монітором. Погіршення зору та порушення з боку опорно-рухового апарату через постійне сидіння за комп'ютером чи телефоном.

Враховуючи переваги та недоліки дистанційного навчання, а також швидкість розвитку комунікаційних технологій. Автор вважає, що у перспективі нас очікує більш комбінований підхід, який повинен зібрати краще з обох підходів дистанційного та очного.

На відміну від дистанційного навчання змішане навчання відноситься до інтеграції дистанційного навчання, з елементами очного навчання, переваги та недоліки яких описані раніше і повинні бути враховані у новому підході.

Переваги змішаних підходів до навчання можуть сприяти більш гнучкому навчанню у вищій освіті, підвищення залученості студентів та поліпшення саморегульованого навчання. Також це дає більший простір для творчого підходу у викладанні учбового матеріалу та взаємодії в системі викладач-студент.

На практиці ми мусимо постійно модернізувати наш великий досвід у очному навчанні, за допомогою новітніх технологій, та позитивних здобутків що дали нам ті умови у яких ми були змушені працювати під час пандемії COVID-19.

Технології постійно відкривають для студентів і викладачів нові

можливості та перспективи. Тому вже зараз нам слід вдосконалювати освітні програми та підходи які ми використовуємо за умовами сучасності. В той же час додатково необхідно забезпечити гідну підготовку та підвищення кваліфікації викладачів для дистанційного навчання, та продовжувати за допомогою Інтернету формувати сучасне освітнє середовище для створення якісного дистанційного навчання та належних умов для студентів та викладачів.

Отже зараз дуже актуальною стає проблема модернізація сучасної системи освіти через постійний розвиток і вдосконалення підходів до навчання.

Література:

1. Данелюк А. Переваги та недоліки дистанційного навчання: Правова система України в умовах європейської інтеграції : погляд студентської молоді : зб. тез доп. IV Міжнар. студ. наук. конф. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. С. 320-321.
2. Дистанційна освіта. Вища освіта: веб-сайт. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> (дата звернення: 12.05.2022)
3. Коберник І., Звиняцьківська З. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації 2020. 71 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 15.05.2022)
4. Штефан Л. А., Борзенко О. П. Особливості організації дистанційного навчання студентської молоді в Канаді: ретроспективний аналіз: монографія. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди , 2015. 219 с.
5. Mitchell J. A virtual versus blended learning approach to higher education during the COVID-19 pandemic: The experiences of a sport and exercise science student cohort : Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education, June 2022.

ОСНОВНІ НЕДОЛІКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Федотова І.В., д.е.н., доцент

Бочарова Н.А., к.е.н., доцент

Харківській національний автомобільно-дорожній університет

irina7vf@gmail.com, Bocharova.n.a.xnadu@gmail.com

Враховуючи поточний стан воєнного стану та небезпеку для здобувачів вищої освіти, вже діюче навчання у Moodle в дистанційному форматі, а також можливість повернення до навчання в аудиторіях після закінчення воєнного стану, виникла необхідність у проведенні аналізу ситуації та визначенні кількох недоліків та обмежень, які можуть виникнути при впровадженні третьої форми навчання (дистанційного навчання поряд з денним та заочним).

Запровадження дистанційної форми навчання пов'язано з низкою обмежень, спірних трактувань і недоліків:

Фінансові обмеження: Впровадження дистанційної форми навчання вимагає додаткових фінансових витрат на розширення технічної інфраструктури, придбання спеціалізованого обладнання та програмного забезпечення, надання доступу до електронних ресурсів тощо. У нашому університеті вже існує навчання у Moodle, але для впровадження додаткової дистанційної форми навчання буде необхідно залучення додаткових фінансових ресурсів, які можуть бути обмеженими у зв'язку з фінансовою ситуацією університету.

Технічні обмеження: Для успішного впровадження дистанційної форми навчання потрібна висока якість технічної підтримки, налагодження роботи платформи, забезпечення надійності мережі зв'язку, технічної підтримки студентів та викладачів. Наш університет вже має досвід впровадження дистанційного навчання у Moodle, але для розширення дистанційної форми

навчання буде потрібно вдосконалити технічну інфраструктуру, забезпечити стабільну роботу платформи під великим навантаженням, а також забезпечити належну підтримку для здобувачів вищої освіти та викладачів, що може бути викликом в зв'язку зі збільшеним обсягом роботи. Для забезпечення стабільної роботи платформи дистанційного навчання можуть знадобитись значні технічні вдосконалення, що можуть бути за часом та ресурсами досить витратними.

Організаційні обмеження: Впровадження дистанційної форми навчання також вимагає організаційних змін, таких як розподіл ресурсів між різними формами навчання, розподіл навчального навантаження на викладачів, забезпечення взаємодії між здобувачами вищої освіти та викладачами в дистанційному форматі, контроль якості навчання та оцінювання, забезпечення доступу до необхідних ресурсів для дистанційного навчання тощо. Організаційні зміни можуть вимагати часу та ресурсів, що може ускладнити впровадження дистанційної форми навчання.

Інші обмеження: Крім фінансових, технічних та організаційних обмежень, впровадження дистанційної форми навчання може також впливати на якість навчання, забезпечення соціальної взаємодії між здобувачами вищої освіти та викладачами, можливість здобувачів вищої освіти отримати практичний досвід та взаємодію зі співгрупниками та викладачами, що може бути важливим аспектом у вищому освітньому процесі. Дистанційне навчання вимагає від здобувачів вищої освіти самодисципліни, самоорганізації та вміння працювати в онлайн-середовищі, що може бути викликом для деяких здобувачів вищої освіти. Взаємодія між здобувачами вищої освіти та викладачами може бути менш інтенсивною в дистанційному форматі, що може впливати на якість навчання та сприйняття матеріалу. Доступ до необхідних ресурсів, таких як певне обладнання, ліцензійне програмне забезпечення (яке придбав університет для викладання дисциплін) або матеріали для практичних занять, може бути обмеженим в дистанційному форматі. Згідно стандартам про вищу освіту Освітня програма та навчальний план передбачають практичну підготовку здобувачів вищої освіти та набуття здобувачами вищої освіти

соціальних навичок (soft skills), що відповідають заявленим цілям. Також майбутнім фахівцям у сфері управління та адміністрування необхідна «жива» практика, вміння працювати в команді, передача комунікативних компетентностей.

Особливу увагу хочемо звернути на те, що в українських ЗВО практично відсутній досвід впровадження дистанційної форми навчання, як окремої форми, паралельно з денною та заочною. Серед ЗВО України вона зустрічається зрідка, і має невелику кількість здобувачів, наприклад у Сумському державному університеті на спеціальності "Менеджмент" навчається 2 особи. Це говорить про те, що немає попиту на цю форму навчання, тому що абітурієнти не бачать різниці між заочною та дистанційною формами навчання, оскільки зараз денна і заочна форма навчання реалізується у дистанційному форматі.

Далі більш детально та аргументовано розглянемо можливі проблеми при впровадженні ДФН:

Технічні проблеми:

- В умовах воєнного стану і після його закінчення може виникнути ризик переривання доступу до мережі Інтернет або до платформи навчання, що може негативно вплинути на процес навчання здобувачів вищої освіти.

- Для дистанційного навчання необхідно використовувати комп'ютери та інше спеціальне обладнання, що не завжди є у всіх здобувачів вищої освіти. Деякі здобувачі вищої освіти можуть не мати можливості придбати потрібне обладнання.

- Дистанційне навчання після закінчення воєнного стану потребує більшої кількості часу та праці з боку викладачів, які проводять також й аудиторні заняття, оскільки вони повинні розробляти додаткові навчальні матеріали та контролювати процес навчання на платформі.

- Необхідно забезпечити хороший та стабільний інтернет-зв'язок із достатньою швидкістю для проведення онлайн-лекцій та інших видів навчання після закінчення військового стану з робочого місця викладача з університету.

Швидкість інтернету має бути достатньою для передачі звуку та відео в режимі реального часу. Особливо потрібно звернути увагу на забезпечення кожного викладача необмеженим інтернет-доступом на власному робочому місці в університеті.

- Потрібно забезпечити в університеті наявність відповідного обладнання у викладачів та здобувачів вищої освіти для проведення онлайн-занять, включаючи комп'ютери, ноутбуки, планшети, веб-камери, мікрофони та інше необхідне обладнання. Тому що після закінчення військового стану під час проведення занять в аудиторіях, необхідно буде забезпечити робочі місця кожного викладача відповідною технікою з підключенням до Інтернету для проведення дистанційного навчання. Особливу увагу потрібно звернути, що наявність технічного забезпечення перевірятиметься при проходженні акредитації ОП, тому необхідно буде довести якість проведення освітньої діяльності на цій формі, відповідність положенням та пояснити чим відрізняється дистанційне навчання на денній, заочній та безпосередньо дистанційній формі.

- Забезпечення безпеки даних, у тому числі захисту персональних даних здобувачів вищої освіти та викладачів. Забезпечити систему електронного підпису та автентифікації, яка забезпечує безпеку передачі даних та ідентифікацію користувачів, щоб запобігти несанкціонованому доступу до інформації.

- Організація онлайн-тестування та інших форм контролю знань з урахуванням повної цифрової ідентифікації здобувача вищої освіти, для цього потрібно або індивідуальне прийняття викладачем у кожного здобувача екзаменів та заліків у відео-режимі, або забезпечити іншу форму ідентифікації, а це відповідно збільшить навантаження на викладачів.

- Забезпечення технічної підтримки для учасників освітнього процесу у разі виникнення проблем із обладнанням або програмним забезпеченням.

- Інформаційно-комунікаційне забезпечення із пропускнуою здатністю каналів, що надає всім суб'єктам дистанційного навчання навчального закладу

цілодобовий доступ до веб-ресурсів та веб-сервісів для реалізації навчального процесу в синхронному та асинхронному режимах.

- Закупити необхідне програмне забезпечення загального та спеціального призначення (у тому числі для осіб з особливими потребами), яке має бути ліцензійним або побудованим на програмних продуктах з відкритими кодами, та установити його на кожне автоматизоване робоче місце викладача.

Зрозуміло, що ситуація з дистанційним навчанням може бути складною, особливо з урахуванням вказаних недоліків. Однак, рішення щодо впровадження дистанційної форми навчання має бути обґрунтованим та залежати від багатьох факторів, таких як попит на ДФН серед абітурієнтів, доступність ресурсів, потреби студентів та викладачів, технічна готовність та інші фактори. Базуючись на тому що під час військового стану відсутня різниця між заочною та дистанційною формою навчання, а після його припинення не зрозуміло чи буде попит на ДФН, але це тягне вже зараз істотні витрати та можливі збитки, тому вважаємо не доцільно впроваджувати ДФН як окрему форму навчання і залишити тільки денну та заочну.

Література:

1. Науменко С. Досвід дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти: переваги та труднощі реалізації. Міжнародна наукова конференція «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта 2022: виклики і перспективи в умовах турбулентності світу» Київ, Інститут педагогіки НАПН України (04 листопада 2022 року). С. 173-178.

2. Рекомендації щодо застосування критерії оцінювання якості освітньої програми/ Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 року: /ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»». К., 2020. 66 с.

ПРИНЦИПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Шершенюк О.М., к.е.н., доцент

Азізова А.З., студент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

sheralyona@gmail.com

Умови воєнного стану можуть створити ряд викликів для освітнього процесу (рис. 1) [1].

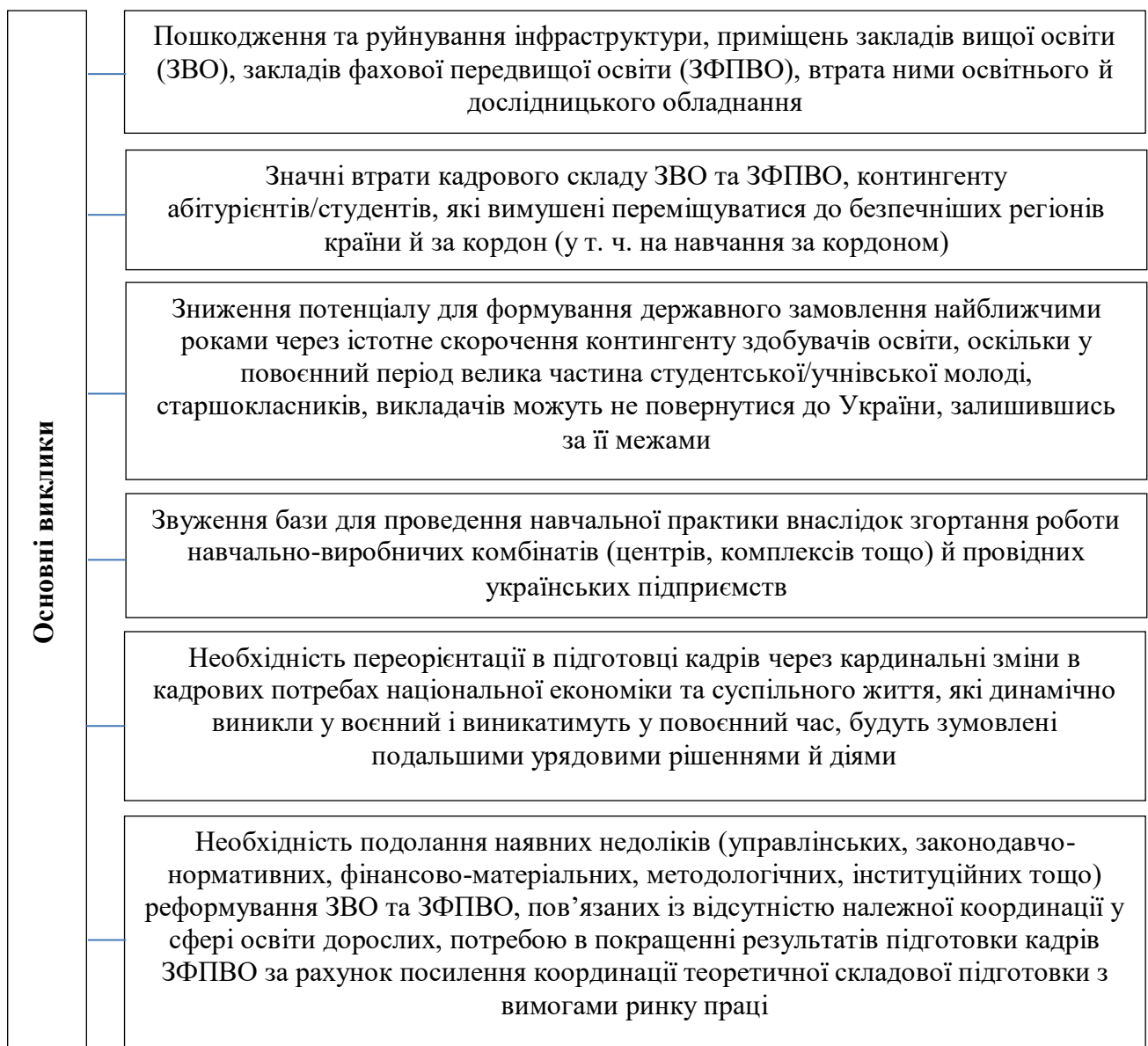

Рис. 1. Виклики для освітнього процесу в умовах воєнного стану

Проте модернізація освіти в таких умовах може забезпечити ефективну організацію освітнього процесу для учасників війни та населення, що знаходиться в зоні конфлікту. Така модернізація має свої особливості та вимоги, потребує певних принципів, які забезпечать якість навчання та підвищення ефективності:

Пріоритет безпеки. Перш за все, в умовах воєнного стану, безпека має стати головним пріоритетом. Освітні заклади повинні бути забезпечені всіма необхідними засобами для забезпечення безпеки здобувачів та персоналу.

Гнучкість. Модернізація освітнього процесу повинна бути гнучкою та пристосованою до змінних умов. Умови воєнного стану можуть змінюватися швидко, тому освітні заклади повинні бути готові до змін та пристосування до них.

Комплексність. Модернізація освітнього процесу повинна бути комплексною та охоплювати всі аспекти навчання. Це включає як технічні та технологічні засоби навчання, так і методики та підходи до навчання.

Співпраця. В умовах воєнного стану важливо, щоб освітні заклади співпрацювали між собою та з іншими структурами.

Фокус на потребах здобувачів. Освітня програма має бути пристосована до потреб та можливостей здобувачів, враховуючи їхню різноманітність та індивідуальні потреби. Для цього можуть бути використані інноваційні методи та технології, такі як інтерактивні вправи, відеолекції та інтерактивні підручники.

Забезпечення доступності. Освітній процес має бути доступним для всіх здобувачів, включаючи тих, які живуть у зоні конфлікту або тимчасово переселених осіб. Для цього можна використовувати віддалені методи навчання та інші технології, які дозволяють здійснювати навчання з використанням Інтернету.

Розвиток навичок виживання. Навчальна програма повинна включати навчання навичкам, необхідним для виживання в умовах війни, таким як перша допомога, навчання рятувальних робіт та інші навички, які можуть знадобитися

в таких ситуаціях.

Практична спрямованість. Освітній процес повинен бути спрямований на практичне застосування здобутих знань та навичок в реальних ситуаціях.

Комунікаційна відкритість. Освітній процес повинен забезпечувати відкриту комунікацію між викладачами та здобувачами, щоб забезпечити ефективний обмін інформацією та взаєморозуміння.

Індивідуалізація. Навчання повинне бути індивідуалізованим та адаптованим до потреб кожного здобувача, щоб забезпечити максимальний результат.

Інтегрованість та мультимодальність. Освітній процес має бути побудований на основі інтегрованого та мультимодального підходів, які забезпечують комплексний підхід до навчання та розвитку фахівців.

Використання інноваційних технологій. Використання сучасних інноваційних технологій та засобів навчання дозволяє забезпечити більш ефективний та якісний освітній процес.

Підвищення мотивації та інтересу до навчання. Освітній процес повинен бути цікавим та мотивуючим для здобувачів, забезпечуючи їм не тільки знання, але й практичні навички та досвід.

Ці принципи допоможуть забезпечити високу якість навчання та підвищення ефективності в умовах воєнного стану.

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення 14.04.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Ярещенко Н.В., к.т.н., доцент

Притула О.А., студент гр. Д-51-22

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

netyasin4@gmail.com

В умовах воєнного стану доречним є дистанційне навчання. Студенти, які втратили можливість навчатися офлайн, мають змогу отримувати знання дистанційно.

На сьогодні існує багато платформ, які допомагають студентам опановувати дисципліни, складати іспити, проводити різні конференції.

Найбільш популярними є такі платформи, як Google classroom, Moodle, ProgressMe, Indications, E-school. net.ua, Zoom, Edmodo, Classdojo.

Distant learning – новий засіб реалізації процесу навчання, в основі якого використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які дозволяють навчатися на відстані, без особистого контакту між викладачем і студентом.

Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, що реалізується в основному за технологіями дистанційного навчання.

Характерними рисами такого навчання є:

- гнучкість – студенти не ведуть регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та у зручному місці;
- паралельність - навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю, тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності;
- велика аудиторія – одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації, великої кількості студентів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами;

- економічність – ефективне використання технічних засобів, концентроване подавання інформації, використання комп'ютерного моделювання повинні призвести до зниження витрат на підготовку фахівців;

- технологічність – використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір.

Дистанційне навчання в Європі набуло інтенсивного розвитку ще на початку 70-х років минулого століття і пов'язане зі створенням низки відкритих університетів. Нині кожна європейська країна має групу навчальних закладів, що реалізують дистанційні програми. [1]

Значний інтерес викликають програми навчання із застосуванням нових інформаційних технологій – технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів з навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді. Інформаційні технології є важливим інструментом покращення якості освіти, оскільки дозволяють необмежено розширити доступ до інформації, урізноманітнюють технології, тощо.

Система дистанційної освіти має ряд переваг і значно розширює коло потенційних студентів. Одержати освіту дистанційно має можливість молодь, яка не може поєднувати навчання з роботою або проживає у віддаленій від обласних центрів місцевості, військовослужбовці, або студенти, що бажають паралельно одержати освіту.

Дистанційна форма навчання підходить майже всім, тому що дає можливість гармонійно поєднувати навчання та повсякденне життя.

В наш час дистанційне навчання стає одним з пріоритетних напрямків діяльності багатьох університетів.

Самостійне вивчення передбачає використання навчальних дистанційних курсів, які студент отримує через інтернет або на іншому носії інформації (флеш-карта). [2]

Організація навчального процесу, в системі дистанційного навчання має свої психологічні особливості, а саме:

- зміщення акцентів на самостійну діяльність студентів;
- необхідність формування навичок дистанційної взаємодії (обов'язкова комп'ютерна грамотність викладача і студентів, зокрема, володіння навичками застосування різноманітних телекомунікаційних технологій, ресурсами інтернет;
- гнучкість навчання незалежно від проживання кожного із суб'єктів та часу проведення занять, що дає можливість організувати навчання в зручний для кожного час. [3]

В останні кілька років відбувся величезний стрибок технологій, і люди отримали доступ до великої кількості інформації. Вони можуть кожну секунду пізнавати нове, навчатися та вдосконалюватися.

Дистанційне навчання сприяє підвищенню якості навчання студентів незалежно від їхнього місцезнаходження, сприяє створенню спеціальних курсів, які спрямовані на підвищення кваліфікації і підготовку кадрів, та отримання знань в складних умовах.

Література:

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/oo/html>
2. Антіліна О.Н. Дистанційне навчання на основі Інтернет – технологій. К.: Збірник №4, 2003. С.50-53.
3. Хмель О.В. Психолого-педагогічні особливості і системи дистанційного навчання. *Вісник ЛНПУ*. 2005. №11. С. 181-190.

Секція 3
***Вдосконалення змісту та підвищення якості
як основні тенденції розвитку сучасної освіти***

FUNDAMENTALS OF TECHNOLOGY IN A FOREIGN LANGUAGE

Balakishiyeva Vafa Tofik kyzy,
Mammadova Leyla Zulfugar kyzy
Mingəçevir Dövlət Universiteti
vbalakiiyeva@bk.ru

At present, it is difficult to overestimate the influence of technology and computer technology on our lives. Not only in the scientific community, but also in society, questions are being discussed about which professions will be completely robotized in the near future. In this regard, today's youth have a growing interest in the specialty "Mechatronics and Robotics". The development of technology is global in nature, scientists around the world are working on the creation of artificial intelligence, which is why teaching a foreign language at a technical university is an obligatory part of the educational program for training future specialists.

Training in the discipline "Foreign language" in the direction of 15.03.06 Mechatronics and Robotics at the Siberian Federal University takes place for two years. The program is designed for 9 credits, including 144 contact hours. The purpose of training is to learn English not only to solve communicative problems at the everyday level, but also to master a sufficient level of professionally oriented competence [4, p. 1630]. This goal sets numerous tasks, the main of which are the development of the ability to acquire new knowledge using modern and educational technologies, as well as understanding the essence and significance of information in the development of the modern information society.

At the same time, teaching students a foreign language in the specialty "Mechatronics and Robotics" in practice reveals some problems: different levels of initial training, "language barrier" ("I understand everything, I can not say"), the rapid

loss of relevance of the texts used in the classroom (due to the rapid development of robotics). In addition, it should be taken into account that in the first and second years of study, students do not have knowledge in the field of specialized disciplines, which are provided for in the third and fourth years of study. At the same time, the subject matter of the texts of educational literature is professionally oriented.

We see the solution to these problems in the actualization of teaching aids (especially with regard to texts), the use of information and communication technologies, the formation of skills for independent educational and cognitive activity among students. Teaching and methodological material must be developed taking into account the interdisciplinary connection with specialized disciplines, for example, programming, electrical engineering, strength of materials, discrete mathematics, etc.

The main task of the modern system of vocational education is to improve the quality and efficiency of training competitive specialists. The educational space is changing, the requirements of employers, and society as a whole, therefore, approaches to learning are changing. The modern approach is that the student must learn on his own, and the teacher must exercise motivational management of his teaching, i.e. motivate, organize, advise, control. To solve this problem, such a pedagogical technology is required that would provide the student with the development of his independence, collectivism, and the ability to exercise self-management of educational and cognitive activities. Such a technology is a modular teaching technology and a rating system.

The main goals of the module-rating technology in the classroom for information technology:

1. formation of the foundations of the scientific worldview - the idea of information (information processes) as one of the three fundamental concepts: matter, energy, information, on the basis of which the modern scientific picture of the World is built;

2. development of students' thinking - where a significant place is occupied by procedural (algorithmic) thinking, the development of skills in working with

information;

3. preparing students for practical work, continuing education - the formation of computer literacy and information culture of students, training in the use of new information technologies, the most important components of preparation for practical activities, life in the information society.

The teaching methodology in information technology classes should be aimed at not losing the main goals of studying the subject in momentary organizational and technical problems: general educational, developmental and practical. To do this, the following methods are used in the lessons:

4. Information is the central concept of the entire course. Each section is primarily a conversation about information and information processes.

5. In the process of studying the course, an interconnected system of knowledge is built in the minds of students, students must understand the need to study each section of the course and its “importance”. Therefore, purely theoretical sections include, among other things, written homework, which makes it possible to systematically measure students' knowledge.

6. The fundamental (general educational) component of the course and the pragmatic (practical) component run in parallel.

7. The principle of mastering the methodology of self-learning. Information technology and computer technology are rapidly developing industries, and a person whose activities are connected with computers constantly have to learn.

8. Students must get acquainted with the history of the development of information technology, they must know the main names associated with the history of development.

APPLICATION OF PROBLEM-BASED LEARNING TECHNOLOGY IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Ismailova Aygun

Mingachevir State University

aygun.ismayilova.87@inbox.ru

Problem-based learning technology (problem learning) is a set of methods that ensure the formation of independent cognitive activity and the development of creative thinking in children who cannot overcome mental difficulties due to lack of knowledge. The purpose of this method is to master the general principles of self-education. The specificity of the technology lies in the fact that the teacher gives only a cognitive task, defines the problem, and then gives preschoolers the opportunity to find solutions based on previously acquired knowledge and skills. Problem-based learning activates the thinking of children, teaches them independence in the learning process. The purpose of the technology is the development of individual cognitive abilities using children's experience. Technology is established as an active activity of children, a learning process, a search for new mental signs in which problem situations are created and, as a result, competencies are acquired. The technology of problem-based learning is based on the theoretical principles of the American psychologist, philosopher and educator J. Dewey. This is an organization of learning, including the creation of problem situations (under the guidance of a teacher) and the active independent activity of children to solve them, as a result of which the child acquires knowledge. To involve preschoolers in cognitive activity, the problem situation must correspond to the existing level of complexity and be carried out in a playful way. The solution of the problem task is carried out under the guidance of a tutor according to the following algorithm:

- information about the conflict inherent in the task;
- formulating a hypothesis for solving the problem;
- joint search for confirmation of the hypothesis;

Formation of a conclusion that clarifies cause-and-effect relationships and expands information on the topic. The described algorithm assumes a sufficient level of development of analytical thinking, therefore it is advisable to use problem technologies in older preschool age groups.

Structural components of the application of problem-based learning technology: formation of a problem situation;

- choice of solutions;
- solution to the problem.
- features of problem-based learning technology:
 - problematization of training data;
 - active activity of the child;
 - connection of learning with life, play and work;
 - research nature of knowledge.

The technology of problem-based learning ensures the implementation of the tasks of optimizing social interactions in the "adult-child" and "child-other child" systems on the basis of partnership and cooperation.

The technology of problem-based learning involves the creation of problem situations and the active independent activity of children to solve them, as a result of which a creative mastery of knowledge, skills, abilities and mental abilities is formed. The main idea of this technology is to build educational activities by solving cognitive problems that do not have sufficient conditions for obtaining an answer. The problem-based learning scheme is presented as a sequence of procedures, including. Statement by the educator of a problematic educational task for children and the creation of a problem situation: development of mental abilities of children. Thus, the problem-based learning technology ensures the development of the child not only through the accumulation of quantitative changes, but also through a change in life position, a transition to a new quality. Kindergarten allows the child to take the position of a researcher, experimenter and learn how to apply the acquired knowledge in life. Vision of problems is an integrative property of thinking that has long been developed in various activities. A problem is a difficulty, uncertainty, and its

elimination requires the study of everything related to a particular problem situation. There is no need to ask the child to clearly understand and formulate the problem, rather general, exemplary features. Problem-based learning has the following requirements: Developing hypotheses and non-standard (provocative) ideas is an important thinking skill that allows you to conduct research. Hypotheses arise as possible solutions to a problem and are tested in the course of research. Assumptions allow you to see the problem from the other side, look at the situation from the other side. Understanding begins with a question that guides the child's thinking in search of an answer, awakens the need for knowledge and engages the mind. Questions can be different: clarifying, supplementing (vague, indirect), etc. Classification is the division of concepts into separate classes according to a certain attribute. Classification establishes a certain rule and divides the objects under consideration into groups. Each classifier has a goal that dictates the choice of base, and since there can be several goals, the same group of objects can be classified according to different bases. Conscious acceptance and solution of an emerging problem, mastering generalized ways of obtaining new knowledge during this period; application of these methods to solve specific problematic systems.

The main conditions for the successful application of problem-based learning are: problematic situations should meet the goals of forming a knowledge system; must be accessible to children and appropriate to their cognitive abilities; should stimulate the cognitive activity of the child. Each new knowledge reveals little-known aspects of the perceived object to the child, raises questions and assumptions. The process of clarifying and solving the problem occurs in the joint activity of the educator and children. The educator involves children in a general intellectual search, provides them with guidance, explanations, and assistance in the form of questions. Mental activity is accompanied by heuristic conversation. Based on observations, previously acquired knowledge, the teacher asks questions that encourage children to compare facts, and then draw conclusions through reasoning. Children freely express their opinions and doubts, follow the answers of friends, agree or argue. Problem training consists of several stages:

- be aware of the general problem situation;
- analysis, formulation of a specific problem;
- problem solving (proposing hypotheses, their substantiation, their sequential verification) checking the correctness of the solution of the problem.

The ability of teachers to manage the process of solving problem situations is to anticipate possible problems on the way to the goal in a problem situation; instant correction of the problem situation, simplification or complication by adjusting the number of unknown components:

- choose problem situations in accordance with the train of thought of the problem solvers;

- the ability to impartially evaluate options for children's decisions, even if there is a divergence in the views of children and adults.

The benefits of problem-based learning include:

- high independence of children:
- the formation of cognitive interests or personal motivation in children.

THE BASICS OF THE FORMATION OF A MARKETING SYSTEM IN ORGANIZATIONS OF THE EDUCATIONAL SPHERE

Rahimov Mehdi,

Maharramova Vafa, PhD, associate professors

Mingachevir State University

mehdi_rahimov@yahoo.com, mhrrmova.vfa@mail.ru

Marketing research is of great importance for the formation of optimal goals, strategies and missions of an educational institution, i.e. planning the organization's activities. Marketing planning is preceded by the identification and study of marketing-related problems facing the educational institution (analysis of markets, macro environment, internal situations, the public, competitors, etc.), which is one of the most important stages in marketing activities.

The imperfection of the concept of management in an educational institution and the emergence of competition among educational institutions for attracting potential consumers determined the relevance of this study.

The object of the study is the process of marketing management of the activities of a higher education institution.

The subject of the study is methodological approaches to conducting marketing research and assessing the competitiveness of a university operating in the context of the formation of a global educational space.

Education in the value system of a person and his success plays an important role, which largely explains the increased demand for the services of educational institutions. The growth in demand for educational services, including paid ones, even during a crisis, indicates that the educational service market is one of the most important and sought-after market types. The market forms a pragmatic demand for certain educational services. The practice of Western countries has developed a tool for confronting educational values with the prevailing market environment. This tool is socially oriented marketing of educational services, which assumes that the main task of an educational institution is to determine the needs and interests of their customers, to adapt the organization to satisfy them.

The use of world experience by Azerbaijani educational institutions helps to enter market relations and the global educational space. In the context of limited financial resources allocated for education, it becomes relevant to increase the efficiency of the use of funds, study the needs of various population groups, other consumers of educational services, market research, which is the scope of marketing. Despite the difficulties that are currently inherent in the Azerbaijani education system, the demand for it has significant development prospects. Taking into account the duration of the cycle of educational services, educational institutions must make effective marketing decisions to generate demand, including taking into account the regional characteristics of the market, which once again emphasizes the need to apply marketing methods in education, in particular marketing research.

Marketing research is of great importance for the formation of optimal goals,

strategies and missions of an educational institution, i.e. planning the organization's activities. Marketing planning is preceded by the identification and study of marketing-related problems facing the educational institution (analysis of markets, macro environment, internal situations, the public, competitors, etc.), which is one of the most important stages in marketing activities.

On the other hand, educational institutions have gained greater freedom in their actions, new opportunities are opening up for them to independently raise funds to finance their activities through the implementation of paid training programs, the provision of paid additional and other educational services. Today, educational institutions can carry out industrial, commercial and other activities. The search and implementation of these opportunities occupies one of the first places in the marketing activities of an educational institution in the current conditions.

New socio-political and economic conditions, and new relations between education and consumers of educational services pose problems not only in the field of the content of education and educational technologies, but also in the educational process management system.

The imperfection of the concept of management in an educational institution and the emergence of competition among educational institutions for attracting potential consumers determined the relevance of this study.

The object of the study is the process of marketing management of the activities of a higher education institution.

The subject of the study is methodological approaches to conducting marketing research and assessing the competitiveness of a university operating in the context of the formation of a global educational space.

To achieve this goal, the following tasks were set:

1. To study current trends in the development of the education system.
2. Reveal the specifics and features of strategic and operational marketing in the educational field.
3. Determine the factors of competitiveness of the university.

Until the middle of the XX century. The main goal of the sphere of education

in Azerbaijan was to prepare the younger generation for industrial, professional activities, for entry into "adult" social and industrial life. For the vast majority of people, education was a relatively brief period at the beginning of life, some complete, discrete experience, most of which ended with graduation from school or vocational school. In its main features, the education sector was a rather rigid and closed system, which was one of the important elements of the state structure of a particular country. The current cultural situation requires a significant revision of traditional educational paradigms, which in the conditions of a post-industrial society are already untenable in terms of ensuring the development of any civilized society. The unified global educational space that is being formed unites national educational systems of various types and levels, which differ significantly in philosophical and cultural traditions, the level of goals and objectives, and their qualitative state. Therefore, we should talk about the modern world educational space as an emerging single organism, with global trends in each educational system and the preservation of diversity.

Education is a specially organized process for a person to master a system of scientific knowledge, skills and abilities in a certain area, the result of which corresponds to the goals set by the state and is recorded by the relevant document of the educational institution. Each state creates its own education system in accordance with its history, its traditions, culture and national characteristics. Education, like any system, has the property of integrity and an important feature of the development of education is its globality. This feature reflects the presence of integration processes in the modern world, intensive interactions between states in various spheres of public life. Education from the category of national priorities of highly developed countries is moving into the category of world priorities.

Modern civilization is entering a fundamentally new information (post-industrial) stage of its development, when the globalization of social and cultural processes is recognized as the leading world trend. A comprehensive analysis and development of goals, forms and means of modernizing education is carried out by UNESCO. Synthesizing and analyzing the world experience of theory and practice in

the field of education and training, UNESCO promotes the exchange and dissemination of the most positive results, allows states and education authorities to analyze the consistency of their policies with general trends in the development of education. Cooperation between countries in the field of education is one of the essential aspects of the activities of the United Nations and UNESCO.

The global information and educational space is presented as a universal set that unites the information and educational space of all countries of the world. At the same time, educational systems differ in philosophical, cultural traditions, goals and objectives, qualitative state, but they are the same in global trends while maintaining diversity:

- striving for a democratic education system, i.e. the availability of education to all the population of the country and the continuity of its stages and levels, the representation of the autonomy and independence of educational institutions;
- ensuring the right to education for everyone;
- significant impact of socio-economic factors on education;
- increasing the range of educational and organizational activities aimed at meeting the diverse interests and developing the abilities of students;
- growth of the market of educational services;
- expanding the network of higher education and changing the national composition of the student body;
- search for a compromise between rigid centralization and complete autonomy in the field of management;
- priority financing of education in the developed countries of the world;
- constant updating and adjustment of educational programs;
- search for additional resources for the education of children with developmental disabilities, children with disabilities.

Strategic and Operational Marketing in Education.

The transition of the Azerbaijani education system to market relations causes increased competition in the educational services market and, accordingly, the need

to use marketing as an effective tool for managing a higher education institution. It is marketing that is the main concept of managing an educational institution in a market environment, the purpose of which is to ensure the profitability of financial and economic activities, achieve competitive advantages, improve the efficiency of educational institutions by meeting the needs of consumers to the fullest extent.

The essence of marketing is more accurately traced in its definitions given in domestic and foreign economic literature, the analysis of which showed that scientists give different interpretations of the term “marketing”, this is due not only to different areas of their research, the specifics and scale of the problems studied, but also to qualitative changes. In approaches to management, the requirements for which are imposed not only by the constantly changing external and internal environment, but also by the orientation of the entire management system towards the final results. Each concept reflects one or another side of it, or makes an attempt at a complex characterization.

The most widely accepted definition of the term "marketing" by the American Marketing Association (AMA, 1985): marketing is the process of planning and implementing the idea, pricing, promotion and implementation of ideas, goods and services through exchange that satisfies the goals of individuals and organizations.

Education marketing is defined by many authors as a means by which educational institutions actively inform and promote their goals, values and products to students, parents, staff and society. Such a definition significantly narrows the content of the marketing concept, limiting it only to promoting your product. Education marketing should be defined as a system for managing the market activity of an educational institution, aimed at regulating market processes leading to the most complete satisfaction of personal and social needs with efficiency for an educational institution.

In a broad sense, education marketing is the philosophy, strategy and tactics of an educational institution, in the implementation of which the problems of consumers and the satisfaction of their needs increase the reputation of this institution and lead it to prosperity. Thus, the economic essence of marketing is to achieve higher

performance results of an educational institution through a more complete implementation of its functions, reflecting in the aggregate its various marketing strategies.

Operational marketing is an action-oriented process carried out over the short to medium term and directed to existing markets and segments. The role of operational marketing in education is to organize the promotion of educational services and communication policies to inform potential consumers and demonstrate the distinctive qualities of the service while reducing the cost of finding consumers.

The main goal of operational marketing is to achieve a certain level of students in the context of existing basic educational programs and forms of education. Thus, operational marketing in the educational sphere is a defining element that directly affects the financial stability of an educational institution, its competitiveness.

The activity of operational marketing is a decisive factor in the activities of any educational institution, especially now, when there is intense competition in the educational services market. In essence, this is a classic commercial process of achieving target market share through tactical means associated with the marketing mix, which consists of four components:

- 1) product (educational service);
- 2) price (the cost of training, which is reimbursed by the consumer or the state, the employer);
- 3) place (directly at the university, distance learning, etc.);
- 4) communications (promotion of educational services through advertising, holding open days, cooperation with potential employers, etc.).

Strategic marketing in education is a social process aimed at meeting the needs and desires of individuals and educational institutions, including the planning, development and implementation of strategic directions for the development of an educational institution using marketing tools and methods. The role of strategic marketing is to determine those groups of needs of potential consumers that can be satisfied through the creation of a particular service. From the point of view of educational marketing, the consumer does not so much need an educational service as

he desires the problem-solving that it can provide.

The objectives of strategic marketing are:

- systematic and ongoing analysis of the needs and requirements of key consumer groups;
- development of concepts of effective educational services that allow an educational institution to serve selected consumer groups better than competitors;
- ensuring a sustainable competitive advantage of educational services and educational institutions.

Strategic marketing covers an area much broader than the traditional sphere of marketing, since it is directly related to the goal setting of an educational institution, the adjustment of its mission, and also includes the organizational culture necessary for the successful implementation of marketing goals.

The factors of university competitiveness.

The problem of managing the competitiveness of a university in recent years has been actively studied by scientists in various fields. The relevance of scientific papers on this topic is dictated by the socio-economic transformations taking place in the country, the development of the sector of non-state higher educational institutions in the field of higher education, and Azerbaijan's entry into a single educational space. A university is an educational institution established and operating on the basis of education legislation, having the status of a legal entity and implementing educational programs of higher professional education in accordance with a license.

The competitiveness of a university is its current and potential abilities (opportunities) to provide an appropriate level of educational services that meet the needs of society in the preparation of highly qualified specialists, as well as the needs for the development, creation and implementation of scientific, methodological and scientific and technical products, as at present, so in the future.

According to the definition of I.B. Romanova, competitiveness is a property of a higher education institution that determines the share of the relevant market of educational services owned by this university and the ability to prevent the redistribution of the market in favor of other subjects. This definition takes into

account the relativism of the category "competitiveness" and its dynamic nature. It can be argued that competitiveness is the leading indicator of the economic activity of the university, which determines its current and future state in the market segments it has chosen.

R.A. Fatkhutdinov notes that "the competitiveness of a university is its ability to:

- 1) to train specialists who can withstand competition in a particular external or internal labor market;
- 2) to develop competitive innovations in this area;
- 3) to conduct an effective reproductive policy in all areas of its activity.

A major role in attracting a contingent of students is played by career guidance, which is a system of activities aimed at preparing school graduates to choose a profession, taking into account its individual characteristics and the socio-economic situation in the educational services market and the labor market, as well as assisting graduates in professional self-determination and employment. Career guidance includes professional education and professional counseling for school leavers and their parents.

From the beginning of the academic year until its completion, universities carry out continuous and intensive work (advertising in schools, conversations in classes, recruitment for preparatory courses, continuous consultations of graduates and their parents by phone and in person, visiting fairs of educational places, etc.).

The university management strategy is to transform it into real competitive advantages based on the analysis of environmental factors and the components of its internal competitive potential.

The competitiveness of the university is ensured by:

- competitiveness of students
- competitiveness of graduates;
- the level of the teaching staff;
- teaching aids;
- scientific teaching aids;

- technical teaching aids;
- availability of own fixed assets (educational and subsidiary buildings, equipment);
- own library;
- the presence of lecture auditoriums, etc.

Thanks to cooperation, long-term and mutually beneficial relations of two or more partners are realized, recognizing common goals and values and ready to work together to achieve them, allocating the necessary resources for this and creating common core competencies.

The main business functions of partnership cooperation should include:

- search for potential partners;
- implementation of joint programs and projects;
- support for the career growth of graduates;
- provision of corporate partner services;
- attracting sponsorship;
- strategic partnership management.

At the present stage, one of the main competitive advantages of educational institutions is the quality of education. The quality of education is a set of consumer properties of an educational service that provides the ability to meet a set of needs for the comprehensive development of the student's personality.

M. McDonald argues that an empirical approach is preferable to a quantitative one based on statistical testing of narrow deductive hypotheses, and cites the results of a study conducted in the early 1990s in England, some European countries and the USA.

At present, the Azerbaijani education system is highly competitive, and this necessitates the use of marketing as an effective management tool to achieve competitive advantages. It is marketing that is the main concept of managing an educational institution in a market environment, the purpose of which is to ensure the profitability of financial and economic activities, increase the efficiency of educational institutions through the most complete satisfaction of consumer

needs. The research processes revealed modern trends in the development of the education system and found that at the end of the 20th century, new trends in world education were clearly manifested: a movement towards the improvement of mass rather than elite education, informatization and greening of education, its humanization. An analysis of current domestic trends in reforming the education system shows that a consumer-oriented economy is accompanied by two multidirectional processes: decentralization and centralization of education. These processes are reflected in the standardization and regionalization of education, which are among the defining modern trends in Azerbaijani education. In order to increase the efficiency of the activities of domestic universities, it is necessary to take into account all existing trends in the development of Azerbaijani education, including negative ones. This ensures the maximum implementation of the goals of the socio-economic development of society.

Thus, the marketing activity of the academy should be aimed at improving the areas of marketing; segmentation of the market and planning of marketing activities depending on the preferences of target consumers; systematic study of the needs of applicants; carrying out a flexible pricing policy in order to attract applicants for training in financial management, management accounting, etc.; improvement of the applicant's questionnaire in order to identify the motivating factors of consumers that arise when choosing an educational service; introduction of new non-standard forms of work with potential applicants.

ІНЖЕНЕРНІ РИЗИКИ – ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ

Бабайлов В.К., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

super_super-kod@ukr.net

Автор доповіді вважає за необхідне звернути увагу на те, що зараз у розвитку управління в умовах ризиків сподівається значний прогрес. Так, у [1]

були введені нові терміни: «ризик-інженерія» (Р-І), «ризик-виробництво» (Р-В), «ризик-економіка» (Р-Е), «ризик-адміністрація» (Р-А) і «ризик-управління» (Р-У), як їх синтез, комплекс.

Був зроблений й такий найважливіший висновок: кожним з чотирьох вказаних видів Р-У зобов'язані займатися виключно відповідні спеціалісти. Це приведе до кардинальних змін у поглядах, трактуванні і практиці управління в умовах ризиків.

При цьому встає проблема чіткого визначення відповідних ризиків: інженерних, виробничих, економічних, адміністративних.

На даний час існує різна ступень повноти і глибини визначення сенсу цих різних ризиків.

Метою доповіді стало визначення сенсу інженерних ризиків (ІР).

При досягненні мети був використаний аналіз останніх досліджень і публікацій. Він свідчить про те, що майже взагалі не існує словосполучення «інженерні ризики». Автор доповіді виявив тільки єдину публікацію [2], де воне використовується. Однак і тут не надається його визначення, не вказується, що є їх джерелом, причиною і особливе, і головне – хто є їх суб'єктом: або інженери-проектанти техніки, або робочі-експлуатаційники цієї техніки. Тут одразу переходять до страхування будівельно-монтажних та інженерних робіт. З цієї статті слідує лише те, що ІР – це ризики «загибелі або пошкодження технік». Але пошкодження технік може бути як з вини інженерів, так і робочих, а тому незрозуміле, як визначати такі ризики: або як інженерні, або як виробничі ризики (ВР).

Це лише ще раз підкреслює проблему необхідності у дослідженні, визначенні сутності і змісту інженерних ризиків, найважливіших їх аспектів.

Особистий досвід дослідження ризиків привів автора до висновку, що

ІР пов'язані тільки з коливанням величин природних факторів (температури, вологостійкості, землетрусів тощо), яке веде до коливання кількості відмов техніки через порушення правил її проектування саме інженерами. Тому при неврахуванні інженером якогось навіть одного

природного фактору можливі аварії, відмова, втрати запроектованої ним техніки. Тому суб'єктом, джерелом аварій є саме і тільки організатор виробництва, - інженер; й тому такі ризики за своєю суттю є саме інженерні. Зміст ІР співпадає зі змістом будь-яких ризиків – це: невизначеність, коливання величини визначеного типу події (діяльності). Ясно, що подією у даному випадку є інженерія.

Необхідне запобігати розповсюдженій помилки ототожнення інженерних ІР з виробничими. Причина цього в тому, що вони обидва тісно зв'язані з техніками, що вони обидві ведуть до вірогідності коливань кількості відмов або навіть повних втрат технік.

Але існує і принципова відмінність цих ризиків: сутність ІР у коливанні кількості відмов техніки через порушення правил її проектування саме інженерами, а сутність виробничих ризиків (ВР) у коливанні ступеню порушень правил експлуатації технік робочими.

І як показує практика, існує й ще одна відмінність інженерних і виробничих ризиків – управління в умовах інженерних і виробничих ризиків процесом управління втратами в їх умовах здійснюють різні посадовці: за Р-І відповідають виробничі, лінійні інженери; а за Р-В, тобто, за техніку безпеки відповідає інженер з техніки безпеки.

Зрозуміло, що до відповідальності можуть залучатися й інші посадові особи. Критерієм цього є висновки відповідних експертів.

Висновки. Отже, результатами доповіді є:

- визначені сутність і зміст інженерних ризиків;
- встановлена схожість інженерних і виробничих ризиків;
- доведені відмінність інженерних і виробничих ризиків.

Отримані результати сприятиме значному підвищенню ефективності управління підприємством, – управління втратами в умовах інженерних ризиків.

Автор доповіді також вважає, що визначення сенсу інженерних ризиків буде корисним для впровадження у дисципліни інженерного напрямку вищих

навчальних закладів.

Література:

1. Бабайлов В., Курденко О. Від ризик-менеджменту до ризик-економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. №46. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>.
2. Страхування будівельно-монтажних та інженерних ризиків. URL: <https://tbt-broker.com/service/strakhovanie-stroitelno-montazhnykh-riskov>.

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД КАФЕДРИ МЕНЕДЖМЕНТУ ХНАДУ

Бочарова Н.А., к.е.н., доцент

Федотова І.В., д.е.н., доцент

Харківській національний автомобільно-дорожній університет

Bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, irina7vf@gmail.com

У сучасному світі міжнародна співпраця є важливою складовою розвитку вищої освіти. Університети по всьому світу постійно шукають нові можливості для співпраці з іншими навчальними закладами, які дозволяють здобувачам вищої освіти отримувати нові знання та навички, а також забезпечують підвищення рівня конкурентоспроможності університетів.

У відповідності зі світовими тенденціями розвитку вищої освіти, міжнародна співпраця стає все важливішою для університетів. Кафедра менеджменту ХНАДУ не є винятком і має партнерство з Вищою школою економіки та інформатики у Кракові та університетом Печа (Угорщина). Ці співпраці дозволяють здобувачам вищої освіти та викладачам обмінюватись досвідом, вивчати різні підходи до викладання та розширювати своє культурне розуміння. Важливою частиною міжнародної співпраці є організація гостьових лекцій з досвідченими викладачами з інших країн. Це дозволяє здобувачам

вищої освіти отримувати нові знання та навички, а також порівнювати підходи до викладання в різних культурах. Організація гостьових лекцій з досвідченими викладачами з інших країн є важливою частиною міжнародної співпраці кафедри менеджменту ХНАДУ. Гостьові лекції забезпечують здобувачам вищої освіти можливість почути думки і підходи до викладання відомих викладачів та науковців з інших країн, що дозволяє збільшити знання студентів та розширити горизонти у сфері менеджменту.

Одним з найважливіших видів міжнародної співпраці є організація Міжнародного навчального місяця (академічної віртуальної мобільності), який проводиться на базі кафедри менеджменту ХНАДУ. Метою заходу було підвищення рівня знань здобувачів вищої освіти, розвиток їх міжкультурної компетентності та навичок співпраці у міжнародному середовищі.

Міжнародна співпраця є надзвичайно важливою для розвитку вищої освіти в сучасному світі. Кафедра менеджменту ХНАДУ є прикладом успішної міжнародної співпраці, яка забезпечує здобувачам вищої освіти можливість вивчати різні підходи до викладання та розширювати міжкультурну взаємодію, а також надає їм нові можливості для розвитку особистості та кар'єри.

Міжнародна співпраця – це важлива складова розвитку сучасного світу. У зв'язку з цим, кафедра менеджменту Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (ХНАДУ) організувала Міжнародний навчальний місяць – академічну віртуальну мобільність. Метою цього заходу є розширення можливостей здобувачів вищої освіти отримати якісну освіту та здобути досвід у міжнародному середовищі. Протягом квітня-травня 2023 р. здобувачі вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» мають можливість відвідувати гостьові онлайн-лекції викладачів з Польщі, які були організовані кафедрою менеджменту ХНАДУ відповідно до договорів міжнародної співпраці.

Для зручності здобувачів вищої освіти був складений графік викладання, де було розподілено певні дисципліни та теми зі спеціальності "Менеджмент" за навчальними курсами. Крім цього, до графіку було включено й викладання

викладача кафедри менеджменту доц. Бочарової Н.А. здобувачам вищої освіти університету Печа (Угорщина). Наші викладачі не лише викладають дисципліни для здобувачів вищої освіти іноземних університетів, але й беруть участь в міжнародних наукових та навчальних заходах. Це дає змогу викладачам не лише розвивати свої професійні знання та навички, а й розширювати свій науковий кругозір та сприяти популяризації української науки та освіти.

На початку квітня Міжнародний навчальний місяць кафедри менеджменту розпочала викладачка кафедри менеджменту ХНАДУ доц. Бочарова Н.А., яка в рамках міжнародного співробітництва провела лекції англійською мовою для здобувачів вищої освіти угорського університету на VII Міжнародному навчальному тижні факультету бізнесу та економіки університету Печ (Угорщина). 6 квітня 2023 р. к.е.н., доц. Бочарова Н.А. протягом 4 годин провела захоплюючі лекції з дисципліни «Управління змінами» онлайн англійською мовою. Її внесок та віртуальна участь у семінарах отримали високу оцінку Міжнародного комітету UPFBE та за результатами участі видано Сертифікат. Співпраця між кафедрою менеджменту ХНАДУ та університетом Печ вже встановлена та продовжує активно розвиватися. Кафедра менеджменту ХНАДУ вітає доц. Бочарову Н.А. з цим досягненням та пишається її активною участю у міжнародному навчальному процесі.

Кафедра менеджменту відповідно договору про співпрацю з Вищою школою економіки та інформатики (м. Краків, Польща) в рамках Міжнародного навчального місяця організувала гостьові лекції у дистанційному форматі від польських викладачів для здобувачів спеціальності 073 «Менеджмент», які відбувались впродовж квітня-травня.

З 6 квітня по 4 травня 2023 р. щочетверга наша колега з польського університету Агнешка Рахваль-Мюллер провела цикл лекцій «Intercultural communication in global business». Було проведено п'ять запланованих лекцій. Для здобувачів вищої освіти спеціальності «Менеджмент» цей цикл лекцій був надзвичайно важливим, оскільки вони отримали можливість ознайомитися з

сучасними тенденціями в міжнародному бізнесі, а також поглибити свої знання з міжкультурної комунікації.

19 квітня 2023 року було організовано ще одну гостьову лекцію. Лектором став доктор Пшемислав Стах з польського університету Вища школа економіки та інформатики. Лектор прочитав цікаву лекцію з дисципліни "General management" на тему "Challenges in management. Strategy operationalization". Здобувачі вищої освіти отримали великий досвід та знання про виклики, що виникають у сфері менеджменту та процеси стратегічного планування. Доктор Стах розглянув сучасні виклики управління та запропонував інноваційний підхід до стратегічного планування, в основі якого лежить оперативність втілення стратегії. Здобувачі вищої освіти відчули користь від поглиблення знань про те, як застосувати керівництво до різних галузей, зокрема у сфері виробництва, фінансів та маркетингу.

Відповідно графіку 21 квітня 2023 р. відбулися гостьові лекції з дисципліни "Project Management", що були проведені доктором Ришардом Чвртняком з польського університету Вища школа економіки та інформатики (м. Краків). Лекції також проходили в рамках Місяця міжнародної мобільності кафедри менеджменту і були організовані з метою поглиблення знань здобувачів вищої освіти спеціальності "Менеджмент" в галузі проєктного менеджменту. Доктор Ришард Чвртняк з великим інтересом розповідав про основні поняття та принципи проєктного менеджменту, а також про свій досвід і практичні знання у цій галузі. Особливістю всіх цих лекцій було те, що вони проходили англійською мовою, що додатково підвищило рівень корисності для здобувачів вищої освіти, які навчаються у міжнародному середовищі. Це дає можливість здобувачам вищої освіти вдосконалити свої навички вивчення англійської мови та спілкування з іноземними викладачами.

Кафедра менеджменту університету ХНАДУ висловлює щирі подяки лекторам Агнешці Рахваль-Мюллер, за цікаві та корисні лекції, які допоможуть здобувачам вищої освіти краще розуміти особливості міжнародної комунікації в бізнесі, доктору П. Стаху та доктору Р. Чвртняку за інформативні та

захоплюючі лекції, які сприяли поглибленню знань наших здобувачів. Кафедра менеджменту сподівається на подальшу співпрацю з університетом Вища школа економіки та інформатики та нашими польськими колегами. Так, на вересень 2023-2024 навч. року вже заплановано цикл лекцій польської викладачки Донати Адлер на тему «Corporate Social Responsibility, ESG, Sustainable Business Development».

Всі викладачі, які брали участь в Міжнародному навчальному місяці, отримали сертифікати та подяку від кафедри менеджменту ХНАДУ. Це свідчить про те, що їхні знання та навички визнані в міжнародному співтоваристві, що додатково підвищує рівень освіти в університеті.

Також варто зазначити, що здобувачам, які успішно пройшли Міжнародний навчальний місяць, буде зараховано отримані знання та навички як неформальну освіту за дисциплінами кафедри менеджменту. Це дасть студентам можливість додатково підвищити свій рівень кваліфікації та зробити своє резюме більш привабливим для роботодавців.

Кафедра менеджменту ХНАДУ пишається партнерством з Вищою школою економіки та інформатики у Кракові (Польща) та університетом Печа (Угорщина) і з нетерпінням очікує наступних гостей лекторів. Організація гостьових лекцій з досвідченими викладачами з інших країн є важливою частиною міжнародної співпраці, а також допомагає забезпечити здобувачам кращу освіту та підготувати їх до міжнародної кар'єри. Таким чином, здобувачі вищої освіти можуть глибше вивчати матеріал та здобувати нові знання від провідних викладачів, а також порівняти підходи до викладання в різних країнах.

Організація Міжнародного навчального місяця (академічної віртуальної мобільності) є важливим кроком у напрямку розвитку міжнародної співпраці та підвищення якості освіти в ХНАДУ. Організація гостьових лекцій відомих викладачів з польських університетів є важливим елементом навчального процесу нашого університету. Це дозволяє здобувачам отримувати нові знання та навички, а також поглиблювати розуміння міжнародних тенденцій у галузі

менеджменту. Міжнародний навчальний місяць – це важлива подія, яка не тільки підвищує рівень освіти в ХНАДУ, а й допомагає здобувачам отримувати цінний досвід та знання в міжнародному середовищі. Такі заходи допомагають здобувачам вищої освіти здобувати необхідні знання та навички, що знадобляться їм в майбутньому.

Отже, Міжнародний навчальний місяць – це не тільки можливість для студентів отримати цінний досвід та знання в міжнародному середовищі, але й сприяє розвитку активних взаємовідносин із закордонними університетами та підвищенню рівня професійної підготовки викладачів. Це допомагає підтримувати високий рівень освіти в ХНАДУ та популяризувати українську науку та освіту в міжнародному співтоваристві.

ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ДОСВІД АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Величко Я.І., асистент кафедри менеджменту,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
yana0505050@gmail.com

В сучасних умовах в багатьох вищих навчальних закладах (ВНЗ) набуло значного поширення явище академічної мобільності здобувачів вищої освіти (ЗВО), тобто їхня можливість навчатися, стажуватися та проводити наукову діяльність певний період часу в іншому ВНЗ. В представленому дослідженні проаналізовані особливості позитивного і негативного досвіду ЗВО до, під час та після участі у програмах з академічної мобільності [1-3] за певними вимірами (особистісним, навчальним та адміністративним).

Особистісний вимір визначає цінність академічної мобільності для окремої особи, сприяє всебічному розвитку та самореалізації людини. До позитивного досвіду ЗВО з точки зору особистісного виміру можна віднести наступне: пізнання нової культури, розширення кола спілкування, отримання

можливостей подорожувати світом, підвищення рівня самостійності студентів, оновлення та зміна поглядів на життя, підвищення професійної компетенції з покращенням можливостей майбутнього працевлаштування, комфортний психологічний стан через можливості участі у програмах з академічної мобільності одночасно з іншими студентами ВНЗ, зруйнування міфу про «ідеальне» життя за кордоном, набуття готовності іноземних викладачів до спілкування та надання допомоги студентам набуття практичних навичок роботи в міжнародній команді.

За навчальним виміром, тобто з позиції набуття певних знань та вмінь, формування навичок і компетентностей, до позитивного досвіду ЗВО слід віднести: отримання вибору широкого кола навчальних дисциплін, високу професійну компетенцію іноземних викладачів, відкритість та практичних навичок (написання наукових та лабораторних робіт, робота над презентаціями), поліпшення лінгвістичної компетенції, сучасні та комфортні умови навчання (аудиторії, класи та бібліотеки), наявність сучасного технічного обладнання, наявність широкого спектру форм та методів викладання дисциплін (семінари, практичні заняття, власні проекти, досвід ораторського мистецтва) тощо.

За адміністративним виміром, тобто з позиції організації/керівництва цього процесу навчальними закладами, до позитивного досвіду ЗВО слід віднести: відкритість та широкий доступ до джерел стосовно програм з академічної мобільності, надання допомоги студентам з боку координаторів міжнародного відділу ВНЗ, організація закордонними ВНЗ культурних та соціальних заходів, створення закордонними ВНЗ зручних умов для адаптації та навчання студентів (робота менторів та адміністративного складу).

Але існує також і негативний досвід студентської академічної мобільності. Так, за особистісним виміром, до нього слід віднести: здійснення тиску з боку батьків та знайомих щодо прийняття студентами рішення стосовно академічної мобільності, додаткове психологічне навантаження, проблеми комунікації з іноземними студентами.

За навчальним виміром негативний досвід проявляється у: наявності великого обсягу робіт та літератури, необхідної для опрацювання; значної кількості дедлайнів; розбіжностях у системах оцінювання вітчизняних та закордонних ВНЗ; необхідності поєднання навчання за кордоном з дистанційним навчанням у ВНЗ; акцентуванні на теоретичних знаннях без набуття практичних навичок; в обмеженому переліку дисциплін, доступних для викладу різними мовами; в упередженому ставленні до іноземних студентів.

За адміністративним виміром негативний досвід академічної мобільності ЗВО проявляється у: наявності великої кількості документів, необхідних для академічної мобільності та складнощі з їх підготовкою та оформленням; надмірному рівні бюрократії (велика кількість документів у міських адміністраціях, ВНЗ, банках, оформлення віз та банківських карток); у недостатній координації міжнародного відділу та інших відділів ВНЗ під час підготовчого етапу; у неузгодженості навчальних планів вітчизняних і закордонних ВНЗ; фінансових проблемах (несвоєчасна виплата стипендій, висока вартість житла); обмеженому доступі студентів ВНЗ до моніторингу поточних балів у закордонних ВНЗ; проблемі легітимізації оцінок та перезарахування предметів. Але наявність негативного досвіду не зменшує цінності впровадження цього явища в сучасний вітчизняний освітній простір.

Отримані результати можуть мати практичну цінність для співробітників міжнародних відділів ВНЗ, адже демонструють перелік проблемних питань, з якими стикаються студенти, а також позитивні моменти участі у програмах з академічної мобільності.

Література:

1. Зленко А., Ісайкіна О. Академічна мобільність як невід’ємна складова інтеграції України до сучасного Європейського суспільства знань. *Society. Document. Communication*. 2019, № 6/2, С.56-76.
2. Актуальні тренди вищої освіти : монографія / Н. Г. Ушакова та ін.

Харків: МОНОграф, 2019. 124 с.

3. Грушук Ю. В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2(6). С. 33-40.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВИБІРКОВИХ КОМПОНЕНТ
ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШОГО
БАКАЛАВРА ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ»**

Водолажська Т.О, к.е.н., доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
tatyana.vodolazhska@gmail.com

Протягом останнього п'ятиріччя особливо нагальним питанням у системі освіти більшості країн світу, зокрема і України, вважається вдосконалення змісту та поліпшення якості вищої освіти. Українські вищі навчальні заклади також прикладають значних зусиль та впроваджують різні заходи, що дозволяють виконати поставлене завдання.

Досягнення цілі з підвищення якості освіти потребує від вищих навчальних закладів гнучкості та досить швидкого пристосування до нових вимог, тенденцій та потреб, в тому числі у навчальному процесі. Для освітніх закладів це непросте завдання додатково ускладнене навколишніми обставинами : воєнним станом та обмеженнями, пов'язаними з ним.

Навіть у таких реаліях вищі навчальні заклади для забезпечення власної конкурентоспроможності та посилення конкурентних переваг випускників - здобувачів освіти та для підвищення її якості шукають та використовують всі можливості, розглядають різні варіанти та пропозиції. Наприклад, однією із таких тенденцій в умовах тривалого воєнного стану є можливість скорочення терміну навчання майже наполовину (із 3 років 10 місяців до 1 року 9 місяців) шляхом впровадження освітніх програм підготовки молодшого спеціаліста різних спеціальностей, в тому числі «молодшого бакалавру менеджменту» за

відповідною спеціальністю 073 «Менеджмент».

Таке рішення відкриває можливість здобувачам здобути певну кваліфікацію і отримати фахову передвищу освіту у коротший термін, а вищі навчальні заклади спонукає до розроблення унікальних сучасних освітніх програм підготовки молодшого спеціаліста шляхом вибору певної сукупності обов'язкових та вибірових освітніх компонентів, які будуть базою для підготовки компетентних та професійних майбутніх фахівців. Тому питання вибору певної визначеної сукупності таких компонент є першочерговим та нагальним (аналіз обов'язкових компонент освітніх програм проведено у роботі [1], тому дане дослідження містить огляд вибірових їх елементів).

Здійснювати підготовку фахівців кваліфікації «молодший бакалавр менеджменту» серед усієї сукупності вищих навчальних закладів України мають намір/вже пропонують різні університети, в тому числі Харківський національний автомобільно-дорожній університет [2].

Огляд та вивчення вибірових освітніх компонент, передбачених у складі відповідних освітніх програм [2-5], дозволив підсумувати : до їх складу включають в цілому різну кількість відмінних за змістом та обсягом вибірових навчальних дисциплін / компонент (табл. 1).

Зокрема, у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті (ХНАДУ) розроблено проєкт освітньо-професійної програми «Менеджмент організацій і логістика» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр менеджменту» [2]. До переліку вибірових навчальних дисциплін віднесено 8 одиниць обсягом 4 кредити кожна (по 4 навчальних дисципліни загальної та професійної підготовки, відповідно) : комп'ютерні технології, філософія, правознавство, психологія, підприємництво і бізнес-культура, податковий менеджмент, державне і регіональне управління, фінанси, гроші та кредит.

До складу освітньо-професійної програми Миколаївського національного аграрного університету (МНАУ) «Менеджмент» початкового рівня (короткого)

[3] включено 27 вибірових компонент обсягом від 3 до 4 кредитів, які скомпоновані по 3 одиниці та з переліку яких кожен здобувач після обрання буде опановувати 9 навчальних дисциплін. Серед них у блоці 1 – основи психології, логіка та іміджологія; блок 2 – управління технологіями виробництва продукції рослинництва, релігієзнавство, екологія; блок 3 – філософія, громадянське суспільство, теорія і методика фізичного вдосконалення і т.д. (табл. 1).

У розробленій освітній програмі підготовки молодшого бакалавра «Менеджмент» Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ) [4] зазначено також досить значний перелік із 28 вибірових компонент обсягом 6 кредитів кожен, зокрема : державне регулювання економіки, екологія, економіка України, економетрія, економічний аналіз, економічна статистика, статистика ринку товарів та послуг, статистика якості і т д.

Освітньо-професійна програма Уманського національного університету садівництва (УНУС) «Менеджмент» кваліфікації «Молодший бакалавр менеджменту» [5] включає найбільшу кількість - 30 дисциплін вибірового блоку (табл. 1).

Таблиця 1 – Аналіз вибірових компонент освітніх програм підготовки молодшого спеціаліста за спеціальністю 073 «Менеджмент»

Обов'язкові освітні компоненти	ВНЗ			
	ХНАДУ	МНАУ	КНТЕУ	УНУС
1	2	3	4	5
Комп'ютерні технології, математичне програмування, системи обробки економічної інформації	+	+		
Філософія	+	+		
Правознавство (трудове, адміністративне, господарське право)	+	+	+	
Психологія (основи психології)	+	+	+	
Підприємництво і бізнес-культура	+	+		+
Податковий менеджмент	+			
Державне і регіональне управління	+		+	
Фінанси, гроші та кредит	+			
Логіка		+	+	

Обов'язкові освітні компоненти	ВНЗ			
	ХНАДУ	МНАУ	КНТЕУ	УНУС
1	2	3	4	5
Іміджологія		+		
Управління технологіями виробництва		+		+
Релігієзнавство		+	+	
Екологія		+	+	
Громадянське суспільство		+		
Теорія і методика фізичного вдосконалення		+		
Діловодство		+		+
1	2	3	4	5
Основи агробізнесу		+		
Основи інвестування		+		
Теорія ймовірностей та статистика		+		
Управління соціальним розвитком		+		
Макро- та мікроекономіка, економіка, регіональна економіка		+	+	
Економетрія		+	+	
Дослідження операцій		+		
Системи підтримки і прийняття рішень		+		
Економічний аналіз			+	+
Статистика (економічна, ринку товарів і послуг, якості)			+	
Дипломатичний та діловий протокол та етикет (ведення переговорів), етика ділового спілкування, етика бізнесу		+	+	+
Безпека життя, цивільний захист, техногенна безпека, охорона праці			+	+
Історія економіки та економічної думки, історія української культури, історія України, світова культура			+	
Естетика			+	
Національні інтереси у світовій геополітиці та геоекономіці			+	
Ораторське мистецтво			+	
Політологія			+	
Соціальне лідерство, основи лідерства, бізнес-лідерство			+	+
Соціологія			+	
Українська мова за проф. спрямуванням			+	
Бренд-менеджмент				+
Економіка праці та соц.-трудові відносини				+
Економіка підприємства				+
Зовнішньоекономічна діяльність підприємства, міжнародні економічні відносини та організації				+
Командний менеджмент, командоутворення				+
Креативний менеджмент				+
Менеджмент у малому бізнесі, у сфері послуг, офісний, проєктний менеджмент				+

Обов'язкові освітні компоненти	ВНЗ			
	ХНАДУ	МНАУ	КНТЕУ	УНУС
1	2	3	4	5
Організаційна поведінка				+
Управління маркетингом, основи маркетингового менеджменту				+
Ситуаційний менеджмент				+

В підсумку проведеного дослідження можна виділити необхідні, найбільш важливі освітні компоненти освітньо-професійної програми підготовки молодшого бакалавру менеджменту «Менеджмент», які доцільно включити до блоку вибірових навчальних дисциплін : психологія, підприємництво, правознавство, дипломатичний та діловий протокол та етикет (ведення переговорів), комп'ютерні технології.

Література :

1. Водолажська Т.О, Дімітракієва С.Р. Аналіз обов'язкових компонент освітньої програми підготовки молодшого бакалавра менеджменту. *Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір* : зб. матер. II Міжнар. наук.-метод. конфер. 23 березня 2023 р. Харків : ФОП Панов А.М., 2023. 348. с. С. 134-138

2. Освітньо-професійна програма «Менеджмент організацій і логістика» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр менеджменту» ХНАДУ. URL : <https://www.khadi.kharkov.ua/education/katalog-osvitnikh-program/073-menedzhment/>

3. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр з менеджменту» МНАУ. URL : https://www.mnau.edu.ua/faculty-men/opc_073_men/opp-men-pr/

4. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр з менеджменту» КНТЕУ. URL : <https://knute.edu.ua/>

5. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр менеджменту» УНУС. URL : <https://ects.udau.edu.ua/ua/informaciya-po-programam/fakultet-menedzhmentu/op-menedzhment-molodshij-bakalavr.html>

БРЕНД-СТРАТЕГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

dedilova@ukr.net

Харківський національний автомобільно-дорожній університет є одним з провідних університетів України та м. Харків, який має більш ніж 90-річну історію свого славетного розвитку. Зараз ХНАДУ рухається у ритмі часу й постійно удосконалюється, цілеспрямовано впроваджуючи у свою діяльність новітні інформаційні, маркетингові й управлінські технології. Саме однією з таких технологій є формування та посилення бренд-стратегії університету, заснованої на унікальній комбінації його ключових факторів успіху – матеріальних і нематеріальних характеристиках освітніх послуг.

Питанням формування бренд-стратегії як інструменту маркетингового управління закладом вищої освіти присвячено роботи багатьох українських вчених, зокрема Іваненко Л.О., Кудінової М.М. [1], Дергоусова А.О., Сиволовська О.В., Мкртичян О.М. [2], Яцентюк С.В. [3], Сорока О.В., Кривцова М.С. [4] та ін. Однак, дотепер особливості побудови бренд-стратегії

ЗВО, що надає освітні послуги в контексті функціонування транспортно-дорожнього комплексу, залишаються за межами уваги дослідників.

В загальному випадку, бренд-стратегія ЗВО – це документ, що визначає стратегічний напрямок розвитку бренду закладу вищої освіти або його освітньої послуги. Вона містить план дій з метою створення унікального і визнаного бренду, який буде відрізнятися від інших і відображати цінності та місію закладу.

Бренд-стратегія зазвичай включає в себе аналіз ринку, цільової аудиторії, конкурентів, маркетингової стратегії, бренд-позиціонування, комунікаційну стратегію та інші ключові елементи. Вона допомагає університету визначити унікальні характеристики свого бренду, які зроблять його відмінними від інших, і визначити ефективні маркетингові стратегії для просування бренду.

Ефективна бренд-стратегія університету повинна бути зрозумілою, простою та відповідати бізнес-цілям ЗВО. Вона також повинна бути гнучкою і адаптивною до змін, залежно від розвитку ринку та потреб споживачів.

Бренд-стратегія ЗВО складається з різнопланових елементів, які допомагають визначити унікальний ідентифікатор закладу та підвищити його репутацію серед аудиторії. До таких елементів бренд-стратегії ЗВО можна віднести наступні:

- місія і цінності: визначення цілей та цінностей, які підтримують діяльність ЗВО та які допомагають йому відрізнятися від конкурентів;
- цільова аудиторія: визначення, хто є основними клієнтами (споживачами освітньої послуги), та яка мета закладу щодо них;
- бренд-ідентичність: визначення унікальних елементів бренду, які відрізняють ЗВО від інших закладів вищої освіти. Це може бути логотип, кольорова гама, стиль письма та інші елементи;
- розвиток бренду: планування стратегії розвитку бренду на майбутнє, що включає в себе рекламні кампанії, спонсорські проекти та інші ініціативи;

– взаємодія з аудиторією: розробка плану комунікацій зі студентами, викладачами, випускниками та іншими зацікавленими сторонами для підвищення рівня задоволеності аудиторії та взаємодії з ними;

– онлайн-присутність: розробка стратегії для підтримки бренду ЗВО в Інтернеті, що включає в себе просування в соціальних медіа, оптимізацію веб-сайту та інші заходи.

Успішна бренд-стратегія ЗВО повинна враховувати специфіку закладу, цілі та амбіції його керівництва. Отже, брендінг ЗВО як інструмент маркетингового управління реалізується через встановлену керівництвом систему управління, що складається з внутрішніх та зовнішніх суб'єктів (стейкхолдерів). Вони працюють разом, щоб виконувати ключові функції управління, які залежать від внутрішніх та зовнішніх факторів та обмежень.

Література:

1. Іваненко Л. О., Кудінова М. М., Задесенець А. Формування бренд-стратегії закладів вищої освіти України. URL : https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Conf_26.03.2021/Conf_26.03.21_42.pdf (дата звернення: 01.05.2023).

2. Дергоусова А. О., Сиволовська О. В., Мкртичян О. М. Формування стратегії бренд-менеджменту в сфері освітніх послуг. *Ефективна економіка*. 2022. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/82.pdf (дата звернення: 01.05.2023).

3. Яцентюк С. В. Маркетингові стратегії брендингу на ринку освітніх послуг: аспекти конкурентоспроможності ЗВО. *Економічний вісник*. 2019. №2. DOI : <https://doi.org/10.33271/ev/66.123>

4. Сорока О. В., Кривцова М. С. Бренд закладу вищої освіти – основа конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Випуск 19. Частина 3. С. 65-70.

ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

dedilova@ukr.net

Юрченко О.В., доцент

Сумський національний аграрний університет

ou_8211@ukr.net

Закон України «Про вищу освіту» дає доволі вичерпне визначення освітньої програми. На дане визначення можна спиратися як на базове при проясненні природи освітньої програми. Насамперед освітня програма має розумітися як відповідна «система освітніх компонентів», іншими словами, освітня програма має характеризуватися єдністю та повнотою своїх складових. Освітня програма має містити не лише «перелік навчальних дисциплін», а й «логічну послідовність їх вивчення». Іншими словами, повноцінна освітня програма формується органічним поєднанням навчальних програм, за якими вивчаються окремі навчальні дисципліни [1].

Принципи розробки освітніх програм у ЗВО України мають на меті забезпечення високої якості освіти та відповідності її вимогам сучасного ринку праці. Основні принципи включають:

- гуманітарний підхід. Розробка освітніх програм повинна враховувати особливості розвитку здобувачів та враховувати психологічні та соціальні фактори;
- принцип компетентнісного підходу. Освітні програми повинні спрямовуватися на розвиток ключових компетенцій, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків;
- індивідуалізація навчання. Освітні програми мають бути розроблені з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей здобувачів;

- фокус на практичній компоненті. Освітні програми мають містити практичні завдання та вправи, що допоможуть здобувачам засвоїти практичні навички, необхідні у професійній діяльності;

- постійне оновлення. Освітні програми повинні бути постійно оновлюваними та адаптованими до нових вимог ринку праці та суспільства в цілому;

- прозорість та відкритість. Освітні програми мають бути доступними для ознайомлення всім зацікавленим сторонам та повинні бути піддані експертній оцінці.

Ефективні освітні програми ЗВО повинні відповідати вимогам сучасного ринку праці та суспільства в цілому. Для цього вони мають бути:

- компетентнісно орієнтованими та такими, що забезпечують розвиток навичок, необхідних для виконання професійних завдань;

- міждисциплінарними, тобто охоплювати різні наукові дисципліни та забезпечувати розвиток комплексної думки та здатності до міждисциплінарного підходу;

- орієнтованими на практичний досвід, містити практичні завдання, які допоможуть здобувачам засвоїти необхідні практичні навички;

- експериментальними – програма повинна забезпечувати можливість для студентів проводити науково-дослідну роботу та реалізовувати свої ідеї;

- відкритими для інновацій – сприяти інноваційному мисленню та стимулювати здобувачів до розробки нових ідей та рішень;

- орієнтованими на міжнародну співпрацю та містити можливості для навчання за кордоном та міжнародних стажувань;

- постійно оновлюватися та адаптуватися відповідно до вимог ринку праці та суспільства в цілому.

Література:

1. Про формування і реалізацію освітніх програм ЗВО. *osvita.ua* : Сайт. URL : <https://osvita.ua/vnz/reform/62689/> (дата звернення: 01.05.2023).

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Дмитрієва О.І., д.е.н., професор

Миргород Д.І., аспірант

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

oksanahnadu@gmail.com

Інклюзивна освіта є концепцією, яка забезпечує рівні можливості та доступність освіти для всіх учнів, включно з дітьми з особливими освітніми потребами. Основна ідея інклюзивної освіти полягає в тому, щоб інтегрувати всіх учнів у єдине освітнє середовище, надаючи їм підтримку та адаптивні методи навчання відповідно до їхніх потреб.

В Україні інклюзивна освіта стала однією з пріоритетних освітніх реформ. Державна політика спрямована на створення інклюзивного середовища в усіх школах країни. Для розвитку інклюзивної освіти в Україні було зроблено такі кроки:

- законодавчі заходи: в Україні ухвалено Закон "Про освіту", який визнає право кожної дитини на здобуття якісної освіти без дискримінації. Закон передбачає особливі механізми для забезпечення інклюзивної освіти, включно з розробленням індивідуальних освітніх планів для дітей з особливими потребами.

- професійна підготовка: в Україні проводиться навчання педагогів і фахівців у галузі інклюзивної освіти. Це включає курси підвищення кваліфікації, семінари та тренінги, які допомагають педагогам розвивати навички роботи з різноманітними учнями.

- матеріальна та технічна підтримка: держава надає фінансову та технічну підтримку школам, щоб вони могли створити інклюзивне середовище. Це включає адаптацію навчальних приміщень, закупівлю спеціального обладнання та матеріалів для дітей з особливими потребами.

- співпраця з батьками та громадськістю: Україна активно залучає батьків і громадськість до процесу інклюзивної освіти.

- розробка спеціальних програм і методик: розробляються спеціальні освітні програми та методики, які враховують різноманітні потреби учнів. Це включає розробку адаптивних навчальних матеріалів, використання різних підходів до навчання та оцінювання успішності.

- міжнародне співробітництво: Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами для обміну досвідом і передачі передових практик у галузі інклюзивної освіти. Це допомагає впроваджувати нові підходи та методики національного рівня.

- моніторинг та оцінка: проводиться систематичний моніторинг та оцінка реалізації інклюзивної освіти в Україні. Це дає змогу оцінити ефективність вжитих заходів і вносити необхідні коригування в стратегії розвитку.

Розвиток інклюзивної освіти в Україні є невід'ємною частиною прагнення до створення більш справедливого та інклюзивного суспільства. Ця тема залишається актуальною та важливою, оскільки інклюзивна освіта сприяє реалізації прав кожної дитини на якісну освіту та повагу до її унікальності. Вона дає змогу розвивати навички співпраці, емпатії та толерантності в усіх учнів, а також сприяє інноваціям в освітній системі.

Україна продовжує робити кроки для розвитку інклюзивної освіти, включно з розробленням і впровадженням відповідних законодавчих актів, підтримкою освітніх закладів і педагогів, створенням спеціальних програм і методик, а також співпрацею з міжнародними партнерами.

Розвиток інклюзивної освіти має довгостроковий характер і потребує спільних зусиль з боку всього суспільства. Проте він відкриває можливості для створення більш рівних і справедливих умов освіти, де кожна дитина має право на здобуття якісної освіти та розвиток свого потенціалу.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

Дмитрієва О.І., д.е.н., професор

Стогул К.М., здобувач вищої освіти

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

oksanahnadu@gmail.com, stogulkira@gmail.com

Неформальна освіта - це процес навчання, який відбувається поза офіційною системою освіти. Це може бути самоосвіта, участь у курсах, тренінгах, семінарах, волонтерських проєктах або будь-якій іншій формі освітньої діяльності поза формальним освітнім закладом.

Неформальна освіта надає людям можливість здобувати знання, навички та компетенції в різних галузях, які можуть бути корисними для особистого розвитку, професійного зростання або хобі. Це гнучкий і доступний спосіб навчання, який дає змогу учням обирати те, що вони хочуть вивчати і в якому темпі.

Загалом, неформальна освіта в закладах вищої освіти залишається актуальним і цінним інструментом для постійного навчання та розвитку в сучасному суспільстві. Вона дає змогу здобувачам стежити за змінами у своїй галузі, розширювати свої знання та навички, адаптуватися до нових вимог ринку праці та покращувати свої перспективи кар'єрного зростання. Крім того, неформальна освіта сприяє саморозвитку, підвищенню самоєфективності та збагаченню особистого досвіду.

Швидкі темпи технологічного прогресу, постійне оновлення знань і необхідність адаптації до змін роблять неформальну освіту у закладах вищої освіти важливим доповненням до формальної освіти. Це допомагає здобувачам бути готовими до викликів і вимог сучасного світу та забезпечує їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Організації та навчальні заклади також усвідомлюють важливість

неформальної освіти і дедалі більше пропонують різноманітні програми та ресурси для здобувачів, щоб вони могли здобувати неформальну освіту в межах своєї навчальної програми або в позаурочний час.

Є безліч ресурсів для неформальної освіти, які надають доступ до освітніх матеріалів, курсів та інформації. Ось кілька прикладів таких ресурсів:

- Coursera (www.coursera.org): Платформа, що пропонує понад 3 000 онлайн-курсів від університетів та організацій з усього світу. Курси доступні безкоштовно, але також можна отримати сертифікати за додаткову плату.

- edX (www.edx.org): Аналогічно до Coursera, edX пропонує понад 2 500 курсів від провідних університетів. Тут також є можливість отримати сертифікати.

- Khan Academy (www.khanacademy.org): Безкоштовна платформа з освітніми матеріалами з різних предметів, включно з математикою, науками, мистецтвом та багато іншого. Пропонує відеоуроки та інтерактивні завдання.

- Udemy (www.udemy.com): Платформа, на якій можна знайти широкий вибір онлайн-курсів з різних тем, створених як професіоналами, так і ентузіастами. Є як платні, так і безкоштовні курси.

- Skillshare (www.skillshare.com): Ресурс, на якому можна знайти курси з творчих навичок, дизайну, ілюстрації, фотографії, письменства та інших тем. Також надається можливість обміну знаннями з іншими учасниками.

- Codecademy (www.codecademy.com): Якщо вас цікавить програмування та розробка, Codecademy пропонує інтерактивні уроки з різних мов програмування.

Таким чином, актуальність неформальної освіти у вищих навчальних закладах полягає в її здатності доповнювати формальну освіту, допомагати студентам розвиватися відповідно до вимог сучасного світу та забезпечувати їхнє успішне і стає майбутнє.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОЗДАТНИХ ФАХІВЦІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Єфименко О.В., к.т.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

khadialef@gmail.com

На даному етапі розвитку сучасного суспільства рівень розвитку регіону і держави загалом характеризується не багатством природних ресурсів та обсягами фінансових активів, а, більшою мірою, - рівнем освіти її громадян та інтелектуальним потенціалом нації. Формування компетентних, здатних ефективно розв'язувати професійні завдання в умовах ринкової економіки висококваліфікованих спеціалістів - одне з основних завдань сьогодення. Вивчення науково-методологічних засад підготовки конкурентоспроможних та елітних фахівців, вивчення їхнього стану, проблем і перспектив зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Питання оптимізації міжособистісних стосунків дедалі більше привертають науковий інтерес сучасних дослідників. Така стійка тенденція зумовлена тим, що сучасне суспільство являє собою в глобальному масштабі суспільство з девальвованими цінностями. Дихотомії піддаються рівень інтелекту і духовності, вони стали поняттями нерівнозначними, бо розвинені технології аж ніяк не означають зрілість розвитку будь-якої системи в цілому. Відповідно, таке важливе питання як пряма залежність рівня духовного розвитку та рівня життя суспільства назавжди випало з поля зору дослідників, водночас у науковому світі дедалі голосніше лунають голоси тих, хто нагадує про подолання повсюдної життєвої комерціалізації, що нищить духовність і трансформує моральні концепти й блокує розкриття креативного начала в людині.

Соціальні стосунки в групі будуються на міжособистісному сприйнятті людини людиною, але дають із кожним роком дедалі істотніший крен у бік

їхнього неконструктивного, навіть дестабілізуючого характеру. До чинників, які впливають на виникнення перенапруги індивіда, належать не тільки об'єктивні (умови роботи, зміст виконуваної діяльності, обсяг роботи тощо), а й суб'єктивно-особистісні, серед яких ключовими виступають взаємовідносини з керівництвом. Чинник міжособистісної взаємодії в плані рольового розподілу може проявлятися в трьох випадках ієрархічних внутрішньо-групових контактів, а саме: взаємини з керівником (директором, зав. кафедрою, викладачем тощо); взаємодія керівника з підлеглими; спілкування між колегами.

Зміни у сфері освіти передбачають посилення особистісного підходу - тобто прямого взаємозбагачувального контакту в навчальній діаді "викладач-учень" - і забезпечення креативного мікроклімату, що синергізує, у навчальному середовищі (у найменшій мірі це потрібно також і у виробничих відносинах). Така соціально-освітня проекція впливає із сучасної стресогенної ситуації, яка багато в чому залежить від технологічного вибуху, що так блискавично стався.

Останні пару десятиліть упровадження таких антистресових програм за кордоном з яскравою очевидністю свідчать про їхню ефективність, що підтверджується зниженням перелічених вище особистісних і фінансових витрат. Вивчення саме позитивних чинників у процесі розвитку креативних внутрішньо-групових стосунків було б більш доцільним, оскільки в цьому разі поширювався б уже перевірений на практиці позитивний досвід.

Таким чином, подальші дослідження цільового, змістовного, організаційного та соціально-психологічного компонентів сприятимуть удосконаленню регіональної системи підготовки фахівців педагогічного профілю до професійної діяльності в регіоні, адаптації до нових вимог суспільства в процесі формування конкурентоспроможного молодого фахівця, що слугуватиме значущою умовою розвитку його професійної затребуваності та успішності як окремого студента, так і суспільства в цілому.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Кошлань О.А., доктор філософії

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

Koshlan_sasha@ukr.net

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України, метою якої є посягання на територіальну цілісність, дестабілізація соціально-політичної ситуації, гальмування європейської та євроатлантичної інтеграції, соціально-економічного розвитку, відновлення свого імперського впливу в Україні, зміна її територіального устрою.

У Стратегії воєнної безпеки України зазначено, що для зміцнення кадрового потенціалу та нарощування спроможностей Збройних Сил України щодо виконання покладених на них завдань визначається пріоритетом “розвиток систем військової освіти і підготовки особового складу для Сил оборони, запровадження освітньо-професійних програм підготовки офіцерського, сержантського та старшинського складу з використанням досвіду бойових дій, методики підготовки, принципів і стандартів НАТО”[1].

Професія офіцера Збройних Сил України характеризується як розумова, творча, самостійна, полікомунікативна, динамічна та стресогенна, отже вимоги до професійної підготовки під час навчання слухачів (курсантів) мають відповідати національним інтересам та сучасним потребам Збройних Сил України, які діють за стандартами НАТО [2].

Командир особисто відповідає “за бойову готовність підрозділу, за успішне виконання підпорядкованим особовим складом бойових завдань у різних умовах обстановки, за бойову підготовку, військову дисципліну, виховання, морально-психологічний стан підпорядкованого особового складу, за збереження життя та здоров'я, за ефективне використання сучасних систем озброєння і військової техніки, за своєчасне виконання наказів та розпоряджень

командира” [3].

На мою думку актуальними проблемами у підготовці військових фахівців для Збройних Сил України в умовах сьогодення є:

- кадрове забезпечення освітнього процесу сучасними високопрофесійними науково-педагогічними працівниками;
- повільна зміна змістового наповнення навчальних програм професійної підготовки відповідно до стандартів НАТО;
- мала частка науково-педагогічних працівників, які володіють відповідним рівнем іноземної мови;
- повільне впровадження в освітній процес інновацій, нововведень, сучасних інформаційних технологій, необхідних для якісної підготовки слухачів (курсантів) в умовах сьогодення;
- застаріла матеріально-технічна база, яка не дає змогу якісно проводити практичні заняття зі слухачами (курсантами);
- недостатня кількість сучасних автоматизованих інформаційних систем, сучасного програмного забезпечення, необхідного для підготовки військових фахівців;
- сучасна військова освіта повинна формувати національно-патріотичну свідомість і самосвідомості слухачів (курсантів) військових вишів в умовах сьогодення.

Отже, для вирішення актуальних проблем у підготовці військових фахівців необхідно розробити комплекс (нормативно-правових, управлінських, організаційних, економічних, педагогічних, матеріально-технічних) завдань для підвищення якості підготовки військових фахівців. Успішне виконання визначених завдань надасть можливість вирішити актуальні проблеми у підготовці висококваліфікованих офіцерських кадрів для Збройних Сил України.

Література:

1. Стратегія воєнної безпеки України: затверджено Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

2. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України :наук.-метод. посіб / А. М. Алімпієв, І. В. Толок, М. І. Литвиненко та ін. ; заг. ред. І. В. Толока. Харків : ХНУПС, 2017. 244 с.

3. Зельницький А. М. Вища військова освіта: основи забезпечення та гарантування якості підготовки військових фахівців. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія. Київ: НАУ, 2017. №10.

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Криворучко О.М., д.е.н., професор
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
oksana_kryvoruchko@i.ua

Сучасні умови функціонування закладів вищої освіти України пов'язані з загостренням конкуренції з боку зарубіжних закладів Польщі, Румунії, Чехії та ін.; негативним впливом воєнних дій, зменшення населення України та демографічними процесами тощо. Запорукою успішності і конкурентоспроможності закладу освіти на ринку освітніх послуг виступає якість.

На сьогоднішній день, деякі аспекти проблеми оцінювання якості підготовки фахівців, забезпечення та стимулювання вирішені недостатньо. Нині немає єдиного підходу до розуміння поняття якість освіти. Існує кілька основних підходів до розгляду поняття якості освіти. Згідно з Законом «Про вищу освіту» (2014) «якість вищої освіти» визначається як відповідність результатів навчання вимогам, встановленим стандартами освіти [1].

У цьому контексті якість освіти постає як «співвідношення мети та

результату, заходи досягнення цілей, заданих операційно та спрогнозованих у зоні потенційного розвитку учнів» [2].

Загалом до розуміння поняття якості освіти використовують різні підходи. Перший підхід полягає в тому, що якість визначається як ступінь відповідності цілям:

- забезпечити якість освіти - значить, зробити її престижною, тому що за визначенням випускник такого вузу займає більш вигідні позиції на ринку праці;
- науковий підхід виходить з відповідності стандартам;
- менеджерський підхід припускає, що якісним може вважатися освіта, якою задоволений споживач;
- споживчий, тут споживач визначає якість, і в результаті будь-яке його бажання буде виконано, а ЗВО отримає за це гроші;
- при демократичному підході ЗВО приносить користь суспільству, того регіону, де він знаходиться.

Однак у споживача, студента, інших учасників, задіяних у навчальному процесі, цілі можуть бути різними, тому й якість може розумітися ними по-різному.

Другий підхід стосується внутрішніх процесів, що протікають у рамках освітнього. При цьому якість освітнього процесу оцінюється закладом освіти або самостійно, або за допомогою акредитаційних експертних комісій, екзаменаційних комісій, споживачів, випускників. Якість же підготовки фахівців – споживачем. У цьому випадку вона розуміється як властивість об'єкта (освітньої послуги), рівень якої відповідає вимогам контролю (встановленим в стандартних процедурах) або замовника. Освітній процес потрібно розглядати чітко, розрізняючи два поняття: якість підготовки фахівців і якість самого цього процесу (табл.).

Таблиця 1 - Аспекти якості освіти для її споживачів

Аспекти якості	Здобувачі освіти	Робото-давці	ЗВО
Вхідні параметри: – набір здобувачів вищої освіти – відбір – бюджет – академічний склад	*		*
Процес: – цілі – освітній процес – організація навчання – зміст	*		*
Вихідні параметри (випуск) : – співвідношення випуск/відсів – рівень професійної компетентності випускників	*	*	*

Таким чином, по-перше, якість є дуже складною категорією, яку слід розглядати в різних аспектах; по-друге, якість пов'язана безпосередньо з освітнім процесом, а також з його результатами. Враховуючи це, а саме процесний підхід, необхідно виокремлювати вхідні параметри, якість процесу, і вихідні параметри, тобто кінцеві показники (випуск фахівців). З погляду роботодавця якість вимірюється професійними та особистісними характеристиками фахівців, що були набуті в процесі навчання. Інший зміст має якість в очах здобувачів освіти в процесі навчання. Це індивідуальний розвиток, підготовка до самостійного життя, можливість розкрити свій потенціал тощо.

У суспільстві якість освіти визначає в цілому стан та результативність освітнього процесу, його відповідність потребам та очікуванням суспільства (різних соціальних груп).

Оцінювання якості освіти може проводитися шляхом внутрішньої та зовнішньої перевірки. Якість визначається, наприклад, при акредитації освітньої програми, закладу освіти. Зовнішньої оцінки якості (EQA) може також використовуватися для виявлення слабких і сильних сторін з метою поліпшення освітніх послуг, що надаються. Зовнішня оцінка якості для ЗВО виконує формуючу функцію, а саме: підвищення якості; відповідальність;

саморегулювання; гарантія якості.

Література:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Управління загальноосвітніми навчальними закладами як активними системами: моделі та механізми: монографія /Л. Калініна, В. Мелешко, І.Осадчий, Л. Паращенко, М.Топузов / За наук. ред. Л. Калініної. Київ: Педагогічна думка, 2018. 224 с.
3. Ніколаєнко С.М. Якість вищої освіти – запорука конкурентоспроможності українських університетів. *Вісник НАПН України*, 2020, 2(2). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-5>

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПРОЦЕС АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Кудрявцев В.М., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

slavkudr@ukr.net

Науково-технічний прогрес продовжує дедалі більше впроваджуватися в усі рівні життя і виробництва. Бурхливий розвиток банківської, інвестиційної та страхової діяльності, математичне моделювання сучасних ринкових відносин вимагає залучення грамотних, компетентних і мобільних фахівців нового покоління.

Як основний чинник досягнення такої мети виступають запити економіки та соціальної сфери, науки, техніки, технологій, а також перспективні потреби їхнього розвитку.

Така багатогранність сучасних знань та умов праці майбутніх фахівців диктує вищій школі вносити значні корективи в підготовку спеціалістів,

упроваджувати нові педагогічні технології та підходи. Акценти під час вивчення навчальних дисциплін переносяться на сам процес пізнання, ефективність якого повністю залежить від пізнавальної активності студента. Успішність досягнення цієї мети залежить не тільки від того, що засвоюється (зміст навчання), а й від того, як засвоюється: індивідуально чи колективно, за умов авторитарного стилю викладання чи гуманістичного, з опорою на увагу, сприйняття, пам'ять чи на весь особистісний потенціал людини, за допомогою репродуктивних чи активних методів навчання. Традиційна модель освітнього процесу, як показують результати психолого-педагогічних досліджень, не дає змоги повною мірою сформувати функціонально-грамотного фахівця, здатного ефективно розв'язувати нові задачі, що виникають як у професійній сфері, так і в повсякденному житті.

У процесі навчання студентів необхідно вести з ними систематичну роботу з розвитку пізнавальної активності в рамках особистісно орієнтованого навчання. Пізнавальна активність студента має відображати стан людини, яка жадає знань, перебуває в дослідницькому пошуку, розвиває свої пізнавальні інтереси.

Навчальна інформація найактивніше сприймається тоді, коли виникає потреба в її сприйнятті. Один і той самий зміст предмета, що вивчається, однакового ступеня складності, в одному й тому самому обсязі може засвоюватися по-різному, залежно від способу його подачі, мотивів сприйняття та інтересу студентів.

Діяльна особистість характеризується не тільки зовнішньою поведінкою, а й відповідними їй внутрішніми процесами. Розрізняють внутрішню (розумову) і зовнішню (моторну) сторони активності. Вирішальне значення в навчанні має внутрішня активність, а зовнішня виконує роль стимулятора. Активність учнів - це їхня інтенсивна розумова діяльність і практична підготовка в процесі навчання і застосування знань, сформованих навичок і вмінь, тобто їхня активна пізнавальна діяльність.

Великою мірою формування і розвиток пізнавальної активності залежить

від організації навчання у ЗВО. Останнім часом широкого поширення набули активні методи навчання, які виступають як об'єктивні засоби, що допомагають здійснювати й активізувати пізнавальну діяльність у процесі навчання.

Насамперед мають на увазі нетрадиційні форми, методи та засоби навчання. До них належать: проблемні лекції, семінари-дискусії, розбір конкретних професійних і життєвих ситуацій, методи математичного моделювання, ділові та рольові ігри, а також різні форми науково-дослідницької роботи учнів.

Активні методи навчання – це способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що спонукають їх до активної розумової та практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активним є не тільки викладач, а активними є і студенти.

Зупинимося на одному з таких активних методів, як проблемне навчання.

Будучи одним з ефективних важелів, проблемне навчання здатне активізувати діяльність студентів, сформувані в них позитивну навчальну мотивацію.

Проблемна задача являє собою не просто опис деякої ситуації, що містить характеристику даних, які становлять умову задачі, і вказівку на невідоме, що має бути розкрито на підставі цієї умови. У проблемному завданні сам суб'єкт включений у ситуацію завдання. Інакше кажучи, суб'єкт перебуває в положенні інтелектуальної скрути, з якої сам має знайти вихід запитаннями: "як?", "чому?", "у чому причина?".

Вищим ступенем проблемності вважається така навчальна ситуація, в якій той, хто навчається, сам ставить проблему, сам знаходить рішення і перевіряє отриману правильну відповідь. У навчальній практиці таке вдається рідко.

Результати досліджень засвідчили, що традиційні методи навчання призводять до формування насамперед зовнішніх мотивів навчальної діяльності, якщо ж переважно використовується проблемне навчання, то це досить ефективно впливає на формування у студентів навчально-пізнавальних

мотивів.

Методика проблемного навчання спрямована головним чином не на викладення викладачем готових знань та їх відтворення, а на самостійне оволодіння студентами знаннями в процесі активної пізнавальної діяльності. Іншими словами, це навчання діяльністю. Саме в активній діяльності, що спрямовується викладачем, студенти оволодівають необхідними знаннями, вміннями, навичками для їхньої професійної діяльності, розвиваються творчі здібності. В основі проблемного навчання лежить діалогічне спілкування як між викладачем і студентами, так і між самими студентами. А в процесі діалогу розвиваються комунікативні здібності, вміння розв'язувати проблеми колективно, розвивається мовлення студентів.

Проблемне навчання – це один із найперспективніших напрямів розвитку творчих здібностей особистості, таких необхідних сучасному фахівцеві. Проблемне навчання як творчий процес уявляється розв'язанням нестандартних науково-навчальних завдань такими ж нестандартними методами. Під час пошуку таких самих нестандартних шляхів розв'язання цих завдань активізуються розумові процеси, які є ядром пізнавального інтересу. Навчальний процес відбувається більш активно в тих випадках, коли він пов'язаний з розв'язанням проблемних завдань і ситуацій, а проблеми мають мотиваційну основу, включно з живим інтересом до предмета вивчення.

Призначення проблемного навчання полягає в постановці та розв'язанні студентами теоретичних або практичних завдань, які раніше ними не розв'язувалися. Пропоновані завдання (проблеми) мають широкий діапазон складності - від досить простих навчально-предметних завдань до дослідження і розв'язання оригінальних науково-прикладних питань комплексного характеру.

Провідною ланкою проблемного навчання є проблемна ситуація. Проблемна ситуація є початковим моментом мислення, джерелом творчого мислення.

Проблемна ситуація - це інтелектуальна скрута, що виникає в людини в

тому разі, коли їй буває складно пояснити якесь явище, факт, процес або неможливо досягти мети відомими способами. Саме проблемна ситуація допомагає викликати певну пізнавальну потребу в учнів, надати необхідну спрямованість їхній думці й тим самим створити внутрішні умови для засвоєння нового матеріалу.

Іншими словами, проблемна ситуація стимулює активну розумову діяльність людини, спонукаючи її до пошуку нових способів пояснення або дії, і тим самим є потужним чинником формування пізнавальної активності. Проблема – це завжди перешкода. У процесі розв'язання проблеми виникають запитання репродуктивного характеру, які вимагають відтворення колишніх знань, тих саме знань, що потрібні для розв'язання даного завдання. У багатьох випадках наявні знання недостатні для знаходження шуканого. Подолання перешкод – рух, незмінний супутник розвитку.

Умовами успішності проблемного навчання є: створення системи пізнавальних труднощів, що відповідають інтелектуальним здібностям студентів; забезпечення їх сукупністю знань за змістом проблемної ситуації; формування у студентів операційних умінь розв'язування проблемних задач.

Остання умова особливо важлива, і вона забезпечується тим, що викладач сам розв'язує одну з таких проблем, послідовно проводячи аналіз ситуації, виявляючи проблему, формулюючи задачу і розв'язуючи її оптимальним чином. При цьому студенти мають можливість наочно простежити всі етапи інтелектуальної діяльності викладача з розв'язання задачі, розумові операції та способи мислення. Іноді ці ж дії виконуються спільно зі студентами для з'ясування логіки, послідовності та етапів розв'язання проблемних завдань. Ці прийоми є сходинками, які мають пройти студенти, перш ніж вони навчатися самостійно розв'язувати проблемні задачі. Проблемне навчання має велику перевагу перед традиційним навчанням: воно полягає в тому, що розвиває творчий потенціал того, хто навчається.

Усе вищевикладене вже є підставою того, що проблемне навчання стимулює процес активізації пізнавальної діяльності студентів, сприяє

успішному засвоєнню знань, а отже і засвоєнню спеціальних дисциплін.

Створення проблемних ситуацій породжує потребу відкриття нової, ще незнайомої, закономірності об'єкта. Бажання задовольнити цю потребу і є проявом пізнавальної активності.

СУЧАСНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Кудрявцев В.М., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

slavkudr@ukr.net

Сучасний розвиток економіки зумовлює потребу суспільства і підприємств не тільки у висококваліфікованих фахівцях, компетентних у професії, а й компетентних в інноваційній діяльності, які володіють якісними знаннями, здатних самостійно розв'язувати не тільки професійно-виробничі, а й наукові проблеми, готових до творчої інноваційної діяльності, до безперервного особистісного та професійного розвитку. Сьогодні ця дуже актуальна тема породжує зміни у вимогах до підготовки випускників ЗВО, а отже зміни стратегії й тактики навчання.

Застосовувані сучасними викладачами методи навчання можна класифікувати за трьома видами: пасивні, активні та інтерактивні – кожен зі своїми характеристиками, умовами та ситуаціями для застосування.

Пасивні методи – традиційний оповідний спосіб донесення викладачем необхідної для формування знань з певної тематики інформації. У цій взаємодії викладача зі студентами домінує викладач і, використовуючи свої здібності лектора, доносить зміст лекції до слухачів, які використовують свої репродуктивні здібності слухати, сприймати, конспектувати, відтворювати, тобто пасивно. Опитування, самостійні та контрольні роботи, закриті тести слугують, як правило, засобами діагностики при використанні таких методів. За

існування в сучасному світі величезної кількості інформації видається неможливим донести викладачами та вивчити студентами її всю. І з цього погляду подібні методи малоефективні. Але якщо заняття присвячені ознайомленню, наприклад, з необхідними для розуміння подальшого матеріалу термінами і визначеннями, їхнє застосування виправдане і сьогодні. Крім того, вони привабливі з точки зору можливості донесення до студентів одразу великої кількості навчального матеріалу.

Активні та інтерактивні методи навчання на відміну від попередньої групи методів, які передбачають плавний докладний виклад матеріалу викладачем, припускають активну участь студентів у процесі набуття ними знань, умінь, навичок, що ґрунтуються на інформації, знайденій самими студентами з подачі викладача, тобто свідоме їх засвоєння.

Інтерактивний ("inter" – це взаємний, "act" – діяти) – означає взаємодіяти, перебувати в режимі бесіди, діалогу з будь-ким. Інтерактивний підхід – це певний тип діяльності учнів, пов'язаний із вивченням навчального матеріалу під час інтерактивного уроку. Кістяком інтерактивних підходів є інтерактивні справи та завдання, які виконуються учнями.

Інтерактивні методи орієнтовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою діалогової взаємодії з викладачем, між собою, з комп'ютером. Будь-який учасник процесу навчання має можливість втручатися в перебіг розв'язання проблеми, задачі й одержувати необхідні йому пояснення і допомогу, навчання і практику. У режимі діалогу процесом розв'язання задачі може керувати не тільки викладач. Використання подібних методів передбачає зворотний зв'язок, двоспрямованість дії: запитання-запит-відповідь. Використання таких методів навчання дає змогу тим, хто навчається, розкрити в собі потенційні здібності та напрацювати відсутні специфічні здібності і, як наслідок, уміння та навички. У процесі діалогу вони вчаться слухати й чути, аналізувати висловлювання інших, формувати й формулювати свою думку, ухвалювати рішення й аналізувати їх, розвивати комунікативні здібності, відкривати, розуміти й використовувати природні здібності (творця,

критика, виконавця). Викладач, студенти, ЕОМ виступають рівноправними учасниками діалогового процесу навчання. Зрозуміло, цьому природному діалогу передуює велика робота викладача з вибору проблемних тем змісту навчання, розробка плану проведення заняття, завдань, вибір способів діагностики результатів тощо. Одночасно він має бути готовим до певної спонтанності ходу міркувань, що залежить від потенційних здібностей тих, хто навчається, і ступеня сформованості мотивації до навчання. Проте саме ці методи дають змогу створити умови для прояву студентами своїх здібностей, формування мотивації до творчо-дослідницької навчальної діяльності, отримання інформації для трансформування її в знання, вміння, навички, необхідні для напрацювання компетентностей, потрібних для розв'язання професійних, соціальних та інших проблем.

Проблемне навчання, коли нове знання здобувається студентом через спробу розв'язання ним проблемного питання, завдання або ситуації. При цьому процес пізнання студентів у співпраці та діалозі з викладачем наближається до дослідницької діяльності. Зміст проблеми розкривається шляхом організації пошуку її розв'язання або підсумовування й аналізу традиційних і сучасних точок зору

Проблемна лекція стимулює процес пізнання студентів, надаючи йому пошукового характеру, що формує творчі здібності.

В основі методу проєктів лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок учнів і критичного мислення, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. Говорячи про метод проєктів, слід мати на увазі спосіб досягнення дидактичної мети через детальне опрацювання проблеми, яка має завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим у той чи інший спосіб. Метод проєктів ґрунтується на ідеї взаємодії та співробітництва учнів під час навчального процесу, він створює умови для розвитку в них різноманітних необхідних якостей і як автономної, і як соціально-активної особистості, здатної взаємодіяти в навчальній групі та брати на себе відповідальність як особисту, так і за

навчальну групу. Це створює умови для соціалізації особистості, розвиває її професійну та ділову активність. Саме такі якості необхідні студентам, щоб стати кваліфікованими фахівцями. Ті соціальні ролі, які приймають і виконують студенти під час роботи над проектами (організатора, лідера, виконавця та ін.), привчають і готують їх до виконання та розв'язання складних проблемних професійних завдань у ситуаціях реальної взаємодії.

Метод моделювання конкретних ситуацій дає змогу обговорювати професійні, соціальні, інноваційні, правові та інші проблеми. Він активно діє на формування мотивації до конкретної діяльності, зокрема мотивації до пошукової діяльності, у процесі якої знаходить потрібну інформацію, що дає змогу розв'язати проблемну ситуацію. У процесі моделювання виокремлюється проблема, її учасники, зв'язки між ними, мета, якої треба досягти, розв'язуючи проблему, моделюється та розв'язується завдання шляхом використання наявних і трансформованих із новознайденої інформації знань. Аналіз отриманих рішень, вибір найкращого в процесі спільного обговорення, грамотне його викладення, опис і застосування для розв'язання аналогічних ситуацій формують професійні вміння.

Рольові ігри – один з активних методів навчання, який є творчим, а отже продуктивним. Застосування методу стимулює пізнавальні інтереси, пошукову активність, формує мотивацію до навчальної діяльності та до мотивації професійної й інноваційної. Гра як один із видів людської діяльності знімає психологічну інерцію у студентів, налаштовує на позитивний характер взаємодії.

Працюючи над ігровими завданнями, студенти мають можливість зрозуміти свою роль у діловій грі, оцінивши свої здібності (творчі, виконавські, критичні). Також цей метод дає змогу перевірити ступінь уміння перенесення знань у діяльність. Створення в процесі гри середовища, наближеного до реальних умов професійної діяльності, дає змогу навчитися самостійно виокремлювати проблеми, аналізувати їх, формулювати завдання, знаходити можливі для застосування методи їхнього розв'язання, правильно управляти

результатами інтелектуальної діяльності.

Метод dilemmadecision (розв'язання дилеми) передбачає активні дії студентів з аналізу та розв'язання ситуації невизначеності, що склалася у фірмі, співробітниками якої вони нібито є. Знання, що переносяться, з природничих, загальнотехнічних, спеціальних наук і застосовуючи методи активізації творчого мислення (системний аналіз, мозковий штурм тощо), студенти, кожен із позиції посади, яку він обіймає, пропонують розв'язання проблемної ситуації. Потім їм пропонується ознайомитися з реально існуючим рішенням і порівняти те й інше. Метод сприяє підвищенню мотивації до навчання, оскільки дає змогу зануритися в реальні професійні проблемні ситуації, усвідомити себе співучасником їх вирішення.

"Круглий стіл" можна вважати інтерактивним методом навчання, що дає змогу активізувати пізнавальну діяльність учнів, використати отримані раніше знання та заповнити інформацію, якої не вистачає, для формування необхідних у ситуації, що розглядається, знань, формувати компетенції, спрямовані на виокремлення, аналіз та розв'язання проблем, навчитися культурі ведення дискусії. Бесіда за "круглим столом" є поєднанням тематичної дискусії з груповою консультацією та взаємонавчанням. Поряд з активним обміном знаннями в учнів формуються комунікативні здібності, що включають здатність взаємодіяти з іншими учасниками, викладати свої думки, аргументувати й обґрунтовувати пропоновані рішення. Одна з умов організації "круглого столу" - це надання можливості учасникам бачити один одного, реагувати на міміку, жести, емоції. Це додає барв у процес спілкування, створює творчий настрій і можливість активного включення в обговорення проблеми кожного учасника.

Програмоване навчання зробило серйозний внесок у розробку підходів до індивідуалізації навчання на основі спеціально побудованих навчальних курсів індивідуального користування, які отримали новий поштовх у зв'язку з розвитком комп'ютерних технологій і дистанційного навчання. Сюди можна віднести такі методи як "мозковий штурм", "метод контрольних запитань", "метод я-ти-ми", "вивчення через навчання", "метод пазла" та інші, що

активізують навчальну діяльність студентів.

Однозначно можна стверджувати, що інноваційна діяльність викладачів з пошуку, розроблення та реалізації нових методів і засобів навчання, що активізують творче мислення студентів, є сучасною і перспективною тенденцією розвитку освіти.

ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Кудрявцева О.В., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

[kseniakydr@ukr.net](mailto:kсениakydr@ukr.net)

На сучасному етапі, як відомо, окреслилися два напрями розвитку технології освіти – традиційний (що підтримує особистість у її життєдіяльності) та інноваційний, що спирається на врахування реальних змін у характері суспільного запиту до особистості та зміненої ролі особистості в суспільному процесі.

Перенесення центру ваги в освіті на індивідуалізацію її результатів і персональну відповідальність за них формує ще один аспект: освітній процес має бути поставлений таким чином, щоб учні могли не тільки адаптуватися у швидко мінливому світі, а й бути здатними до перетворення цього світу, а значить, не тільки володіти знаннями, а й уміти застосовувати їх у процесі власної самостійної професійної та творчої діяльності, застосовувати їх у процесі власної самостійної професійної та творчої діяльності.

На сучасному етапі головне завдання кожного педагога не тільки дати учням певну суму знань, а й розвинути в них особистісно значущі компетенції, інтерес до навчання, активізувати самостійну пізнавальну та розумову діяльність.

Мобілізація креативних ресурсів особистості того, хто навчається,

відбувається через інноваційний інструментарій до якого можна віднести, дисципліни інноваційного профілю, стратегії та технології творчого саморозвитку особистості (інноваційні технології та методи навчання, які широко апробовують наразі в освітніх установах країни).

Розрізняють кілька моделей, стратегій і технологій навчання.

Пасивна – учні виступають у ролі «об'єкта» навчання – пасивних слухачів, підпорядкованих директивам викладача (слухають і дивляться), а викладач є основною дійовою особою, яка керує перебігом заняття. При цьому основне джерело знань – сам викладач.

Активна – учні виступають «суб'єктом» навчання (самостійна робота, виконання творчих завдань). При цьому викладач і ті, хто навчається, взаємодіють під час уроку, а ті, хто навчається, є вже не пасивними слухачами, а активними учасниками заняття. Джерело знань тут викладач і самостійно вивчена література.

Важливий елемент взаємодії – це запитання учня до викладача, запитання викладача до учнів. Усе це розвиває творче мислення.

Інтерактивна – відбувається ширша взаємодія тих, хто навчається, не тільки з викладачем, а й один з одним, домінує активність тих, хто навчається, у процесі навчання. Модель передбачає спільне навчання, співробітництво: і той, хто навчається, і викладач є суб'єктами навчання (всі одне в одного вчаться, і той, хто навчається, і викладач є «суб'єктами» навчання). Викладач виступає в ролі менеджера, наставника, організатора освітнього процесу, що спрямовує діяльність того, хто навчається, на досягнення цілей уроку. Питома вага занять, що проводяться в інтерактивних формах, у навчальному процесі з дисциплін інноваційного профілю, як показує практичний досвід, може становити до 100% аудиторних занять.

Відмінність цього інноваційного інструментарію креативної технології від традиційних педагогічних технологій навчання може бути зведена до такого.

Перша відмінність. Викладач втрачає провідну роль. Той, хто навчається,

стає єдиним суб'єктом процесу освіти, він сам добирає потрібну йому інформацію, сам визначає її необхідність, виходячи із задуму проекту. Викладач (майстер) може лише допомогти йому в цьому.

Друга відмінність. За креативної технології навчання змінюється головна умова освіти, яку традиційно розуміють, наявність готових, систематизованих знань, що підлягають засвоєнню. Їх систематизація, упорядкування, встановлення істинності та несуперечливості – справа й турбота самого того, хто навчається. Він не засвоює готових уявлень і понять, а сам із безлічі вражень, знань і понять будує свій проєкт, своє уявлення про світ.

Третя відмінність. Основним елементом навчального процесу за креативної технології навчання стає не знання, а інформація. Відмінність між ними можна визначити так: знання – це перевірений суспільною практикою результат пізнання дійсності, головною особливістю якого є істинність і несуперечливість. інформація – це відомості будь-якого характеру, що виражають найчастіше думки тих, хто говорить, інколи сумнівної достовірності, і, як правило, такі, що не збігаються одне з одним або навіть суперечать одне одному.

До інших принципів, на яких будується навчальний процес креативного навчання, треба віднести такі.

Принцип творчості (або принцип креативності) передбачає максимальну орієнтацію на творчий початок у навчальній діяльності учнів, набуття ними власного досвіду творчої діяльності. Тут, насамперед, мається на увазі формування в учнів здатності самостійно знаходити розв'язання завдань, що не зустрічалися раніше, самостійне відкриття ними нових способів дії.

Уміння створювати нове, знаходити нестандартне розв'язання життєвих і професійних проблем стали сьогодні невід'ємною складовою частиною реального життєвого успіху будь-якої людини. Тому розвиток творчих здібностей набуває в наші дні і не тільки загальноосвітнього, а й професійного значення для тих, хто навчається.

Особистість викладача (або майстра виробничого навчання) в цьому

випадку, як і раніше, виступає як провідний елемент навчання, але при цьому змінюється його позиція щодо того, хто навчається, до себе самого. Викладач (майстер) виступає не тільки як «проповідник» предметно-дисциплінарних знань, носій інформації, хранитель норм і традицій, а й як помічник у становленні та розвитку особистості учня.

Змінюється і позиція учня, який переорієнтується з результату засвоєння, з отриманої оцінки на активну взаємодію з викладачем і своїми однокурсниками (однокурсниками). Процес засвоєння знань перестає носити характер рутинного заучування, репродукції та організовується в різноманітних формах пошукової діяльності як продуктивний творчий процес.

Інакше кажучи, креативний підхід до проблеми навчання передбачає не розв'язання дидактичних завдань, а генерацію, творче формулювання і розроблення ідей, задумів і проектів у широкому соціальному аспекті життя. Основна мета креативної системи навчання – розбудити в людині творця і розвинути в ній закладений творчий потенціал, виховати сміливість думки, упевненість у своїх творчих силах, здатність генерувати нові нестандартні ідеї, що мають загальнолюдську цінність і водночас не завдають шкоди природі, виховати потребу в творчий спосіб життя.

Отже, специфічність креативної технології навчання можна визначити як можливість розвитку здатності того, хто навчається, створювати й отримувати знання з одержуваної інформації, тобто використовувати не тільки готові знання, а й напівфабрикат, яким найчастіше є інформація.

При цьому основою освітніх технологій проведення занять мають бути також засоби візуалізації – передача інформації за допомогою відеоматеріалів, схем, таблиць, малюнків, слайдів, відеофрагментів за всіма без винятку темами з використанням слайдів і відеофільмів тощо, що доповнюються поясненнями й коментарями викладача. названі й інші педагогічні технології в креативній педагогіці необхідні для формування сучасних навчальних дисциплін інноваційного профілю, які у своєму сумарному прояві формують структуру програми навчання, а саме - її структуру.

Результатом креативного освітнього процесу є саме формування особистості, створення унікального «мікрокосмосу» – людської індивідуальної психіки, душі. Інакше кажучи, підготовка людини, готової до самопроектування себе як особистості сучасного цивілізованого суспільства.

Слід зазначити, що наявність потреби у творчості (процесі) також є основним показником креативності. Саме ступінь креативності суб'єкта визначає рівень та інтенсивність творчого процесу, що виникає лише внаслідок сприяння творчому процесові.

В організації процесу навчання можна запропонувати всебічно урізноманітнити самостійну роботу учнів, постійно вдосконалювати способи їхньої творчої активності. У навчально-творчій діяльності більше звертати увагу на відкриття нового знання, на породження нових цілей і смислів, нових способів діяльності, які виступають орієнтувальною основою діяльності, пізнавальних мотивів.

Як показує практика, знання, набуті й контрольовані самостійно або в діалозі з однокурсниками (однокласниками), набувають особливої цінності та значущості. спільні міркування, пошуки істини потребують роботи з додатковими джерелами інформації, розвивають уміння аналізу, синтезу, узагальнення. у такий спосіб, окрім знань, формуються ще й різноманітні вміння, компетенції, які дають змогу в майбутньому діяти ефективно в ситуаціях професійного, особистого та громадського життя, навички соціальної поведінки й інтересу до інших людей, навички соціальної поведінки.

Отже, у професійних навчальних закладах різного рівня дуже важливо створювати атмосферу інтересу до знань, прагнення шукати, досліджувати, творити, створювати нове, вносити технічну кмітливість. Тому необхідно спрямовувати педагогічний колектив на пошуки найрізноманітніших шляхів і прийомів підтримання творчої активності учнів у будь-якому виді їхньої діяльності, у будь-якому напрямі – це і є предмет креативної педагогіки.

ТЮТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗВО

Левченко Я.С., доктор наук з галузі «Управління
та адміністрування», професор,
Шкуратов О.О., здобувач освіти
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Процеси інтернаціоналізації світової вищої освіти є однією з провідних тенденцій її сучасного розвитку. Проблема створення особливих сприятливих умов навчання є актуальною на державному рівні багатьох країн, оскільки підготовка грамотного фахівця, затребуваного на ринку праці, має геополітичну та соціально-економічну значущість і є одним з основних завдань вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства. У цьому контексті важливими є визначення психологічних чинників, що забезпечують тьюторську діяльність викладачів, ролі емоційної компетентності у підвищенні ефективності навчання, особливостей невербального аспекту педагогічного спілкування з представниками різних культур, врахування впливу типу педагогічної системи на успішність адаптації студентів, вивчення особливостей цього процесу та розробка шляхів формування соціально-адаптивної компетентності студентів в умовах їх професійного навчання у закладах вищої освіти. Саме тьюторська діяльність, де тьютор виконує функцію співрозробника освітніх проєктів і програм, виступає у якості консультанта у сфері освітніх послуг, поєднує позицію наставника і проєктувальника

Сьогодні у педагогічній науці тьютор здебільшого позиціонується як педагог-наставник, опікун, який керує групою студентів, допомагає їм у навчанні, стежить за їхньою навчальною діяльністю, спрямовує їхню професійну підготовку. Тьюторська діяльність з цих позицій може розглядатися як універсальний інтернаціональний засіб формування фахівця, форма організації навчально-виховної роботи у закладі вищої освіти [1].

Тьютор є викладачем-консультантом, координатором навчального процесу, зміст діяльності якого зосереджений на освітній технології продуктивного навчання, що спрямована на методичну й організаційну допомогу студентам на всіх етапах навчальної діяльності. Тьютор є ще й проблематизатором, який ставить проблему перед студентом, і той унаслідок її вирішення набуває критеріїв «запитів» до всіх педагогічних позицій [2].

Усі визначення тьюторства сходяться в одному – тьютор працює з кожним студентом індивідуально, спираючись на його інтереси. Тобто, тьютор є педагогом, який працює на основі принципу індивідуалізації та супроводжує процес визначення та реалізації індивідуальної освітньої програми.

Досвід проведення тьюторської діяльності у дистанційному форматі, що підвищує успішність формування соціально-адаптивної компетентності іноземних студентів, дозволяє виділити з комплексу заходів найбільш ефективні. Це, на наш погляд, веб-квести, у процесі виконання яких у формі групової роботи виявляються комунікативні, лідерські якості студентів, збільшується їхнє бажання отримання інформації. Актуальними методами об'єднання групи під час дистанційного навчання виявилися також створення загального творчого продукту, спільний перегляд відеофільмів з подальшим аналізом, відвідування віртуального музею, обмін думками про побачене.

Уже сьогодні присутність в життя закладів вищої освіти дистанційної форми виховної роботи є необхідністю, студенти повинні вміти приймати і засвоювати різного роду інформацію віддалено. Участь у конференціях, виступи перед одногрупниками формують їхні особистісні якості. Завданням тьютора при цьому є правильно задати напрямок не тільки навчальній роботі, а й виховній.

Література:

1. Семененко І. Є. Педагогічний супровід фахової підготовки іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів : монографія. Харків: «Мадрид», 2015. 143 с.

2. Васюк О.В. Організаційна діяльність тьютора у закладах вищої освіти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія.* 2017. Вип. 277. С. 38-42.

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЯДРО ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНУ

Мордовцев О.С., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
acmordov@gmail.com

На сучасному етапі розвитку прогресивні регіональні суб'єкти бачать у розвитку інноваційної діяльності на своїй території джерело стабільності, основу для виведення на внутрішній і міжнародний ринок нової конкурентоспроможної продукції та послуг.

Розвиток інноваційної економіки регіону формується за рахунок освітнього, науково-технічного та інноваційного потенціалу закладу вищої освіти, який розглядається як один з головних центрів інноваційного розвитку регіону, що створює новий рівень розвитку освіти.

Співпраця закладу вищої освіти та регіону викликає обопільний великий інтерес в учасників інноваційного процесу. Участь закладу вищої освіти в інноваційній діяльності регіону створює для нього наступні позитивні ефекти його розвитку, зокрема:

- підвищення ролі освітнього закладу в економіці регіону;
- збільшення обсягу науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і послуг за рахунок отримання регіональних замовлень;
- розвиток кооперації закладу вищої освіти з передовими компаніями реального сектора економіки;
- можливість залучення додаткових регіональних інвестицій для

інноваційних проектів закладу вищої освіти;

- можливість залучення додаткових фінансових коштів в інноваційну інфраструктуру закладу вищої освіти;

- підвищення рівня інтеграції закладу вищої освіти з центрами науки і виробництва;

- підвищення привабливості закладу вищої освіти для здобувачів (в тому числі потенційних вступників);

- підвищення конкурентоспроможності закладу вищої освіти, що займається інноваційною діяльністю, в порівнянні з іншими освітніми установами;

- можливість отримання додаткових площ і територій регіонального фонду для розміщення нових інноваційних структур;

- підвищення рівня концентрації науково-технічного потенціалу та технологічної бази для досягнення принципово нового рівня отримання нових знань та інноваційних технологій;

- підвищення інноваційного іміджу, ділової репутації закладу вищої освіти.

У свою чергу, участь закладу вищої освіти в інноваційному розвитку регіону призводить до наступних позитивних результатів в економіці регіону:

- активно формується регіональна інноваційна інфраструктура за рахунок використання модулів інноваційної інфраструктури освітнього закладу;

- підвищується рівень інноваційного розвитку економіки регіону;

- з'являється можливість створення нових робочих місць;

- підвищується інвестиційний рейтинг територій;

- з'являється можливість навчання та підвищення кваліфікації учасників інноваційного процесу урядових та бізнес-структур;

- підвищується якість продукції і конкурентоспроможність підприємств регіону за рахунок використання розробок вузу;

- збільшується рівень підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних ефективно працювати в ринкових умовах.

Зазначимо, що модель побудови інноваційної системи регіону визначається рівнем зацікавленості керівництва регіонів, ступенем концентрації та використання прикладних наукових досліджень у регіоні, рівнем ділової активності громадян.

Дослідження показують, що в регіонах основними умовами, що впливають на успішний розвиток інноваційних процесів є наступні, а саме:

1. Створення та вдосконалення законодавства в інноваційній діяльності, що сприяє пільговому оподаткуванню інноваційного підприємництва.
2. Наявність величезного наукового потенціалу, тісно взаємодіє з організаціями промислового виробництва.
3. Високий рівень інтересу регіональної влади до розвитку інноваційних процесів в регіоні.
4. Високий рівень інтересу закладу вищої освіти до розвитку інноваційних процесів в регіоні.
5. Наявність розвиненої інноваційної інфраструктури закладу вищої освіти, що становить основу регіональної інноваційної інфраструктури на всіх етапах ланцюжка інноваційних процесів.
6. Наявність інвестиційних механізмів підтримки інноваційного підприємництва.
7. Реалізація координаційних заходів регіональної влади щодо розвитку інноваційної діяльності та створення інноваційного клімату в регіоні.

Таким чином, виходячи з аналізу інноваційної діяльності регіонів, можна зробити наступний висновок про те, що рівень розвитку інноваційних процесів в регіонах нашої країни залежить від багатьох факторів, серед яких одним з вирішальних є клімат в регіоні, що визначає бажання учасників (уряд, бізнес, університет) при всіх обмеженнях досягти ефективності в економіці. Найбільш ефективно реалізується модель побудови інноваційного розвитку регіону за участю закладу вищої освіти, в якій регіональний уряд, освітні установи, бізнес-спільнота виступають ініціаторами і вважають побудову інноваційної економіки першорядним завданням.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАФТОГАЗОВІ ГАЛУЗІ

Мордовцев О.С., к.економ.н, ст.наук.співробітник
Український Державний Науково-Дослідний Інститут «Ресурс»
acmordov@gmail.com

Сучасна професійна діяльність фахівця нафтогазового профілю вимагає нових підходів до організації навчання здобувачів у закладах вищої, створення гнучких систем освіти, що забезпечують високу якість професійної підготовки – це пов'язано, перш за все, з високою значимістю нафтогазової галузі в економіці будь-якої держави.

Залежність економіки держави від стану і розвитку нафтогазових галузей і світового співтовариства величезна. На пошуки і освоєння нафтогазових родовищ витрачаються колосальні фінансові та матеріальні ресурси, в нафтогазопереробці знаходять застосування новітні технології, їх розробкою і пов'язаними з ними дослідженнями займаються кращі наукові колективи, очолювані видатними вченими сучасності в результаті престиж фахівців в області геології і геофізики нафти і газу, буріння свердловин і нафтовидобутку, проектування і, нафтогазопереробки і нафтохімії, нафтогазової економіки та менеджменту надзвичайно високий. Цим пояснюються і значне число закладів вищої освіти, що здійснюють в даний час підготовку фахівців різного профілю і рівнів для нафтогазового виробництва, і прагнення багатьох молодих людей у всьому світі отримати вищу освіту нафтогазового профілю.

Проблема формування професійних якостей майбутнього фахівця нафтогазового профілю в своїй еволюції пройшла шлях від усвідомлення необхідності поступового, систематичного формування окремих якостей до прийняття комплексної системи професійного розвитку особистості здобувачів, як педагогічної тенденції в підготовці професіоналів нафтогазової галузі. Як показало проведене дослідження, формування професійних якостей у

здобувачів цілком залежить від наступних факторів, зокрема: від обліку реальних і постійно виникаючих змін в нафтогазовій галузі; від факторів впливають на людину; від всебічних умов і обставин.

Сутність формування професійних якостей у здобувачів в являє собою цілеспрямований та організований педагогічний процес, який постійно розвивається, що включає в себе взаємопов'язану діяльність керівництва закладу вищої освіти, професорсько-викладацького складу і здобувачів по послідовному, систематичному, поетапному перенесенню в їх свідомість професійних якостей, необхідних фахівцеві нафтогазової галузі

Слід зазначити, що педагогічна технологія поетапного професійного розвитку здобувача вищого навчального закладу нафтогазової галузі забезпечує систематизоване вивчення його особистості, цілеспрямоване управління цим процесом, а також аналіз діяльності викладачів і здобувачів в ході формування професійних якостей. Вона включає наступні компоненти, а саме: об'єкт і суб'єкт навчання; цілі і завдання формування професійних якостей у здобувачів на кожному з етапів; основні види діяльності викладачів і здобувачів; форми, методи і засоби поетапного формування професійних якостей; оціночно коригувальну частину процесу професійного розвитку особистості; прямі і зворотні зв'язки між елементами процесу.

Проблеми формування професіоналів для нафтогазової галузі не можуть розглядатися поза конкретним соціально-економічним контекстом і нових вимог до їх підготовки. В даний час необхідно враховувати зміни особливостей професійної діяльності та ролі фахівців нафтогазової галузі в умовах нової, технічно та інформаційно насиченої реальності життєдіяльності.

В ході вирішення основного завдання дослідження запропонована поетапна технологія професійного розвитку здобувача нафтогазового напрямку, яка складається з чотирьох етапів, а саме:

I Етап. Вивчаються дисципліни, зміст яких становить основу загальнотеоретичної підготовки майбутніх фахівців нафтогазового профілю при цьому застосовується поєднання предметного і блочно-модульного

побудови процесу навчання з вираженою практичною спрямованістю кожної дисципліни.

II Етап. Відбувається побудова змісту навчання, яке повинно проводитися на інтегративній основі з акцентом на вирішення основних професійних завдань з широким використанням міжпредметних зв'язків в інтересах формування організаторських якостей у здобувачів вищої освіти.

III Етап. Зміст навчання підбирається на інтегративній основі з акцентом на вирішення типових професійних завдань, а також складних питань, пов'язаних з діями в екстремальних ситуаціях при видобутку нафти і газу.

IV Етап. Збираються і аналізуються відгуки на випускників, виявляються слабкі сторони їх професійної підготовки, вносяться зміни в програми навчання з окремих дисциплін (зворотній зв'язок системи навчання).

Таким чином, з практичної точки зору можна зробити наступні рекомендації щодо впровадження результатів дослідження, зокрема:

- керівному складу закладів вищої освіти нафтогазової галузі рекомендувати впровадження в освітній процес розроблену педагогічну технологію поетапного професійного розвитку здобувачів, стимулювати викладацький склад, навчальний відділ закладу вищої освіти на удосконалення освітнього процесу за допомогою впровадження модульних програм навчання і рейтингової системи контролю, використовувати розроблену методику оцінки діяльності викладачів щодо формування професійних якостей у здобувачів, розвивати навчально-матеріальну базу, що сприяє впровадженню інтенсивних засобів навчання, стимулювати професорів та викладачів до підвищення свого рівня психолого-педагогічної підготовленості;

- професорсько-викладацькому складу закладу вищої освіти розглядати розроблену технологію професійного розвитку здобувачів як принципову вимогу для підвищення свого рівня професійної підготовленості.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мордовцев О.С., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

acmordov@gmail.com

Пріоритетним напрямком державної політики сьогодні є перехід української економіки на інноваційний шлях розвитку з метою підвищення її конкурентоспроможності. Однак інноваційна діяльність в Україні поки ще не стала визначальним фактором економічного зростання, хоча докладаються значні зусилля для підтримки інновацій і створення економіки, яка була б побудована саме на знаннях.

На початку треба зазначити, що активізувати інноваційні процеси можливо тільки шляхом законодавчих перетворень (закони про інноваційну діяльність, Про розвиток ринку інтелектуальної власності, про комерціалізацію результатів НДР), а також через інституційні перетворення, ефективне управління мобілізацією фінансових ресурсів, формування інноваційного та інвестиційного державного замовлення і стимулювання залучення інвесторів в інноваційний бізнес за рахунок податкових пільг і гарантій.

Форми державної підтримки можна класифікувати за видами, представленими в табл. 1.

Розглянемо класифіковані форми державної підтримки більш детально.

Фінансова підтримка. Останнім часом спостерігаються тенденція збільшення державного фінансування інноваційної сфери з одночасним посиленням її державного контролю. Цілеспрямованість фінансових вкладень обумовлюється необхідністю відродження наукового і кадрового потенціалу, а також по будови нової поствоєнної економіки, яка б як раз спиралась на інноваційну складову.

Таблиця 1 - Класифікація форм державної підтримки інноваційної діяльності

№ з/п	Види державної підтримки	Форми державної підтримки
1.	Фінансова підтримка	фінансове забезпечення, в тому числі: – субсидії, гранти, кредити, позики, гарантії, внески до статутного капіталу; – реалізація цільових програм та підпрограм
2.	Податкова та законодавча підтримка	– надання пільг зі сплати податків, зборів, митних платежів; – підтримка експорту; – формування попиту на інноваційну продукцію.
3.	Інфраструктурна підтримка	Створення інноваційної інфраструктури.
4.	Освітньо-консультаційна підтримка	Надання освітніх послуг, інформаційної та консультаційної підтримки; Сприяння у формуванні проектної документації.

Джерело: систематизовано автором на основі [1-3]

Податкова та законодавча підтримка. У багатьох зарубіжних інноваційно-розвинених країнах використання податкових пільг направлено на залучення великої кількості компаній у фінансування науково-дослідних розробок, придбання нового обладнання, створення вигідних умов заняття інноваційною діяльністю малих підприємств.

Слід ще зазначити, що підтримка наукової та інноваційної діяльності за рахунок надання податкових пільг, повинна бути комплексною підтримкою побудови інноваційної економіки. Податкові пільги, поряд з іншими формами підтримки, такими як інвестиційна, законодавча, повинні бути узгодженими, де головною метою бути залучення великої кількості зацікавлених сторін до реалізації інноваційних процесів. Податкові пільги повинні бути істотними, вигідними і тривалими, для того щоб пропагувати створення і розвиток величезної кількості інноваційних структур і організацій.

Інфраструктурна підтримка. Велику роль у підтримці інноваційної діяльності та реалізації інноваційних розробок відіграє формування майданчиків для інноваційного бізнесу та розвиток інноваційної інфраструктури.

Зазначимо, що основне завдання розвитку інноваційної інфраструктури

полягає у формуванні механізмів і способів ефективного управління сформованими майданчиками для бізнесу. Реальна підтримка малого інноваційного бізнесу здійснюється тільки тими об'єктами інноваційної інфраструктури, у яких є фінансова підтримка з боку приватного сектора економіки, а також державного, регіонального, міського уряду.

Освітньо-консультаційна підтримка. Особлива роль державного стимулювання інноваційної діяльності в Україні належить відновленню наукового потенціалу країни.

Таким чином, ефективність реалізації державної інноваційної політики буде залежати від вирішення таких основних завдань, зокрема: створення організаційних і економічних механізмів підвищення потреби вітчизняного виробництва в інноваціях; забезпечення випереджаючого розвитку фундаментальної науки, найважливіших прикладних досліджень і розробок; вдосконалення наукової нормативно-правової бази, науково-технічної та інноваційної діяльності; раціонального поєднання державного регулювання і ринкових механізмів; підтримка наукових досліджень та експериментальних розробок у пріоритетних напрямках розвитку науки, технології та техніки з урахуванням світових тенденцій у цій сфері.

Література

1. Пилип'юк Я.В. Концептуалізація сутності інноваційного розвитку держави. Бізнес-інформ. 2014. № 9. С. 109–114.
2. Інновації у вищій освіті: актуальні аспекти: робоча програма і методичні рекомендації до вивчення дисципліни / упорядкування і загальна редакція І.В. Артёмова. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2016. 212 с.
3. Коновальчук І.І. Теорія і технологія реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 464 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 051 «ЕКОНОМІКА» — ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Непран А.В., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

nepranxtei@gmail.com

Основу якісної підготовки студентів за різних спеціальностей є освітня програма. В ній визначені, зокрема, компетенції, якими повинні володіти майбутні фахівці, перелік дисциплін та їх обсяг. В Україні освітня програма підготовки фахівців зі спеціальності 051 «Економіка» розробляється відповідно до державного стандарту [1]. Вузи розробляють освітні програми відповідно до цього стандарту.

Стандарт підготовки студентів зі спеціальності 051 «Економіка» повинен забезпечити: відповідність дисциплін професійної підготовки даній спеціальності; однаковий обсяг дисциплін; однакову кількість дисциплін. Саме ці основні умови повинні бути покладені в стандарті як базові, на основі яких ВУЗи повинні розробляти власні освітні програми.

З метою оцінки якості освіти нами був зроблений порівняльний аналіз освітніх програм спеціальності 051 «Економіка» трьох вузів: Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, Національний університет «Львівської політехніки». Аналіз освітніх програм дозволив зробити ряд висновків.

По-перше, перелік предметів циклу професійної підготовки у трьох вузах суттєво відрізняється. В табл. 1 наведено перелік деяких предметів.

Таблиця 1 - Порівняльний аналіз освітніх програм спеціальності 051 «Економіка» ступеня вищої освіти бакалавр

Дисципліни циклу професійної підготовки	ХНАДУ (2021 р.)	ХНЕУ ім. С. Кузнеця (2021 р.)	Львівська політехніка (2021 р.)
Основи організації бізнесу	—	+	—
Економетрика	—	+	—
Стратегія підприємства	—	+	—
Економіка та організація інноваційною діяльністю	—	+	—
Організація виробництва	—	—	+
Фінансове середовище і фінансова діяльність суб'єктів підприємництва	—	—	+
Інвестування	—	—	+
Проектний аналіз	+	—	—
Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків	+	—	—
Прогнозування соціально-економічного розвитку	+	—	—
Економічна статистика	+	—	—

«+» — наявність, «-» — відсутність.

Перелік дисциплін професійної підготовки спеціалістів за спеціальності 051 «Економіка» повинен бути, на нашу думку, ідентичним. Тобто, в будь-якому вузі України зі спеціальності 051 «Економіка» повинні викладатися однакові дисципліни професійної підготовки. Проте, як свідчать дані табл. 1, між окремими вузами існують суттєві відмінності між дисциплінами професійної підготовки, які викладаються на даній спеціальності. В цілому відмінність у предметах складає близько 50 % від їх кількості.

По-друге, якість підготовки фахівців повинна забезпечуватися однаковим обсягом викладання дисциплін професійної підготовки. Проте, аналіз програм трьох вузів засвідчив про суттєві відмінності за обсягами провідних предметів (табл. 2).

Як свідчать дані, навіть за тими дисциплінами, які є спільні у трьох вузах, їх обсяг суттєво відрізняється. Якщо в ХНАДУ та у Львівській політехніці обсяг дисципліни «економічний аналіз» становить 4 кредити, то в ХНЕУ ім. С. Кузнеця – відповідно 6. Найбільша різниця за обсягами у провідній дисципліні – економіка підприємства.

Таблиця 2 - Кількість кредитів за дисциплінами циклу професійної підготовки в освітніх програмах вузів спеціальності 051 «Економіка» ступеня вищої освіти бакалавр

Дисципліни	ХНАДУ (2021 р.)	ХНЕУ ім. С. Кузнеця (2021 р.)	Львівська політехніка (2021 р.)
Економіка підприємства	4	10	5
Економічний аналіз	4	6	4
Менеджмент	5	4	6
Маркетинг	4	4	5

На жаль, відзначимо, що державним стандартом зі спеціальності 051 «Економіка» [1] не визначається конкретні дисципліни та їх обсяг, що породжує суттєві відмінності у підготовці фахівців. В результаті на сьогодні маютьсся суттєві відмінності між переліком дисциплін, що вивчаються на одній спеціальності, на їх обсяг. До речі, хочеться відмітити, що стандарти підготовки економічних спеціальностей, які були розроблені і впроваджені в Україні на початку 2000-х років, містили суворий перелік дисциплін, які обов'язково повинні вивчатися за даною спеціальністю. На жаль, ця важлива умова була відмінена в подальшому.

Таким чином, аналіз освітніх програм за трьома вузами засвідчив суттєві відмінності у підготовки фахівців зі спеціальності 051 «Економіка». Відмінності ці стосуються переліком дисциплін професійної підготовки та їх обсяг. Для усунення даного негативного явища необхідні внесення змін до стандарту підготовки фахівців зі спеціальності 051 «Економіка». В стандарті повинно бути чітко визначено назву дисциплін професійної підготовки та їх назву. Це, на нашу думку, дозволить забезпечити високу якість підготовки фахівці.

Література:

1. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальність: 051 «Економіка»: наказ Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 р. № 1244.

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ – ОДНА ІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Непран А. В., к.е.н., доцент

Маковецька А. А., студент 3 курсу

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

nepranxtei@gmail.com

За роки реформ в українській економічній освіті відбулися значні зрушення. Ці зрушення відбувалися згідно із стандартів підготовки економістів, які були затверджені МОН України [1]. Для того, щоб бути конкурентоздатними на ринку освітніх послуг, багато ВУЗів прийшлося вводити в початковий план затребувані дисципліни в достатньому обсязі. Сприяли модернізації навчальних планів також стандарти при всіх їх недосконалоості та непослідовності, що прийняті останнім часом.

З метою модернізації освітньої підготовки економістів на нашу думку, необхідно виділити ряд основних напрямків:

1) укріплення базових курсів, які складають «ядро» підготовки за відповідними освітніми програмами. В програмі підготовки це перш за все економіка підприємства, бізнес-планування, організація виробництва, нормування та оплата праці;

2) скорочення кількості і обсягу другорядних курсів, які не відносяться до «ядра» програми. Це перш за все курси макроекономіки, регіональної економіки, національної економіки, міжнародної економіки. Знання за цими курсами прямо не впливають на рівень підготовки економістів, та не формують жодних професійних компетенцій майбутніх фахівців. Конкретна інформація за цими курсами швидко застаріває і потребує постійного оновлення;

3) посилення уваги до самостійної роботи студентів. З цією метою необхідно збільшити частку самостійної роботи в загальному обсязі навчального навантаження;

4) включення в навчальні плани магістрів наукових семінарів. Їх організація та проведення сприятимуть поглибленню професійних знань, посиленню наукового обміну між студентами різних ВУЗів, покращенню рівня їх освіти.

Навчальні плани українських ВУЗів у значній мірі повинні наповнюватися новими навчальними курсами. Проте слід зазначити, що в області прикладних навчальних курсів рух вперед уповільнився, як це не звучить парадоксально, за рахунок сильного попиту з боку фінансово-кредитної системи. Цей сектор поглинав значну кількість майбутніх економістів (але й математиків, фізиків), не вимагаючи від них нічого, крім вміння навчатися та кмітливості. Попит з боку промисловості, зокрема, машинобудування, був обмежений. В результаті склався глибокий розрив між потребами промисловості в підготовці економістів та якістю підготовки студентів в ВУЗах.

Прикладні та спеціалізовані курси по економіці розвивалися останніми роками досить стрімко. Сюди можна віднести такі дисципліни, як управління витратами, стратегічне управління, економіка та організація інноваційної діяльності, основи організації бізнесу, проектний аналіз. Такого роду курси були практично відсутні в навчальних планах на початку ХХІ ст., або були присутні фрагментарно. В той же час спостерігалася тенденція до скорочення провідних, базових курсів, що визначають «ядро» підготовки економістів. Мова йде про дисципліни «нормування та оплата праці», «організація виробництва». На останній зупинимося більш детально. До початку ХХ ст. організація промислового виробництва була провідною навчальною дисципліною курсу підготовки «економіст». Її вивчення потребувало глибокий знань з економіки, статистики, математики. Проте за останні 30-років фактично дослідження з цієї науки практично зупинилися. Кількість підручників практично носить одиничний характер, а статті за багатьма проблемами організації промислового виробництва практично відсутні. Більше того, у багатьох ВУЗах ця дисципліна була виключена із циклу професійної підготовки. Це є, на наше переконання,

помилковим. Дисципліна «організація виробництва» формує фахові компетенції організації праці, організації поточного виробництва, організації технічної та технологічної підготовки виробництва, режиму роботи підприємства, з нормування праці тощо. Більше того, ряд важливих проблем в жодній дисципліні не вивчається. Нагадаємо, що до 90-х років XX ст. організація виробництва вивчалася одночасно із плануванням. І це було правильно, оскільки не можна здійснювати планування абстрактного підприємства без глибоких знань організації технологічних процесів, видів структурних підрозділів підприємства, організації оплати та нормування праці.

На наше переконання, внесення змін до навчальних планів з урахуванням сучасних тенденцій у розвитку освіти буде сприяти поглибленню знань спеціалістів у сфері економіки.

Література:

1. «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних професій працівників. Кваліфікаційні характеристики: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2004 № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ КУРСУ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ – ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Непран А. В., к.е.н., доцент

Нікітіна А. В., студентка 3 курсу

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

nepranxtei@gmail.com

В Україні починаючи із 90-х років і до сих пір панує тенденція щодо вітчизняної освіти в сфері суспільних наук, зокрема, в економіці, що для подолання наслідків минулої епохи достатньо ввести перевести декілька

західних підручників ввідного і навіть досить високого рівня. Крім того, достатньо ввести в навчальну програму ряд нових дисциплін, зокрема, маркетинг, менеджмент, мікроекономіку, макроекономіку та ряд інших.

На наближення української освіти до міжнародних зразків були спрямовані численні проекти міжнародних організацій, зокрема проекти TACIS, Tempus Європейського Союзу та ряд інших. Економічній освіти при переходу до ринку надавалося дуже важливе значення. Зараз, по завершенні усіх цих програм стає очевидним, що зроблено дуже багато, проте говорити про якість підготовки економістів на рівні передових країн поки зарано.

Для того, щоб адекватно оцінити проблеми сучасної української вищої економічної освіти, необхідно розглядати і особливості цієї освіти в попередній період. На відміну від інших суспільних дисциплін, економічна освіта в Україні створювалася не з нуля. В Україні були свої традиції економічної школи, які спиралися на достатньо потужне наукове товариство, включаючи дослідників та викладачів. Починаючи із 50-х років ХХ ст. в країні були створені ряд потужних наукових шкіл, які займалися дуже важливими питанням економіки та організації виробництва, перш за все промислового. Науковцями були розроблені питання щодо організації поточного виробництва, методики планування діяльності підприємств, калькулювання продукції, розробки матеріальних та енергетичних балансів. Зокрема, значну роль відігравали колективи науковців за керівництвом Є. Лібермана (була однією з найсильніших в Україні), К. Жовтяк та ін. На жаль, ці здобутки у більшості випадків забуті. Орієнтація на західні підручники не дозволяє в повній мірі вирішити дані проблеми. Наприклад, згідно із кваліфікаційними характеристиками економіст з матеріально-технічного забезпечення повинен вміти розробляти проекти перспективних та річних планів матеріально-технічного забезпечення підприємства, готувати розрахунки та обґрунтування до них, складати баланси матеріально-технічного забезпечення [1]. Проте зараз у навчальних планах практично усіх ВУЗів України відсутні дисципліни, які б давали знання із вирішення цих дуже важливих і актуальних проблем. Окремі

питання розглядаються в курсі «Бізнес-планування», проте обсяг є незначним і вони досліджуються у більшій мірі не достатньо глибоко. Переорієнтація на логістику не вирішує дані проблеми, оскільки в логістиці відсутні порядок вирішення даних проблем.

Що стосується прикладних дисциплін (дисциплін фахової підготовки), то викладання їх здійснювалося без урахування спеціалізації та виду економічної діяльності. Проте ці дисципліни ніяк не були пов'язані із майбутнім місцем роботи студентів, що робило в кращому випадку їх поверхнево-описувальними. Підготовка економістів навіть одного виду економічної діяльності потребує поглибленого вивчення окремих дисциплін, які формують перелік фахових компетенцій. На практиці студенти зіштовхуються з проблемами, які вони практично не здатні самостійно вирішити. Відсутність таких спеціальних дисциплін фактично ускладнюють виконання завдань, поставлених перед майбутніми фахівцями на практиці. Зокрема, мова йде про особливості технології та організації виробництва. Крім того, наведемо ряд прикладів. Так, дисципліна «Бізнес-планування» («Планування діяльності підприємства») у переважній більшості вузів вивчається без специфіки діяльності підприємства. Проте, як відомо, особливості виду економічної діяльності, типу виробництва мають вирішальне значення щодо характеру планової діяльності. Зокрема, планування виробничої програми на підприємствах масового типу суттєві відрізняється підприємств індивідуального і мілкосерійного виробництва. Крім того, суттєві відмінності між окремими галузями промисловості (машинобудування, харчова, легка, важна промисловість) теж визначає характер планової роботи. На жаль, більшість підручників з бізнес-планування не враховують ці особливості.

Для підвищення якості підготовки економістів необхідно поглибити спеціалізацію підготовки майбутніх фахівців. Перелік навчальних дисциплін повинен відповідати спеціалізації економістів (машинобудування, харчова промисловість, транспорт тощо). Необхідно, щоб навчальні дисципліни у більшій мірі сприяли формуванню професійних компетенцій з даної професії.

Це можливе лише за умови поглиблення спеціалізації у підготовці економістів.

Література:

1. «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних професій працівників. Кваліфікаційні характеристики: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2004 № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text> .

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ОСВІТІ

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

Проблеми дотримання соціальної відповідальності стають все більше актуальними в усіх сферах суспільного життя. Не є виключенням і сфера освіти. Соціальна відповідальність в освіті передбачає, що освітні установи повинні не тільки забезпечувати якісне навчання та підготовку своїх здобувачів до майбутньої професійної діяльності, але й бути відповідальними за свою роль у суспільстві та впливати на соціальне середовище, в якому вони функціонують.

Це може включати в себе такі аспекти, як участь у місцевих і глобальних соціальних і екологічних ініціативах, підтримку громадських організацій і благодійних проектів, програм і проектів, спрямованих на соціальний розвиток здобувачів, навчання тих, хто створюється тому, як бути ефективними лідерами та учасниками суспільства.

В освіті соціальна відповідальність також може передбачати, що установи повинні враховувати потреби та інтереси різних груп студентів, забезпечувати доступність освіти для всіх, включаючи меншини та людей з обмеженими можливостями, а також створювати навчальні плани, які сприяють розвитку

толерантності, уважності та глобального розуміння.

Крім того, в освіті соціальна відповідальність може сприяти підтримці наукових досліджень і розробок, спрямованих на вирішення соціальних проблем і викликів на місцевому та глобальному рівнях, таких як боротьба з бідністю, стійкий розвиток і захист прав людини.

В цілому соціальна відповідальність в освіті передбачає, що установи повинні розглядати свою діяльність у контексті суспільної корисності та прагнути до створення позитивних змін у світі, в якому ми живемо.

Однак прийняття принципів соціальної відповідальності в освіті може стосуватися кількох проблем. Розглянемо деякі з них.

Обмежені ресурси відповідальності. Освітні установи можуть використовуватися з обмеженнями у фінансових, людських і тимчасових ресурсах, які можуть обмежувати їх можливості впровадження та підтримки програм і соціальних проектів.

Недостаткова освідченість відповідальності, адже деякі установи можуть не отримувати повну значимість і переваги соціальної сфери освіти або як її винести на практиці.

Відсутність стандартів. У даний момент відсутні єдині стандарти та керівні принципи для соціальної освіти, які можуть затрудняти її впровадження та оцінку.

Відсутність підтримки. Без підтримки інших зацікавлених сторін, установи можуть зіштовхнутися з труднощами в реалізації своєї соціальних ініціатив.

Недостатня оцінка: оцінка впливу програм і проектів на соціальну відповідальність може бути складною і потребувати значущих, що може бути переплатою ресурсів для їх впровадження та підтримки.

Однак, незважаючи на ці проблеми, соціальна відповідальність в освіті має великий потенціал для створення позитивних змін у суспільстві та в житті учасників. Рішення цих проблем може бути пов'язане з розвитком єдиної системи оцінки та керівних принципів для соціальної освіти, а також з

розвитком партнерських відносин між установами, державними органами та іншими зацікавленими сторонами.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

В сучасних умовах максимум уваги всіх учасників освітнього процесу приділяється проблемам підвищення якості навчання. Розглянемо, що саме розуміється під цим поняттям та за якими параметрами можливо його оцінити.

Якість освіти можна оцінити за різними критеріями, зокрема:

- рівень знань і компетентностей, отриманих здобувачами, які можна оцінити за допомогою перевірки знань, оцінювання академічних результатів, оцінювання навичок вирішення проблем тощо;
- рівень кваліфікації викладачів, оцінити який можливо за рейтингами університетів, опитуваннями здобувачів і випускників, оцінкою кваліфікації викладачів тощо;
- доступність та різноманітність курсів, що можна оцінити, проаналізувавши навчальні програми, кількість доступних курсів, різноманітність предметів тощо;
- забезпеченість матеріально-технічною базою, оцінити яку можна, проаналізувавши рівень технічного оснащення навчальних закладів, забезпеченість сучасними технологіями та обладнанням тощо;
- рівень наукових досліджень і наукової діяльності, який можна оцінити, проаналізувавши наукові публікації та дослідницькі проекти, участь студентів та викладачів у наукових конференціях та заходах тощо.

Проте слід враховувати і той факт, що якість освіти є суб'єктивним поняттям і може відрізнятися залежно від потреб та очікувань конкретного

здобувача чи роботодавця.

Розглянемо актуальні заходи підвищення якості освіти. До шляхів підвищення якості освіти можна віднести нижче зазначені заходи та аспекти.

Підвищення кваліфікації викладачів та їх мотивація. Викладачі повинні постійно вдосконалювати свої знання та методику навчання, а також отримувати можливість розвивати свої наукові інтереси та дослідницьку діяльність. Для цього можуть бути використані різноманітні програми підвищення кваліфікації, стажування та обміну досвідом.

Оновлення навчальних програм і методик. Освітні програми мають відповідати сучасним вимогам і надавати здобувачам необхідні знання та навички для успішної кар'єри. Також важливо використовувати сучасні методи навчання, які сприяють більш ефективному засвоєнню матеріалу.

Розвиток матеріально-технічної бази. Навчальні заклади повинні забезпечити здобувачів сучасними технологіями та обладнанням, а також створити умови для комфортного та ефективного навчання.

Підвищення доступності освіти. Важливо забезпечити доступність освіти для всіх верств населення, включаючи людей з інвалідністю, мігрантів, дітей із малозабезпечених сімей тощо. Цього можна досягти шляхом субсидування освітніх програм та створення грантових програм для студентів.

Розвиток наукових досліджень і наукової діяльності. Навчальні заклади мають підтримувати наукові дослідження та надавати здобувачам можливість брати участь у наукових проектах та конференціях, що сприятиме підвищенню рівня знань та умінь.

Співпраця з роботодавцями. Навчальні заклади повинні співпрацювати з роботодавцями, щоб надати студентам доступ до реальних проектів і практичних завдань, які допоможуть їм отримати необхідний досвід і навички для роботи в реальному світі. Важливо здійснювати моніторинг та оцінку якості освіти з урахуванням потреб здобувачів і роботодавців.

Таким чином, проблема забезпечення необхідного рівня якості навчання та постійного підвищення його рівня є перманентно актуальною для усіх

учасників освітнього процесу та зацікавлених осіб, а тому їй повинен приділятися максимальний рівень уваги при вдосконаленні та подальшому розвитку освітнього процесу.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Олійник Л.В., д.п.н., старший науковий співробітник

Аксанов Т.Ш.,

Гнесь Б.М.,

Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

ol33@ukr.net, timaksanov@gmail.com, orcik@ukr.net

Олійник В.Л.

Сили спеціальних операцій Збройних Сил України

ol33@ukr.net

Інтернаціоналізація вищої освіти є чи не однією з важливих тем для обговорення в академічному середовищі вищої військової школи. Найвищу актуальність зазначена тематика набула в умовах повномасштабного вторгнення РФ. Одним з аспектів здобуття перемоги нашої держави є навченість військових фахівців у вищих військових навчальних закладах провідних країн світу. Ефективне вирішення цього завдання проходить в умовах інтернаціоналізації військової освіти.

Тож зупинимось лише на деяких сучасних англomовних публікаціях, які з'явилися в 2018 році. Так, Бертран Гілотін (Bertran Guillotin) вважає, що в стратегічній перспективі для сучасних практик інтернаціоналізації ключову роль грають інноваційні зміни в навчальних програмах та залучення стейкхолдерів [2] Юан Гао (Yuan Gao), провівши масштабне опитування керівників та адміністративних провідників провідних університетів Австралії,

Сінгапуру та Китаю, знаходити оптимальні 15 індикаторів інтернаціоналізації, які вимірюють такі ключеві напрямки, як дослідницька діяльність, формування освітніх програм, включення в глобальний простір, міжнародний вимір у життя слухачів (студентів) та викладачів [1].

Класичним визначенням інтернаціоналізації виражає дефініцію, запропоновану Джейн Найт (Jane Knight), з якою в основі цього процесу лежить “включення міжнародного та глобального компоненту до цілі, функцій та процесу набуття вищої освіти” [3; 4].

На нашу думку інтернаціоналізація – це об’єктивний наслідок глобалізації і одна з найважливіших тенденцій освіти в світі. Вона є одним із ключових викликів, які стоять перед вищими військовими навчальними закладами. Інтернаціоналізація означає, перш за все, отримання нових знань і технологій, а також обмін досвідом в рамках військових міжнародних програм.

Основними напрямками інтернаціоналізації вищого військового навчального закладу, є:

- вдосконалення освітніх програм з урахуванням міжнародного досвіду;
- спрямування на максимальну інтеграцію Університету в європейське освітнє співтовариство через реалізацію основних принципів Болонського процесу;
- участь у програмах двостороннього і багатостороннього міждержавного обміну в рамках міжнародних освітніх та наукових програм;
- організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів;
- спільна видавнича діяльність;
- розробка нових курсів, які носять міжнародний або міжкультурний характер;
- розробка спільних курсів англійською мовою, що веде до взаємного визнання результатів навчання та сертифікації за стандартами НАТО;
- створення спільних військово-професійних освітніх програм

англійською мовою;

- обмін викладачами та слухачами з укладанням окремих угод;
- залучення іноземних викладачів до викладання в Університеті.

Завданнями інтернаціоналізації вищого військового навчального закладу є: розвиток і підтримка міжнародного співробітництва; розвиток і посилення міжнародного та міжкультурного контенту освітніх програм; інтернаціоналізація освітніх програм; внутрішнє забезпечення якості програм підготовки здобувачів вищої освіти відповідно до міжнародних стандартів; спрощення порядку перебування та пересування на території університету у рамках здійснення освітнього процесу представників іноземних держав, які виконують дорадчі функції за визначеними напрямками та/або залучаються до проведення усіх видів навчальних занять; збільшення кількості учасників освітнього процесу Університету, що здійснюють міжнародну діяльність; участь вищого військового навчального закладу у міжнародних наукових, освітніх проектах і програмах; створення умов для вивчення іноземних мов науковим, науково-педагогічним працівникам та здобувачам вищої військової освіти; розширення частки з викладання навчальних дисциплін іноземними мовами здобувачам вищої освіти; розширення професорсько-викладацького складу з числа представників зарубіжної академічної спільноти; розширення залучення науково-педагогічних працівників структурних підрозділів університету до викладання у навчальних закладах країн-партнерів; визначення країн, що представляють найбільший стратегічний інтерес.

Розглянемо базові компоненти інтернаціоналізації вищого військового навчального закладу:

- інституційні зобов'язання, адміністративне лідерство, структура та персонал: врахування інтересів всіх стейкхолдерів при розробці заходів реалізації інтернаціоналізації вищого військового навчального закладу; періодичне оцінювання стану досягнення встановлених цілей, прогресу та результатів, які формально вимірюються та аналізуються; ідентифікація підрозділів, які є відповідальними за координацію та контроль дій з

інтернаціоналізації, збір і аналіз звітів та матеріалів від наукових та науково-педагогічних працівників, інших підрозділів та зовнішніх партнерів;

- інтернаціоналізація навчальних програм, навчальних результатів;
- імплементація міжнародних компетенцій до загальних освітніх вимог, зокрема щодо опанування іноземними мовами, розуміння актуальних проблем регіонів світу та глобальних викликів;
- врахування інтернаціонального виміру у кожній освітній програмі на кожному циклі підготовки фахівців, зокрема через розробку і запровадження нових дисциплін, що формують міжнародні компетенції, або через відповідну адаптацію існуючих дисциплін;
- розроблення, спільно із зарубіжними партнерами, інтегрованих курсів та програм;
- перегляд вимог щодо отримання міжнародних сертифікатів, дипломів бакалавра, магістра та доктора філософії, а також PhD.

Отже, питання інтернаціоналізації вищої освіти вже майже три десятиліття відіграють ключову роль у процесах пов'язаних з формуванням Європейського простору вищої військової освіти, особливого значення набувають процеси уніфікації та процедур оцінки. У вищій військовій освіті розпочався поділ у часі і просторі освітніх програм освітніх програм, вищих військових навчальних закладів, місць стажування. Перспективою перемоги України проти російських окупантів є інтеграція в європейський та світовий освітньо-наукові простори та використання національних досягнень.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Guillotin Bertrand. Strategic Internationalization through Curriculum Innovations and Stakeholder Engagement. *Journal of International Education in Business*. 2018. Vol. 11(1). P. 2-26.

3. Knight Jane. Internationalization Remodelled: Definition, Approaches, and Rationales. *Journal of Studies in International Education*. 2004. Vol. 8, no. 1. P. 5-31.

4. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL:http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/ENQA/05/3/ENQA-Bergen-Report_57903.pdf

РОЛЬ РОБОТОДАВЦІВ ЯК КЛЮЧОВИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У ПРОЄКТУВАННІ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

Шевченко І.Ю., д.е.н., професор

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

shevchenko.khnadu@gmail.com

Проектування освітньої програми в умовах сьогодення – складний і творчий процес, який потребує врахування багатьох аспектів, серед яких тенденції розвитку спеціальності та ринку праці, вітчизняні та зарубіжні провідні практики підготовки фахівців і професіоналів, результати моніторингу якості освіти, рекомендації та пропозиції ключових стейкхолдерів (роботодавців, випускників, здобувачів вищої освіти, академічної спільноти).

Харківський національний автомобільно-дорожній університет є єдиним в Україні закладом вищої освіти, що здійснює комплексну (від рівня вищої освіти «молодший бакалавр» до наукового рівня «доктор наук») підготовку фахівців і професіоналів для галузей автомобільного транспорту та дорожнього господарства.

Освітні програми факультету управління та бізнесу Харківського національного автомобільно-дорожнього університету – це унікальне поєднання класичної економічної підготовки та спеціальної підготовки у сфері економіки автомобільного транспорту та дорожнього господарства. Тому при проектуванні освітніх програм, що реалізуються на базі факультету управління

та бізнесу Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, особливу важливість мають рекомендації та пропозиції топ-менеджменту підприємств автомобільного транспорту та дорожнього господарства.

Яскравим прикладом активної участі топ-менеджменту підприємств автомобільного транспорту та дорожнього господарства як ключових стейкхолдерів у проектуванні освітніх програм факультету управління та бізнесу Харківського національного автомобільно-дорожнього університету є освітньо-професійна програма «Економіка» спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [1], яка зазнала наступної змістовної трансформації за результатами врахування побажань роботодавців:

- за рекомендацією директора АТ «Харківське підприємство автобусних станцій» Є. Горбаня було введено до переліку обов'язкових освітніх компонентів освітньо-професійної програми (циклу професійної підготовки) ОК «Економіка автомобільного транспорту»;

- за рекомендацією директора ДП «Дороги Харківщини» І. Турченка було введено до переліку обов'язкових освітніх компонентів освітньо-професійної програми (циклу професійної підготовки) ОК «Економіка дорожнього господарства»;

- за рекомендацією директора КП «Салтівське трамвайне депо» В. Приймака було введено до переліку обов'язкових освітніх компонентів освітньо-професійної програми (циклу професійної підготовки) ОК «Рухомий склад автомобільного транспорту»;

- за рекомендацією генерального директора ТОВ «СП «АВТОСТРАДА»» А. Вакара було введено до переліку обов'язкових освітніх компонентів освітньо-професійної програми (циклу професійної підготовки) ОК «Кошторисна справа та ціноутворення в дорожньому будівництві».

Проектування освітніх програм у відповідності до рекомендацій і пропозицій роботодавців сприяє підвищенню конкурентоспроможності випускників з огляду на відповідність вимогам і очікуванням роботодавців.

Література:

1. ОПП «Економіка» спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (редакція 2022 року). *Харківський національний автомобільно-дорожній університет*. URL: <https://www.khadi.kharkov.ua/education/katalog-osvitnikh-program/051-ekonomika/> (дата звернення: 12.04.2023)

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Шершенюк О.М., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

sheralyona@gmail.com

Михайленко Н.П., методист вищої категорії

ДНУ "Інститут модернізації змісту освіти"

Вдосконалення змісту та підвищення якості навчання є одним з основних напрямів розвитку сучасної освіти. Міністерством освіти і науки України було розроблено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, в якій ідентифіковано основні проблеми розвитку вищої освіти в Україні (рис. 1).

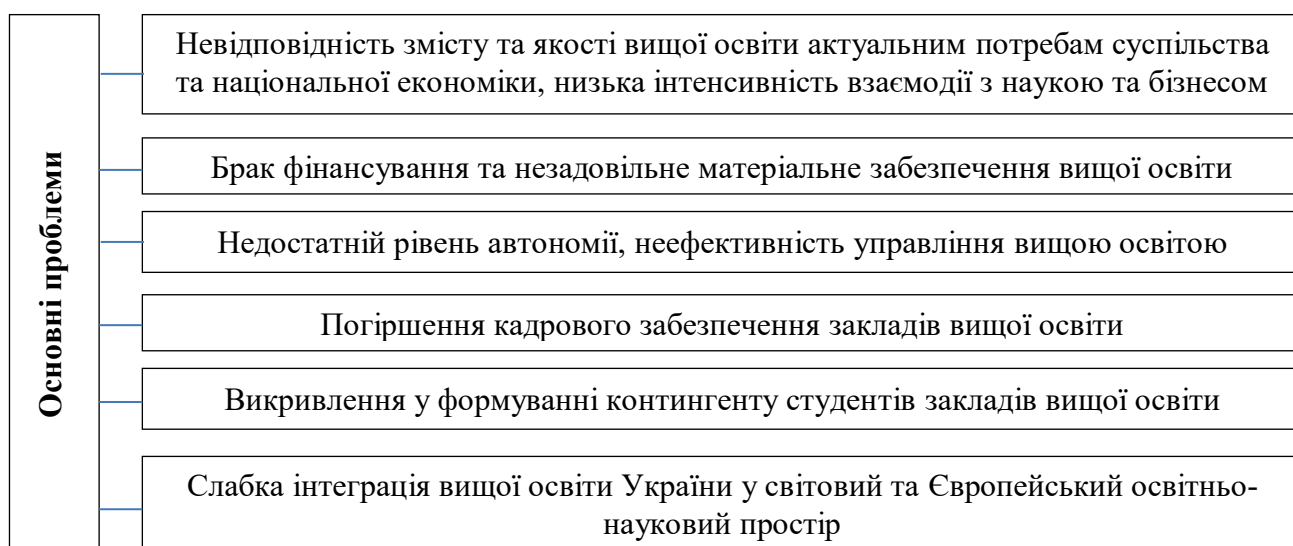

Рис. 1. Основні проблеми розвитку вищої освіти в Україні

До головних напрямів вдосконалення змісту та підвищення якості навчання можна віднести наступні:

Підвищення якості змісту освіти. Зміст освіти повинен відповідати сучасним вимогам та потребам ринку праці. Необхідно забезпечити глибокі знання з тих дисциплін, які відіграють важливу роль у розвитку суспільства. До змісту освіти можна включити теми, що стосуються викликів сучасного світу, такі як глобальна екологічна криза, кібербезпека, культурна різноманітність та громадські проблеми.

Застосування новітніх технологій та підходів до навчання. Для підвищення якості навчання сучасна освіта повинна використовувати новітні технології та методики, такі як віртуальна та доповнена реальність, інтерактивні дошки, онлайн-курси та інші. Ці технології можуть зробити навчання більш ефективним та доступним.

Збільшення кількості практичних занять. Практичні заняття дозволяють здобувачам застосовувати теоретичні знання на практиці. Це допомагає їм розвивати практичні навички та вміння.

Зорієнтованість на потреби ринку праці та вимоги до фахівців. Сучасна освіта повинна формувати компетенції та навички, які відповідають вимогам ринку праці, забезпечують конкурентоспроможність випускників та забезпечують їх успішну кар'єру.

Індивідуалізація та диференціація навчання. Кожен здобувач має свої потреби та можливості. Сучасна освіта має забезпечувати індивідуальний підхід до кожного здобувача, допомагаючи розвивати його потенціал та здібності.

Розвиток критичного мислення та творчих здібностей. Сучасна освіта має розвивати критичне мислення та творчі здібності здобувачів, щоб вони могли самостійно розв'язувати проблеми та вносити свій внесок у розвиток науки та технологій.

Забезпечення якісної освіти, вдосконалення її змісту, оцінювання її результативності та управління якістю – одне з основних завдань сьогодення,

яке має не лише педагогічний чи суто науковий аспекти, а й соціальний, політичний та управлінський.

Література:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення 14.04.2023).

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗВО ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Юрченко О.В., доцент

Сумський національний аграрний університет

ou_8211@ukr.net

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

dedilova@ukr.net

Формування підприємницьких компетенцій у динамічному світі є важливою складовою сучасної освіти в технічних університетах. Набуття підприємницьких компетентностей здобувачами ЗВО технічного профілю є дуже актуальним завданням, оскільки зміни в економіці та технологіях вимагають від майбутніх випускників більш широкого спектру навичок, включаючи підприємницькі. Сучасний ринок праці вимагає від молодих фахівців більшої ініціативи, творчості та підприємницького мислення. Здатність до підприємництва та управління власним бізнесом дозволяє здобувачам реалізувати свій потенціал та досягти успіху в житті. Багато компаній також активно шукають молодих людей з підприємницьким мисленням та навичками.

Навички підприємництва можуть бути корисні не тільки для майбутніх

підприємців, але і для фахівців у будь-якій галузі. Підприємницькі навички, такі як креативність, вміння приймати рішення, впевненість, вміння працювати в команді та бачити можливості в ризиках, дозволяють студентам бути більш ефективними та успішними в будь-якій галузі.

Згідно [1-4], основними напрямками формування підприємницьких компетенцій у студентів технічних ЗВО є наступні.

Практичні заняття та проєкти: здобувачам пропонуються практичні заняття та проєкти, які дають змогу практично застосовувати отримані знання та навички. Ці заняття можуть бути різного рівня складності, від розробки невеликих ідей до більш складних проєктів, що дозволяють розвивати підприємницькі навички, такі як робота в команді, керування проєктами та ризик-менеджмент.

Міждисциплінарні курси: здобувачам пропонуються міждисциплінарні курси, які дають змогу розширити кругозір та зрозуміти, як різні галузі пов'язані між собою. Це допомагає майбутнім фахівцям розвивати критичне мислення та креативність, а також навчитися думати стратегічно.

Стажування та взаємодія з підприємствами: здобувачам пропонуються можливості для стажування та взаємодії з підприємствами, де вони можуть набути досвіду роботи в сфері бізнесу та збільшити свої знання про роботу ринку.

Менторство та підтримка: студентам пропонується підтримка та менторство від досвідчених підприємців та викладачів, які допомагають розвивати підприємницькі навички та надають поради щодо запуску власного бізнесу.

В свою чергу, основними напрямками формування підприємницьких компетенцій у здобувачів технічних ЗВО є такі:

- розвиток креативності та інноваційної думки, що орієнтується на формування навичок творчого мислення та здатності до інноваційних процесів, як необхідної умови для успішного ведення бізнесу;

– розвиток комунікативних навичок, спрямований на формування вміння ефективно спілкуватися та вести переговори з партнерами, клієнтами та співробітниками;

– розуміння фінансових аспектів бізнесу, що формує у здобувачів навички з ефективного управління фінансами, аналізу фінансової звітності та розробки стратегії для збільшення прибутку;

– розвиток лідерських якостей – орієнтується на формування навичок лідерства та керівництва, що допоможе студентам стати ефективними керівниками своїх проєктів та бізнесів;

– ознайомлення з ринком та маркетинговими стратегіями, спрямоване на формування знань про ринок та маркетингові стратегії, що допоможе випускникам розробляти ефективні маркетингові стратегії для своїх проєктів та бізнесів;

– розвиток навичок управління проєктами, присвячений формуванню навичок управління проєктами та здатності до планування, координації та контролю над ними.

Усі ці напрями мають важливе значення для формування підприємницьких компетенцій у здобувачів технічних ЗВО та здатні забезпечити їм успіх у майбутньому як на ринку праці, так і у власній підприємницькій діяльності.

Література:

1. Кінах Н. В. Підприємницька компетентність педагога в сучасному освітньому середовищі. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/720683/1/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf> (дата звернення: 02.05.2023).

2. Ареф'єв С. О., Ганущак-Єфіменко Л. М. Підприємницька діяльність як передумова розвитку компетенцій в період економіки знань.

Конкурентоспроможність підприємств у міжнародному цифровому просторі: Монографія. За редакцією Ареф'євої О.В. К.: ФОП Маслаков, 2019. 342 с. С. 86-93.

3. Попова О. В., Золотухіна С. Т. Формування підприємницької компетентності студентів у процесі професійної підготовки. *Педагогіка та психологія*. 2020. Вип. 63. С. 111-121. DOI : <http://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.12>

4. Майковська В. І. Конструювання засобів реалізації моделі формування підприємницької компетентності фахівців. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. Педагогічні науки. 2018. № 1. С. 99-106.

DAVAMLI İQTİSADI İNKİŞAFIN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ PEŞƏKAR KADR HAZIRLIĞININ ROLU

Hüseynova Emiliya Yəhya qızı, i.e.n., dosent
Mingəçevir Dövlət Universiteti
emiliya-huseynova@mail.ru

Müasir dövrdə rəqabətli bazar şəraitində iqtisadçı ixtisaslarına tələbat getdikcə artmaqdadır. Belə ki, ölkə iqtisadiyyatının davamlı və dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi ali təhsil müəssisələri qarşısında peşəkar kadrların – özünü real iqtisadi fəaliyyətdə doğrulda bilən gələcək sahibkarlar nəslinin hazırlığına diqqətin artırılmasını tələb edir.

Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı sahə xüsusiyyətindən, fəaliyyət miqyasından irəli gələrək iqtisadçı kadrların peşəkarlığına daha böyük tələblər irəli sürür.

Kiçik və orta biznes sektoru şaxələnmiş struktura malik, yerli istehsal, yerli əmtəə bazarları səviyyəsində fəaliyyət göstərən və əsasən əhalinin əmtəə və xidmətlərə olan tələbatının ödənilməsinə yönəlmiş çoxşaxəli iqtisadiyyat sahəsi kimi

xarakterizə olunur. Kiçik və orta müəssisələrin fəaliyyətinin kiçik miqyası marketinqin inkişafını, bazar çevikliyini və yüksək səviyyəli rəqabət qabiliyyətini tələb edir ki, bu da eyni vaxtda bir neçə ixtisasın peşəkar keyfiyyətlərini özündə birləşdirməklə, kadrların ixtisas səviyyəsinə tələbləri artırır.

Kiçik və orta biznes sahələrinə səmərəli rəhbərliyin həyata keçirilməsinin aktuallığı iqtisadi kadrların peşəkar təhsilinin inkişafı, mütəxəssislərin peşəkar səriştələri, sahibkarlıq fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş təhsil göstəricilərinin formalaşdırılması sahəsində tədqiqatların aparılmasına ehtiyac var.

Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasında qeyd olunduğu kimi son illər aparılan sosial-iqtisadi siyasət nəticəsində ölkədə yüksək inkişafa nail olunmuş, əhalinin maddi rifahı xeyli yaxşılaşmış, yoxsulluğun səviyyəsi minimuma enmiş və Azərbaycan Respublikası orta gəlirli ölkələr sırasında yer tutmuşdur. Gerçəkləşdirilən islahatlar və genişmiqyaslı infrastruktur layihələri sosial-iqtisadi həyatın yenidən qurulması və davamlı inkişafı üçün şərait yaratmışdır.

Ölkə qarşısında duran növbəti strateji vəzifə sosial-iqtisadi həyatın daha da modernləşdirilməsi və qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması yolu ilə davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsindən ibarətdir. Müasirləşdirmə, ilk növbədə, qabaqcıl texnologiyaların və idarəetmə üsullarının, elmi nailiyyətlər əsasında yaradılan innovasiyaların ölkənin sosial-iqtisadi həyatına uğurlu tətbiqi ilə bağlıdır. Bunun üçün prioritet istiqamət ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasının sürətləndirilməsi ilə yanaşı, ölkədə insan kapitalının inkişafı, şəxsin müasir bilik və bacarıqlara yiyələnməsinin təmin edilməsidir. Azərbaycan Respublikasının inkişaf konsepsiyasına uyğun olaraq şəxsə hərtərəfli bilik və bacarıqların verilməsi məqsədi ilə təhsil sisteminin institusional əsasları, infrastrukturunu və insan resursları inkişaf etdirilməlidir. Təhsilin inkişafı ölkədə əhalinin rifahının yaxşılaşması, həmçinin fərdin həyatının daha yüksək səviyyədə qurulması üçün zəmin yaradır. Təhsil insanlara texnologiyaları çevik mənimsəmək, əmək bazarında layiqli yer tutmaq və ömür boyu təhsil prosesinə qoşulmaq, sağlam həyat tərzini, ətraf mühitə münasibətdə düzgün mövqe seçmək imkanı verir [1].

Sosial-iqtisadi həyatın müasirləşdirilməsində təhsilin rolu təkcə təhsilalanın qazandığı bilik və bacarıqların iqtisadi amilə çevrilməsi ilə məhdudlaşmır. Təhsil prosesində əldə olunan bilik və bacarıqlar, həmçinin etik-əxlaqi norma və dəyərlər hər bir təhsilalanın cəmiyyətin layiqli üzvü olması üçün lazımi şərait yaradır, onu biliyi və etik davranışı sayəsində örnək ola biləcək həmkara, nümunəvi ailə üzvünə və vətəndaşa çevirir.

Son illərdə ölkədə təhsilin inkişafı istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. Ölkədə təhsilin müasir tələblərə cavab verən normativ hüquqi bazası yaradılmışdır. Ali təhsildə Bolonya Bəyannaməsindən irəli gələn başlıca prinsiplərin tətbiqi, təhsil müəssisələrinin müasir informasiya və elmi-metodiki təminatı, təhsil infrastrukturunun yenilənməsi, dərslərlə təminatın yaxşılaşdırılması, ucqar kənd məktəblərinin pedaqoji kadr təminatı, məktəbəqədər və peşə təhsili xidmətlərinin müasir tələblər səviyyəsində qurulması məqsədi ilə dövlət proqramları qəbul edilmiş, layihələr həyata keçirilmişdir. Aparıcı beynəlxalq təşkilatların statistik təhlilləri Azərbaycan təhsilinin beynəlxalq rəqabətə davamlılıq göstəricilərinin və Azərbaycan Respublikasının ərazisində yerləşən ali təhsil müəssisələrinin reyting səviyyəsinin yüksəldilməsinin zəruri olduğunu göstərir. Bu zərurətdən irəli gələrək Mingəçevir Dövlət Universiteti öz fəaliyyətini Təhsil Strategiyasının tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirməyə istiqamətləndirib.

Ölkəmizin dördüncü ən böyük şəhərində yerləşən Mingəçevir Dövlət Universiteti (MDU) yüksək ixtisaslı mütəxəssis hazırlamaq və gəncləri hərtərəfli inkişaf etdirmək missiyasını həyata keçirən ali təhsil müəssisəsidir. Universitetimizin “müasir təhsil, doğru seçim və uğurlu karyera” sloganı da məhz bu missiyaya əsaslanır. Yeni dövrün universitetinə çevrilmək, paytaxtın qabaqcıl universitetləri səviyyəsində ali təhsil xidmətləri göstərmək, ölkəmizin, o cümlədən regionun dayanıqlı inkişafına töhfə vermək kimi strateji hədəflərə doğru mühüm addımlar atan MDU-da bütün fəaliyyətlər milli və beynəlxalq ali təhsil məkanında müşahidə olunan inkişaf trendləri, meydana çıxan yeni çağırışlar və reallıqlar nəzərə alınaraq həyata keçirilir [2].

Son dövrdə yeni məzmununda inkişaf yoluna qədəm qoyan MDU-da

təhsilalanların və təhsilverənlərin hərtərəfli inkişafına şərait yaradan əlverişli təhsil mühiti təmin edilmişdir. Tələbə gənclərin müasir bilik və bacarıqlar əldə etməsi ilə yanaşı, onların milli-mənəvi dəyərlər əsasında və vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasına, tədqiqat, yaradıcılıq və digər qabiliyyətlərinin inkişafına, startap fəaliyyətlərinin təşviqinə və universitet idarəciliyinə cəlb olunmasına mühüm önəm verilir. Eləcə də akademik, inzibati və texniki heyət üzvlərinin bilik və bacarıqlarının artırılmasına, onların karyera inkişafına xüsusi diqqət yetirilir.

Milli ali təhsil məkanında mövqeyini daha da gücləndirməyi və regional innovasiya ekosisteminin drayverinə çevrilməyi hədəfləyən MDU-da müasir əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq kadr hazırlığının keyfiyyətinin yüksəldilməsi, tədqiqat və innovasiya potensialının gücləndirilməsi, mövcud infrastrukturun və maddi-texniki bazanın genişləndirilməsi və yenilənməsi, yerli və xarici universitetlərlə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, özəl və dövlət qurumları ilə işbirliyinin səmərəliliyinin artırılması prioritet fəaliyyət istiqamətlərini təşkil edir.

MDU-da həyata keçirilən kompleks tədbirlər ilk növbədə əsas strateji hədəflərə – yeni dövrün universitetinə çevrilmək, regional inkişafa töhfə vermək və paytaxt səviyyəli ali təhsil müəssisəsi olmaq məqsədlərinə çatmaq yolunda irəliləyişə nail olmağa hesablanır. Bu zaman milli ali təhsilimizdə müşahidə olunan inkişaf trendləri, beynəlxalq ali təhsil məkanında baş verən dəyişikliklərə əsaslanan yeni çağırışlar, eləcə də Universitetin mövcud durumu və potensial imkanları əhəmiyyətli dərəcədə nəzərə alınır.

Müasir tədris texnologiyalarının, innovativ təlim metodlarının və çevik universitet idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqi MDU-nun milli ali təhsilimizin ümumi xəritəsindəki mövqeyinin gücləndirilməsini, onun Mingəçevir şəhəri və ətraf rayonların sosial-iqtisadi inkişafına daha çox töhfələr verməsini hədəfləyir. Bütün bunlara nail olmaq üçün mövcud şərtlər kontekstində tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, elmi fəaliyyətin səmərəliliyinin artırılması, maddi-texniki bazanın gücləndirilməsi, professor-müəllim və inzibati-texniki heyət üzvlərinin sosial rifahının yaxşılaşdırılması, yerli və xarici universitetlərlə qarşılıqlı faydalı

əməkdaşlığın genişləndirilməsi, özəl və dövlət qurumları ilə səmərəli işbirliyinin yaradılması prioritet istiqamətlər olaraq seçilib. Həmin istiqamətlər üzrə fəaliyyətin təşkilində qısamüddətli, ortamüddətli və uzunmüddətli perspektivlər nəzərə alınır və fərqləndirilir.

Əsaslandırılmış qərarlar və inamlı addımlar MDU-nun yerləşdiyi regionda ümumi ekosistemin mühüm faktorlarından birinə çevrilməsinə imkan verir. Məhz bu amil həm universitetin populyarlığının və cəlbediciliyinin artmasına, həm də əmək bazarının sürətlə dəyişən tələblərinə cavab verən yüksək ixtisaslı kadr hazırlığının keyfiyyətinin yüksəlməsinə dəstək verir.

Universitetdə iqtisadiyyat, mühəndislik və pedaqoji profilləri əhatə edən 24 ixtisas (bakalavriat) və 14 ixtisaslaşma (magistratura) üzrə kadr hazırlığı həyata keçirilir. 3 fakültənin, 10 kafedranın mövcud olduğu universitetdə ümumilikdə 3000-dən artıq tələbə və magistrant təhsil alır. Bakalavriat təhsil səviyyəsində mövcud olan 24 ixtisasdan 11-i, magistratura səviyyəsində isə 4-ü iqtisadi yönümlü ixtisaslar olmaqla, əmək bazarının tələblərinə uyğun iqtisadçı kadrların hazırlanmasına xidmət edir.

Modernləşmə yolunda yeni keyfiyyət mərhələsinə qədəm qoyan MDU-da təhsilalanların və təhsilverənlərin hərtərəfli inkişafına şərait yaradan əlverişli ali təhsil mühitinin təmin edilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Tələbələrin müasir bilik və bacarıqlar əldə etməsi ilə yanaşı, onların milli-mənəvi dəyərlər əsasında və vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasına, tədqiqat, yaradıcılıq və digər qabiliyyətlərinin inkişafına, startap və innovasiya fəaliyyətlərinin təşviqinə və universitet idarəçiliyinə fəal cəlb olunmasına mühüm önəm verilir. Eyni zamanda, akademik, inzibati və texniki heyət üzvlərinin bilik və bacarıqlarının artırılması, onların karyera inkişafı, sosial rifahı və əmək şəraitinin yaxşılaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Nəticə. Müasir dövrdə tədrisin mövcud əmək bazarına uyğunlaşdırılması bütün sahələrdə kadr çatışmazlığının aradan qaldırılmasına, sahibkarlıq obyektlərinin yüksək səviyyəli yerli kadrlarla təminatına istiqamətlənib. Bu sahədə uğurlara nail olmaq üçün ilk növbədə, sahibkarlarla ali məktəblər və peşə təhsili müəssisələri

arasında əlaqələrin daha da genişləndirilməsi vacibdir. Sahibkarlar onlara hansı keyfiyyətlərə malik kadrların gərək olduğunu birbaşa tədris müəssisələrinə sifariş edir, müvafiq tələblərə uyğun formalaşmasına istiqamət verir. Eyni zamanda sahibkarların tələbələrin təcrübəyə cəlb olunmasına dəstəyi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Dünya əmək bazarına uyğun, əcnəbi mütəxəssislərdən geri qalmayan rəqabətqabiliyyətli mütəxəssislərin hazırlanması müasir təcrübi biliklərin səviyyəsindən asılıdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. URL: <https://president.az/az/articles/view/9779>
2. Bayramov Ş.V. MDU modernləşən universitet: strateji hədəflər və əsas nəticələr. Azərbaycan müəllimi qəzeti. 13.03.2023
3. Davamlı inkişaf naminə kadr potensialının təkmilləşdirilməsi: Azərbaycan modeli. Baki. Elmin İnkişafı Fond. 2018
4. Sahibkarlıq obyektləri yüksək səviyyəli kadrlarla təmin olunmalıdır. URL: <https://teleqraf.com/news/toplum/28631.html>

DAVAMLI İNKİŞAFIN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ KADR POTENSİALININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİNİN AZƏRBAYCAN MODELİ

Nəsimova Arifə Cənab qızı
Mingəçevir Dövlət Universitet
arifa.nasibova@mail.ru

Müasir dövrdə kadr potensialının gücləndirilməsi hər bir ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının təmin edilməsi üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Cəmiyyətin inkişaf səviyyəsi və istənilən təşkilatın fəaliyyətinin nəticəsi onların əmək potensialının istifadə səviyyəsi ilə birbaşa əlaqəlidir. Davamlı inkişafın təmin edilməsində kadr

potensialının gücləndirilməsi kifayət qədər aktual məsələdir. Bu sahədə Azərbaycanda tədqiqatların az olması, kadr potensialının gücləndirilməsi məsələlərinin öyrənilməsi və yeni metodların tətbiqini zəruri edir. Dövlətin kadr siyasəti dedikdə ayrı-ayrı vaxtlarda dövlətin konkret tarixi şəraitində kadr işi strategiyasının formalaşdırılması, məqsəd və vəzifələrin hazırlanması, seçimin, heyətin inkişafının elmi prinsiplərinin öyrənilməsi, heyət ilə işin metod və formalarının təkmilləşdirilməsi başa düşülməlidir. Kadr siyasəti təşkilatın ümumi siyasətinin tərkib hissəsidir və onun inkişaf konsepsiyasına tam uyğun olmalıdır.

Kadr potensialının düzgün şəkildə idarə edilməsi istənilən idarə və müəssisədə işin məhsuldarlığına və keyfiyyətinə təsir edən əsas amillərdən biridir. Kadr potensialının gücləndirilməsi üçün müəssisə və təşkilatın məqsədyönlü kadr siyasəti olmalıdır. Həmçinin kadr sisteminin güclənməsinə təsir göstərən digər tədbirlər, insan resursları sisteminin beynəlxalq standartlarda tətbiq edilən normalara çatdırmaq və innovativ metodları vaxtında tətbiq etməyi bacarmaqdır. Müəssisənin kadr potensialının inkişafının təmin edilməsi bilavasitə qurumun rəhbəri və onun həyata keçirdiyi kadr siyasətindən asılıdır. Müəssisənin rəhbəri, ölkə prezidenti kimi müəssisənin dəyərlərinin formalaşdırılmasını həyata keçirən şəxsdir. Bill Geyts «Microsoft» şirkətinin rəhbəri olaraq onun dəyərlərini formalaşdırırdı – intellekt və azadlıq. Bill Geyts ildə 1 dəfə «Microsoft»un ofisini qarşısındakı yaşıllıq olan məkanda öz əməkdaşlarını toplayıb, şirkət üçün vacib strateji məsələləri müzakirə edirdi. İllər boyu, qeyri-formal mühitdə əməkdaşlar ilə rəhbərin görüşləri keçirilirdi. Təşkilati mədəniyyətin yüksək olması müəssisədə korporativ dəyərlərin formalaşmasına birbaşa təsir göstərir. Kadr potensialının səmərəliliyi sosial-iqtisadi problemlərin həllində, seçilmiş yüksək nailiyyətlərin reallaşmasında, ölkənin iqtisadi-siyasi inkişafında, bütün orqanların işgüzar əlaqələrinin düzgün təşkil edilməsində mühüm rol oynayır. Kadr potensialının səmərəliliyinin təhlili zamanı nəticənin qiymətləndirilməsi meyarlarını müəyyənləşdirərkən təşkilat baxımından hesablanı bilən, bircins və zaman görə dəyişməyən, keyfiyyət xüsusiyyətlərini qiymətləndirməyə imkan verən və yerinə yetirilən işlərin böyük əksəriyyətini əks etdirən vahidləri müəyyənləşdirmək vacibdir. Müxtəlif sahələrin səmərəlilik

göstəricilərini müqayisə etmək üçün fəaliyyət növləri meyarları kifayət qədər dəqiqləşdirilməlidir.

Müasir dövrdə kadrların öyrənilməsi, seçilməsi, irəli çəkilməsi, yerləşdirilməsi, habelə hazırlanmasında onların işgüzar və şəxsi keyfiyyətlərini, qabiliyyətini müəyyən edən obyektiv metodlardan istifadə olunmasını zəruri edir. Burada bir sıra metodlardan, o cümlədən sosial məsələlər üzrə anketin doldurulması, işçilərin təfəkkürü, yaddaşı və s. bilmək üçün testlərdən, idarəetmə situasiyalarından, qrup halında diskussiyalardan istifadə olunur. Kadr resurslarının öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi müəyyən sistemə əsaslanmalıdır. Burada ən başlıca cəhət müəssisənin hər bir bölmə rəhbəri üçün müəyyən peşə tələblərinin müəyyən edilməsidir. İkinci cəhət hər bir mühəndis texniki işçilər, mütəxəssis və qulluqçuların fərdi qabiliyyətinin öyrənilməsi və onun qabiliyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsidir. Üçüncü cəhət isə rəhbər kadrlar ehtiyatı planının hazırlanması və bu planda rəhbər işə namizədlərin əks olunmasıdır. Burada hər bir rəhbər işçinin icra edəcəyi işin məzmunu və funksiyalarının həcmi nəzərə alınaraq onlara qarşı ümumi tələblərlə yanaşı konkret tələblər də irəli sürülür. Təşkilat və şirkətlərdə insan resurslarının idarə edilməsində başlıca məqsəd onların potensialından, yaradıcı imkanlarından maksimum istifadə edilməsidir. İnsan təşkilatların ən dəyərli varlığı olmaqla bərabər, digər fiziki varlıqları, məhsuldar qüvvələri təşkilatın məqsədinə uyğun bir şəkildə birləşdirən, təsir və keyfiyyətin bir şəkildə birgə çalışmalarını təmin edən bir ünsürdür. İnsan resurslarının idarə edilməsi, təhsilin təmin edilməsi, qiymətləndirilməsi, əməkhaqqı ilə təmin edilməsi və mükafatlandırılması kimi əsas funksiyaları yerinə yetirir. Bu funksiyaların yerinə yetirilməsində iş qüvvəsilə bağlı olan müxtəlif problemlərin həlli üçün müəssisə və təşkilatlar düzgün planlaşdırılmış, seçilmiş və ixtisaslaşdırılmış insanları müəssisədə saxlamalı və məqsədyönlü şəkildə istiqamətləndirməlidir. Bu fəaliyyətlər insan resurslarının idarə edilməsinin ən vacib şərtlərindəndir. Kadr potensialında daha çox praktiki əhəmiyyət kəsb edən məsələlər aşağıdakılardan ibarətdir:

1. işçilərin mövcud əmək bölgüsü və əmək kooperasiyasına uyğun olaraq düzgün yerləşdirilməsi;

2. təşkilata və onun bölmələrinə hansı sahələrə və nə qədər işçinin lazım gəldiyini müəyyənləşdirmək;
3. nə qədər yeni işçinin işə qəbul etmək və köhnə işçilərdən ixtisar etmək;
4. işçiləri öz potensialına uyğun istifadə etmək;
5. əmək resursları, kadrları keyfiyyətə inkişaf etdirmək, bunun üçün lazım gələn xərcləri müəyyənləşdirmək;
6. kadrlara olan tələbatı (operativ və strateji) planlaşdırmaq;
7. kadrların işə cəlb edilməsinin təşkilat daxili və xarici mənbələrini araşdırmaq və müəyyən etmək.

Heyətlə işin planlaşdırılmasında heyətin marketinqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Heyətin marketinqinin ən başlıca vəzifələrindən biri işçilərə olan tələbatın və onun ödənilməsi məsələlərinin müəyyən edilməsidir. Bununla yanaşı heyətin marketinqi bazar prinsipləri əsasında kadr siyasətini, marketinq fəaliyyətini həyata keçirməkdən ibarətdir. Həmin fəaliyyət isə müvafiq informasiyaların əldə edilməsi, firmadaxili və firmadan kənar amillərin, əmək bazarı amillərini nəzərə alınmasını, heyətin marketinq planının tərtib edilməsini, müvafiq tədbirlərin görülməsini nəzərdə tutur.

İdarəetmə sisteminin fəaliyyətinin səmərəliliyi birbaşa olaraq kadr potensialından və gələcək mütəxəssislərin hazırlanmasında görülmən işlərindən asılıdır. Bu baxımdan, Davamlı inkişaf nəminə kadr potensialının təkmilləşdirilməsinin Azərbaycan modeli çərçivəsində aparılan işləri təqdirə layiq hesab etmək olar və bu məsələlərə baxış problemin aktuallığını bir daha təsdiqləyir

Ədəbiyyat:

1. Ələkbərov U.K. İnsan inkişafının əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, «Aspoliqraf», 2016. 280 səh.
2. Ələkbərov U. Davamlı insan inkişafı və ekoloji sivilizasiyanın əsasları. Ali məktəblər üçün Dərslik. Bakı, «Təhsil», 2013. 244 s.
3. . Əliyev M., Həmidov H. «İnsan resurslarının idarə edilməsi». Bakı, 2002.

TƏHSİL SİSTEMİNİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ PROSESİ TƏHSİLİN İNKİŞAFI ÜZRƏ DÖVLƏT STRATEGİYASININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ

Niftəliyev Nazim Fazil oğlu
Mingəçevir Dövlət Universiteti
nazim.niftaliyev@mdu.edu.az

Dünyanın bir çox ölkələrində təhsil statistikasına kəmiyyət göstəriciləri hesabına yüksək rəqəmlərlə ölçülür. Bununla belə, keyfiyyət baxımından bir sıra ölkələrdə, xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə təhsil sisteminin müasir tələblərə cavab verməməsi müvafiq beynəlxalq təhsil və maliyyə qurumlarının qəbul etdiyi hesabatlarda öz əksini tapıb. Təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi prosesinə iki mühüm aspektdən baxılır: təhsilə ayrılan vəsaitin həcmi və onlardan səmərəli istifadə. Təhsilə diqqət yetirən bütün ölkələr bu və ya digər şəkildə təhsilin inkişafı ilə bağlı strateji fəaliyyət planları qəbul ediblər. Təhsilin maliyyələşdirilməsi problemi təhsilin keyfiyyəti problemi ilə vəhdət təşkil edir, çünki onlar bir-biri ilə sıx təmasdadır. Demokratik cəmiyyətlərdə hər bir vətəndaşın ədalətli şərtlərlə təhsil alması üçün şəraitin yaradılması mütləq şəkildə maliyyələşmə ilə bağlıdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dünya təcrübəsində təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi bir neçə istiqaməti əhatə edir və müəyyən üsullara malikdir.

Açar sözlər: Təhsil strategiyası, təhsil sistemi, biznes klasteri, maliyyələşdirmə, təhsil qrantları, innovasiyalar, təhsil qanunvericiliyi, ixtisaslaşma.

Giriş. Təhsilin inkişafı hər bir dövlətin siyasi, sosial-iqtisadi və strateji xəttində önəmli sahələrdən biridir. Təhsil sahəsində mövcud olan qanunvericilik, inkişaf strategiyası və fəaliyyət planı bütün sosial meyarlar nəzərə alınaraq tərtib olunur və təsdiq edilir [1]. Cəmiyyətin inkişafının post-sənaye mərhələsinin formalaşması şəraitində dünyada təkrar ictimai istehsal milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafı əsasında həyata keçirilir. Bu çağırış geniş çeşidli inteqrasiya olunmuş, səriştə əsaslı biliyə və insan potensialında intellektual komponentin yüksək payına malik yeni tipli

müasir insan resurslarının formalaşdırılması kimi yeni vəzifələr qarşıya qoyur. Bu da öz növbəsində təhsil fəaliyyətinin və onun maliyyə təminatı sisteminin çoxşaxəli modernləşdirilməsini tələb edir. Təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi problemlərinə həsr olunmuş çoxsaylı tədqiqatlarda qeyd olunur ki, son illərdə təhsil fəaliyyətinə dövlət investisiyalarının həcmi artırılmasına baxmayaraq, peşə təhsili sisteminin maliyyələşdirilməsi üçün vəsait çatışmazlığı problemi hələ də aktual olaraq qalmaqdadır.

Dünya təcrübəsində təhsilin maliyyələşdirilməsi prosesi bir neçə istiqamətdə həyata keçirilir. Ən önəmli maliyyə qaynağı, təbii ki, dövlət büdcəsi hesab olunur. Hər bir dövlətdə təhsilin maliyyələşdirilməsi prosesində dövlətin payı olduqca yüksəkdir. Lakin bu maliyyələşmə proseduru müxtəlif yollarla həyata keçirilir. Bilavasitə maliyyələşdirmə icbari təhsil sisteminin mövcud olduğu ölkələrdə əhalinin sosial rifahının və bərabər hüquqlu təhsilin təmin olunması strategiyasının tərkib hissəsidir. Dövlət büdcəsindən dolayı yolla maliyyələşmə isə müxtəlif təhsil müəssisələrinin (ilk növbədə, ali və orta ixtisas) dövlət sifarişləri əsasında əldə etdiyi qazancdan ibarətdir.

Təhsilin büdcədən kənar maliyyələşdirilməsinin bir neçə yolu mövcuddur:

1. Əhalinin təhsilə ayırdığı vəsait. Hər bir ailə öz gəlirlərinin müəyyən bir hissəsini bu və ya digər şəkildə təhsilə xərcləyir. Ailə fərdlərindən təhsilə alanlar üçün müxtəlif ləvazimatların, dərs vəsaitlərinin və ümumi təhsil müəssisələrində təhsilə alanların məktəbli geyim-lərinin alınması kimi maliyyə prosesləri bir çox ölkələrdə əhalinin özü tərəfindən qarşılanır. Beynəlxalq təcrübədə geniş yayılmış bu ənənə formal təhsilin bütün sahələrində vardır.

2. Beynəlxalq təhsil fondları. Təhsilin inkişafı üzrə fəaliyyət göstərən bir sıra fondlar vardır ki, onların təhsilə ayırdığı vəsait hesabına əhalinin aztəminatlı qismi müəyyən tədris vəsaitləri ilə təmin olunur. Eyni zamanda, innovativ layihələrin yerinə yetirilməsi və müxtəlif elmi ixtiraların aparılması üçün aparıcı universitetlərin laboratoriya və təcrübə məkanlarının maliyyələşdirilməsi bu fondlar tərəfindən həyata keçirilir. Məsələn, Təhsil sahəsində Qlobal Əməkdaşlıq Təşkilatı təhsil sahəsində gender bərabərliyi, yoxsul ölkələrdə təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsi və

digər sahələrdə bir çox dövlətlərlə əməkdaşlıq edir [2].

3. Qrant layihələri. Təhsilə ayrılan qrant layihələrinin bir qismi dövlət tərəfindən maliyyələşdirsə də, inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində qrant layihələri özəl institutlar vasitəsilə reallaşır. Məsələn, ABŞ-da bir neçə əsas qrant növü vardır: *müstəqil grantlar* – müsabiqə prosesindən istifadə etməklə təqdim olunan grantlar; *tələbə grantları* – tələbələrin, əsasən, universitetdə (kolleclərdə) təhsil almasına yardım etmək üçün ayrılan tələbə kreditləri (Arrow, 1962); *formula grantları* – ölkə Konqresi tərəfindən müəyyənləşdirilən və müstəqil müraciət prosesinin olmadığı grantlar.

4. Repetitorlar. Ənənəvi təhsildən əlavə mövcud olan informal təhsil növlərindən biri məhz repetitorluq vasitəsilə həyata keçirilir. Bir sıra ölkələrdə konkret elm sahəsinə istiqamətlənən xətt üzrə inkişaf məqsədilə ümumi dərş saatından əlavə, müəyyən dərşlərdən hazırlıq məşğələləri də həyata keçirilir. Bəzən repetitorluq fəaliyyətinin təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsində rolu az görünə də, əslində, bu sahədən əldə olunan gəlir bir çox ölkələrdə, hətta ölkənin ümumi daxili məhsulunun (ÜDM) 1 faizini təşkil edir [3].

5. Publik hüquqi şəxs və ya özəl statuslu təhsil müəssisələri. Beynəlxalq praktikada özəl təhsil müəssisələrinin payı getdikcə daha çox artmaqdadır. Burada institutun maliyyələşdirilmə prosesində dövlətin müəyyən payı olsa da, maliyyə təminatının böyük qismi müəssisənin öz gəlirləri hesabına həyata keçirilir. Hətta dünyada dövlət büdcəsinə şəxsi gəlirlərindən böyük miqdarda vergi ödəyən təhsil müəssisələri də vardır. Burada ödənişli təhsil sistemi və özəl sifarişlər əsas gəlir qaynağını təşkil edir.

Qlobal pandemiya şəraitinin mövcud olduğu mühitdə mühüm hadisələrdən biri də distant təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsidir. Distant təhsilin təmin olunması, ilk növbədə, internet resurslarının dərş yükünə hazır olması və çevik bir şəkildə yeni şəraitə uyğunlaşmaqdan asılıdır. Burada həm müəllimlərin, həm də təhsilə alanların psixoloji və texnoloji hazırlığı önəmli rol oynayır. Təbii ki, bu da təhsilə ayrılan vəsaitin yeni bir sahəsinə təşkil edir. Bu proses qlobal mühitdə meydana gələn yeni bir anlayışın – “smart məktəblər”in təşkil olunmasını şərtləndirən əsas amillərdən

birinə çevrilib. “Smart məktəblər” elektron təhsilin – rəqəmsal texnologiyaların köməyi ilə bilik və bacarıqların öyrədilməsi sistemidir. Sistemin məktəblərdə tətbiqində əsas məqsəd müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan rahat və pandemiya şəraitində daha təhlükəsiz mühitin yaradılmasıdır. “Ağıllı məktəb” avtomatlaşdırılmış informasiya sistemlərinə aiddir. Bu sistem texniki cəhətdən informasiya təminatı daxil olmaqla proqram-aparat kompleksi kimi həyata keçirilir. Onu funksional olaraq aşağıdakı komponentlərə bölmək olar: *Monitorinq sistemi* – dərş cədvəllərinin yaradılması və idarə olunması, analitik hesabat sistemi, təhsiləlanların akademik göstəricilərinin və şagirdlərin bilik və bacarıqlarının test imtahanı vasitəsilə qiymətləndirilməsi, dərşin real vaxt rejimində müşahidəsi, məktəb məlumat bazasının və elektron kitabxananın günün istənilən saatında istifadəyə açıq olması; *Ağıllı sinif otağı* – elektron kitab və elektron jurnallar vasitəsilə dərş idarəetmə proqramının, davamiyyətə nəzarətin, ev tapşırıqlarının həllinin, interaktiv lövhə və təlim sisteminin təmin olunması; *Smartterminallar* – müəllimlər və təhsiləlanlar üçün ayrı-ayrılıqda elektron terminalların mövcudluğu və s. (Omidinia, Masrom, Selamat, 2013).

Elm və təhsil sahəsinin investisiya və innovasiya modeli milli iqtisadiyyatın ən mühüm resurs amili kimi təhsil sahəsində innovasiyaların həm təşkilati, həm də iqtisadi inkişafı üçün yeni maliyyə modelini formalaşdıraraq, milli universitetlərin rəqabət qabiliyyətini və təcrübəyənlü fundamental elmin formalaşmasını təmin edə bilər. Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyinin qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri də məhz bu istiqamətdə layihələrin həyata keçirilməsindən ibarətdir. Klaster tipli elm və təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti, eyni zamanda tətbiqi biliklərin inkişafına da münbit şərait yaradır. Özəl biznes və dövlət tərəfindən təhsilə birgə investisiya mexanizmlərinin tətbiqi üzrə qlobal tendensiya yeni xüsusi və məqsədyönlü maliyyələşdirmə mexanizmlərinin inkişafı ilə müşayiət olunur. Təhsil sahəsində “dövlətbiznes partnyorluğu” sisteminin hüquqi bazasının yaradılması və təkmilləşdirilməsi beynəlxalq təcrübədə mütəmadi tətbiq olunan praktiki sahələrdən biridir [4]. Bunun üçün büdcədən maliyyələşmənin təhsil müəssisələri arasında bölüşdürülməsindən maliyyə vəsaitlərinin adambaşına xərclərə yönəldilməsi, eləcə də

birbaşa maliyyələşdirmə metodlarından bilavasitə keçidin həyata keçirilməsi baş verməlidir. Digər tərəfdən, təhsilə yönəldilmiş özəl resursların (özəl kreditləşdirmə və təhsil sığortası) toplanması üçün maliyyə alətləri formalaşdırılmalıdır.

Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, təhsil və elmi fəaliyyətdə dövlət-özəl tərəfdaşlığı mərkəzləşdirilmiş fondlardan birbaşa maliyyə dəstəyi ilə yanaşı, layihələrə dövlət dəstəyinin aşağıdakı formalarını əhatə edə bilər:

- investorlara əminliklə qaytarıla bilən, təxirəsalınmaz ödənişlilik əsasında kredit resurslarının verilməsi;
- səhmdar cəmiyyətlərin “layihə üzrə” buraxılmış səhmlərinin bir hissəsinin dövlət mülkiyyətində saxlanılması şərtləri əsasında zəmanət verilməsi;
- kredit alanın təqsiri olmadan layihə baş tutmadıqda investor tərəfindən qoyulan vəsaitin bir hissəsinin geri qaytarılmasına təminatın verilməsi.

Təhsilin maliyyələşdirilməsinin yeni qəbul olunmuş təşkilati-iqtisadi mexanizminin əsasını istehsal olunan məhsulların həcminə, keyfiyyətinə və struktur uyğunluğuna görə dövlət və biznes ictimaiyyətinin qarşılıqlı məsuliyyətinə əsaslanan ali təhsilin ayrı-ayrı maliyyələşdirilməsindən birgə investisiyaya keçid prinsipi təşkil etməlidir. Müasir mərhələdə iqtisadiyyatın tələbləri əsasında insan potensialı, sosial-iqtisadi meyillər, cəmiyyətin və əmək bazarının inkişafı məhz təhsilin inkişafına əsaslanır. Tərəflər təhsilə investisiya qoyuluşunun risklərini və təhsil fəaliyyəti sistemində iqtisadi resurslardan istifadənin səmərəliliyinə görə məsuliyyəti bölüşdüyü təqdirdə həm təhsilin inkişafı, həm də azad biznes rəqabətinin yaradılması üçün sağlam mühit formalaşmış olur.

Təhsilin maliyyələşdirilməsi prosesi ölkənin sosial-iqtisadi rifahına bilavasitə təsir göstərən və uzunmüddətli investisiya tələb edən bir prosesdir. 2015-ci ildə dünyanın 193 dövlətinin imzaladığı BMT Baş Assambleyasının “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək Davamlı İnkişaf Gündəliyi” adlı qətnaməsində müəyyənləşdirilən 17 əsas məqsəddən dördüncüsü təhsilə həsr olunub. O, “inklüziv, bərabər keyfiyyətli təhsilin təmin edilməsi və hamı üçün ömürboyu təhsil imkanlarının təşviqi” kimi formalaşdırılıb (Fedorchuk, Morozov, 2021). UNESCO-nun dayanıqlı inkişaf hədəfləri arasında ön sırada olan təhsilin inkişafı perspektivləri

qlobal bərabərhüquqlu təhsil modelini özündə ehtiva edir. Həmin təşkilatın “Təhsil-2030” proqramı, ümumilikdə, təhsilin bütün sosial-iqtisadi inkişafın önündə olduğu prinsipinə sadıqlıq nümayiş etdirir. 2015-ci ildə Koreyanın İnçxon şəhərində dünyanın 120-dən çox ölkəsinin qəbul etdiyi bəyannamədə qeyd olunduğu kimi, inklüziv və bərabər keyfiyyətli təhsili təmin etmək, hamı üçün ömür boyu təhsil imkanları yaratmaq, digər hədəflər qlobal və milli təhsil problemlərinin həllinə kömək etmək məqsədi daşıyır. O, insan hüquqlarına və ləyaqətinə, sosial ədalətə, inklüzivliyə, müdafiəyə, mədəni, dil və etnik müxtəlifliyə, həmçinin ortaq məsuliyyət və hesabatlılığa yönəlmiş humanist təhsil və inkişaf konsepsiyasına əsaslanır. Milli hüquqi və siyasi sərhədlər daxilində Azərbaycan da bu tip qlobal layihələrin həyata keçirilməsinə öz töhfəsini verməkdədir. Dünyanın bir sıra ölkələrində olduğu kimi təhsil ocaqlarının tikintisi və bərpaşına Azərbaycan dövləti tərəfindən ayrılan maliyyə vəsaitləri təhsilin qlobal inkişafına yönəlmiş hədəflər sırasında öz prioritet mövqeyini qoruyub saxlamaqdadır. UNESCO-nun 1 sentyabr 2022-ci il tarixli məlumatında əks olunan nəticələrə görə dünyada 244 milyon uşaq və yeniyetmə təhsil almaq imkanından məhrumdur. Bu cür qlobal mövqedən yanaşdıqda, qeyd edilməlidir ki, təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi prosesi təkcə təhsilin inkişafı üzrə deyil, ümumilikdə, sosial-iqtisadi rifaha hədəflənən beynəlxalq siyasətin əsas istiqamətlərindən biri olaraq daim ön planda yer almaqdadır.

Ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirliyinin tabeliyində “Təhsilin İnkişafı Fondu”nun yaradılması haqqında” AR Prezidentinin 14 iyul 2021-ci il tarixli Sərəncamı.
2. “Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirliyinin tabeliyində “Təhsilin İnkişafı Fondu” publik hüquqi şəxsin yaradılması haqqında “AR NK-nın 1 mart 2022-ci il tarixli qərarı.
3. “Azərbaycan Respublikasının 2020-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”. Bakı, 22 iyul 2022-ci il.
4. “Azərbaycan Respublikasında Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət strategiyası”.

Bakı, 24 oktyabr 2013- cü il.

5. 244 milliona detey ne nachnut novyy uchebnyy god (doklad YUNESKO)/
URL: [https://www.unesco.org/ru/articles/244-](https://www.unesco.org/ru/articles/244-milliona-detey-ne-nachnut-novyy-uchebnyy-go-d-doklad-yunesko) milliona-detey-ne-nachnut-novyy-
uchebnyy-go d-doklad-yunesko

НАРЫҚ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КӘСІПкерлік Қызметтің Ұйымдық-құқықтық нысандары

Калгулова Р.Ж., «Экономика» кафедрасының меңгерушісі,
э.ғ.к., профессор
Л.Б. Гончаров атындағы Қазақ автомобиль-жол институты

Қазақстан Республикасы жаңа жүйеге өту арқылы өзінің экономикалық даму жолында бірқатар жақсы жетістіктерге қол жеткізуге мүмкіндік алды. Яғни, бұрынғы қалыптасқан жоспарлы экономикадан шаруашылық жүргізудің нарықтық жүйесіне ауысу шаруашылық жүргізуші субъектілердің өз бетінше, дербес қызмет етуіне жағдай туғызды. Нарықтық экономика жағдайында мемлекеттік меншікпен қатар жеке меншіктің де қызмет етуі кәсіпорындарға жаңа талаптар қойды. Сонымен қатар, жеке меншіктің үлесінің жылдан-жылға артуы бәсекелік ортаның күшеюіне, өнім өндіру мен өткізу, сапаны басқару мәселелеріне ерекше мән беру қажеттігін көрсетті.

Нарық жағдайында кәсіпкерлік қызметпен айналысу еркіндігі кәсіпкерліктің қалыптасуы мен дамуы, әсіресе, шағын және орта бизнестің жоғары мәнге ие болатындығын айқын көрсете алды. Сондықтан еліміздің заңнамаларына сәйкес кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру нысандарын айқындау өте маңызды. Кәсіпкерліктің кез-келген нысанының дамуы елдегі ішкі экономикалық жағдайға және көзделген мақсатты жүзеге асыру үшін өз құқықтарын пайдалана білетін нақты кәсіпкердің қабілеттілігіне де байланысты болады. Әрине, бұл факторлар көбінесе шағын бизнестің дамуына әсер етеді. Шағын бизнес кәсіпкерлік қызметке қатысушылардың өздерінің арасында және

мемлекетпен өзара экономикалық қарым-қатынасын заңды негізде ұйымдастыруды қажет етеді.

Қазақстан нарықтық экономикаға өте отырып экономиканы жедел дамытуда, жоғары экономикалық өсімге қол жеткізуде кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру мен кәсіпкерлікті қолдау экономиканы құрылымдық қайта құруды жандандыруға, таңдау еркіндігі мен қосымша жұмыс орындарын ұсынуға, шығындардың тез қайтымдылығын қамтамасыз етуге, тұтынушылық сұраныстың өзгерістеріне жедел бейімделуге мүмкіндік беретін шағын кәсіпорындар торабын құруды тездетуді талап етеді. Ел экономикасын дамытуда шағын кәсіпорындардың маңыздылығы өте жоғары. Ал, осы шағын кәсіпорындар іс бастау үшін ірі көлемде инвестицияларды талап етпейді және ресурстар айналымының жоғары жылдамдығына кепілдік береді. Сол арқылы экономиканы қайта құрылымдау проблемаларын ұтымды шешуді, нарықты тұтыну тауарларымен толықтыруды, бәсекелік ортаны күшейту арқылы өндірілетін өнімдер мен көрсетілетін қызметтер сапасын жақсартуға, жаңа жұмыс орындарын құра отырып жұмыссыздық мәселесін шешуге қол жеткізуге болады [1, 576].

Жалпы экономикалық прогресс кәсіпкерліктің дамуымен тікелей байланысты. Нарықтық экономика жағдайында кәсіпкерлік – шаруашылық қызметтің маңызды түрі болып табылады. Өйткені, нарықтық экономиканың өзі – кәсіпкерлік экономика. Оның ролін көрсетуде, Адам Смит кәсіпкерді коммерциялық идеяны жүзеге асыру және пайда табу үшін экономикалық тәуекелге баратын меншік иесі ретінде сипаттайды. Кәсіпкерлік өндірістің, нарықтың және бүкіл қоғамның дамуына ықпал етеді. Осыған байланысты кәсіпкерліктің теориясы мен тәжірибесіне деген мүдделілік өсіп отыр.

Экономикалық теорияда «кәсіпкерлік» түсінігін өзіндік ерекшеліктеріне сәйкес бірнеше кезеңдерге бөлінеді. Кәсіпкерлік концепциясының бірінші кезеңі «кәсіпкерлік теориясының» классигі Р.Контильон есімімен байланысты. Ол бірінші рет кәсіпкерліктің негізгі тұлғасын анықтады. Кәсіпкер – белгілі бағада сатып алушы, белгісіз бағада сатушы, яғни тәуекелге барушы адам.

Классикалық экономикалық теорияда кәсіпкерлік ұдайы өндірістің негізі ретінде тәуекел үшін табыс алу ретінде қарастырылды. Тәуекелді төмендету үшін кәсіпкерге негізгі өндіріс факторларын: жер, еңбек, капиталды тиімді үйлестіруіне тура келеді [2, 956].

Шағын кәсіпорындардың ел экономикасындағы ролінің жоғары болуы оның өзіндік ерекшеліктерімен де байланысты. Ең алдымен шағын және ірі кәсіпорындардың қызмет сферасы әр түрлі болады. Ірі кәсіпорындар бұйымдардың тұрақты номенклатурасы және жаппай өндіріс жағдайында қызмет ете отырып, көтерме сатып алушылармен жұмыс жасайды. Ал, шағын кәсіпорындар аз партияда өнімдер шығаруға, нарықтың белгілі бір сегментінде сатып алушылар қажеттіліктерін қанағаттандыруға, екінші ретті шикізаттарды, өндіріс қалдықтарын пайдалануға, жеке клиенттермен жұмыс жасауға бағытталады. Өзіндік өзгеше функцияларды орындай отырып шағын және орта кәсіпорындар бір-бірін толықтырып отырады. Сондықтан шағын және ірі кәсіпорындар арасында тікелей бәсеке бар деп айту дұрыс емес. Шағын бизнес ірі бизнеске қарағанда нарықтың айтарлықтай тиімді қызмет ететіндей сфераларында өз орнын табады. Мұндай сфераларға бірінші кезекте сауда, сервистік қызмет көрсету, материалмен жабдықтау және тағы басқаларын жатқызуға болады. Мәселен, машина (автомобиль) өндіру сөзсіз ірі кәсіпорын сферасына жатқызылса, автомобильге техникалық қызмет көрсету және оны жөндеуді шағын кәсіпорындар айтарлықтай тиімді орындайды [3, 456].

Жалпы алғанда шағын және ірі кәсіпорындардың негізгі айырмашылықтарын келесі кесте (1-кесте) түрінде көрсетуге болады. Кестеде шағын және ірі кәсіпорындардың негізгі айырмашылық белгілері және олардың әрқайсысы үшін өзгешеліктері қарастырылған. Осы мәліметтер негізінде шағын кәсіпорындардың өзіндік өзгешеліктерін айқын ажыратуға болады деп айта аламыз.

Кесте 1 - Шағын және ірі кәсіпорындардың айырмашылықтары

№	Айырмашылық белгілері	Ірі кәсіпорын	Шағын кәсіпорын
1	Өндіріс және қызмет көрсету саласы	Ірі өнеркәсіп салалары, жылу - энергетикалық және мұнай-газ кешендері	Өндіріс, сауда және қызмет көрсету
2	Стратегияны өзгерту	3-5 жыл 6 айдан	1-жылға дейін
3	Қызмет сферасы	Ірі қалалар мен өнеркәсіптік кешендер	Ірі және шағын қалалар
4	Нарықтық ортаны қалыптастыру	Нарықтың белгілі бір бөлігін жаулап алғандықтан бәсеке шектеулі болады	Шағын кәсіпорындар саны көп болғандықтан бәсекелік орта күшті болады
5	Кәсіпорынды құру және тіркеу	Едәуір қаржылық шығындар және тіркеу тәртібінің ұзақтығы	Бастапқы шығындардың аз болуы және тіркеудің оңайлығы
6	Жаңа жұмыс орындарын құру	Жаңа жұмыс орнын құру қарқыны едәуір төмен	Жаңа жұмыс орындары едәуір жоғары қарқынмен құрылады
7	Басқару құрылымы	Күрделі	Қарапайым
8	Шешім қабылдау	Ұзақ уақытты қажет етеді	Аз уақытта және ұтымды шешім қабылдау мүмкіндігі
9	Басқару жүйесіндегі мүдделердің үйлесуі	Құрылтайшылар мен басқарушылар мүдделерінің арасында қайшылықтың туындау мүмкіндігі	Басқарушы және құрылтайшы бір адам болуы мүмкін, басқару жүйесіндегі мүдде қайшылығының жоқтығы

Бірінші кестеден байқағанымыздай ірі кәсіпорындарға қарағанда шағын кәсіпорындардың негізгі айырмашылықтары барлық жағынан басымдыққа ие болып отыр. Өйткені қазіргі қатаң бәсеке жағдайында кәсіпорынды басқару, оның даму стратегияларын жақсарту, дұрыс шешім қабылдау және басқару жүйесінде мүдделердің қайшылықсыз үйлесім табуының маңыздылығы жоғары.

Қорыта айтқанда, шағын кәсіпорындардың экономикадағы ролін қарастырғанда біз олардың жоғарыда аталған артықшылықтары мен басымдылықтарын негізге ала отырып анықтауымыз қажет. Шағын кәсіпорындар нарықтың өзгермелі қажеттіліктеріне тез бейімделетіндіктен, құрылымдық өзгерістердің салдарларын азайтатындықтан, саяси және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ететіндіктен, сондай-ақ, техникалық және ұйымдастырушылық жаңашылдықтарды пайдаланатындықтан, аймақтық

дамуға елеулі үлес қосатындықтан маңызды әлеуметтік-экономикалық мәнге ие болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әділхан М. Қазақстан Республикасындағы шағын және орта бизнестің даму беталысы. Шексіз бизнес: жетістік қадамдары: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция. Алматы, 2013.

2. Темірбекова А.Б., Саари Д.Б. Экономикалық теория = Economic theory = Экономическая теория: Оқу құралы=Textbook=Учебное пособие. Алматы Менеджмент Университет. Алматы: AlmaU, 2018. 440 б.

3. Аубакирова Д.Е. Қазақстан Республикасында шағын және орта бизнесті басқару: Оқу құралы. Шет тілдер және іскерлік карьера университеті. - Алматы, 2015. 97 б.

ЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕФОРМА ҚОҒАМДЫҚ ЖАРАСЫМДЫЛЫҚ

Омарова А.Б., «Экономика» кафедрасының аға оқытушысы, қ.ғ.м.

Л.Б. Гончаров атындағы Қазақ автомобиль-жолдар институты

Экономикалық реформа қоғамдық жарасымдылық, өткен кездің оң жетістіктері мен тенденцияларын сақтау, мемлекеттің қауіпсіздік және халықтың барлық топтарының құқықтары мен оның ерекшеліктерін қамтамасыз ету принциптеріне негізделген түбегейлі шаралардың бір-тұтас жүйесін қажет ететіні айқын болды. Қазақстан Республикасының Президенті жүргізіп жатқан экономикалық реформалар бағыты стратегиялық тұрғыдан, жалпы алғанда дұрыс.

Бірақ Қазақстандағы экономикалық реформалардың жайына жасалған талдау және олардың барысы, тактикалық тұрғыдан алғанда, Үкімет пайдаланып отырған әдістердің, нарықтық қатынастарға көшудің модельдері мен кезеңдерінің тиімсіз екенін дәлелдейді. Реформаларды жүзеге асыру

барысында елеулі қателіктерге жол берілді.

Әлеуметтік экономикалық міндеттерді жыртықты жамау әдісімен шешуден бас тартатын мезгіл жетті, тактикалық міндеттерді әлеуметтік-экономикалық реформаларды жүзеге асыру стратегиясына сәйкестендіре шыңдап қолға алу мақсатымен жүйелі жұмыс бастайтын уақыт келді. Қазақстан Республикасын өз ерекшеліктеріне, ұлттың менталитетіне сай, дүниежүзілік тәжірибені ескере отырып әлеуметтік-экономикалық дамыту моделін жасайтын және іске асыратын мезгіл жетті.

Ел экономикасы ХХІ ғасыр шебінде тұр. Мәселе ХХІ ғасырдың табалдырығынан қандай нарықтық жетістікпен, қандай дайындықпен аттағалы отырғанымызда. Монография авторы экономикалық реформаның барысын, оның жетістіктері мен кемшіліктерін ашық көрсетуге тырысты. Соның негізінде автор отандық тауар өндірушілерге мемлекеттік қолдау көрсету басты мақсаты болып табылатын жаңа экономикалық саясаттың (ЖЭС) концепциялық негізін әзірледі. Экономикалық реформаның түрлі салалары, жолдары осы ЖЭС концепциясымен негізделуге, онымен байланыстырылуға тиіс. Нарықтық экономиканы басқаруды реформалау жөніндегі жаңа тәсілдер, Қазақстан Республикасының экономикасын дағдарыстан шығарудың әдістері мен жолдары ұсынылған.

Шағын және орта бизнес экономиканы тұрақтандырудың аса маңызды факторы болып табылады. Осыған байланысты шағын және орта бизнеске мемлекеттік қолдау көрсету бағдарламасын, кәсіпкерлікті дамытудың отандық және шетелдік озық тәжірибесін ұсынған. Шағын және орта бизнес саласында сондай тауар өндірушілер тобын қалыптастыру міндеті қойылған, ал олар дамыған елдерде жалпы ұлттық өнімнің жартысынан астамын өндіретіні тілге тиек етілген.

Экономиканы түпкілікті реформалауға бағыт ұстап, біз қысқа мерзімнің ішінде нарықтық реформаларды жүргізе білдік, тиісті заңнамамызды жасауға қол жеткіздік. Бүгінгі таңда Қазақстанда нақтылы жұмыс істеп тұрған нарықтық экономика бар.

Қазақстан өз азаматтары үшін өмір сүрудің жоғары стандарттарын жасай отырып, әлемнің тиімді дамып келе жатқан елдерінің қатарына қосылуға тиіс. Біз мұны ұлтымыз бен экономикамыз бәсекеге қабілетті болған жағдайда ғана істей аламыз.

Инновациялық экономика құру және шикізаттық емес секторды дамыту.

Біз экономиканы диверсификациялауға бағытталған Индустриялық-инновациялық стратегияны іске асыра бастадық. Бұл болашақтың бағдарламасы.

Біз бәсекеге қабілетті экономиканың үлгісін таңдай отырып, бәсекелестікке қарымы мол басым салаларды дамытуға кірістік, сол арқылы қазақстандық кластерлер жүйесінің дамуына жол аштық.

Биылғы жылдың ортасына қарай біздің қолымызда нарықтың туризм, мұнай-газ машиналарын жасау, тамақ және тоқыма өнеркәсібі, көлік-логистикалық қызмет көрсету, металлургия және құрылыс материалдары сияқты салаларда кемінде 5-7 кластерін жасау мен дамытудың жоспары болуы керек деп санаймын. Ел экономикасының шикізаттық емес салалардағы ұзақ мерзімдік мамандануын, міне, солар айқындайтын болады.

Біз өзімізді жаңа технологиялар мен жаңа экономика әлеміне енгізген экономикалық дамуды басқарудың түбегейлі жаңа жүйесі — Ұлттық инновациялық жүйе жасауды қолға алдық. Индустриялық-инновациялық дамудың инфрақұрылымы қазірдің өзінде қалыптасты.

Біздің стратегиялық міндетіміз — бәсекеге қабілетті елдердің қатарынан лайықты орын алу. Сондықтан да мемлекет пен жеке меншік сектор өзара сенім мен тиімділікке негізделген әріптестік қатнастарын жолға қоюы керек.

Қаржы секторын одан әрі дамыту үшін қазір құнды қағаздар нарығын дамыту жинақтау зейнетақы жүйесін дамыту бағдарламалары қабылданды. Енді тек жұмыс істеу керек. Банктердің қызметі ашықтықтың айтулы өнегесі болуға тиіс. Ең алдымен, мұның меншік құрылымы мен аффилирленген тұлғалар туралы мәліметтерге қатысы бар. Банк қабылдайтын шешімдерге елеулі ықпалы бар барлық тұлғалар уәкілетті органның келісімін ала отырып,

өздерінің мәртебесін нақтылай түсулері керек. Банктердің инвестициялық қызметіне қойылатын талаптарды топтасу негізінде ретке келтіру қажет. Аффилирленген тұлғалармен жасалатын мәмілелер банктерді тәуекелге барғызбауы шарт. Қаржылық қадағалау агенттігінің бұл жұмысты батыл жүргізуі міндет.

Жапония, Германия, Бельгия, Италия сияқты елдерде шағын және орта бизнес олардың барлық кәсіпорындары санының 90 пайыздан астамын құрайды, көптеген дамыған елдерде олар жалпы ішкі өнімнің 50 пайыздан астамын береді.

Сондықтан да біздің шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың түбірінен жаңа идеологиясын түзуіміз қажет. Біз кәсіпкерлік ортаның бастамашылығын іске асыру үшін қолайлы жағдай туғызуымыз керек.

Әрбір іскер қазақстандық осы ортаға кірігіп, инновациялық экономикадағы өз орнын табуға тиіс.

Қазақстандықтардың бастамашылығына кең өріс ашу үшін жағдай жасалды, кәсіпкерлер ендігі жерде осы мүмкіндіктерді пайдалана білсе игі!. Ендігі жерде жаңа идеологияға сәйкес заңнаманы сапалық жағынан жақсарту міндет.

Қысқасы, сөзден іске көшетін, мемлекеттік кәсіпорындар мен мегахолдингтердің, ең алдымен ірі мемлекеттік компаниялар мен монополиялардың өздеріне үйлеспейтін міндеттерін шағын және орта бизнеске беру жөніндегі жұмысты тындыратын сәт туды. Сол арқылы біз бизнеске тың тыныс ашамыз.

Бұл ретте бірқатар стратегиялық маңызды мемлекеттік компаниялар акцияларының пакеттерін басқаруды арнайы құрылатын мемлекеттік холдинг компаниясына беру қажет. Әлбетте бұл шараларға қарсыласу да, сөзбұйдаға салу да болмай қоймайды. Бірақ Үкіметтің батылдық танытып, бұл іске мықтап кірісетін кезі келді.

Экономиканың барлық субъектілерінің түгелдей дерлік тұрақсыз болып, беріктігі қалыптаспаған жағдайда біздің еліміздің әлеуметтік-экономикалық

дамуын белгілі бір дәрежеде анықтап, болжам жасау өте күрделі іс. Тіпті негізделіп жасалған болжамның өзін күтпеген жағдайда жоққа шығаратын факторлардың көптігі соншалық, келешекті анық елестетуге мүмкіндік бермейді.

Дегенмен ХХІ-ғасырдың қарсаңындағы әлеуметтік-экономикалық дамудың негізгі бағыт-бағдарлары бой көрсете бастады. Қазақстанның жақын жылдарға арналған әлеуметтік-экономикалық дамуының болжамы.

Саяси жағдай. Қазақстан мемлекеттік тәуелсіздікке ие болғаннан кейін сындарлы түрде жаңа ахуал қалыптасты. Жаңа мемлекет өзінің ішкі және сыртқы даму жолын анықтауды, байыппен парасаттауды қажетсінеді. Салыстырмалы түсініктегі саяси тұрақтылық, саяси рәміздерді, оның ішінде ең маңызды саяси партиялар жүйесін өркенниетті саяси жүйеге (тұрақты) көшіруді талап етеді.

Бұл ретте әр түрлі әлеуметтік және кәсіпқой топ өнімдері өздерінің мүдделерін тек бүгінгі күнмен өлшемей, тереңірек ойлап, болашаққа сәйкес шешудің маңызы зор екенін ұққаны дұрыс Республикамыздың келешекте дамуы қазіргі жағдайда қандай саяси әрекеттердің, заңдар мен шешімдерді қажет етеді. Қазақстанда жаңадан саяси жүйелердің жаңа негізі пайда болуда. Экономикамызда нарықтың қатынастың негізі қалануда. Мұндай жағдайда саяси партиялардың тез арада пісіп жетілмеуі де сөз жоқ табиғи нәрсе. Республикада саяси процестердің дамуы өкімет пен халық мүддесін қорғайтын қатаң ынталылық принципіне негізделген. Саяси өркенниетті өмірдің пайда болып, оның әрі өркендеп дамуын талап етеді.

Мұндай процестердің негізі көпшілік әлеуметтік тұрғындар тобының мүддесін толық қорғайтын шынайы, парламенттік партиялардың қалыптасуы, дамуы болуы мүмкін.

Біздегідей ауқымды, кең, терең өзгерістерді жүзеге асыру әрине маман басшыларсыз мүмкін емес. Негізінде демократия дегеніміз: әлсіз әсері жоқ, я өкіметсіз өмір емес. Түпкілікті өзгерістерді тек тегеурінді атқарушы өкімет қана жүзеге асыра алады. Әсте жоғарыдан төмен қарай жалғасқан

демократиялық байланыстың қатаң заң бақылауында болуының маңызы зор. Экономикалық жаңғыру болашақта кәсіпкерлер тобы «орта тап» құруы мүмкін.

Айта кету керек, экономикасы дамыған қай елді алсақ та тұрғындардың басым көпшілігі, тек кәсіпкерлер қатарынан тұрмайды. Олар үшін ірі парламенттік партиялар да ашылмайды. Ал біздің жағдайда, меншіктің барлығы дерлік мемлекеттің қарамағында, тұрғындардың басым көпшілігі жалданбалы еңбекпен шұғылданады. Саяси жағдайдың бір ерекше көрінісі осы басым көпшіліктің саяси партиялар жүйесінде өте аз орын алатындығында. Сол себепті белсенділігі күтпеген, арнайы ұйымдастырылмаған жерде пайда болып, партиялар, бірлестіктер ықпалынан тыс қалып отыр.

Міне осындай ахуалдың болуы және оның кей кездерде экономикалық қайта құру салдарынан туындап отырған әлеуметтік толғаныстардың кернеуінен өрлеуі саяси тұрақсыздықтың қауіпті ошақтарының бірі болып табылады.

Реформаларды жүргізу бағытын ұстана отырып, жоғарыдағы қайшылықтар мәмлеге, келісімге келу арқылы бей-берекеттік сипатта шешілмей, көпшілік еңбекшіл тұрғындардың, әр текті әлеуметтік топтардың әсіресе жалдамалы жұртшылықтың мүддесін көздейтін беделді саяси партиялар мен ағымдардың араласуы, ықпалы арқылы шешілуі тиіс.

Экономикасы дамыған елдердің іс тәжірибесі көрсеткендей, тек осы бағытпен яғни еңбек пен капиталдың «шиеленіскен одақтастық» позицияларында тұрған, кәсіподақтармен байланыстағы партияның белгілі бір әлеуметтік буындардың мүддесін қорғауы саяси тұрақтылықты сақтай отыра, жеңіске жетеді .

Республикамыздағы қоғамдың саяси ахуалдың әзірше тұрақтануы тоқмейілдікке жол бермеуі керек. Жағдайды кешенді түрде талдау, саралау қажет. Қоғамдағы келеңсіз ахуалды туындататын ахуалдарды болжап, алдын ала сақтандыру, залалсыздандыру керек. Осының бәрімен шұғылданатын тұрақты «мониторингке» ие ірі орталықтың болғаны жөн.

ЕАО қалыптасуының басты принциптерінің бірі — оған болашақ мүше

елдердің түрлі жылдамдықпен кіруінде. Өйткені кеңестік кезеңнен кейінгі кеңестік елдерінің ортақ мүдделерінен басқа әрқайсысының алдында тұрған ұлттық-мемлекеттік міндеттері бар еді. Оларды дұрыс шеше алған жағдайда ғана тең құқықты интеграциялық процестердің қарым-қатынасын ориата алады. Қазақстан Республикасының президентінің идеясы мақсат-мүдделік принципінің негізіне құрылған еді. Бұрынғы біртұтас кешенді шаруашылық қатынастарын қажетінше сақтай отырып және нарықтық қатынасты ескерген жаңа бастамамен даму қажеттілігінен туған.

Секція 4
***Підготовка фахівців з економіки і підприємництва:
компетентностний підхід***

STATE INNOVATION POLICY AND ITS REGULATION

Huseynova Ruhiyya Adil gızı, Ph.D.

Mingachevir State University

h.ruhiyye76@mail.ru

State innovation policy is an integral part of socio-economic policy aimed at developing and stimulating innovation activity. It envisages the creation of a new or improved product, a new or improved technological process, realized in the economic cycle through the application of scientific research, development, experimental and design work or any scientific and technical achievements. The state's innovation policy is to increase the competitiveness of local products by accepting the priority of innovation activities, to ensure sustainable economic growth, to improve the living standards and quality of life of the population, the country's defense, technological and environmental security [9].

The main objectives of the state innovation policy are as follows:

- creation of economic, legal and organizational conditions for innovative activities in order to effectively address the issues of socio-economic development, effective use of scientific and technical results that increase the competitiveness of local products;
- development, effective placement and use of scientific and technical potential, formation of its structure;
- to increase the development of the country's economy by enriching it with the achievements of science and technology, to implement important social issues aimed at ensuring progressive structural changes in the field of material production, their efficiency and competitiveness;
- Strengthen the country's defense capabilities and the security of people,

society and the state.

The main functions of government agencies in the field of innovation include:

- formation of the state innovation policy;
- stimulation of innovation activity and competition in this sphere, insurance of innovation risks, implementation of state sanctions for the release of obsolete products;
- participate in the formation of the infrastructure of the innovation sphere;
- setting priorities in the development of science, engineering and technology, ensuring the orientation of innovation in the social and environmental direction;
- allocation of innovative resources for priority scientific research;
- providing institutional analysis of innovation processes in public sector organizations;
- raising the public status of persons engaged in innovation and scientific and technical activities;
- regulation of international aspects of innovation processes;
- protection of national innovation entrepreneurship interests [10].

Directions of the state innovation policy.

Directing investment resources to human capital is becoming the most efficient way to invest. Intangible assets are beginning to have a larger share in the assets of corporations and firms.

Intensification of production and application of new scientific and technical results allow to sharply shorten the innovation cycle, to predict the frequency of innovation of products and technologies.

World experience shows that the progressive socio-economic development of the state and ensuring its competitiveness in foreign markets (overcoming technological backwardness) is first of all provided by a developed national-innovative system is done. The formation and effective interaction of all elements of the national innovation system is the main goal of the state's innovation policy.

The state innovation policy of one or another country, as a rule, is not an "obvious" expression of a certain theoretical model, it is a composition of various

measures, and here is an important feature of the national innovation policy can be noted.

The most important thing in the formation of innovation policy is the selection of its main vector of action, which allows to distinguish two main models of innovation policy:

1. Model of innovation policy aimed at the implementation of scientific and technical programs and projects of national importance
2. The main goal is to encourage the development of positive opportunities in areas of priority importance for the country.

Innovation policy model aimed at disseminating scientific and technical knowledge. The main purpose of such a policy is to increase the ability to master new technologies, to expand the technological capabilities of industries and sectors of the economy. In many cases, this refers to improving the infrastructure of the education system and vocational training system.

Depending on the innovation policy implemented, the countries of the world can be divided into three groups:

1. Countries with a large share of scientific and innovative potential in the military sphere, covering all stages of the innovation cycle, preferring to implement large-scale targeted projects (USA, UK, France);
2. Countries (Germany, Sweden, Switzerland) aimed at optimizing the entire economy, creating a favorable innovation environment.
3. Countries that stimulate innovation through the development of innovation infrastructure, ensure the sensitivity of scientific and technological progress to world achievements, coordinate the actions of various sectors of science and technology (Japan, South Korea) [10].

It should be noted that the formation of the state innovation policy of each country differs according to the national characteristics of the country: Finland - economic diversification, France- the creation of smaller technology firms; The United States has chosen to support the restructuring of the national economy.

Each country that sets its own innovation policy sets certain goals and, taking

into account all internal and external development factors, chooses one or another type of strategy and tactics to achieve the required level of innovation activity.

The level of innovation activity takes into account the following areas:

- innovation activity is focused on incomplete socio-economic innovations;
- innovation activity changes the national economy;
- Innovation activity changes the direction of social development of the world community [1].

Innovation strategy is the adoption of rules and norms that determine the choice of innovations in the management of technology and the implementation of technology in accordance with the social directions of development, as well as changes in the system of implementation [8].

How to advance the innovation strategy and take a worthy place in the global scientific and technological space of the XXI century in the conditions of the IV industrial revolution?

First, an objective professional assessment. An inventory of the country's existing scientific, inventive resources, the fund of collected scientific discoveries and developments, local inventions and design achievements should be conducted.

However, these are few. It is necessary to involve the staff of the Academy and university teachers, technologists and economists who are able to thoroughly assess the novelty, competitiveness and efficiency of the innovative product, who will conduct research and development projects and investments in the expected economic (commercial) and other benefits.

Second, in parallel, it is necessary to assess the technological weakness within the country, as well as in the integration area and the world market, so that the integration effect of certain areas (environmental, social, economic) can be obtained as a result of combining forces of CIS and other countries. This includes health, epidemics, ecology, education, culture, etc. also need etc.

Third, the combination of the above approaches will allow to define a list of strategic innovation priorities in the markets of the reintegrated CIS countries, especially in the perspective world markets, where there are still remnants of

scientific and technical ties and the need to jointly adopt new generations and new markets. However, it is not enough to work with the CIS countries, it is possible to develop joint priorities, innovation programs and projects in different areas, for example, with some Eastern countries (China, India), former Mutual Economic Assistance (FEA) countries (Vietnam, Eastern Europe) and also with Western countries (Germany, France, Italy) and so on [9].

Fourth, targeted interstate scientific, technical and innovation programs with different participants in the selected and agreed integration-innovation priorities of the most important mutual interest should also become the object of projects. While the number of such programs and projects is very small, their number should be increased. At the same time, the European Union - "Eureka", another international space station of the European Innovation Program, the European reactor, etc. It is necessary to take a more active part in the implementation of international programs and projects.

Fifth, it is necessary to ensure the innovative direction of investment, first of all, to attract foreign direct investment aimed at mastering the advanced technologies of the fifth and, in the future.

Sixth, it is necessary to provide an institutional analysis of the global aspect of the innovation promotion strategy. It is necessary to be active in establishing transnational corporations and international alliances in order to realize innovation priorities and strengthen the position of contracts of Azerbaijani companies implementing innovation programs and projects in foreign markets.

Seventh, new approaches to staffing are needed to promote innovation in world markets. Each innovation program [project] should include a resource-rich section for staffing innovation progress, including international cooperation in this area.

The formation of a favorable innovation environment in the infrastructure of the economy, research and development plays an important role in stimulating innovation activity by the state. These include national scientific and technical information services, patenting and licensing, standardization, certification, statistics, analytical centers studying foreign experience, preparation of scientific and technical

development forecasts and formation of national scientific priorities based on them and providing information to decision makers, assessment of negative results of innovations [4].

In developed countries in the field of modern industry, three main tools are used in the implementation of state goals for the implementation of the state's interaction between science and industry.

The first of them is the state contract. This applies when the results obtained by the subjects carrying out research, experimental projects and other developments under the state's direct benefit directly benefit the state. In this case, the situation of transfer of the purchased product to a third party is not excluded. When concluding a contract, specially noted situations are taken into account.

The second most common tool is a grant. It legalizes another form of relationship between the state and the research sector, ie, the maintenance or stimulation by the state of financial, property, service or other valuable scientific research and development.

The third, very important tool is the cooperative agreement. Unlike a grant, it does not require a rigorous and immediate result, but the state has the right to control the process and the rights and contributions of the parties to the agreement are clearly distributed.

These methods are widely used and include: low tax payment; issuance of loans with reduced loan payments; financial maintenance of licensing processes of state research organizations and universities.

Thus, the solution of the country's innovation issues is necessary for the problem direction of the scientific and technical sector:

1. Diversification of organizational forms of work implementation: development of legal and institutional framework for the application of state contracts, grant and cooperation agreements in the investment and reinvestment of state research and development; Defining the boundaries of various institutional mechanisms depending on the status of the project: development of independent scientific expertise standards and their adoption as a legal norm;

2. Reform of programming in traditional areas of state responsibility in the following ways: realization of the principle of maximum correlation of goals and objectives of the state's social role with other state innovation and technological policy goals, development of open program procedures based on interactive communication procedures with science, industry and government;

3. Change of state programs on "Research and development on priority directions of development of civil science and technology", formation of priority directions of scientific and technical development by establishing close interaction between state, state and non-state scientific organizations on the basis of special interactive procedures;

4. Reforming the system of financing of state scientific organizations in accordance with their real activities: change from the basic financing of scientific activity to the financing of the organization based on its participation in scientific projects; ensuring financial transparency in economic activities (for founders) and accurate regulation of the distribution of income from organizational activities;

5. Development of procedures for evaluating the activities of public sector executives and organizations of reforming their structure: Assessing the quality of research activities of the organization should be carried out taking into account two criteria-the quality of developments and their relevance to the organization's problems. Relevant is determined by the assessment of the organization's contribution to the solution of issues in the areas of public responsibility (including the amount of funding for grants and contracts) or its investment in improving the competitiveness of the state (patent and licensing activities, cooperation with industry, etc.).

Innovation potential of entrepreneurs.

When assessing the innovation potential of any form of ownership, the following should be clearly distinguished:

- Stimulating entrepreneurs not to be forced to take the path of risky innovation;
- opportunities for entrepreneurs to implement innovations;
- Overcoming restrictions that prevent entrepreneurs from innovating.

Strategic-innovative function of the state

The state is an absolute participant in the innovation process: The most important specialized function of the state, which requires high professionalism, strategic thinking and efforts from the government, its bodies and employees, is the strategic innovation function.

Result

As scientists have repeatedly stated, new approaches to the role of the state in a transformed society must be developed. While creating conditions for the formation of market infrastructure typical of a mature market economy, creating a social protection system adapted to the new conditions, dealing with the regulation of general demand, the state must pursue an active scientific, technical and foreign economic policy. This means, first of all, the redistribution of high profits from the oil and gas sector, whose products are exported at very high prices in the world, for the restructuring of engineering, light industry, agro-industrial complex, scientific and technical potential. The strategic innovation function of the state is of great importance in the formation of a knowledge society based on an innovation economy. One of the most important issues is to increase intellectual potential, scientific knowledge and ways to use them in innovative activities. The creative initiative of scientific and technical workers, universities, design bureaus, employees of enterprises should be maintained and stimulated by all means.

Literature:

1. Atakishiyev M.C., Suleymanov Q.S. Innovation management. Baku, 2004.
2. Gasimov F.H., Najafov Z.M. Innovations: emergence, spread and development prospects, Baku-2009.
3. Tagiyev A.H., I.B. Amirov. Innovation management. Baku, 2010.
4. Tagiyev A.H., Kocharli H.R. Innovation policy. Baku, 2013.
5. Tagiyev A.H., Innovation in question and answer. In volume VII. Baku, 2015.
6. V.S. Eyyubov, A.M. Tagiyev, Regulation of the national economy.

Textbook. Baku, 2017.

7. Azərbaycanca innovasiya siyasətinin effektivliyinin artırılması yolları. URL: http://edf.az/uploads/documents/innovasiya_siyaseti.pdf

8. On innovation activity. URL: <https://www.global-regulation.com/translation/turkmenistan/5965441/on-innovation-activity.html>

9. European research studies journal. URL: <https://www.ersj.eu/journal/1249/download>

ЗОВНІШНЯ РИЗИК-ЕКОНОМІКА ЗАМІСТЬ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бабайлов В.К., к.е.н., доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
super_super-kod@ukr.net

У літературі і практиці управління в умовах ризиків набуло значне розповсюдження поняття «ризик-менеджмент зовнішньо-економічної діяльності» (Р-М ЗЕД). Причина його появи пояснюється тим, що підприємство, яке виконує операції на зовнішньому ринку, опиняється в новому, незнайомому для нього середовищі діяльності.

Але на думку авторів даній доповіді поняття Р-М ЗЕД виключно нелогічне і суперечливе. Справді, у ньому Р-М (як форма менеджменту) визначається як частка ЗЕД (форми економіки). Тобто, виходить, що

менеджмент є часткою економіки. Але відоме, що навпаки, економіка є часткою менеджменту, який містить, крім економіки, ще й інженерію і адміністрацію. Тобто, логічне і правильно використовуватиме не Р-М ЗЕД, але якесь інше поняття.

На перший погляд, визначена суперечливість може казатися торкається лише слів і не варта значної уваги.

Але у дійсності це не так – вона може загрожувати й серйозними негативними наслідками – помилками у реальній практиці управління в умовах ризиків. Справа в тому, що слова – основа ділового спілкування (важливішого елементу змісту менеджменту), це найважливіші і широко розповсюджені моделі, засоби практики дослідження, це єдність термінів і понять, єдність відповідно технік і методик. Помилка у виборі слів не так невинна, не так нешкідлива, як може здаватися. Це помилка у такому важливому процесі будь-якого дослідження, яким без сумніву є вибір методик дослідження (методик менеджменту у будь-якій його формі), в тому числі й вибір методик-понять, а це обов'язкове може вести й до помилкових результатів у діяльності підприємства.

Тому, автори доповіді вважають, що усунення, існуючої нелогічності поняття «Р-М ЗЕД», обґрунтування його заміни стає *актуальною* проблемою теорії і практики управління в умовах ризиків.

Для усунення цієї проблеми автори вважають за необхідне використати найважливіші результати, які отримані у [1], де встановлені зв'язки ключових понять, як найважливіших методик з управління в умовах ризиків: Р-У, Р-М, Р-Е, Р-І, Р-А.

Метою доповіді й стало заміна словосполучення Р-М ЗЕД на інше, але логічне, не суперечливе.

Для досягнення цієї мети автори вважають зробити, по-перше, такий крок у цьому напрямку – замінити Р-М ЗЕД на Р-Е ЗЕД (ризик-економіка зовнішньо-економічної діяльності). Таке словосполучення вже не суперечить характеру взаємозв'язку Р-Е і ЗЕД: Р-Е дійсно є часткою ЗЕД.

Але у Р-Е ЗЕД існує теж недолік, тому що виходить, коротко кажучи, «...економіка економічної діяльності...», що нагадує знамените перевантажене, тавтологічне прислів'я «економіка зобов'язана бути економічною». Тому автори пропонують так усунути тавтологічність поняття «Р-Е ЗЕД», тобто, існування двох економік одночасно: Р-Е і ЗЕД: необхідно зробити вибір однієї з цих двох економік; при цьому так, щоб обов'язкове залишилася саме Р-Е, але яка б

обов'язково була пов'язана тільки з зовнішньою економічною діяльністю підприємства. Легко бачити, що найоптимальніший варіант для вирішення цієї задачі є такий: необхідне Р-Е ЗЕД скоротити до поняття «зовнішня ризик-економіка» (ЗР-Е); таке словосполучення дійсно містить й зовнішню економіку і ризик-економіку одночасно.

Звичайне, це потребує зміни й деяких елементів теперішньої вже сформованої системи понять. Так, поняття «зовнішня ризик-економіка» (ЗР-Е) необхідно доповнити поняттям «внутрішня ризик-економіка» (ВР-Е). Фактичне у літературі і практиці поняття ВР-Е використовувалася вже досі, але як просто Р-Е [2].

Висновки. Основними результатами даної доповіді є доведення нелогічності і суперечливості існуючого і широко розповсюдженого у літературі і практики управління в умовах ризиків поняття «ризик-менеджмент зовнішньо-економічної діяльності» (Р-М ЗЕД).

При цьому обґрунтована і рекомендована заміна поняття «ризик-менеджмент зовнішньо-економічної діяльності» (Р-М ЗЕД) на «зовнішня ризик-економіка» (ЗР-Е).

Також – введено й поняття «внутрішня ризик-економіка» (ВР-Е).

Автори також вважають, що впровадження в відповідні навчальні дисципліни вищих навчальних закладів результатів даній доповіді сприятиме підвищенню рівня якості сучасної вищої освіти.

Література:

1. Бабайлов В., Курденко О. Від ризик-менеджменту до ризик-економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>.

РИЗИК-УПРАВЛІННЯ – ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ

Бабайлов В.К., к.е.н., доцент,

Гудков О. О.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

super_super-kod@ukr.net

З літературних джерел випливає, що майбутня постіндустріальна епоха – це епоха підприємництва. Це епоха швидких змін, коливань, невизначеності, це епоха постійних ризиків.

Й як наслідок, проблема удосконалення управління в умовах ризиків, проблема визначення основних аспектів нового поняття – поняття «ризик-управління» (Р-У) [1] вже зараз буде тільки загострюватися, зростати, стане ще більш актуальною.

Аналіз результатів [1-5] приводить до уточнення визначених тут етапів розвитку ризик-управління (Р-У):

– Перший етап Р-У – це етап розуміння і використання його як єдиного цілого – тобто, без відокремлення в ньому ризик-менеджменту (Р-М) і ризик-виробництва (Р-В); цей етап існував протягом тисячоліть аж до 1956 року; він сам навіть поділявся на декілька підетапів (підетап *побутової боротьби* з наслідками ризиків; підетап *створення, введення мір* ризику; підетап, пов'язаний з *використанням* визначених мір ризику в основному в економіці).

– Другий етап Р-У починається з 1956 року – це відокремлення у Р-У особливої частини у формі Р-М, як єдиного цілого – тобто, без відокремлення у ньому Р-Е, Р-І, Р-А.

Результати [1], які отримані зовсім недавно, фактичне відкривають новий – третій етап Р-У; це етап відокремлення у Р-М трьох самостійних частин (Р-Е, Р-І, Р-А); окрім цього вводиться ще одна, четверта частина Р-У – це Р-В, чого не було здійснене на другому етапі. Це, до речі, й привело у майбутньому до помилок у розумінні Р-М.

Однак, у такій багатій історії еволюції Р-У все ж такі не було поставлене найважливіше питання – питання про визначення інших основних аспектів Р-У: його сутності, змісту, ролі і місця.

Метою даної доповіді й стало характеристика, визначення вказаних основних аспектів Р-У.

Перш за все, автор вважає за необхідне звернути увагу саме на недавню публікацію [1], де був зроблений найважливіший висновок про необхідність удосконалення Р-У через поділення ризик-менеджменту на три його окремі, професійно спеціалізовані частки: ризик-економіку, ризик-інженерію, ризик-адміністрацію. Тут було доведено, що в умовах економічних ризиків управління ефективніше здійснювати економістам, в умовах інженерних ризиків – інженерам, адміністративних ризиків – адміністраторам, начальникам.

Більш за те, було обґрунтовано формування ще однієї, особливої, специфічної сфери управління в умовах ризиків, як ризик-виробництво. Фактичне ризик-економіка, ризик-інженерія, ризик-адміністрація і ризик-виробництво й утворюють *зміст* Р-У.

Одразу необхідно помітити, що введення поняття Р-У – це не повернення до старого – до реабілітації ризик-менеджменту; тому що навіть термінологічно ризик-управління і ризик-менеджмент не тотожні.

Що до оцінки визначення *ролі і місця* Р-У, то для цього необхідний час практичного його використання. Але вже зараз можливе стверджувати, що Р-У більш широке поняття ніж Р-М, воне охоплює дії зо всіма видами ризиків. Власне кажучи, вже тільки одне це визначає його більш важливу роль ніж роль Р-М. А урахування того, що Р-У засновується на самому ефективному критерії класифікації ризиків, тобто на класифікації через професіональний принцип, критерій, то ефективність Р-У зростатиме незрівнянно вище.

Сутність Р-У у широкому сенсі співпадає зі сутністю будь-якого управління. Але Р-У – це більш конкретне управління, це управління в умовах

ризиків. А точніше *сутність* Р-У – це одна з форм управління, а саме – це управління саме втратами в умовах ризиків.

Знайомство з деякими літературними джерелами приводить до необхідності ще раз підкреслити, що будь-яке управління не зводиться до менеджменту; тому й Р-У ширше Р-М: Р-У включає крім Р-М ще й Р-В.

Висновки. Введення нового поняття «ризик-управління» (Р-У) сприятиме подальшій активізації досліджень щодо поглиблення розуміння сенсу ризиків, стимулюванню розвитку практики управління в умовах ризиків, підвищенню його ефективності.

Виходячи з виключно важливої ролі Р-У, автори вважають за необхідне як можна активніше впровадження його в відповідні навчальні дисципліни вищих навчальних закладів. Це безсумнівне сприятиме підвищенню рівня якості сучасної вищої освіти.

Література:

1. Бабайлов В., Курденко О. Від ризик-менеджменту до ризик-економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>.
2. Що таке ризик-менеджмент? URL: <https://biznesua.com.ua/shho-take-rizik-menedzhment>.
3. Ризик. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D>.
4. Герасименко О.М. Еволюція світового ризик менеджменту. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2013/9.pdf.
5. Теоретичні основи ризик-менеджменту. URL: https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/554984/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%203.pdf

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ АБО УПРАВЛІННЯ ВТРАТАМИ ВІД РИЗИКІВ

Бабайлов В.К., к.е.н., доцент

Муха М. М.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

super_super-kod@ukr.net

Фактичне вже у самій назві темі доповіді сформульована її проблема.

Справа в тому, що на теперішній час у літературі і у практиці управління існує обидва уявлення про вказані види управління, хоча і у різному ступеню розповсюдження.

Недолік такого двоякого положення в тому, що створюється думка, що дійсне існують два різних процеси, варіанти, альтернативи управління підприємством, як би два варіанти вказаних різних дій.

Крім того, складається уявлення про неминуче існування ще і третього варіанту дій – вибір найбільш ефективного з них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що всі автори без усякого сумніву вважають саме існування управління ризиками. Так, наприклад, у [1] мова йде про керування ризиками (у даному контексті можна знехтувати нетотожністю керування і управління): «Керування ризиком – процес прийняття рішень і здійснення заходів, спрямованих на зміну ризику».

Існують й публікації, в яких мова йде і про управління ризиками, і про управління витратами в умовах ризику одночасно. Так, у [2] відмічається:

«... у сучасних нестабільних умовах розвитку економічних відносин *управління витратами* на рівні підприємства необхідно здійснювати у комплексі із *управлінням ризиками*».

Але у більшості літературних джерел переважають думки про існування саме управління ризиками, яке розуміють як: вибір меншого ризику з декількох різних; використання у ризику безризикової частки (тобто, вибір у ньому і використання

тільки повної визначеності); страхування від ризику (причому в самих різних його підформах)

Уважний аналіз результатів недавньої публікації [3] однозначно приводить до висновку, що існує тільки управління втратами в умовах ризиків; що управління ризиками не існує взагалі.

Метою доповіді і стало обґрунтувати цей висновок.

Для досягнення мети спочатку було вирішене питання: чи перетворюється якийсь ризик на менший ризик.

Відповідь автора доповіді тільки одна – не перетворюється. В дійсності здійснюється вибір меншого з двох різних ризиків. Але всі автори такий вибір визначають як зменшення ризику. Й це класична помилка, – вибір меншого ризику визначають як зменшення ризику. Так, ризик оренди *заміняють* на менший, але зовсім *інший* ризик – ризик купівлі, але це трактують як зменшення саме ризику оренди [2]. Й це лише один приклад із багатьох інших подібних.

При відповіді на друге питання (чи можливо використання безризикової частки будь-якого ризику вважати управлінням ризиком). Автор доповіді вважає що неможливо, тому що при цьому ризик не змінює не тільки свою величину, але й свою структуру.

Третє питання, чи страхування від ризику – це управління ризиком, теж має тільки негативну відповідь – ризик не зменшується й при страхуванні – ризик взагалі не є предметом страхування: страхується не ризик, а людина й не від ризику, а від можливих втрат в умовах ризику.

Висновки: Отже, вирішення цих задач приводить до однозначного висновку: «Існує тільки управління втратами в умовах ризику». Тому всі розмови про існування управління ризиками зобов'язані бути відкинуті як шкідливі для практики управління підприємством.

Автор впевнений в тому, що перелічені результати приведуть до кардинальних змін в управлінні підприємством, розумінні природи ризиків, до значного підвищенню ефективності управління втратами від ризиків.

Автор також вважає, що отримані результати необхідне впровадити в відповідні навчальні дисципліни вищих навчальних закладів, що без сумніву сприятиме підвищенню рівня якості знань студентів.

Література:

1. Керування ризиком. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Костецька Н. Управління витратами на підприємстві в умовах ризику. *Економіка та суспільство*. 2021. 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-67>.
3. Бабайлов В., Курденко О. Від ризик-менеджменту до ризик-економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>.

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Близнюк А.О., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

basket1979@ukr.net

На сьогодні в Україні існує дуже важлива проблема, пов'язана з якістю вищої освіти, перш за все, з економічною освітою. Україна на даному етапі свого розвитку знаходиться в дуже важкому економічному становищі, тому якісна підготовка майбутніх фахівців в області економіки і підприємництва повинна відігравати ключову роль у вищій освіті. Це дасть можливість молодим фахівцям в області економіки підвищувати рівень, на скільки це можливо, економічного розвитку України.

Економічна освіта має на меті сформувати у майбутніх фахівців такі риси як знання, діловитість, культуру спілкування, підприємницькі здібності і інші. У майбутнього фахівця економічна освіта повинна посприяти розвитку

мислення на основі ґрунтовного розуміння економічних процесів, що дасть можливість оцінювати та знаходити різні засоби вирішення економічних проблем.

Вища освіта безпосередньо впливає на особистість як процес задоволення своїх потреб, зокрема це отримання знань, які необхідні для майбутнього фахівця, не тільки в сфері економіки, а й в соціальному середовищі. Необхідно відзначити, що вища освіта сприяє в інтелектуальному розвитку особистості, що може бути виражено в самореалізації людини, а також в поліпшенні здатності швидко реагувати на будь-які процеси, що відбуваються навколо створених ситуацій.

Нинішні умови з розвитком всіляких технологій, швидкості і якості обробки інформації, прийняття правильних управлінських рішень дуже сильно позначаються на зміні в економіці в цілому. Для того, щоб хоч якось впливати на сучасний розвиток економіки потрібна вища освіта, яка посприяє підготовленості майбутнього фахівця до мінливих умов економіки. Це можна досягти завдяки прагненню, здібностям, швидкої та якісної адаптації до отримуваних знань і закладеної в освітній процес програмою.

На даний момент існує неоднозначна думка про зміст вищої економічної освіти, зокрема це стосується вищих навчальних закладів. В умовах їх масовості існує ймовірність того, що певна частина випускаючихся фахівців, може навіть і велика, буде працювати в галузях, пов'язаних з серійним виробництвом. Даний процес має на увазі формування у майбутнього фахівця економічного мислення, що має прикладний економічний характер. Більшість ВНЗ мають можливість в забезпеченні навчального процесу дійсно науковими знаннями в силу володіння порожнини фундаментальної науки, з подальшим створенням дипломованих фахівців з креативним економічним мисленням.

Університети, що випускають фахівців в області економіки, повинні сприяти якісній підготовці молодого і перспективного фахівця, який буде в змозі швидко коригувати свої дії відповідно до жорстких умов ринку. Також, освіта, отримана в університеті, формує в майбутньому фахівці індивід, який

буде, в міру можливості, впливати на економічні процеси, виявляти проблемні напрямки і знаходити виходи зі сформованих несприятливих ситуацій, що вплинуть на економічну ситуацію в цілому.

Проведення реформ в сфері економіки до фахівців висувають певні вимоги, оскільки за недосконалою законодавчою базою робота підприємств ускладнюється як економічними законами, так і малоефективною роботою самого підприємства. Головною метою будь-якого підприємства є отримання прибутку, а тому від фахівця вимагають професійних дій, засновані на чіткому розрахунку, глибоких знаннях і аналізі економічних ситуацій.

В цілому можна відзначити, що високий рівень економічних знань, досягнуті в процесі навчання і підготовки майбутнього фахівця в галузі економіки, можуть вплинути на створення і функціонування сприятливого економічного клімату в державі.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Жованик О.О., здобувач вищої освіти на рівень PhD

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

dedilova@ukr.net

Застосування сучасних методів викладання економічних дисциплін важливо для підготовки фахівців з економіки та управління з огляду на наступні причини: швидка зміна потреб ринку, розвиток технологій, розвиток бізнес-освіти, забезпечення високої якості навчання тощо.

Саме сучасні методи викладання економічних дисциплін, такі як кейс-метод та метод «360 градусів», розвивають критичне мислення та практичні навички у студентів, що забезпечує високу якість навчання та відповідність

практичним потребам.

Кейс-метод є одним із методів викладання економічних дисциплін, який базується на вивченні реальних ситуацій, які можуть виникнути в бізнесі чи інших організаціях, і аналізуванні їх з різних точок зору. Зазвичай кейс-метод використовується у груповій формі навчання, де студенти обговорюють і аналізують конкретну ситуацію, запропоновану викладачем. Кожен студент може ділитись своїми думками та ідеями, а також пояснювати свої рішення. Викладач зазвичай слугує фасилітатором обговорення та надає додаткову інформацію чи підказки, які можуть допомогти студентам.

Кейс-метод дає змогу студентам застосовувати теоретичні знання на практиці та розвивати критичне мислення, аналітичні та проблемно-орієнтовані навички. Викладач може також використовувати кейс-метод для оцінювання рівня знань та навичок студентів. В цілому, кейс-метод є популярним методом навчання в бізнес-освіті, оскільки має декілька переваг:

1) розвиває аналітичні та критичні навички, оскільки ставить перед студентами реальні бізнес-проблеми, які необхідно розв'язати, використовуючи свої знання та досвід. Це розвиває їх аналітичні та критичні навички, допомагає розуміти проблему з різних сторін та знаходити ефективні рішення;

2) заохочує активну участь студентів: вони змушені взяти на себе активну роль у розв'язанні проблеми, повинні досліджувати, аналізувати та висувати гіпотези, щоб прийти до ефективного рішення;

3) відображає реальний досвід бізнесу, що допомагає студентам краще розуміти, як працює бізнес, та які проблеми можуть виникати на шляху до успіху;

4) стимулює співпрацю та комунікацію, так як студенти повинні працювати у групах та обговорювати свої ідеї та рішення. Це допомагає розвивати навички комунікації та роботи в групі, які є важливими для бізнесу;

5) розвиває рішучість та впевненість у діях при виробленні рішення в межах кейс-завдання.

Метод «360 градусів» є одним з інноваційних методів викладання

економічних дисциплін, який полягає в тому, що студенти отримують можливість побачити та проаналізувати проблему з різних точок зору – з позиції усіх стейкхолдерів, зацікавлених у процесі.

Зазвичай, цей метод включає такі етапи: 1) студенти досліджують певну економічну проблему та готують презентації; 2) експерти (викладачі, інші фахівці, представники бізнесу тощо) оцінюють презентації та дають свої рекомендації; 3) студенти аналізують отримані рекомендації та виконують корективи у своїх презентаціях; студенти представляють свої оновлені презентації на занятті, де вони отримують зворотній зв'язок від викладача та інших студентів.

Цей метод дозволяє здобувачам розглянути різнопланові аспекти та підходи до вирішення економічних проблем, що допомагає їм розвивати свої критичне мислення та підприємницькі навички. Використання методу «360 градусів» також сприяє більш активній участі здобувачів у навчальному процесі, покращує їхню мотивацію та сприяє формуванню практичних навичок.

Література:

1. Рядинська І. А. Інноваційні методи викладання при вивченні економічних дисциплін у закладах вищої освіти України. *Бізнес Інформ*. 2021. №1. С. 134-138. DOI : <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-134-138>

2. Брижань І. А., Міняйленко І. В., Ушакова Ю. С. Сучасні підходи до оцінювання моделі формування підприємницької компетентності персоналу за методом «360 градусів». *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6649>. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.9>

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Марченко Д.О., здобувач вищої освіти на рівень бакалавра
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

dedilova@ukr.net

Використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх фахівців у галузі підприємництва є надзвичайно актуальним завданням сьогодення. Аналіз останніх досліджень і публікацій [1-3] дозволив виділити наступні основні причини такої актуальності.

Зміна ринкових умов та вимог споживачів. Сучасна економіка потребує швидкої адаптації підприємств до змінних ринкових умов та вимог споживачів. Інноваційні технології дозволяють підготувати фахівців, які зможуть працювати в умовах постійних змін та швидко впроваджувати нові рішення.

Висока конкуренція на ринку праці. На сьогоднішній день на ринку праці панує висока конкуренція. Випускники, які мають знання та навички в галузі інноваційних технологій, мають більші шанси на успіх в кар'єрі.

Потреба в розвитку галузі. Розвиток галузі підприємництва вимагає постійного вдосконалення та впровадження новітніх технологій. Фахівці, які володіють навичками в цій галузі, можуть допомогти підприємствам вдосконалювати їх процеси та виробляти більш конкурентоспроможну продукцію.

Інноваційні технології, які можуть бути використані в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців у галузі підприємництва, включають наступне:

- використання електронних підручників і навчальних програм: це дозволяє студентам мати доступ до актуальної інформації та матеріалів у будь-який час і з будь-якого місця, що сприяє збільшенню ефективності навчання;

– використання онлайн-курсів і вебінарів: це дозволяє студентам отримувати знання від провідних експертів у галузі підприємництва з усього світу;

– використання інтерактивних методів навчання, таких як кейс-метод, групові проекти, симуляції та ін.: ці методи дозволяють студентам бути активними учасниками в процесі навчання та розвивати навички співпраці, комунікації, аналізу та розв'язання проблем;

– використання віртуальної технології та розширеної реальності: це дозволяє студентам зануритися в імітацію реальних ситуацій та вивчати практичні навички в безпечній та контрольованій обстановці;

– використання систем управління навчальним процесом: це дозволяє вчителям моніторити та оцінювати успішність студентів, а також допомагає виявляти проблемні моменти в процесі навчання та працювати з ними;

– використання інформаційних технологій для організації зв'язку та співпраці між студентами та викладачами, що дозволяє зменшити час, потрібний на комунікацію.

Таким чином, використання інноваційних технологій в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців у галузі підприємництва є необхідним для забезпечення конкурентоспроможності випускників та галузі в цілому.

Література:

1. Маковецька Н. В. Використання інноваційних технологій в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців галузі туризму. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 36. С. 303-308.

2. Ковальчук Г. О., Баніт Ю. С. Використання цифрових навчальних наративів для формування адаптивної компетентності студентів – майбутніх економістів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 2. С. 152-169.

З. Баніт Ю. Інноваційні технології формування підприємницької компетентності у фаховій підготовці студентів – майбутніх економістів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. № 4. С. 4–16.

ЦИФРОВИЙ WORKSHOP ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Согомонян А.К., здобувач вищої освіти на рівень PhD

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

dedilova@ukr.net

Цифровий workshop є інноваційним інструментом практико-орієнтованого навчання, який дозволяє формувати підприємницьку компетентність у здобувачів ЗВО. Він полягає в проведенні практичних занять, в процесі яких студенти отримують навички роботи з цифровими технологіями та інструментами, які застосовуються в бізнесі. Участь у цифровому workshop дозволяє майбутнім фахівцям отримати реальний досвід у вирішенні бізнес-задач, в тому числі через використання інформаційно-комунікаційних технологій. Вони можуть навчитися аналізувати дані, використовувати програмні засоби та розуміти основні принципи роботи з базами даних та іншими інструментами.

Цифровий workshop також дозволяє студентам розробляти та вдосконалювати власні проекти та ідеї, вирішувати реальні проблеми та створювати цінні продукти, що є важливим компонентом формування підприємницької компетентності. Крім того, участь у цифровому workshop дає їм можливість вивчати нові формати бізнесу, спілкуватися з представниками різних компаній та іншими експертами відповідної галузі.

Створення цифрового workshop для занять з економіки може бути

поділене на такі етапи.

Етап 1. Визначення цілей та завдань: перед початком розробки необхідно визначити, які цілі та завдання має ставити перед собою цифровий workshop. Наприклад, можна зробити акцент на формування підприємницьких навичок або на розвитку цифрової грамотності.

Етап 2. Вибір платформи: під час розробки цифрового workshop необхідно визначити, яка платформа буде використовуватись для його створення. Можна використовувати спеціальні платформи, такі як Articulate 360 [1] або Adobe Captivate [2], або ж використовувати інструменти для створення інтерактивних вправ, такі як Kahoot [3] або Quizlet [4].

Етап 3. Визначення змісту: після визначення цілей та платформи необхідно визначити зміст workshop. Він може включати в себе теоретичний матеріал, вправи для закріплення знань, кейси та симуляції ситуацій.

Етап 4. Створення workshop: після визначення змісту необхідно розпочати створення workshop. На цьому етапі використовуються інструменти, визначені на другому етапі, для створення матеріалів, вправ та інтерактивних елементів.

Етап 5. Тестування та вдосконалення: після того, як workshop створено, необхідно його протестувати на малій групі студентів, щоб оцінити його ефективність та визначити потенційні проблеми. Після тестування можна внести зміни та вдосконалити workshop.

Етап 6. Впровадження та використання: останнім етапом є впровадження та використання цифрового workshop на заняттях з економіки. Викладач може включати його в навчальний план та реалізовувати у навчальному процесі.

Таким чином, цифровий workshop є важливим інструментом формування підприємницької компетентності у студентів ЗВО, оскільки дозволяє їм розвивати необхідні навички та знання для успішної роботи в сучасному бізнес-середовищі.

Література:

1. Articulate 360: The industry-leading creator platform for workplace learning. *Articulate 360*: Site. URL : <https://articulate.com/360> (дата звернення: 01.05.2023).
2. Adobe Captivate. *Adobe*: Site. <https://www.adobe.com/ua/products/captivate.html> (дата звернення: 01.05.2023).
3. Kahoot. *Kahoot* : Site. <https://kahoot.com/schools-u/> (дата звернення: 01.05.2023).
4. Quizlet. *Quizlet* : Site. <https://quizlet.com/uk> (дата звернення: 01.05.2023).

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ФАХІВЦІВ З ПІДПРИЄМНИЦТВА

Кирчата І.М., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

kirchatayairina@gmail.com

Підготовка фахівців з підприємництва на основі компетентнісного підходу передбачає формування у здобувачів набору знань, умінь і навичок, необхідних для успішної роботи в бізнесі, а оскільки бізнес-світ постійно змінюється, то вивчення нових тенденцій і технологій є необхідним елементом під час процесу навчання підприємництву.

Під час навчання здобувачі повинні отримати знання, які можуть допомогти їм у майбутній підприємницькій діяльності: управління часом і пріоритетами; комунікаційні навички; пошук і аналіз ринків; створення бізнес-стратегії; формування команди та делегування завдань; проведення маркетингових досліджень; використання маркетингових інструментів і методів; побудова стосунків із клієнтами; продажі й управління продажами; фінансове планування й управління фінансами; розробка бізнес-плану та презентація проєкту та ін.

Усі ці знання та навички допоможуть здобувачам підвищити свої шанси на успіх у бізнесі та стати більш ефективними підприємцями, зокрема через набуття:

- компетенція в галузі менеджменту та управління бізнесом: підприємець повинен володіти знаннями в галузі планування, організації, контролю управління бізнесом;

- фінансова компетенція: підприємець має знати, як правильно управляти фінансами, уміти ухвалювати рішення щодо інвестування, використання грошей;

- комунікаційна компетенція: підприємець повинен уміти спілкуватися і налагоджувати контакти з партнерами, клієнтами, співробітниками;

- маркетингова компетенція: бізнесмен має вміти продавати свій продукт або послугу, проводити маркетингові дослідження, орієнтуватися на ринок;

- інноваційна компетенція: підприємець повинен постійно покращувати і вдосконалювати свій продукт, послуги, менеджмент;

- здатність до ризику: підприємець має бути готовим до ризику та вміти передбачати можливі наслідки;

- організаційна компетенція: підприємець повинен вміти організовувати роботу своїх співробітників, створювати ефективну команду;

- грамотність у юридичній галузі: підприємець повинен бути знайомий з юридичними основами бізнесу і законодавством;

- компетенція в галузі технологій: підприємець повинен знати про нові технології, які можуть допомогти йому розвивати свій бізнес;

- компетенція в галузі управління персоналом: підприємець повинен вміти мотивувати і керувати своєю командою, створювати комфортні умови для роботи своїх співробітників.

Підготовка фахівців з підприємництва може проводитися на різних рівнях - від короткострокових курсів до університетської освіти.

Для більш глибокого вивчення підприємництва існують бакалаврські та магістерські програми в галузі бізнесу та економіки. У таких програмах можуть викладати різні дисципліни, включно з управлінням проєктами, управлінням персоналом, фінансовим плануванням, стратегічним плануванням, а також особливостями підприємництва в різних регіонах і галузях.

Як і у випадку з багатьма іншими галузями знання, здобуття освіти з підприємництва має свої особливості:

- практичний ухил. Навчання підприємству має бути максимально практичним і активним. Здобувачів мають навчати не тільки теорії, а й практичних навичок підприємницької діяльності.
- індивідуалізація навчання. Оскільки кожен підприємець унікальний, найкращий спосіб навчання - персоналізований індивідуальний підхід, де викладач може оцінити сильні та слабкі сторони здобувача для розроблення найбільш підходящої навчальної програми;
- справжні кейси. Вивчення реальних кейсів бізнесів допомагає здобувачам отримати реальний життєвий досвід і краще зрозуміти всі тонкощі підприємницької діяльності;
- інтерактивні методи навчання. Досвід показує, що навчання через участь здобувачів в іграх, дискусіях та інших інтерактивних методах підтримує інтерес до матеріалу та покращує засвоєння знань.

Окрім офіційної освіти, підприємці також можуть здобувати знання та навички через менторинг, участь у програмі акселерації та консультації фахівців у галузі підприємництва.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Кирчата І.М., к.е.н., доцент

Кирчатий Ю.В., здобувач PhD

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

kirchatayairina@gmail.com

Економічний світ постійно змінюється і технологічні нововведення неминуче вносять зміни в роботу економістів. Для підготовки економіста в сучасних реаліях необхідно приділяти увагу таким аспектам:

- навчання основам економічної науки та фундаментальним принципам: економіст має добре розуміти функціонування ринку, роль держави в економіці, основні економічні закони та теорії;
- практичний досвід: економіст має знати, як застосовувати теоретичні знання на практиці. Участь у проєктах або стажування в компаніях допоможуть здобувачам отримати досвід роботи з реальними даними та ситуаціями;
- спеціалізація: сучасний ринок вимагає від економістів спеціалізації в будь-якій галузі, такій як фінанси, маркетинг, управління, оподаткування тощо.
- програми навчання повинні пропонувати можливість вибору спеціалізації та вивчення вузькоспеціалізованих тем;
- навички роботи з даними: збір, аналіз та інтерпретація даних є ключовими навичками для економістів у сучасному світі. Сучасна цифрова економіка вимагає економіста, який вміє працювати з програмним забезпеченням та інструментами для аналізу даних;
- комунікаційні навички: економіст повинен вміти ефективно комунікувати з колегами та іншими зацікавленими сторонами. Це може включати написання репортажів, презентації та переконання стейкхолдерів.

Для підвищення якості сучасної освіти та для того, щоб економісти-випускники були підготовлені до сучасних викликів, необхідне набуття низки основних компетенцій: комунікаційна компетенція (вміння висловлювати свої думки та ідеї, а також слухати й розуміти інших); критичне мислення та проблемне мислення (сучасний світ вимагає, щоб фахівці могли аналізувати, критично оцінювати та розв'язувати проблеми); комп'ютерна грамотність (у наш час комп'ютери та Інтернет відіграють ключову роль, тому необхідні навички, пов'язані з інформаційними технологіями); підприємницька компетенція (випускники повинні вміти створювати нові ідеї, здійснювати ризики та ухвалювати рішення); соціальна компетенція (вміння працювати в команді, бути толерантними, розуміти і поважати різні культури та точки зору).

Підготовка економістів на основі компетентнісного підходу передбачає формування у здобувачів набору знань, умінь і навичок, необхідних для успішної роботи в бізнесі.

Основними принципами компетентнісного підходу в навчанні економістів доцільно виділити наступні: цілеспрямованість - навчання має бути спрямоване на досягнення конкретних цілей; індивідуалізація - враховувати потреби кожного здобувача і планувати навчання відповідно до його рівня знань і досвіду; активність - здобувачі мають брати активну участь у навчанні, виконувати практичні завдання та брати участь у проєктах; гнучкість - навчання має бути гнучким і адаптивним до змін в організації та бізнес-середовищі; практичне застосування - навчання має включати практичні завдання та кейси, які допоможуть здобувачам розуміти, як застосувати свої знання та навички в бізнесі; оцінка компетенцій - здобувачі мають бути оцінені не лише за знаннями, а й за їхньою здатністю застосовувати ці знання в практичній діяльності.

Компетентнісний підхід у навчанні економістів допомагає формувати у здобувачів навички та знання, необхідні для успішної роботи в сучасному бізнесі. Він дає змогу не тільки здобувати нові знання, а й застосовувати їх на практиці, розвиваючи такі якості, як лідерство, креативність та вміння

працювати в команді.

Загалом, підготовка економіста має орієнтуватися на сучасні технології та вимоги ринку, а також допомогти випускникові стати кваліфікованим і конкурентоспроможним професіоналом в економічній галузі.

ОСОБЛИВОСТІ БАЛЬНО-РЕЙТИНГОВОЇ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТА

Кудрявцев В.М., к.е.н., доцент

Безрученко М.О., студент гр. ЕПП-11-22

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

slavkudr@ukr.net

Основною метою бально-рейтингової системи є оцінка якості знань студента та стимулювання його самостійної підготовки. Таким чином, система спрямована на активізацію максимальної кількості видів самостійної діяльності, створення мотивації для позанавчальної діяльності, забезпечення появи можливостей для реалізації потреб в оволодінні знаннями, що були б достатньо оптимальними для включення випускника в бізнес, наукову та іншу професійну діяльність після закінчення ЗВО. До переваг бально-рейтингової системи можна віднести такі як:

- удосконалення організації та планування освітнього процесу через підвищення значущості індивідуальних форм роботи зі студентами;
- упорядкування системи контролю знань студентів, вироблення єдиних вимог до оцінювання знань для кожної окремо взятої дисципліни;
- підвищення мотивації студентів до здійснення ритмічної навчальної роботи протягом усього семестру;
- забезпечення можливостей отримання диференційованої та різнобічної інформації про якість і результативність навчання, про персональні та особисті успіхи й успішність студентів з метою їх морального заохочення;

- усунення причин конфліктів щодо рівня оцінки знань, викладач сам не проводить оцінку знань студента, а фіксує той бал, який студент заробив.

Загалом, рейтинг можна поділити на кілька видів, які дозволяють регулювати порядок вивчення конкретної навчальної дисципліни і давати оцінку якості її засвоєння. Дана градація рейтингів виглядає таким чином:

- рейтинг з дисципліни. рейтинг враховує поточну роботу студента під час семестру та його результати на іспиті (заліку);
- сукупний семестровий рейтинг. відображає успішність студента за всіма предметами, які вивчалися під час поточного семестру;
- заключний рейтинг. рейтинг, що проводиться за цикл споріднених дисциплін, які вивчалися протягом певного періоду;
- інтегральний рейтинг за певний період навчання. рейтинг відображає успішність студента в цілому протягом цього періоду.

Дослідники поділяють бально-рейтингову систему на кілька основних видів (моделей).

1. Рейтингова система з використанням традиційної методики оцінювання. Ця модель є найпростішою і ґрунтується на звичайному експертному оцінюванні викладачем успішності студента з дисципліни. Модель вважається базисною для всієї бально-рейтингової системи, оскільки ЗВО, які впроваджують у себе БРС, часто спираються саме на неї. Особливістю моделі є те, що оцінка знань, методика та критерії оцінювання, форма проведення процедури оцінювання в контрольних точках (усні та письмові відповіді, контрольні та лабораторні роботи), а також шкала балів за окремою дисципліною розробляються самим викладачем або кафедрою, до якої належить відповідна навчальна дисципліна.

2. Рейтингова система з використанням комп'ютерних програм та інформаційно-комунікаційних технологій для проведення контрольних заходів (тестування). Ця модель стала результатом розвитку і використання ІКТ, зокрема комп'ютера, у процесі навчання та оцінювання його якості. Відбувається розробка й активне використання в освітньому процесі

електронних тренажерів і програм тестування. Це і створило можливість для формування нового типу бально-рейтингової системи, що має високу мобільність і точність. Особливістю моделі є збереження низки контрольних точок, на яких відбувається обов'язковий поточний контроль. Здебільшого оцінки виставляються на основі тестування або автоматизованих завдань (контрольних робіт), розроблених за допомогою комп'ютерних програм. Сама методика оцінювання розробляється групою методистів і викладачів, які є більш об'єктивними та спільними для всіх студентів, що вивчають певний навчальний курс. Форма проведення та процедури оцінювання, єдині критерії оцінювання закладаються в комп'ютерні програми і здійснюються за їх допомогою. Найголовнішою перевагою цієї моделі є її об'єктивність у сфері оцінювання успішності студентів.

3. Рейтингова система, побудована на модульній основі. Дана модель є логічним продовженням попередньої, оскільки бально-рейтингова система на основі комп'ютерних технологій призводить до необхідності поділу навчального матеріалу на рівноцінні частини (блоки, модулі) і проведення навчання на їх основі. У цьому й полягає основа третьої моделі. Серед основних принципів її застосування можна назвати поділ навчального матеріалу на відносно рівні блоки – модулі, активне застосування ІКТ, застосування технологій тестування, послідовність в освоєнні модулів. При цьому перехід до матеріалів наступного модуля можливий лише за умови повного засвоєння матеріалу поточного модульного блоку. Загальний рейтинг студента є сумою з балів, отриманих у результаті освоєння кожного модуля і складання іспитів.

З усього вищевикладеного ми можемо зробити висновок, що роль ІКТ у рамках ІОС ЗВО під час оцінювання якості навчання є досить активною в умовах сучасної освіти. Застосування ІКТ в управлінні якістю освіти є новим кроком для всієї освітньої системи, яка покликана формувати високоякісних і затребуваних на ринку фахівців, з одного боку, а також відповідного рівня розвинених особистостей з іншого. Існування широкого спектра методик,

систем, умов, критеріїв для управління якістю освіти, їхня багаторівневність, дає змогу обрати найоптимальніші з них, як для системи освіти як у країні загалом, так і для кожного окремо взятого ЗВО, але з орієнтацією на загальноприйняті стандарти освіти в державі. ІКТ та ІОС не тільки сприяють упровадженню обраних підходів оцінювання якості освіти в освітню систему, а й дають змогу їх оперативне коригувати, змінювати та доповнювати.

АКТУАЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ В ЗВО

Кудрявцев В.М., к.е.н., доцент

Копилов В.Р., студент гр. ЕПП-11-22

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

slavkudr@ukr.net

Одна з найважливіших проблем дидактики – проблема методів навчання – залишається актуальною як у теоретичному, так і безпосередньо в практичному плані. Залежно від її розв'язання перебувають сам навчальний процес, діяльність викладача і студентів, а отже, і результат навчання у ЗВО загалом.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства як ніколи зроста соціальна потреба у творчих особистостях, які нестандартно мислять. Потреба у творчій активності фахівця і розвиненому технічному мисленні, в умінні конструювати, оцінювати, раціоналізувати техніку і технологію швидко зростає. Розв'язання цих проблем багато в чому залежить від змісту і технології навчання майбутніх фахівців. У педагогічному процесі інноваційні методи навчання передбачають запровадження нововведень у мету, методи, зміст і форми навчання та виховання, у спільну діяльність викладача й учня. Ці інновації можуть бути спеціально спроектованими, вже розробленими або такими, що знову з'явилися завдяки педагогічній ініціативі.

Головним завданням вищого навчального закладу на сучасному етапі є

підготовка фахівців, здатних нестандартно, гнучко та своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються у світі. Тому для підготовки студентів до професійної діяльності в майбутньому і використовуються інноваційні методи навчання у ЗВО. Однією з центральних проблем у сучасній методиці викладання іноземної мови є проблема підвищення ефективності навчання.

Інтенсифікація навчання іноземної мови передбачає використання сучасних форм і засобів навчання, застосування у викладанні нових методів пізнання: використання комп'ютерів, аудіо, відео та електронно-обчислювальної техніки.

Аналіз методичної літератури з цього питання показує, що зріс інтерес до методів навчання комунікативної діяльності, формування у студентів навичок аудіювання та говоріння. Таким чином, комунікативна методика є на сьогоднішній день найпопулярнішою та найефективнішою в навчанні іноземної мови.

Формування навичок проходить кілька стадій:

1. засвоєння стандартних навичок;
2. автоматизація їх застосування;
3. розвиток умінь у вільних ситуаціях спілкування.

Дуже актуальні на сьогоднішній день інформаційні технології. Комп'ютери, електронні матеріали, підручники, енциклопедії дають змогу підняти навчальний процес на новий рівень. Студенти отримують навчальну задачу, визначають основні шляхи її розв'язання, знаходять ефективні прийоми та засоби самостійної роботи. Студенти дотримуються принципів розвивального навчання: досліджують джерела, порівнюють їх, знайомляться з різними точками зору, складають їхній опис, систематизують довідковий матеріал. Інформаційні технології сприяють розвитку пізнавальних і когнітивних здібностей студентів: уміння розв'язувати поставлені задачі, займатися збиранням, аналізом і синтезом даних, витягувати з них інформацію, самостійно мислити, володіти комунікативними навичками.

Також інноваційні методи навчання передбачають інтерактивне навчання.

Воно спрямоване на активне і глибоке засвоєння досліджуваного матеріалу, розвиток уміння розв'язувати комплексні завдання.

На відміну від традиційних методик, де викладач звик давати і затребувати певні знання, при використанні інтерактивних форм навчання студент сам відкриває шлях до пізнання. Студент стає головною діючою фігурою. Викладач у цій ситуації – активний помічник. Засвоєння реалій – ось що дають інтерактивні форми навчання.

Але головне – розвинути здібності студента, підготувати суспільству особистість, здатну самостійно мислити й ухвалювати рішення. Інтерактивні види діяльності включають у себе імітаційні та рольові ігри, дискусії, ситуації, що моделюють.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес організовано таким чином, що практично всі студенти навчальної групи виявляються залученими до процесу пізнання, вони мають змогу розуміти та рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають. Спільна діяльність студентів у процесі пізнання, освоєння навчального матеріалу означає, що кожен вносить свій особливий індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Причому, відбувається це в атмосфері доброзичливості та взаємної підтримки, що дає змогу не тільки здобувати нове знання, а й розвиває саму пізнавальну діяльність, переводить її на більш високі форми кооперації та співпраці.

Інтерактивна діяльність на заняттях з англійської мови передбачає організацію і розвиток діалогового спілкування, що веде до взаєморозуміння, взаємодії, до спільного вирішення спільних, але значущих для кожного учасника завдань. Інтерактив виключає домінування як одного промовця, так і однієї думки над іншою. Під час діалогового навчання студенти вчаться критично мислити, розв'язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, ухвалювати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Для цього на заняттях організовують індивідуальну, парну та групову роботу,

застосовують дослідницькі проекти, рольові ігри, проводять роботу з різними джерелами інформації, використовують творчі роботи.

Одним із сучасних методів є навчання через співпрацю. Він використовується для роботи в малих групах. Цей метод ставить своїм завданням ефективно засвоєння навчального матеріалу, вироблення здатності сприймати різні точки зору, уміння співпрацювати та вирішувати різні питання в процесі спільної роботи.

Одним з ефективних методів навчання є використання тестів. Використання тестів є перспективним засобом навчання у ЗВО, оскільки застосування персональних комп'ютерів дає змогу автоматизувати процес опрацювання результатів і скоротити часові витрати на перевірку рішень. У системі підготовки фахівців тести виконують такі функції: інформаційну, діяльнісну, контролювальну, актуалізаційну, діагностичну, розвивальну, навчально-творчу та навчально-тренувальну. Безпосереднім результатом практичних занять за розробленою методикою тестування є формування вмінь: з'ясовувати точний зміст теми; застосовувати матеріал до конкретних стосунків; правильно визначати характер і структуру теми.

До таких методів належить проблемне навчання, що передбачає формування навичок для розв'язання проблемних задач, які не мають однозначної відповіді, самостійної роботи над матеріалом і вироблення вмінь застосовувати набуті знання на практиці.

Застосовувані на сучасному етапі інноваційні методи навчання у ЗВО передбачають і метод, пріоритетом якого є моральні цінності. Він сприяє формуванню індивідуальних моральних установок, що ґрунтуються на професійній етиці, виробленню критичного мислення, уміння представляти і відстоювати власну думку.

Насамкінець хотілося б зазначити, що інноваційні методи дали змогу змінити і роль викладача, який є не лише носієм знання, а й наставником, що ініціює творчі пошуки студентів. Усе це диктує необхідність пошуку найефективніших форм, методів і технологій навчання.

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

Кудрявцева О.В., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

[kseniakydr@ukr.net](mailto:kсениakydr@ukr.net)

Орієнтуючись на сучасні вимоги до якості фахівця, ми вважаємо, що одним із способів підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців є цілеспрямоване формування їхньої пізнавальної активності та самостійності через застосування активних методів навчання. Маючи у своїй основі діалог і взаємодію всіх суб'єктів педагогічного процесу, активні методи підвищують пізнавальну активність через залучення студентів до проблемних обговорень і дискусій, створення й аналізу практичних ситуацій, що виникають у реальній професійній діяльності, участі в тренінгах і ділових іграх, що є їхньою безсумнівною перевагою і відрізняє від традиційних технологій організації освітнього процесу.

Важливо зазначити, що сучасна вища професійна освіта реалізується в нових умовах, до яких можна зарахувати і нечисленність студентських груп. З одного боку, це уможливлює індивідуально-орієнтований підхід до кожного студента, з іншого – дає широкі можливості для групової роботи із застосуванням активних методів навчання. Безумовно, обидва ці варіанти можуть підвищити рівень пізнавальної активності студентів, проте, на наш погляд, саме робота в групі дає змогу студентам якісніше закріпити теоретичні знання, вибудувати внутрішньогрупові стосунки, набути навичок і вмінь взаємодії один з одним у різних ситуаціях, критично мислити, аналізувати складні ситуації, висловлювати свою точку зору, розвивати комунікативну компетентність і здібності, що, зрештою, сприятиме активізації їхніх пізнавальних процесів і підвищуватиме рівень пізнавальної активності, критичного та творчого мислення.

З метою активізації пізнавальної активності студентів пропонуємо застосувати такі методи активного навчання як проблемні запитання та ситуації, ділові ігри, метод кейсів, мозковий штурм, навчальна дискусія, арт-методи, елементи тренінгу та деякі інші.

Так, викладачам пропонується підготувати і провести проблемні лекції, в яких створення проблемної ситуації ініціює процес активізації мислення студентів. Постановка проблемних запитань лекції як мінімум підвищує інтерес студентів до очікуваної відповіді одногрупників або викладача, як максимум – про активізує роботу пізнавальних процесів студентів і пробуджує пізнавальну активність. Характерною особливістю такої лекції є викладення матеріалу в стилі міркування, демонстрація процесу розв'язання поставленого завдання, проведення уявного аналізу перед аудиторією тощо. Отже, студенти не лише отримують інформацію з конкретної теми, а й навички розумових дій, навчаючись розв'язувати конкретні задачі. Проблема лекція викликає роздуми над конкретними теоретичними питаннями, бажання більш детально розібратися в означеній проблемі, орієнтує студентів на самостійну пошукову роботу.

Такі форми організації навчальної діяльності як практичні так семінарські заняття передбачають закріплення теоретичних знань студентів на практиці.

На практичних заняттях викладачам доцільно використовувати такі активні методи, як ділова гра, мозковий штурм, кейс-метод, арт-методи, тренінгові вправи тощо.

Вважаємо за необхідне окреслити значення ділової гри як практичного методу професійної підготовки студентів в освітньому просторі університету. Долучаючись до процесу гри, студент не лише отримує знання, уміння та навички, необхідні в майбутній професійній діяльності, а й оцінює самого себе в конкретній ролі та поведінку інших учасників гри, що розвиває його професійну рефлексію; отримує неоціненний досвід розв'язання конкретних ситуацій, що сприяє підвищенню його соціального інтелекту. Тим самим ділова гра забезпечує активне формування вмінь і навичок, вчить практичної

діяльності з використанням теоретичних знань, підвищує пізнавальну активність студентів і, загалом, ефективність вузівського навчання учня, тощо і відчутти важливість прояву пізнавальної активності учасників освітнього процесу.

Оскільки студент у процесі навчання має оволодіти компетенціями, необхідними йому в його професії, то на практичних заняттях рекомендуємо використовувати кейс-метод, бо він дає змогу на прикладі реальної ситуації з професійної діяльності визначити способи й засоби неоднозначних розв'язань означеної проблеми. Студентам можна запропонувати проаналізувати реальну практичну ситуацію та розв'язати певну проблему, опис якої відображає та актуалізує знання, необхідні для її розв'язання. Якщо наявних знань недостатньо, то нових знань студенти набувають у результаті активної та творчої групової роботи за допомогою таких методів, як мозковий штурм і дискусія. Сьогодні метод мозкового штурму досить популярний у навчанні і застосовується не тільки як самостійний метод, а й як допоміжний, будучи потужним засобом розвитку пізнавальної активності студентів. Наявність у структурі кейс-методу активної взаємодії студентів один з одним у дискусіях, аргументаціях, мозковому штурмі накладає певні вимоги і на викладача. Протягом заняття йому необхідно проявляти оптимальний рівень емоційності, не допускати конфліктів, створювати обстановку співробітництва і конкуренції одночасно, забезпечувати дотримання норм і правил спілкування, особистісних прав студентів тощо. Важливим є те, що під час проведення практичного заняття із застосуванням кейс-методу відбувається не тільки закріплення теоретичного матеріалу студентами та аналіз самої ситуації, а й здійснюється прогнозування результатів.

Тим самим кейс-метод дає змогу розвивати цілу низку основних навичок у студентів:

- аналітичні навички: вміння відрізняти дані, що не мають особливого значення, від головної інформації, класифікувати інформацію або факти, виділяти суттєву і несуттєву інформацію, уміти логічно вибудовувати проблему

незалежно від послідовності її подачі;

- практичні навички: розв'язання конкретного випадку або кейсу сприяє формуванню та закріпленню теоретичного та методологічного матеріалу на практиці;

- комунікативні навички: уміння вибудовувати діалог і вести дискусію з опонентами та прихильниками, що розвиває уміння аргументовано та критично мислити, розвиває вміння відстоювати власну точку зору;

- самоаналіз і прогнозування: дискусії, що виникають у процесі розв'язання кейса, сприяють усвідомленню й аналізу думки інших і своєї власної.

Кейс-метод дає можливість студентам отримати дієве готове розв'язання проблемної ситуації, що істотно розширює арсенал наявних у них способів розв'язання ситуацій. До переваг цього методу варто віднести також його гнучкість, варіативність, що сприяє активізації пізнавальних процесів студентів і підвищує рівень їхньої пізнавальної активності, критичного і творчого мислення.

Таким чином, за допомогою кейс-методу на практичних заняттях можна змодельовати фрагменти майбутньої професійної діяльності студентів у вигляді конкретних ситуацій, розв'язуючи які вони зможуть відпрацьовувати різні варіанти своєї поведінки та конкретних дій.

Ще одна група методів, які суттєво підвищують інтерес до навчальної діяльності та активізують увагу й пізнавальну активність студентів, - це арт-методи. Вони засновані на творчій активності учнів та їх самовираженні в освітньому процесі. Істотною перевагою арт-методів є те, що вони сприяють психологізації процесу навчання в ЗВО завдяки включенню творчого елемента в навчальні заняття, що дає змогу розуміти та регулювати емоційний стан тих, хто навчається, оцінювати ступінь творчої уяви й оригінальності мислення, розкриває більші можливості для студентів у плані розширення власних кордонів і прояву індивідуальності, самопізнання, саморозвитку тощо.

Заняття з використанням арт-методів викликають неабиякий інтерес з

боку студентів завдяки актуальній тематиці, нестандартній структурі, отриманню продукту власної творчої діяльності, знаходженню прийнятного способу самовираження, можливості регуляції емоційно-вольової сфери, рефлексії тощо.

Слід зазначити, що цей метод може виступати і як діагностичний, виявляючи лідерські, комунікативні та організаторські здібності, креативність, різні особистісні якості студентів, особливості їхніх взаємовідносин у групі, динаміку групової роботи.

Таким чином, аналізуючи включення в освітній процес вищої школи методів активного навчання, очевидно, що їхнє використання сприятиме ефективнішому засвоєнню навчального матеріалу студентами, надасть можливість сформувати у них уміння аналізувати й мислити, спонукатиме до активної практичної діяльності, стимулюватиме пізнавальну й творчу активність, створюватиме середовище, що буде сприятливо впливати на професійне й особистісне зростання студентів.

НАУКОВА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Михайленко Н.П., методист вищої категорії

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Шевченко І.Ю., д.е.н., професор

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

shvchenko.khnadu@gmail.com

Гармонійне поєднання навчання та досліджень під час реалізації освітніх програм є умовою якісної підготовки фахівців. Наукова діяльність сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти важливих компетентностей роботи з науковою літературою й аналітичними ресурсами, критичного осмислення явищ і змін, ідентифікації проблемних питань і розроблення заходів з їх

вирішення. Участь у міжнародних, всеукраїнських і регіональних конкурсах наукових робіт та олімпіадах, наукових конференціях, семінарах, воркшопах, кейсах, грантових програмах, написання наукових статей і тез доповідей доповнюють загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності, які здобувають студенти за результатами успішного опанування обов'язкових і вибіркового компонентів освітніх програм.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет традиційно є одним з університетів-лідерів України за показниками студентської науки: згідно рейтингу університетів України «Топ 200 Україна 2022» [1] Харківський національний автомобільно-дорожній університет за критерієм «Переможці Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт» посів 4-е місце в Україні (спільно з Кременчуцьким національним університетом імені Михайла Остроградського та Національним технічним університетом «Харківський політехнічний інститут») та 1-е місце у м. Харків (спільно з Національним технічним університетом «Харківський політехнічний інститут»).

Вагомим є внесок факультету управління та бізнесу, зокрема кафедри економіки і підприємництва, у традиційне лідерство Харківського національного автомобільно-дорожнього університету за показниками студентської науки. Лише протягом 2018-2022 рр. здобувачами вищої освіти кафедри економіки і підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету було опубліковано 438 наукових статей самостійно, 70 наукових статей у співавторстві з науково-педагогічними працівниками та 355 тез доповідей на міжнародних/всеукраїнських наукових конференціях. Також у зазначений період 83 здобувачі вищої освіти кафедри економіки і підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету стали переможцями Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Міністерства освіти і науки України, 31 студент – переможцями міжнародних наукових конкурсів, 30 студентів – переможцями регіональних наукових конкурсів [2].

Досягнення в провадженні наукової роботи здобувачами вищої освіти кафедри економіки і підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету додатково підтвердженні престижними іменними стипендіями Харківського міського голови [3].

Література:

1. Рейтинг університетів України «Топ-200 Україна 2022». *Євро Освіта*. URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7420> (дата звернення: 03.04.2023)
2. Студентська наукова діяльність. *Харківський національний автомобільно-дорожній університет*. URL: <https://fmab.khadi.kharkov.ua/kafedri/ekonomiki-i-pidprijemnictva/studentska-naukova-dijalnist/> (дата звернення: 03.04.2023)
3. Стипендіати Харківського міського голови «Обдарованість». *Департамент освіти Харківської міської ради*. URL: <http://www.kharkivosvita.net.ua/content/7/111/120> (дата звернення: 03.04.2023)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ У ВУЗАХ

Непран А.В., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
nepranxtei@gmail.com

Потреби сьогодення і перспективи розвитку народного господарства України, необхідність постійного удосконалення усього господарського механізму – все це безумовно вимагає відповідної перебудови і в підготовці студентів спеціальності 051 «Економіка» в економічних вузах.

Загальновизнано, що в теперішній час в умовах прискорення науково-технічного прогресу, динамічного розвитку виробничих сил, посилення

конкуренції потреба у спеціалістах вузького профілю стрімко зростає. Проте, слід відмітити, що ВУЗи завжди відрізнялися широтою підготовки спеціалістів. Для цього вони мають найбільш сприятливі умови і за своєю структурою і за навчальним потенціалом. Складно пояснити причини, за якими у свій час підготовка економічних кадрів у багатьох (а точніше у більшості) університетах була переведена на широкий профіль. Так, у переважній більшості вузів в освітніх програмах підготовки фахівців зі спеціальності 051 «Економіка» вивчаються такі предмети, як макроекономіка, менеджмент, мікроекономіка, фінанси, маркетинг, бухгалтерський облік тощо. В той же час в 80-х роках відбувалася підготовка економістів з напрямку «планування промисловості», «нормування та оплата праці» тощо. Така спеціалізація підготовки спеціалістів вимагала поглибленої підготовки з окремих профільних предметів, що обумовлювало особливості побудови навчальних планів.

Приведемо такий приклад. Основною дисципліною циклу профільної підготовки фахівців зі спеціальності 051 «Економіка» освітнього рівня «бакалавр» є планування (або бізнес-планування). Саме знання цієї дисципліни дає можливість набути такі компетенції, які розроблення календарних та перспективних планів діяльності підприємства. Проте більшість підручників з цієї дисципліни [1-4] носять загальний характер і не враховують специфіки промислових підприємств. В підручниках відсутні такі важливі розділи, як основи сіткового планування, планування з урахуванням типів підприємств, оперативне планування (в одиничному, серійному та масовому виробництві); розділи щодо особливостей планування в основних цехах промислових підприємств – в механічних, літійних, збиральних цехів тощо. На підприємствах проблема організації виробничого процесу, в кінцевому випадку зводиться до вибору із великого числа варіантів найбільш раціонального варіанту руху партій виробів по робочим місцям. Вибір такого варіанту здійснюється безпосередньо в процесі оперативно-календарного планування, яке відсутнє у переважній більшості підручників. Крім того, не розкрито особливості планування у допоміжних цехах та виробництвах, відсутні

розрахунки виробничих потужностей даних цехів та видів підприємств. Відсутня методика побудови фінансових планів. Все це призводить до того, що майбутні фахівці практично не володіють спеціальними знаннями із планування на промислових та транспортних підприємствах. Вони не можуть самостійно розробити перспективні та поточні плани, а також календарні плани запуску продукції в цеху. Тобто, вони не здатні виконувати частину своїх професійних обов'язків на підприємствах.

Між іншим, попит підприємств промисловості, торгівлі та транспорту на економістів обумовлює необхідність врахування в навчальних планах специфіки діяльності підприємств з урахуванням даних видів економічної діяльності. Безумовно, що без змін навчального плану підготовки економістів задовольнити ці вимоги буде досить складно. Вихід може бути лише один – перевести підготовку економістів в університетах з широкого профілю на вузьку спеціалізацію (економіст з оплати праці, економіст з планування, економіст з матеріально-технічного постачання).

Запропоновані зміни дозволять не лише задовольнити попит промислових та торговельних підприємств в спеціалістах вузького профілю, але й створить сприятливі умови для організації глибоких досліджень економічних процесів, які охоплюють не лише економічні, але й соціальні зв'язки. Це безумовно, позначиться на якості підготовки економістів, ефективність наукових досліджень, кваліфікацію викладачів.

Проте слід відмітити, що звуження підготовки спеціалістів в університетах взагалі, і економістів зокрема, призведе до нераціонального використання можливостей цих навчальних закладів.

Для вироблення конкретних змін у підготовці економістів з урахуванням потреб народного господарства необхідно критично проаналізувати весь пов'язаний з цією підготовкою навчальний процес. На нашу думку, для цього доцільно створити комісію з спеціалістів провідних вузів країни, яка повинна визначити рубіж цієї роботи у вигляді вироблення відповідної моделі підготовки економістів, в якій визначені всі вимоги до спеціаліста-економіста з

вищою освітою, включаючи загально наукові і спеціальні економічні знання, вміння і компетенції проведення економічної роботи.

Проте як не важливо вироблення методологічно обґрунтованої моделі спеціаліста, в якій дійсно закладені висхідні положення, які стосуються вимог до економістів, вирішальне значення в реалізації такої моделі повинні мати директивні документи, які безпосередньо визначають учбову роботу з підготовки фахівців. І тут на перше місце необхідно поставити державний стандарт з підготовки спеціалістів зі спеціальності 051 «Економіка» [5]. В стандарті повинні бути чітко визначені перелік дисциплін циклу профільної підготовки, їх обсяг. В ньому повинні міститися чіткі професійні компетенції, якими повинні володіти майбутні економісти.

Література

1. Іванова В. В. Планування діяльності підприємства: Навч. посібник. Київ, Центр учбової літератури, 2006. 472 с.
2. Макаренко С. М., Олійник Н. М. Бізнес-планування: Навч. методичний посібник для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» рівня вищої освіти «бакалавр». Херсон: ТОВ «ВКС «СТАР» ЛТД», 2017, 272 с.
3. Бізнес-планування підприємницької діяльності: навч. посіб. / З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак, Р. Р. Білик. Чернівці: Технодрук, 2019. 264 с.
4. Планування і контроль на підприємстві : навч. посіб. за заг. ред. О. Ф. Михайленко. Київ: КНЕУ, 2014. 459.
5. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальність: 051 «Економіка»: наказ Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 р. № 1244.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Бабій В.С., здобувач PhD

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

Навчання студентів економічних спеціальностей має свої особливості, які визначаються як специфікою предметної галузі, так і особливостями студентів, які обрали цю спеціальність.

Обираючи професію економічної спрямованості, здобувачі повинні чітко усвідомлювати деякі важливі особливості процесу навчання та отриманих фахових знань у порівнянні з іншими професійними напрямками. До таких особливостей навчання студентів економічних спеціальностей можна віднести наступні.

Широкий спектр дисциплін: студенти економічних спеціальностей вивчають різні сфери економіки, включаючи макроекономіку, мікроекономіку, фінанси, бухгалтерський облік, менеджмент та багато іншого. Це вимагає від студентів широкого кругозору та здатності швидко перемикатися між різними темами.

Розрахунково-аналітичні здібності: у вивченні економічних дисциплін важливі не тільки знання теорії, а й уміння застосовувати її на практиці. Для цього студентам потрібні навички аналізу даних, вирішення проблем і роботи з економічними моделями.

Використання математики та статистики: багато економічних дисциплін вимагають від студентів використання математичних методів та статистичного аналізу. Це може бути проблемою для тих, хто не має достатнього досвіду роботи з цими інструментами.

Робота в команді: економічні дисципліни також можуть вимагати від

студентів роботи в команді під час виконання проектів або досліджень. Це може бути важко для тих, хто вважає за краще працювати наодинці.

Практичне застосування знань: економічні дисципліни мають практичне застосування, і студенти повинні бути готові використовувати свої знання в реальних ситуаціях. Це потребує вміння учнів адаптуватися до мінливих умов і швидко реагувати на зміни.

Актуальність та швидкість змін у галузі: економіка є динамічною галуззю науки, де зміни відбуваються дуже швидко. Студенти економічних спеціальностей повинні бути готові до постійного навчання та підтримання належного професійного рівня.

Таким чином, обираючи спеціальність в галузі економіки і підприємництва слід бути готовим до наступних труднощів та їх вирішення в процесі навчання:

- Теоретична складність: економічні дисципліни можуть містити складну теорію, яку важко зрозуміти та освоїти. Деякі поняття можуть бути абстрактними і вимагати додаткового часу та зусиль, щоб їх зрозуміти.

- Використання математичних методів: багато економічних дисциплін вимагають використання математичних методів і статистики, що може бути проблемою для тих студентів, які мають обмежені знання в цій галузі.

- Інформаційне перевантаження: в економічних дисциплінах інформації багато, і студенти можуть мати труднощі з її засвоєнням. Це може призвести до відчуття перевантаження та ускладнити запам'ятовування та розуміння матеріалу.

- Необхідність роботи в команді: багато економічних дисциплін вимагають роботи в команді під час виконання проектів або досліджень. Це може бути важко для студентів, які вважають за краще працювати наодинці.

- Різноманітність дисциплін: економічні спеціальності включають багато різних дисциплін, що може ускладнювати засвоєння їх змісту. У

студентів можуть виникнути труднощі з організацією та плануванням свого часу, щоб встигнути вивчити всі необхідні дисципліни.

- Великий обсяг роботи: економічні спеціальності вимагають багато роботи, включаючи виконання завдань, написання рефератів, здачу заліків та іспитів. Це може викликати стрес і вимагати від учнів дисциплінованості та наполегливості у навчанні.

Отже, навчання професії економічного спрямування не є таким легким, яким воно може здаватися деяким здобувачам до початку навчання, але саме вирішення поточних навчальних завдань і формує високий рівень професійної компетентності фахівців галузі.

ДУАЛЬНА ОСВІТА В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Коваль І.Б., здобувач PhD

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

Дуальна освіта - це форма освіти, яка поєднує в собі теоретичне навчання і практичну роботу в реальних умовах виробництва. Ця форма освіти має безліч переваг для студентів, так як дозволяє їм отримати практичний досвід роботи в професійній сфері ще до закінчення навчання.

В економічних спеціальностях дуальна освіта може бути особливо корисною, оскільки багато економічних професій вимагають не тільки теоретичних знань, але й практичних навиків. Наприклад, студенти, які отримують освіту в сфері економіки і підприємництва, можуть проводити практику в компаніях, які займаються фінансовими послугами або управлінням бізнесом.

Подвійна освіта на економічних спеціальностях може також допомогти

студентам зі встановленням важливих зв'язків і контактів у галузі, що може виявитися корисним для їх майбутнього працевлаштування. Крім того, цей вид освіти може допомогти студентам придбати необхідні навички управління та комунікації, які можуть виявитися корисними в будь-якій сфері діяльності.

В цілому подвійна освіта на економічних спеціальностях може бути відмінним вибором для тих, хто хоче отримати практичні навички роботи у своїй професії ще під час навчання і готується до успішної кар'єри в економіці та бізнесі.

Хоча подвійна освіта має безліч переваг, існують і обмеження, які можуть поширюватися на її використання.

Недоступність для всіх: У деяких регіонах подвійна освіта може бути недоступна для всіх студентів. Це може бути пов'язано з відсутністю підприємств, які можуть забезпечити студентам практичну роботу, або з відсутністю кваліфікованих викладачів, здатних навчати студентів на робочому місці.

Обмеження вибору спеціальностей: Не всі спеціальності можуть бути доступні для дуального навчання. Деякі професії можуть вимагати більш глибокого теоретичного навчання, чим це може бути надано в рамках дуального навчання. В цьому випадку студенти можуть бути вибрані вибирати більш традиційну форму навчання.

Обмежений обсяг теоретичного навчання: В рамках дуального навчання студенти можуть отримати обмежений обсяг теоретичних знань, які можуть виявитися важливими в їх професійній діяльності. Це може бути пов'язано з тим, що велика частина навчання відбувається на робочому місці, а не в аудиторії.

Обмежений контроль за процесом навчання: В рамках дуального навчання студенти можуть бути зібрані з обмеженим контролем над процесом навчання, так як аспекти навчання знаходяться під контролем багатьох роботодавців і не можуть бути змінені за бажанням студентів.

В цілому дуальне навчання може бути ефективним способом отримання

практичних навиків і досвіду роботи в професійній сфері. Однак перед вибором цієї форми навчання студентам слід враховувати обмеження, які можуть пов'язувати їх можливості та кар'єрні перспективи.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-ОСВІТИ

Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент

Тарянік Ю.С.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

valentinaonisiforova@gmail.com

Бізнес-освіта - це область освіти, яка навчає людей навикам, необхідним для успішного управління бізнесом або підприємницькою діяльністю. Ця область освіти має велике значення для розвитку економіки та бізнесу в цілому. Сучасні тенденції показують, що бізнес-освіта буде продовжувати розвиватися і змінюватися в майбутньому. Серед головних перспектив розвитку бізнес-освіти можна виокремити наступні.

1. Збільшення використання технологій і онлайн-навчання. У зв'язку з швидким розвитком технологій бізнес-освіта буде все більше базуватися на онлайн-курсах і мультимедійних матеріалах, що дозволить студентам отримувати знання в зручний для них час і з будь-якої точки світу.

2. Великий упор на розвиток м'яких навиків. З розвитком технологій і автоматизації, м'які навички, такі як лідерство, комунікація та управління, становляться все важливіше. У майбутньому бізнес-освіта буде приділяти більше уваги розвитку цих навиків.

3. Більш широкий круг здобувачів. Бізнес-освіта не буде обмежуватися тільки менеджерами і підприємцями. У майбутньому все більше людей, включаючи працівників, планують отримати бізнес-освіту для підвищення своїх професійних навиків і переходу на більш високі посади.

4. Більше уваги до екологічної відповідальності та соціальних аспектів

бізнесу: у зв'язку зі зростанням інтересів до стабільного та розвитку соціального бізнесу, бізнес-освіта буде приділяти більше уваги аспектам.

5. Розвиток більш гнучких форматів навчання. У майбутньому бізнес-освіта може бути представлена в більш гнучких форматах, таких як короткі курси, вебінари, інтенсиви і т.д., які дозволять студентам отримувати потрібні їм знання в більш короткі терміни.

Незважаючи на те, що бізнес-освіта має велике значення для успішного управління бізнесом або підприємницькою діяльністю, існують визначені складності, які можуть сповільнити його розвиток і ефективність. Розглянемо сучасні складності, пов'язані з бізнес-освітою.

Швидкий розвиток технологій. З розвитком технологій і цифрової трансформації бізнес-освіта повинна постійно адаптуватися до нових вимог і можливостей. Однак не всі навчальні заклади, здобувачі та викладачі можуть бути достатньо готові до цього, що може затрудняти навчання та підвищення кваліфікації в цій галузі.

Високі витрати на навчання. Навчання у сфері бізнесу може бути дорогим, особливо для тих, хто тільки починає свій шлях у цій галузі. Це може обмежити доступ до бізнес-освіти для тих, хто не може собі це дозволити, що в свою чергу може обмежити розвиток бізнес-освіти в цілому.

Нестача практичного досвіду. Одна з основних складностей, з якими стикаються студенти, що отримують бізнес-освіту, є достатньою відсутністю практичного досвіду. Теоретичні знання важливі, але практичний досвід може бути ще більш важливий для успішної кар'єри в бізнесі.

Необхідність оновлення навчальних програм. Навчальні програми в області бізнесу повинні постійно оновлюватися, щоб відповідати сучасним вимогам бізнесу і враховувати зміни в економічному середовищі. Але оновлення програми може зайняти багато часу і вимагає серйозних зусиль зі сторони навчальних закладів і викладачів.

Складності в оцінці ефективності. Вимірювання ефективності бізнес-освіти може бути складною задачею. Як правило, багато хто з навиків, які

набувають студентів у процесі навчання, не можуть бути безпосередньо виміряні.

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ВИРОБНИЧИХ РИЗИКІВ

Пахомова Л.В., асистент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

lyudakada@gmail.com

Словосполучення «виробничі ризики» (ВР) знайшло значне розповсюдження у літературі і практиці управління підприємством. При цьому його визначення й досі є найрізноманітнішим й суперечливим. До того ж ВР часто об'єднуються в одну групу з ризиками зовсім іншої природи і властивості [1]. Й таке становище вважається нормальним, несуперечливим у межах сформованого уявлення про ризики і управління в їх умовах.

Однак, зовсім недавно в [2], була обґрунтована принципіальне нова методологія управління в умовах ризиків. Згідне з неї зобов'язане бути здійснено, в першу чергу, поділення всіх ризиків на чотири класи за професійним критерієм: економічні, інженерні, адміністративні, виробничі. Інше розподілення вважається, визнається некоректним і неефективним. Саме таке професійне розподілення ризиків і відповідне управління в їх умовах забезпечить кардинальне підвищення ефективності управління в умовах кожної з чотирьох груп визначених ризиків.

Але це потребує значної зміни у поглядах на визначення саме економічних, інженерних, адміністративних і виробничих ризиків.

Метою даній доповіді було обрано уточнення, коректне визначення виробничих ризиків.

Для досягненні мети був використаний аналіз останніх досліджень і публікацій. Він свідчить про те, що більшість авторів знаходяться у межах застарілих, традиційних уявлень про управління в умовах ризиків, які не

класифіковані, перш за все, через професійний критерій; тому й досі відсутнє прийнятне і поглиблене визначення ВР. Так, наприклад, у [1], ВР визначається разом з ринковим, правовим, політичним, ризиком «застарівання факторів виробництва», ризиком, пов'язаним з нещасними випадками і з використанням людського фактору виробництва. Да, до того розглянуті види ризиків об'єднуються в одну групу з підприємницьким ризиком.

У [3], існує значна схожість з [1]. Відмічається, що ВР визначаються як складові підприємницьких ризиків, в які включають також і «...комерційні, фінансові, інвестиційні, маркетингові і логістичні ризики». До ВР автор включає ще й технологічні ризики.

Інші літературні джерела лише повторюють у інших формах відсутність обґрунтованого визначення сенсу ВР.

Це лише ще раз підкреслює проблему необхідності у дослідженні, визначенні сутності і змісту ВР, найважливіших їх аспектів.

Особистий досвід дослідження ризиків привів автора до висновку, що ВР пов'язані тільки з коливанням кількості відмов технік через порушення правил їх експлуатації робочими. Саме у цьому є сутність ВР. Зміст ВР за формою співпадає у всіх видах ризиків – це: невизначеність (коливання) величини події і визначеність типу події.

Існує значна схожість ВР з інженерними ризиками (ІР). Вона слідує з того, що вони обидві ведуть до відмов, до втрати технік.

Тому для усунення можливих помилок в ототожненні ВР і ІР автор доповіді вважає за необхідне визначити й їх відмінність. Вона у наступному: якщо сутність ІР у коливанні кількості відмов техніки через порушення правил її проектування інженерами, то сутність ВР у коливанні *ступеню* порушень правил експлуатації технік робочими.

Зв'язок ВР з ІР ще й в тому, що інженер зобов'язаний управляти не тільки втратами в умовах інженерних ризиків, але й урахувати ВР, тобто, проектувати техніку так, щоб забезпечити найменшу небезпеку її експлуатації робочими.

І як показує практика, управління в умовах ІР і ВР реалізують, здійснюють різні посадовці: за Р-І відповідають виробничі, лінійні інженери; а за Р-В, тобто, за техніку безпеки відповідає інженер з техніки безпеки. Власне кажучи, боротьба за техніку безпеки – це боротьба не з чим іншим, як із втратами саме від ВР. Це не що інше, як управління в умовах ВР.

Висновки. Отже, результатами доповіді є:

- визначені сутність і зміст виробничих ризиків;
- встановлена схожість виробничих і інженерних ризиків;
- доведені відмінність інженерних і виробничих ризиків.

Отримані результати сприятиме значному підвищенню ефективності управління підприємством, – управління витратами в умовах виробничих ризиків.

На думку автору результати поглиблення сенсу виробничих ризиків, які зроблені у доповіді, будуть корисними й для впровадження їх у відповідні навчальні дисципліни вузів.

Література:

1. Види ризику та його джерела. Об'єкт дослідження. URL: <https://buklib.net/books/28865/>
2. Бабайлов В., Курденко О. ВІД РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ДО РИЗИК-ЕКОНОМІКИ. *Економіка та суспільство*. 2022. 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>.
3. Види ризиків у сучасному бізнесі. URL: https://msn.khmnu.edu.ua/pluginfile.php/548446/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%202.pdf

КОРЕКЦІЯ ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Пахомова Л.В., асистент

Бабайлов В.К., к.е.н., доцент,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

lyudakada@gmail.com, super_super-kod@ukr.net

Сучасна методологія викладання дисципліни «Ризик-менеджмент» спирається в основному на розумінні ризику, яке сформоване у 1956 році в американському економічному виданні «Harvard Business Review» у 1956 році, як мінімізація збитків [1]. Причому ризик-менеджмент досі розглядався як єдине, нероздільне ціле, нероздільне за професійним критерієм на ризик-економіку, ризик-інженерію, ризик-адміністрацію.

Однак, як показала практика управління в умовах ризиків, це привело до значної кількості недоліків трактування ризиків у літературі і, як наслідок, й у викладанні дисципліни «Ризик-менеджмент» у вищих навчальних закладах.

Зокрема, у літературі й досі існують різні погляди на класифікацію ризиків й на те, як відноситися до оцінки ролі ризиків [2]. Так, одні автори вважають, що ризики грають виключно позитивну роль. Інші, навпаки, - ризики ведуть тільки до втрат.

Існує відмінність й у поглядах на поведінку в умовах ризиків: значна кількість авторів стверджує, що з ризиками необхідне вести боротьбу, усувати ризики, управляти ними. Інші навпаки вважають, що ризик – це незалежне, об'єктивне явище, яким неможливе будь-яке управління, що управляти можливе не ризиками, а тільки наслідками, втратами від ризику.

Автори доповіді додержуються саме останньої точки зору – управляти можливе тільки втратами підприємства і будь-якої організації взагалі в умовах ризиків.

Узагальнення різних точок зору привів авторів доповіді до висновку, що причина таких різних і навіть протилежних точок зору у нерозумінні суті небезпеки, яку створюють ризики. А відсіля нерозуміння і питання – а з чим, власне кажучи, необхідно боротися: з ризиком або з втратами від ризику.

Метою доповіді стала визначення концентрованого вираження засобу управління втратами в умовах ризиків.

По-перше, автори вважають за необхідне звернути увагу на причині розповсюдженої помилки при управлінні в умовах ризиків. Так, у літературі вважається, що чим менше економічний ризик, тим менше втрати прибутку в його умовах. На перший погляд це дійсно так. Але у дійсності все складніше. Так, наприклад, якщо обрати менший економічний ризик, тобто, обрати дешевші матеріали для опор моста, то від цього економічний ризик дійсно зменшиться. Але при цьому збільшиться інженерний ризик, збільшиться невизначеність величини критичної, катастрофічної міцності моста. Через це існує вірогідність обрушення моста, а значить збільшаться й реальні втрати, причому і економічні, і технічні, інженерні, і соціальні й інші, які можуть бути безмежно вище зменшення втрат за рахунок зменшення затрат на матеріали. Як наслідок виникає невизначеність виду і величини критичних, катастрофічних втрат. Саме у цьому небезпека від ризиків. Тому проблема не в тому, щоб обрати тільки менший економічний ризик, а в тому, щоб усунути будь-які втрати (а не тільки економічні), а ще точніше – усунути саме невизначеність втрат в умовах навіть й зменшеного економічного ризику.

Й така проблема може бути вирішена. Для цього необхідне не обирати менший ризик (це зовсім не усуває невизначеність), а в будь-якому ризику (без його зміни на інший менший) урахувати тільки його визначену частку – одну визначену величину. Така частка вперше визначена за допомогою відомою вже давно методики еквівалентної впевненості, правильніше – методики гарантованої впевненості, але ще правильніше – методики гарантованої визначеності (МГВ).

Однак, й досі у літературі і практиці управління в умовах ризиків не було

розуміння того, що МГВ – це фактичне одна з багатьох форм страхування ризиків.

Тому ще раз підкреслимо головне: навіть вибір меншого ризику не усуває невизначеність втрат, не перетворює її у визначеність, не надає точну, визначену величину результату нашої діяльності, не надає точну величину прибутку. Й саме це створює небезпеку майбутніх можливих катастрофічних втрат. Тому необхідна саме боротьба з невизначеністю величини прибутку. Ігнорування усуненням невизначеності втрат в умовах ризиків може привести до втрат катастрофічного масштабу. Це зрозуміло всім менеджерам, підприємцям, бізнесменам. Тому необхідне знаходження, розрахунок і використання у ризику тільки гарантовано визначеної частини, визначеності у ризику. Але сам ризик при цьому не змінюється як й раніше. Й така можливість завжди існує реально.

Існує багато методик організації гарантованої визначеності втрат в умовах будь-якого ризику – це методики страхування від катастрофічних втрат ціною мізерних втрат.

Необхідне мати на увазі й таку обставину: організація визначеності втрат саме потребує втрат. Але ці втрати мізерні у порівнянні з втратами від існування невизначеності. Тому необхідне йти на ці мізерні втрати, щоб запобігти можливих майбутніх катастрофічних втрат.

Висновок. Тому необхідне саме використання тільки визначеної частки будь-яких ризиків, а не марна боротьба з ризиками. Саме це й є гарантованим засобом вирішення проблеми усунення вірогідної і катастрофічної небезпеки від будь-якого ризику.

Автори впевнені в тому, що урахування результатів доповіді у навчальному процесі вищих навчальних закладів відповідних навчальних дисциплін, сприятиме значному підвищенню якості підготовки майбутніх кадрів для будь-яких підприємств і організацій.

Література:

1. Бабайлов В., Курденко О. Від ризик-менеджменту до ризик-економіки *Економіка та суспільство*. 2022. 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>.
2. Види ризиків у сучасному бізнесі. URL: https://msn.khmnu.edu.ua/pluginfile.php/548446/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%202.pdf

МОЖЛИВОСТІ КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН» ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ

Сідельнікова В.К., к.п.н., доцент
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
vladasid09@gmail.com

Динамічні зміни життя, постійне оновлення інформації зумовлюють потребу у фахівцях, які здатні оперативно адаптуватись, навчатись протягом усього життя, безперервно розвиватись особистісно й професійно.

Реформування системи освіти як за кордоном, так і в Україні відбувається на основі компетентнісного підходу, який має забезпечити формування та розвиток у здобувачів компетентностей, необхідних для ефективного функціонування у нинішньому столітті. Зміни повинні відбутися в цінностях, цілях і результатах освіти, в її змісті, у діяльності викладачів і здобувачів, у формах, методах, засобах навчання і виховання, в освітньому середовищі закладів вищої освіти, у їхніх відносинах із зовнішнім середовищем, зокрема сім'єю, соціумом, виробництвом, державою, країною, світом. Цим запитам сучасна система освіти намагається відповідати через реалізацію компетентнісного підходу, який об'єктивно називають відповіддю

на вимоги часу [1]. Це повною мірою стосується і системи економічної освіти. Саме застосування компетентнісного підходу до економічного навчання є спробою привести у відповідність професійну освіту та потреби ринку праці, оскільки вимоги до фахівців з боку роботодавців не обмежуються виключно вимогами до високого рівня кваліфікації. У процесі фахової підготовки висувуються також конкретні вимоги до рівнів сформованості інтегральної, загальних та спеціальних (фахових) компетентностей.

Важливе місце в процесі підготовки фахівців з економіки посідає навчальний курс «Методика викладання економічних дисциплін», призначенням якого є ознайомлення студентів із системою економічної освіти та виховання і формування професійних компетентностей щодо реалізації теоретичних економічних знань у практичній діяльності з викладання предметів економічного спрямування у закладах освіти.

Методика викладання економіки з метою швидкої адаптації до динамічного сучасного світу та використання можливостей щодо професійного розвитку особистості формує наступні компетентності: здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері економіки та у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів економічної науки; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність до креативного та критичного мислення; навички міжособистісної взаємодії; розуміння основних особливостей сучасної світової та національної економіки, інституційної структури, напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави; здатність застосовувати економіко-математичні методи та моделі для вирішення економічних завдань; здатність застосовувати комп'ютерні технології обробки даних для вирішення економічних завдань, здійснення аналізу інформації та підготовки аналітичних звітів; навички використання сучасних джерел економічної, фінансової, соціальної, управлінської, облікової

інформації для складання службових документів та аналітичних звітів; здатність використовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування економічних рішень; здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення [2].

Вивчення даної навчальної дисципліни базується на загальних знаннях здобувачів із курсів «Педагогіка», «Психологія», «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Політична економія», «Міжнародна економіка». Своєю чергою отримані знання забезпечують успішне засвоєння інших навчальних дисциплін, а також виконання курсових, кваліфікаційних робіт, проходження практичної підготовки, тренінгів.

Слід особливо відзначити, що підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців з економіки, можливе лише шляхом розвитку їх мислення та відпрацювання моделей економічної поведінки. Отже, головним завданням у процесі викладання цієї навчальної дисципліни слід вважати таке: найбільш доступними, цікавими та ефективними методичними засобами й прийомами сформулювати та розвинути у здобувачів основи наукового економічного мислення і закріпити його на рівні економічної (раціональної) поведінки.

Вирішення даного завдання передбачає:

- у сфері навчання – забезпечення засвоєння основ знань про сучасну економіку, принципи і закономірності її функціонування та розвитку, формування умінь і навичок економічної діяльності;
- у сфері самосвідомості – усвідомлення особою свого місця в системі економічних відносин та свого індивідуального економічного потенціалу, формування усвідомленої громадянської економічної поведінки;
- у сфері мотивації – розвиток стійкого інтересу до проблем економіки та постійної потреби в економічних знаннях, прагнення до формування системи цивілізованого підприємництва, що має стати засобом соціального захисту, полегшення розв'язання проблем зайнятості молоді, їхньої адаптації до мінливих соціально-економічних умов.

Література:

1. Касич А. О. Компетентнісний підхід як основа підготовки конкурентоспроможних фахівців зі спеціальності «менеджмент». *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6445> (дата звернення: 24.04.2023).

2. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальність: 051 «Економіка». URL:

<http://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/051-Ekonomika-bakalavr.28.07-1.pdf>

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ХНАДУ

Токар І.І., асистент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

tokar_innaiv@ukr.net

Сучасний світ постійно змінюється, а вимоги до фахівців з економіки та управління постійно зростають. Щоб бути у такому постійному русі, викладачам потрібно застосовувати прогресивні методи викладання економічних дисциплін, що надасть наступні переваги:

– забезпечує підґрунтя для розвитку критичного мислення та творчих здібностей студентів. Саме це допомагає їм знаходити творчі підходи до вирішення різноманітних економічних задач;

– підвищує мотивацію студентів до навчання. Прогресивні методи викладання економічних дисциплін, такі як кейс-метод, метод 5 шапок та інші, є цікавими та захоплюючими для студентів, що збільшує їх мотивацію до навчання;

- інноваційні методи викладання економічних дисциплін забезпечують практичну спрямованість навчання, що допомагає студентам здобувати практичні навички та використовувати їх у майбутній професійній діяльності;

- сприяє інтеграції теорії та практики, що дозволяє здобувачам засвоювати знання та навички, які є релевантними для сучасної економіки та управління;

- допомагає розвивати комунікативні та соціальні навички [1, 2].

Сучасні методи викладання економічних дисциплін, як такі, орієнтовані на практичне застосування знань та навичок у реальних умовах і включають наступні методи.

Кейс-метод – розгляд конкретних бізнес-ситуацій з метою розвитку аналітичних та рішення прийняття навичок студентів.

Метод 360 градусів - аналіз питань з різних точок зору, включаючи роль стейкхолдерів, соціальні наслідки та взаємодію з іншими секторами.

Метод «Перевернутий клас» – зміна ролі викладача та студентів, де студенти попередньо вивчають матеріал, а потім активно застосовують його на практиці, що дозволяє зосередитися на засвоєнні навичок.

Інтерактивні методи – використання групових дій, дискусій, тренінгів та інших інтерактивних методів для активної участі студентів у процесі навчання та засвоєння знань та навичок.

Цифрові методи – використання цифрових інструментів та технологій, таких як онлайн-курси, відеоуроки, вебінари, онлайн-дискусії та інші, що дозволяють студентам здійснювати навчання в будь-який час та місце.

У Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті застосовуються різноманітні сучасні методи викладання економічних дисциплін (табл. 1).

Таблиця 1 – Сучасні методи викладання економічних дисциплін, впроваджені у навчальний процес ХНАДУ (адаптована авторська розробка)

Назва методу	Загальна характеристика
Кейс-метод	Передбачає використання практичних ситуацій для аналізу теоретичних знань. Дозволяє студентам зосередитися на розв'язанні реальних проблем і формуванні критичного мислення.
Метод проблемного навчання	Сприяє розвитку навичок самостійного розв'язання проблемних завдань, пошуку інформації та аналізу даних. Дозволяє студентам залучатися до процесу навчання, розвивати творчість та самодисципліну.
Метод проєктів	Передбачає виконання студентами окремих завдань або проєктів, що стосуються певної економічної теми або проблеми. Дозволяє відчувати себе у ролі реальних економістів та керівників проєктів, розвивати навички комунікації та співпраці.
Метод імітаційних ігор	Дозволяє студентам відчувати себе у ролі учасників ринкових відносин та вивчати закономірності ринку на практиці
Методи моделювання	Методи візуалізації теоретичних знань за допомогою моделей, що дозволяють краще зрозуміти складні економічні процеси та явища.
Цифрові методи	Застосовуються при викладанні різних економічних дисциплін, включаючи традиційні лекції, практичні заняття, семінари, а також використання онлайн-курсів, відеоуроків та вебінарів.

Кожен з цих методів має свої переваги та недоліки, але використання комплексу сучасних методів дозволяє забезпечити ефективність навчання та рівень підготовки фахівців у ХНАДУ відповідно до вимог сучасного ринку праці.

Література:

1. Грицуленко С. І., Потапова-Сінько Н. Ю., Гарбера К. М. Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. 224 с.

2. Стецик Г. Ю., Чапран С. П. Застосування інноваційних методів викладання економічних дисциплін. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository* : Сайт. URL : https://dut.edu.ua/uploads/p_307_42394518.pdf (дата звернення: 03.05.2023).

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ ХНАДУ)

Токар І.І., асистент

Хижниченко А.О., здобувач вищої освіти на рівень бакалавра
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

tokar_innaiv@ukr.net

Формування фахової компетентності у майбутніх бакалаврів з економіки у ХНАДУ передбачає використання комплексного підходу, який включає в себе різні форми навчання та методи викладання.

Одним з основних напрямів формування фахової компетентності є викладання фундаментальних дисциплін, які допомагають зрозуміти основні принципи економіки та її взаємодії з автотранспортною галуззю. Важливою частиною навчального процесу є викладання спеціальної економічної термінології, що дозволяє майбутнім фахівцям вести професійний діалог та розуміти терміни автотранспортної галузі.

Другим важливим напрямом є залучення студентів до практичних занять, які дозволяють застосовувати отримані знання в реальних ситуаціях. Такі заняття можуть бути організовані у формі рольових ігор, ділових ігор, кейсів та інших методів, що допомагають студентам розвивати навички прийняття рішень, роботи в команді та аналізу бізнес-процесів.

Також важливим аспектом є організація практик та стажувань, які дозволяють студентам отримати практичний досвід та навчитися працювати з різними інструментами та програмним забезпеченням, які використовуються в економіці та транспортній галузі.

Важливою частиною формування фахової компетентності є проведення науково-дослідницької роботи, яка дозволяє студентам здійснювати самостійні вишукування у сфері господарювання автотранспортних підприємств.

Для забезпечення здатності оцінювати ефективність виробничої

діяльності підприємств автомобільного транспорту та їх структурних підрозділів щодо експлуатації, ремонту та обслуговування об'єктів автомобільного транспорту, їх систем та елементів у студентів ХНАДУ можна використовувати такі методи та засоби.

- включення в навчальний план спеціальних дисциплін, що передбачають вивчення теорії оцінки ефективності виробничої діяльності;

- використання на практичних заняттях конкретних виробничих завдань та ситуацій з реального життя, що дозволяє студентам набути практичних навичок оцінювання ефективності виробничої діяльності;

- використання сучасних методів викладання (кейс-метод, інтерактивні лекції, дискусії, ділові ігри та ін.), що сприяють залученню студентів до активної участі у процесі навчання та формуванню практичних навичок;

- організація практики та екскурсій на підприємства автомобільного транспорту, де студенти зможуть застосовувати свої теоретичні знання на практиці, набувати практичні навички та отримувати досвід роботи з професіоналами;

- використання відеоуроків, онлайн-курсів та вебінарів, які дозволяють здобувачам самостійно засвоювати матеріал та розвивати навички оцінки ефективності виробничої діяльності;

- проведення практичних тренінгів з використанням сучасних інструментів та програмного забезпечення для оцінки ефективності виробничої діяльності;

- використання сучасного програмного забезпечення для проведення різних видів аналізу ефективності виробничої діяльності, що дозволяє вивчати інструменти оцінки ефективності в реальному часі;

- використання проєктних методів, які дозволяють здобувачам самостійно розробляти проєкти та виконувати оцінку їх ефективності.

Важливо також забезпечити доступ студентів до актуальної та достовірної інформації про підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання, що функціонують на ринку автоперевезень.

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Хорошилова І.О., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

hia23@ukr.net

З активним розвитком інформаційного простору підготовка фахівців, здатних забезпечити всебічний розвиток підприємства шляхом застосування прогресивних нововведень, впровадження найсучасніших технологій і методів навчання є головним завданням викладачів що готують висококваліфікованих управлінців в сфері економіки. При формування професійної компетентності майбутніх обліковців в сьогоденні основним завданням сучасної системи освіти є підготовка висококваліфікованого, конкурентоздатного фахівця, який має володіє певним рівнем знань, умінь і навичок, але й може практично застосувати їх в своїй професійній діяльності, оскільки їм потрібно навчитися дотримуючись встановлених стандартів і одночасно вміти оперативно реагувати на зміни в економіці країни.

На наш погляд фахівці автомобільно-дорожньої галузі повинні мати здатність обробляти облікову інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень та аналізувати можливості мінімізації податкових ризиків на підприємствах автомобільно-дорожнього комплексу. І безумовно за певних умов, інноваційних здобутків, професійна освіта також має забезпечувати формування сукупності інтегрованих знань та умінь особистості. Сучасний ринок праці висуває особливі вимоги до фахівців з обліку і оподаткування, адже бухгалтер сьогодення – це працівник, який не лише фіксує факти здійснених операцій, а стає активним учасником системи менеджменту підприємства, приймаючи на себе додаткові функції аналітика, прогнозиста, контролера тощо [1, с. 808], а все це визначається в процесі навчання та професійного розвитку майбутніх обліковців.

Організація освітнього процесу здобувачів в останні роки пандемія та

воєнний стану зумовили відійти від традиційних методів навчання та спонукали до більш комп'ютерно-орієнтованих підходів у професійній підготовці студентів. З одного боку це знизило контактність викладача з здобувачем та з іншого розширило можливості отримання інформації при підготовці, що не погіршило якість набуття ними певного кваліфікаційного рівня. Підготовка обліковців на ряду з іншими фахівцями у вищих навчальних закладах наразі відбувається за певними рівнями освіти, які в свою чергу передбачають чи то формування системи основних теоретичних та практичних знань, необхідних для здійснення бухгалтерського обліку на підприємстві, чи то поглиблене вивчення теорії та практики за вибраною спеціальністю, що є основою наукових досліджень та здобутків що в майбутньому є сталою запорукою розвитку економіки країни.

Висококваліфіковані фахівці й досі є «дефіцитом» кадрів особливо економісти чи то обліковці що здатні ефективно впроваджувати інноваційні підходи в податковому плануванні на підприємствах. В дослідженнях таких науковців як І. Ісаєва, В. Ягупова та ін. приділяється певна увага формуванню професійної компетентності майбутніх обліковців, науковці роблять наголос на те, що саме професійна компетентність обумовлює практичну спрямованість та впливає на певну профадаптацію до галузевого спрямування, і підвищення професіоналізму безпосередньо має тенденція росту при самонавчанні та самовихованні. Однак, досить мало досліджень, що досконально висвітлюють проблематику формування професійної компетентності майбутніх обліковців в умовах інформатизації. На наш погляд все це зумовлює застосування компетентісного підходу: орієнтація одночасно і на соціальну і на професійну активність; підвищення ролі професійної самостійності; оптимізація сучасних технологій у формуванні фахової компетентності бухгалтерського напрямку; впровадження інформаційно-технологічної культури; застосування знань податкового законодавства при формуванні професійної компетентності майбутніх обліковців.

Всі ці етапи підходу становлення фахівця є однією складовою процесу

становлення професії бухгалтера тобто підготовки, коли здобувачі вищої освіти набувають теоретичних та практичних навичок у сфері бухгалтерського обліку, оподаткування, аудиту, контролю, аналізу та інших дисциплін професійної підготовки. Для цього в освітніх програмах спеціальні (фахові) компетентності слід певним чином розширити та згрупувати за певними ознаками, що дасть можливість для їх більш глибокого розуміння користувачами. У підсумку, слід зазначити, що «бухгалтер майбутнього» це оптимальне співвідношення професійних компетенцій, відповідно технічних знань, навичок та умінь, з так би мовити міжособистостними поведінками лідерів.

Література:

1. Головай Н.М., Волинець В.І., Гордополова Н.В. Сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку та їх вплив на розвиток бухгалтерської професії в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки (електронне наукове видання). Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2017. № 17. С. 806–809. URL: [http:// global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten2017-r-2/3223-golovaj-n-m-volinets-v-i-gordopolova-n-vsuchasni-tendentsiji-rozvitku-bukhgalterskogo-obliku-tajikh-vpliv-na-rozvitok-bukhgalterskoji-profesiji-v-ukrajini](http://global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten2017-r-2/3223-golovaj-n-m-volinets-v-i-gordopolova-n-vsuchasni-tendentsiji-rozvitku-bukhgalterskogo-obliku-tajikh-vpliv-na-rozvitok-bukhgalterskoji-profesiji-v-ukrajini)
2. Ростока М. Л. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх обліковців з реєстрації бухгалтерських даних е-журнал *«Теорія і методика професійної освіти»* (електронне видання) ІПТО НАПН України, випуск № 2 2012 URL: <http://tmpe.gb7.ru/docs/2/11rosrad.pdf>
3. Національна рамка кваліфікацій, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ МЕГАТРЕНДАМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Шевченко І.Ю., д.е.н., професор
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
shevchenko.khnadu@gmail.com

Проектування якісної освітньої програми, здійснюване на підставі чинних стандартів вищої освіти, неможливе без врахування стандартами новітніх тенденцій у розвитку спеціальності та соціально-економічної сфери. Особливо актуальним врахування мегатрендів економічного розвитку є при підготовці фахівців і професіоналів зі спеціальностей економічного профілю.

Вважаємо, що у сучасних умовах яскраво виділяються наступні мегатренди економічного розвитку: турбулентність (динамічність і важко прогнозованість змін економічних процесів), цифровізація (повсякчасне впровадження цифрових технологій у діяльність економічних суб'єктів), глобалізація (інтеграція економік країн світу в міжнародному просторі), інноваційність (впровадження економічними суб'єктами нових товарів, нових методів організації виробництва, збуту й управління), екологізація (ведення економічної діяльності у відповідності до концептів відповідального природокористування й охорони навколишнього середовища) та соціалізація (виділення людського капіталу як ключового економічного фактору, забезпечення його гармонійного розвитку засобами корпоративної культури).

Здійснимо аналіз відповідності програмних результатів навчання бакалаврів з економіки, відображених у Стандарті вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (що був затверджений і введений у дію Наказом Міністерства освіти і науки України 13.11.2018 р. № 1244), вище зазначеним мегатрендам економічного розвитку.

Вважаємо, що мегатренд «турбулентність» найбільш повно отримує відображення у програмних результатах навчання бакалаврів з економіки, що зазначені у Стандарті вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [1], під порядковими номерами 3, 12, 17, 22; мегатренд «цифровізація» – у програмних результатах навчання бакалаврів з економіки під відповідними порядковими номерами 5, 8, 10, 13, 16, 19; мегатренд «глобалізація» – у програмних результатах навчання бакалаврів з економіки під відповідними порядковими номерами 4, 7, 9, 11, 18; мегатренд «інноваційність» – у програмних результатах навчання бакалаврів з економіки під відповідними порядковими номерами 15, 21, 23; мегатренд «екологізація» – у програмному результаті навчання бакалаврів з економіки під відповідним порядковим номером 2; мегатренд «соціалізація» – у програмних результатах навчання бакалаврів з економіки під відповідними порядковими номерами 1, 6, 14, 20, 24.

Таким чином, можемо зробити висновок, що всі програмні результати навчання, закріплені Стандартом вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (що був затверджений і введений у дію Наказом Міністерства освіти і науки України 13.11.2018 р. № 1244), у повній мірі відповідають сучасним мегатрендам економічного розвитку. Виявленою відповідністю забезпечується сучасність освітніх програм підготовки бакалаврів з економіки, що проєктуються на основі даного стандарту.

Література:

1. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що був затверджений і введений у дію Наказом Міністерства освіти і науки України 13.11.2018 р. № 1244. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/051-Ekonomika-bakalavr.28.07-1.pdf> (дата звернення: 08.04.2023).

КОНЦЕПЦІЯ 4К У ФОРМУВАННІ SOFT SKILLS БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ

Шевченко І.Ю., д.е.н., професор

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

shevchenko.khnadu@gmail.com

«М'які навички» фахівців у сьогоднішніх турбулентних умовах є не менш важливими за традиційні hard skills. Підвищення важливості soft skills сприяє розвитку концептуальних і теоретично-методичних підходів до їх формування, серед яких слід виділити концепцію 4К.

Концепція 4К передбачає такі базові гнучкі навички сучасного фахівця як креативність, критичне мислення, комунікація та кооперація. Відповідно до концепції 4К: креативність – це здатність продукувати інноваційні та корисні ідеї; критичне мислення – це комплексна навичка, що допомагає вирішувати проблеми в умовах нестачі інформації через системний аналіз, аналіз аргументації, творчий процес і оцінювання; комунікація – це суспільний процес, в якому відбувається обмін інформацією задля передачі смислів і досягнення бажаних результатів; кооперація – це командна праця, що складається з таких важливих елементів як міжособистісна комунікація, здатність вирішувати конфлікти й управлінські здібності [1].

Концепція 4К отримала широке застосування у проектуванні освітніх програм, у тому числі у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті. Зокрема, в освітньо-професійній програмі «Економіка» спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [2] soft skills концепції 4К формуються через опанування здобувачами вищої освіти наступних освітніх компонентів:

– soft skill «креативність» – ПО4 «Підприємництво і бізнес-культура», ПО7 «Економіка природокористування та екологічне підприємництво», ПО12

«Маркетинг», ПО19 «Інноваційне підприємництво та управління стартап проєктами», ПО20 «Бізнес-планування», ПО23 «Інтерактивний тренінг-практикум з управління компанією з використанням бізнес-симуляції ViAL+»;

– soft skill «критичне мислення» – ЗО1 «Правознавство та адміністративне право», ЗО3 «Філософія», ЗО4 «Історія та культура України», ЗО5 «Соціально-політологічні проблеми сучасного суспільства», ЗО8 «Історія економіки та економічної думки», ЗО9 «Вища математика», ЗО10 «Інформатика», ЗО13 «Економіко-математичні методи і моделі», ПО11 «Економічна статистика», ПО18 «Економічний аналіз», ПО24 «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків»;

– soft skill «комунікація» – ЗО2 «Українська мова (за професійним спрямуванням)», ЗО6 «Іноземна мова», ПО22 «Електронний документообіг»;

– soft skill «кооперація» – ПО3 «Менеджмент», ПО17 «Економіка праці і соціально-трудова відносини», ПО15 «Виробнича практика», ПО26 «Переддипломна практика».

Застосування вказаного підходу сприяє комплексному формуванню soft skills у бакалаврів з економіки.

Література:

1. Розвиваємо навички 4К: креативність, критичне мислення, комунікацію та командну працю. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/rozvyvayemo-navychky-4k-kreatyvnist-krytychne-myslennya-komunikatsiyu-ta-komandnu-pratsyu/> (дата звернення: 08.04.2023)

2. ОПП «Економіка» спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (редакція 2022 року). *Харківський національний автомобільно-дорожній університет*. URL: <https://www.khadi.kharkov.ua/education/katalog-osvitnikh-program/051-ekonomika/> (дата звернення: 08.04.2023)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ПІДґРУНТЯ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ФАХІВЦІВ

Шершенюк О.М., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

sheralyona@gmail.com

Основною метою державної політики в галузі освіти, як зазначено у Законі «Про вищу освіту», є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації освітнього процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень на основі компетентнісного підходу [1].

Підготовка фахівців з економіки та підприємництва на сучасному етапі потребує застосування компетентнісного підходу. Цей підхід ґрунтується на формуванні компетентностей у здобувачів, які є не просто знаннями, а комплексом знань, умінь та навичок, що дозволяють вирішувати професійні завдання та задачі в реальному житті. На рис. 1 представлені основні принципи компетентнісного підходу.

Ключовими компетентностями, які повинні бути сформовані у випускників економічних спеціальностей, є:

- фінансова грамотність: здатність розуміти та аналізувати фінансову інформацію, планувати та управляти фінансами підприємства;
- маркетингова компетентність: знання про маркетингові стратегії та інструменти, розуміння потреб та поведінки споживачів, здатність розробляти та реалізовувати маркетингові плани;
- управлінська компетентність: здатність керувати процесами та ресурсами підприємства, розуміння стратегій управління та рішень;
- інноваційна компетентність: здатність впроваджувати інноваційні рішення та технології, створювати та розвивати нові продукти та послуги;

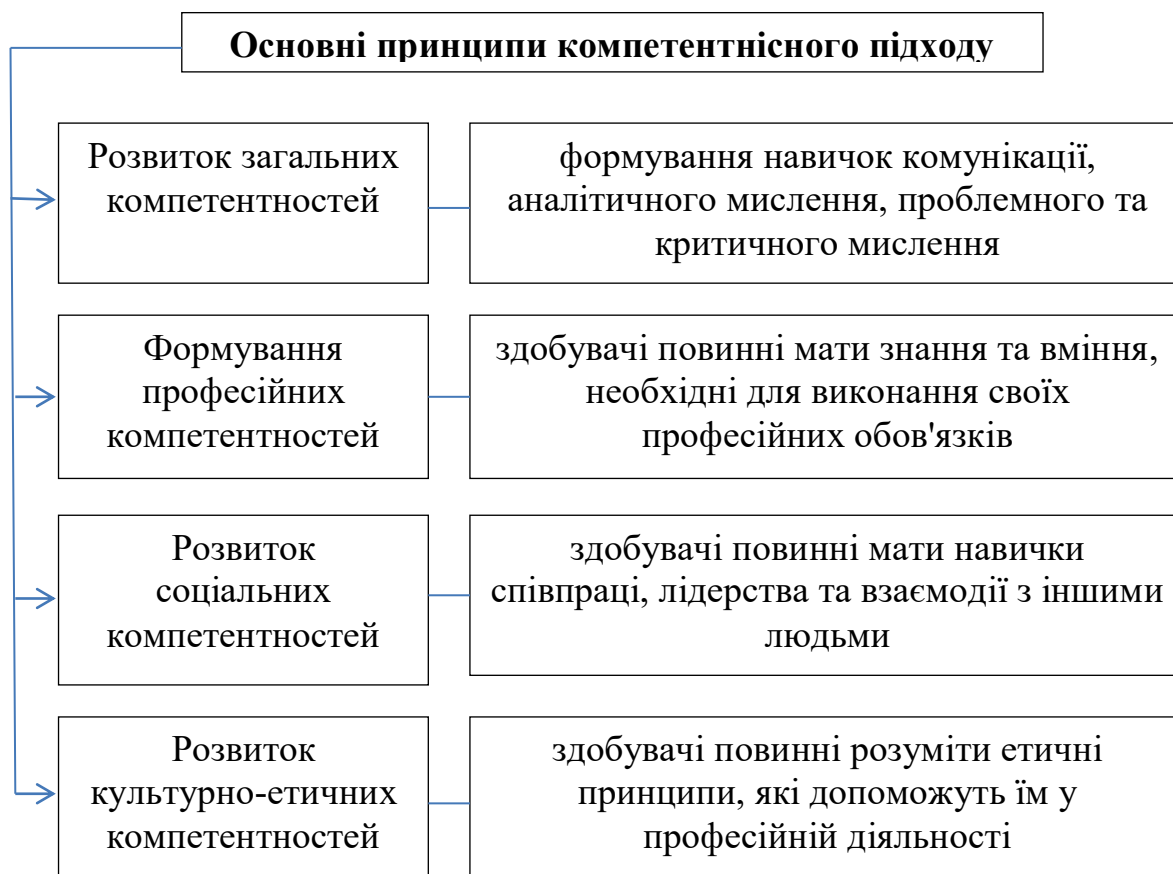

Рис.1. Основні принципи компетентнісного підходу

– комунікаційна компетентність: здатність ефективно спілкуватись з колегами, клієнтами та іншими зацікавленими сторонами, в тому числі у міжнародному середовищі.

Компетентнісний підхід передбачає використання різних методів та форм навчання, таких як проектна діяльність, ігрові технології, практикуми та стажування в компаніях. Важливою складовою успішної підготовки фахівців є також розвиток їх особистісних якостей, таких як самостійність, ініціативність, творчість та інноваційність.

Компетентнісний підхід в підготовці фахівців з економіки та підприємництва дозволяє підвищити якість навчання та готувати випускників, які зможуть успішно працювати в сучасному ринковому середовищі.

Література:

1. Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика: монографія

KADRLARIN SƏMƏRƏLİLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNDƏ İNNOVATİV YANAŞMALARIN NƏZƏRİ ASPEKTLƏRİ

Əliyeva Təranə Əsman qızı

Mingəçevir Dövlət Universiteti

tarana.aliyeva@mdu.edu.az

Müasir iqtisadşılarn formalaşdırdığı “insan kapitalı” nəzəriyyəsində insanın, heyətin yaradıcılıq, düşünmə qabiliyyəti müasir innovasiya müəssisələrində böyük əlavə gəlir mənbəyi kimi qəbul edilir. Müəssisənin digər işçilərinə nisbətən yaradıcı, motivasiyalı, səmərəli idarə edilən işçilər daha çox əlavə dəyər yarada bilirlər.

Uzun tarixi müddət ərzində insana yalnız istehsal ehtiyatlarından biri kimi baxılırdı. O zaman belə qəbul edilmişdir ki, işçilərin xüsusi idarə edilməsinə heç bir zərurət yoxdur. İdarəetmə nəzəriyyəsinin banisi F. Teylor ilk dəfə ixtisaslaşmış və ixtisaslaşmamış əməyin tətbiqi, sistemləşdirilməsi və digər icraçıya ötürülməsi imkanının olmasını bəyan etmişdir. O, işçilərin ixtisaslaşmasını və idarəetmə funksiyalarının sahibkarlıq funksiyasından ayrılmasını və gələcəkdə menecer adlandırılacaq xüsusi hazırlanmış insanlara verilməsini zərurətini sübut etmişdir. Bütün fəaliyyət səviyyələrində idarəetmə funksiyalarının mövcudluğunu əsas götürən A.Fayol isə idarəetmə strukturlarının, müəssisənin üzvü tərkib hissəsi olması müddəasını irəli sürmüşdür. Bunula o, müəssisə heyətinin istehsal işçiləri və idarəetmə heyətinin toplusu kimi anlaşmasını şərtləndirmişdir. Fayolun idarəetmə konsepsiyasına əsasən inzibati idarəetmə fəaliyyəti aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilməlidir:

- işçilərin stimullaşdırılmasında ədalətli metodların tətbiqi;
- işçi maraqlarının təşkilatın maraqlarına xidmətə yönləndirilməsi;
- rəhbərliyin təbəçiliyində olanlara ədalətli münasibəti;

- əmək haqqının uyğunlaşdırılması;
- əmək şərtlərinin təkmilləşdirilməsi;
- heyətin axınının azalmasına istiqamətlənmiş təşəbbüskarlığın genişləndirilməsi və s.

Bundan başqa, Fayolun vacib xidmətlərinə funksional idarəetmənin əsaslarının hazırlanmasını da aid etmək olar.

Keçən əsrin ortalarından bir çox iri təsərrüfat subyektlərində tətbiq edilmiş klassik menecment ideyaları onun istehsalın idarə edilməsi və təkmilləşdirilməsi məsələlərinə fəal cəlb edilməsi zəruriliyini şərtləndirdi. Bu onunla əlaqədar idi ki, idarəetmənin ekstensiv metodları ilə sıx bağlı olan əmək proseslərinin intensifikasiyası öz daxili hədlərinə, işçilərin müqavimətinin artımı, heyətin axını, istehsal edilən məhsulun keyfiyyətinin artırılmasına marağın azaldılması kimi məhdudiyyətlərə malikdir. Amerikan alimi E.Meyo sübut etmişdir ki, işçilərin əmək məhsuldarlığı “insan münasibətlərindən” və şəxsiyyətlər daxili motivasiyadan birbaşa asılıdır. Bunula da müəssisə heyətinə, sərt texniki sistem kimi baxılan klassik yanaşmadan, sərbəst qərar qəbul etməyə və həyata keçirməyə qadir canlı, düşünən varlıqların toplusu kimi baxan yeni yanaşmaya keçid başlanmışdır. Meyonun əmək məhsuldarlığının artımındakı sosial-psixoloji amillərin müəssisədə olması ideyası, yeni elmi istiqamətin-sənaye psixologiyası və sosiologiyasının inkişafı üçün başlanğıc oldu. Fayol istənilən əmək fəaliyyətini əqli və fiziki əməyin uyğulaşması kimi göstərmişdir. O hesab edirdi ki, əməyin və təhsilin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinə differensial yanaşma vacibdir. Bu baxımdan Fayol sosial qarşılıqlı münasibətlərin təkmilləşdirilməsini işçilərin kollektivə qovuşması istiqamətində aparılmasını, fərdi stimullaşdırmanı qrupun stimullaşdırması ilə əvəzləməyi, mənəvi stimullaşdırma metodlarının geniş tətbiqini, işçilər və rəhbərlik arasında münasibətlərin aradan qaldırılmasına yönəldilmiş demokratik idarəetmə praktikasını təbliğ etməyi təklif edir. İnsanın üçüncü xasiyyəti onun psixologiyasıdır. O da insanın sosial və əmək həyatının inkişafı nəticəsidir. Onun əsasında insanın yaradıcı fəaliyyət qabiliyyəti durur. İnsanın bu xasiyyəti öz tədqiqinin başlanğıc mərhələsindədir. Burada insan əməyinin məhsuldarlığının böyük ehtiyatları vardır.

Belə ki, ekspert qiymətləndirmələrinə görə adi fəaliyyət rejimində insanlar intellektual imkanlarının ən çoxu 10 faizini istifadə edir.

Menecmentin müasir konsepsiyaları içərisində sahibkarlıq, innovasiyalı idarəetmə haqqında nəzəriyyə mühüm yer tutur. Bu nəzəriyyəyə görə heyətin idarə edilməsinin məqsədi əməyin səmərəli təşkili çərçivəsində insanların söylərini birləşdirməklə inkişaf etdirmək, işçinin rifahını nəzərə alaraq, kompaniyanın mənafeyi baxımından daha səmərəli çalışmasına nail olmaqdan ibarətdir. Bu heyətin idarə edilməsi siyasətin, institutların praktikada əmək psixologiyası prinsiplərini tətbiq etməyə imkan yaradan prosedurların toplusudur.

Müəssisə heyətinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi heyətin idarə edilməsinin vacib funksiyası hesab olunur. Bu ona görədir ki, təşkilatın məhsuldarlığı onun heyətindən asılıdır. Belə ki, məhsuldarlıq, heyətin inkişafı və həvəsləndirilməsinin nəticəsi kimi əldə edilir, əsas istiqamətləri isə qiymətləndirmə prosesində zəif yerlərin və çatışmazlıqların aşkar edilməsi ilə müəyyənləşdirilir. Beləliklə, heyətin qiymətləndirilməsinə idarəetmədə həlledici elementlərdən biri kimi baxmaq lazımdır. İstənilən təşkilatın səmərəli fəaliyyəti kadrların yerləşdirilməsi, irəliləyişi, təlimi, stimullaşdırılması, ödənişi və işdən azad edilməsi kimi mühüm məsələlər üzrə obyektiv qərarların qəbulunu nəzərdə tutur.

Hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə heyətin idarə edilməsində Amerikan, Avropa və Yapon modelləri daha çox istifadə edilir. Bu modellər bir-birindən tətbiq edilən idarəetmə formalarına və strategiyasına görə fərqlənirlər. Heyətin idarə edilməsinin Amerikan modelində işçinin fərdi keyfiyyətləri və qabiliyyətinin inkişafına, özünü təsdiqə, sərbəst qərar qəbul etmə bacarığına, ifadəetmə məsrəflərinin azaldılmasına xüsusi önəm verilir. Avropa modeli sosial yönümlü xarakter daşıyır. İnsan istehsalın əhəmiyyətinə görə getdikcə daha da artan ehtiyat, resurs amili kimi qəbul edildiyi üçün, istehsal potensialının inkişafı da onun bilik və qabiliyyətinin inkişafından asılı olur. Yapon modeli isə əsasən insanyönümlü olmaqla, menecment sistemində bütün inzibati söylərin insan inkişafına yönəlməsini xarakterizə edir. Yapon modelinə əsasən, işçilərin qiymətləndirilməsi zamanı onların əmək məhsuldarlığı və ya fərdi xüsusiyyətləri deyil, kollektivdə işləmək qabiliyyəti, istehsal məqsədlərinə nail

olmaqla kollektivin söylərinə töhvəsi əsas götürülür və təlim proqramlarının müəyyənləşdirilməsi məqsədilə işçinin peşə hazırlığında zəif məqamlar aşkar edilməlidir. Beləliklə, təhsilin fasiləsizliyi işə qəbulun ömrlük sistemi kimi heyətin idarə edilməsində yapon sisteminin ayrılmaz hissəsidir. Deməli, istehsalın yapon keyfiyyəti və səmərəliliyinin əsasında qiymətləndirmə sistemi və heyətin təhsili və motivasiyası sistemi durur.

Amerika və Avropada “assessment center” metodu ilə heyətin qiymətləndirilməsi texnologiyası geniş yayılmışdır. Bu elə bir texnologiyadır ki, həm ayrı-ayrı əməkdaşların şəxsi-işgüzar keyfiyyətləri, həm də təşkilatın kadr tərkibi keyfiyyətinin onun fəaliyyət məqsədləri və fəlsəfəsinə uyğunluğu haqqında etibarlı informasiya almağa imkan verir. Peşə keyfiyyətlərinin maksimal təzahürü imkianları və qiymətləndirilən iş şəraitini modelləşdirən tapşırıqlara və işgüzar oyunlara cəlb edilməsi bu texnologiyanın əsas xüsusiyyətini təşkil edir. Belə yanaşma işgüzar oyunlarda interaktiv üsuldan geniş istifadə etməklə şəxsi xüsusiyyətləri də aşkarlamağa və işçinin real real keyfiyyətlərinin kompleks qiymətləndirilməsinə şərait yaradır. Lakin bir çox üstünlüyünün olmasına baxmayaraq, bu texnologiyanın çatışmazlığı qiymətləndirmənin aparılmasının davamlılığı və bəha başa gəlməsidir.

Beləliklə, nəticədə qeyd etmək olar ki, heyətin idarə edilməsinə mövcud yanaşmalar kadrların idarə edilməsi və qiymətləndirilməsində açıq sistemlər nəzəriyyəsinə əsaslanan “situasiyalı yanaşma” nəzəriyyəsinə, insana artan dəyərli amil kimi baxılmasını və ona qoyulmuş sərmayələrin kəmiyyətcə qiymətləndirilməsi metodologiyasını ehtiva edən “insan kapitalı” nəzəriyyəsinə, kompaniyanın səmərəli idarə edilməsi məqsədilə heyətin idarə edilməsi strategiyasının biznes strategiyalarla uzalaşmasını ehtiva edən strateji yanaşma nəzəriyyəsinə və səmərəli idarəetmənin yalnız istehsalda innovasiyaların fasiləsizliyinin təəmin edilməsi şəraitində mümkünlüyü konsepsiyasına əsaslanır.

Ədəbiyyat:

1. Əliquliyev R.M. Elmi kadr hazırlığı. Bakı, 2009.
2. İsmayılov B.V. Strateji menecment. Bakı, 2018.
3. Quliyev T.Ə. İnsan resurslarının idarə edilməsi. Bakı, 2013.

SAHIBKARLIQ MÜHİTİNDƏ FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN MÜƏSSİSƏLƏRİN VƏ KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARININ MALİYYƏ SİSTEMİ

Kərimova Mehriban Allahverən qızı, baş müəllim

Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan

kmehriban9@gmail.com

Maliyyə pul münasibətləri sistemini əhatə edir və tərcümədə mənası pul tədiyyəsi deməkdir. Bir qayda olaraq maliyyə pul formasında çıxış edir, bölgü xarakterlidir, gəlirlərin müxtəlif növlərinin formalaşmasını və istiqamətini, müxtəlif təsərrüfat subyektlərində pul vəsaitlərinin yığılmasını, investisiya fondlarını, dövlət və qeyri-istehsal sferasının iştirakının maliyyə fəaliyyətini əhatə edir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə maliyyə münasibətləri ilə bağlıdır. Aydın məsələdir ki, sahibkarlıq mühitində fəaliyyət göstərən müəssisələr kommersiya təşkilatları formasında çıxış edir, onların yaradılmasının və formalaşmasının əsas məqsədi isə mənfəət əldə etməkdir. Qanunvericiliyə uyğun olaraq kommersiya təşkilatları müstəqil təsərrüfat subyektləri olub, xidmət, istehsal və digər fəaliyyət növlərinin həyata keçirməsi ilə məşğuldurlar.

Cəmiyyətdə mövcud olan iqtisadi münasibətlərin xarakterinə uyğun olaraq maliyyə münasibətləri obyektiv xarakter daşıyaraq, konkret formalara malikdir. Maliyyə münasibətlərinin müasir şəraitdə xarakteri və formaları mülkiyyət münasibətlərinin dəyişməsi, iqtisadi subyektlərin təsərrüfat müstəqilliyi, qazanılmış gəlirlərə tətbiq olunan vergi sisteminin daima təkmilləşməsi və maliyyə bazarının inkişafı ilə əlaqədar olaraq ciddi dəyişikliklərə məruz qalmasıdır.

Ümumi maliyyə münasibətləri sisteminin tərkib hissəsi olan müəssisə və kommersiya təşkilatlarının maliyyələşməsi maliyyə sisteminin bütün səviyyələri – müxtəlif səviyyədə büdcə və qeyri-büdcə fondları, sığorta strukturları, həmçinin maliyyə bazarının iştirakı ilə sıx əlaqədardır. Təsərrüfat subyektinin və investisiya fəaliyyətinin həyata keçməsi zamanı maliyyə münasibətləri yaradılır ki, bu da pul forma-

sında müəssisə və kommersiya təşkilatlarının xüsusi vəsaitlərinin, gəlirlərinin formalaşmasına xidmət edir. Maliyyə münasibətləri həm də borc formasında xarici maliyyə mənbələrinin cəlb edilməsi, gəlirlərin bölüşdürülməsi və onlardan yığım və istehlak məqsədi ilə istifadə edilməsi zamanı da meydana çıxır. Maliyyə münasibətlərinin ən əsas forması ilkin kapitalın formalaşması üçün vacib əhəmiyyət kəsb etməsidir. Bu onunla əlaqədardır ki, hər hansı bir fəaliyyət növü həyata keçirilən zaman bu və ya digər dərəcədə maliyyə təminatına ehtiyac duyulur.

Müəssisənin əmlakının formalarının ən mühüm mənbəyi - istehsalın həyata keçirilməsində mühüm rola malik olan ilkin kapital hesab edilir ki, hansıki işçilərin əmanətləri hesabına yaradılır. Müəssisənin əmanətlərinin formaları müxtəlif ola bilər: uzunmüddətli istifadə obyektı, istehsal ehtiyatları, qiymətli kağızlar, əmlak hüququ və s. Adları çəkilən formalar ilə yanaşı, eyni zamanda müəyyən məbləğdə pul vəsaitlərinin mövcud olmasının da əsas şərtidir.

Kommersiya təşkilatlarının təşkilati-hüquqi formasından asılı olaraq ilkin kapitalın formalaşması xüsusiyyətləri fərqləndirilir. Təsərrüfat yoldaşlıqlarında bu xüsusiyyət anbar tipli, dövlət və bələdiyyə tipli müəssisələrdə isə nizamnamə kapitalı formasında çıxış edir. Bundan əlavə açıq tipli səhmdar cəmiyyətinin ən mühüm xüsusiyyəti qeyri- məhdud investisiyalar səviyyəsində emissiya yolu ilə əlavə səhm kapitalının da cəlb edilməsi ilə şərtlənir. Lakin sahibkarlıq fəaliyyəti praktik olaraq bu fəaliyyət növündə dövlət və yerli hakimiyyət orqanlarının tam yeni müəssisələrin yaradılmasında və onun sonrakı fəaliyyətinin maliyyələşməsində birbaşa iştirakını istisna edir. Dövlət sahibkarlıq üçün əlverişli iqtisadi mühitin formalaşdırılmasında mühüm funksiyalar yerinə yetirir. Təsərrüfat yoldaşlıqları və cəmiyyətinin iştirakçıları, təsisçiləri ilkin kapitallarını müstəqil olaraq formalaşdırırlar. Eyni zamanda dövlət və bələdiyyə müəssisələri müvafiq mənbələrdən ilkin vəsait də əldə edirlər.

Təsisçilərin pul vəsaitləri müəssisələrin yaradılması zamanı əsas vəsaitlərin əldə edilməsinə, istehsal fəaliyyətini normal həyata keçirmək üçün zəruri hesab olunan həcmdə dövlət vəsaitlərinin alınmasına yönəldilir. Bundan əlavə olaraq pul vəsaitlərindən həmçinin qeyri-maddi aktivlərin alınmasına da istifadə edirlər ki, bunlar da onların əldə edilməsində mühüm amil hesab olunur. Əsas etibar ilə ilkin

kapital is-tehsalın investisiyalaşdırılmasına yönləndirilir. Bu prosesdə satılmış məhsulun qiymətində ifadə olunan dəyər yaranır. Məhsul satışından əldə edilən pul gəlirləri müəssisənin kredit təşkilatında açılmış valyuta hesabına və yaxud da hesablaşma hesabına mədaxil olunur. Pul vəsaitlərinin satışdan daxil olan məbləği məhsulun istehsalına çəkilən xərclərin mənbəyini və eləcə də kommersiya təşkilatlarının maliyyə ehtiyatlarının mənbələrini özündə əks etdirir. Bank hesabına daxil olan pul gəlirindən mal göndərənlərlə hesablaşmaların ödənilməsində istifadə edilir. Eyni zamanda əmək haqqının ödənilməsinə, sosial qeyri-büdcə fondlarına ayırmalara, bəzi vergi növlərinin ödənilməsinə yönəldilir. Beləliklə, məhsul istehsalına çəkilən xərclər onun maya dəyərinə daxil edilir, o cümlədən qazanılmış pul gəlirindən mənfəətdən vergilər üzrə avans ayırmaları həyata keçirilir, digər vergilər ödənilir, maliyyə planında nəzərdə tutulmuş xərclər maliyyələşdirilir. Buradan isə belə məlum olur ki, pul gəliri hələ xalis gəlir deyil və o, özündə məhsul istehsalına sərf olunan bütün xərclərin mənbələrini və vergi ödənişlərini əks etdirir.

Təsərrüfat fəaliyyətinin kommersiya müəssisələrində maliyyələşdirilməsinin başlıca mənbəyi mənfəət hesab edilir. Mənfəət - təsərrüfat fəaliyyətinin maliyyə nəticəsi olub və sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas və danılmaz məqsədidir. Məhsul satışından əldə edilən pul gəliri ilə istehsal xərclərini müqayisə etməyə xərclərin dəyər formasında təzahürü imkan verir. Təsərrüfat fəaliyyətində vəsaitlərin investisiyalaşdırılmasının mahiyyəti xalis gəlirin əldə edilməsindən ibarətdir. Əgər pul gəlirləri maya dəyərinin üstələyərsə, onda mülkiyyətçi təsərrüfat fəaliyyətində müsbət maliyyə nəticəsi əldə edir. Əksinə, satışdan əldə edilən pul gəliri istehsal xərclərinə, yəni maya dəyərinə bərabər olsa, onda istehsalı genişləndirmək üçün mənfəət əldə edilməsi imkanları məhdudlaşır. Belə olan halda məhsul satışı zərərlə başa gəlməyə də, inkişafın əsas mənbəyi kimi mənfəət əldə edilmir. Məhsul istehsalına çəkilən xərclər satışdan pul gəlirini üstələyərsə bu halda zərər yaranar ki, bu da təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətinin ziyanla başa gəlməsi deməkdir.

Mənfəət sahibkar üçün qoyulmuş vəsaitin daha çox artırılmasına yönəldilən əsas element hesab edilir. Mənfəət bu və ya digər sferanın investisiyalaşması üçün stimullaşdırma funksiyasını da yerinə yetirir. Təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində alınan

zərər isə istehsalın təşkili, məhsulun satışı, bu və ya digər sferalara vəsaitlərin yerləşdiril-məsində yol verilmiş nöqsanların nəticəsində yaranır. Müəssisənin xüsusi daxili ma-liyyə resurslarına mənfəət və amortizasiya ayırmaları, kapital qoyuluşu formasında istehsala cəlb olunmuş vəsaitlərin dövriyyəsinin nəticəsi aiddir.

Müəssisə və kommersiya təşkilatlarının maliyyə resurslarının əsas mənbəyi amortizasiya ayırmaları hesab olunur. Məhsul istehsalı zamanı müəssisələrin əmlakının istehlak olunan əsas istehsal fondlarından və qeyri-maddi aktivlərinin dəyə-rindən amortizasiya ayırmaları hesablanıb tutulur və müəssisələrin sərəncamında sax-lanılır. İstehsal olunan məhsulun maya dəyərinə amortizasiya ayırmaları əlavə olunur. Məhsul satışından sonra amortizasiya ayırmaları pul gəlirlərinin tərkibində müəs-sisənin hesablaşma hesabına daxil olunur və ümumi pul dövriyyəsində iştirak edir və xüsusi maliyyələşmə mənbələrinin mühüm tərkib hissəsini təşkil edir. Amortizasiya ayırmalarından fərqli olaraq mənfəət tamamilə müəssisənin sərəncamında qalmır və onun müəyyən hissəsi vergilər formasında büdcəyə daxil olur. Xalis gəlir - müəs-sisənin istehlak xərclərinin maliyyələşməsinin çoxsahəli mənbələrini təşkil edir. Yığım və istehlak fondlarına ayırmalar mənfəətin istifadəsindən, bölüşdürülməsin-dən daxil olur.

Yığım - müəssisənin əmlakının və onun bilavasitə sərəncamında qalan hissə-sinin artırılması prinsiplərini əhatə edir. Yığım səmərəli vəsait qoyuluşu şəraitində müəssisənin inkişafına şərait yaradır. İstehlak müəssisədə yeni əmlakın formalaşma-sına gətirib çıxarmır. İstehlak muzzdlu işçilərinin əməyinə görə haqqın ödənilməsini, səhmdar cəmiyyətində səhmdarlara dividend formasında mənfəətdən ayırmaları, əmanətçilərin istiqrazlarına görə haqqın verilməsini və s. əhatə edir.

Təsərrüfat və investisiya fəaliyyətini maliyyələşdirmək üçün müəssisə və kom-mersiya təşkilatların maliyyə resurslarına müəssisənin təsisçilərinin və yoldaşlıq cəmiyyəti iştirakçılarının xüsusi kapitalından ödənilir. Buna səhmdar cəmiyyətində əlavə səhm kapitalı da aiddir. Əlavə səhm kapitalı səhmdar cəmiyyətinin təsisçilərini və kənar xarici investorları əhatə etməklə səhm emissiyası vasitəsi ilə toplanır. Təsər-rüfat fəaliyyətini ləyəata keçirmək üçün xüsusi maliyyə resursları ilə yanaşı cəlb edil-miş xarici vəsaitlərdən də istifadə edilir. Borc formasında maliyyə resurslarını qayta-

rılmaq şərtilə müəssisənin təsərrüfat fəaliyyətində fasiləsizlik baş verməsin deyə cəlb edilir.

Borc formasına bank kreditlərini, digər təşkilatların vəsaitlərini, istiqraz borclarını və s. cəlb edilmiş vəsaitləri misal göstərə bilərik. Müxtəlif vəziyyətlərdə hansısa investisiya proqramını, yaxud qısamüddətli maliyyə yardımını maliyyələşdirmək üçün geri qaytarılan və geri qaytarılmayan formada büdcə vəsaitlərindən də istifadə etmək mümkündür. Maliyyə ehtiyatlarının adlarını çəkdiyimiz növlərdən istehsal və investisiya fəaliyyətində də istifadə olunur.

Məlum olduğu kimi, maliyyə fəaliyyəti müəssisə və kommərsiya təşkilatlarının fəaliyyətini, o cümlədən dövlətin qiymətli kağızları ilə bağlı pul vəsaitlərinin yerləşdirilməsini özündə əks etdirir. Maliyyə aktivlərindən maliyyə fəaliyyəti zamanı istifadə olunur. Maliyyə aktivlərinə qısamüddətli və uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları daxildir. Mənfəətin nəzərdə tutulmuş ümumi mənbələrinin təmin edilməsində maliyyə bazarının tənzimləmə vasitələrindən səmərəli istifadə şəraitində maliyyə qoyuluşundan əldə edilən gəlir əhəmiyyətli rol oynayır.

Müəssisənin səhm və digər qiymətli kağızlar əldə edilməsinə, bir ildən çox müddətə borc vəsaitlərinin verilməsi uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları başa düşülür. Qısa müddətli kapital qoyuluşu dedikdə isə qiymətli kağızlarn əldə edilməsi, bir il-dən az olan müddətdə borc vəsaitlərinin verilməsi başa düşülür. Müəyyən məqsədləri yerinə yetirmək üçün tələb olunan vəsaitlərin tərkibinə birgə fəaliyyət haqqında müqavilə iştirakçılarının əmlak və digər pul vəsaitləri, həmçinin maliyyə qoyuluşları müqaviləsinin fəaliyyət müddətindən asılı olaraq uzunmüddətli və qısamüddətli da-xili investorlar aiddir.

Kapitalın cəlb edilməsi, mənfəətin istifadəsinin əsas istiqaməti bazar münasibətlərində müəssisədə pul dövriyyəsinin təşkili maliyyənin idarə edilməsinin obyektinə hesab edilir.

Ədəbiyyat:

1. Məhərrəmov R., Musayeva S. Sahibkarlıq. Bakı, 2019.
2. Piroqov K.M. Biznesin təşkilinin əsasları. Bakı, 2012.
3. Niftullayev V. Sahibkarlığın əsasları. Bakı 2002.

SAHİBKARLIĞIN FORMALAŞMASINA TƏSİR EDƏN AMİLLƏR

Səfərova Təranə Allahverdi qızı

Mingəçevir Dövlət Universiteti

tarana.safarova.61@mail.ru

Sahibkarlıq prosesində yeni maddi dəyərlər yaradılır. Bu sahibkarlıq növünə əmtəə istehsalı, istehsal təyinatlı əmtəələrin istehlakı, istehsalla bağlı xidmətlər, müxtəlif xidmətlərin göstərilməsi, elmitexniki və informasiya fəaliyyəti daxildir. İstehsal fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyən hər bir sahibkar hansı fəaliyyət növü ilə məşğul olacağını, hansı əmtəələri istehsal edəcəyini və xidmətlər göstərəcəyini əvvəlcədən müəyyən etməlidir. Sahibkar öz istehsal fəaliyyətini təşkil edərkən həmçinin bu fəaliyyət növünə təsir edən amilləri araşdırmalı və onları nəzərə almalıdır. Sahibkarlığın təşkili və həyata keçirilməsi üçün ən vacib amillər bu sahibkarlıq növü ilə məşğul olmaq istəyən sahibkarın mövcudluğu, müvafiq istehsal fondlarının və işçi qüvvəsinin olmasıdır. (1-səh.116) Ancaq bunlardan əlavə sahibkarlığın təşkili, müvəffəqiyyətli fəaliyyəti bir sıra başqa amillərdən də asılıdır və sahibkar mütləq bu amilləri nəzərə almalıdır. Ümumi şəkildə bu amillər müəssisədaxili və müəssisəxarici amillərə ayrılır. Müəssisədaxili amillər sahibkarlıq bilavasitə təsirinə məruz qala bilən və onun tərəfindən idarə oluna bilən amillərdir. Müəssisədaxili amillərin idarə edilməsi nisbi xarakter daşıyır. Sahibkar bu amillərin formalaşması üsullarını və ya onlardan istifadə edilməsi üçün mövcud variantlardan birini seçmək imkanına malik olur. Bundan əlavə, sahibkar daxili amillərin hər birinin inkişafının istiqamətləndirilməsi imkanına da malik olur. Sahibkarlıq fəaliyyətinə təsir göstərən əsas daxili amillər aşağıdakılardır: sahibkarın məqsədi; məqsədə nail olmaq üçün seçilən texnika və texnologiya; seçilmiş texnika və texnologiyaya uyğun təşkilatı struktur; struktur bölmələrinin vəzifələri; qarşıya qoyulan vəzifələrin icraçılarının peşə-ixtisas tərkibi və hazırlıq səviyyəsi. Sahibkar seçdiyi məqsəd və vəzifələrin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi üçün müvafiq texnika və texnologiya seçməlidir. Eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, elmi-

texniki tərəqqi inkişaf etdikcə, istehsalın mexanikləşdirilməsi, avtomatlaşdırılması, kompüterləşdirilməsi səviyyəsi yüksəldikcə, məhsulun keyfiyyətinə tələb artdıqca texnologiyanın istehsal sahibkarlığına təsiri də artır. Elmi-texniki tərəqqi sahibkarlıq fəaliyyətinin hər bir mərhələsində əmək bölgüsünün dərinləşməsinə səbəb olmuş və olmaqdadır. Bu əmək bölgüsü müəssisələrdə təşkilatı strukturların formalaşmasında əsas rol oynayır. Sahibkarın seçdiyi texnologiya ixtisaslaşmış əmək bölgüsü vasitəsilə mərhələlərə və hissələrə bölünür ki, onların icrası üçün ayrı-ayrı iş yerləri və bölmələri təşkil olunur. Təşkil edilən iş yerləri və bölmələri iyerarxiya tərkibində bir-birini tamamlamalıdır. Müəssisənin təşkilatı strukturunun hər bölməsi qarşısında müəyyən məqsədlər qoyulur ki, onlar da öz növbələrində bölmənin iş yerləri arasında hissələrə bölünürlər. hər bir vəzifə ümumi məqsədə nail olunmasına xidmət etməlidir. Ona görə də iş yerlərində və bölmələrdə vəzifələrin düzgün təyin olunması və bölüşdürülməsi sahibkarlıq fəaliyyətində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadi amillər əsasən əhalinin alıcılıq qabiliyyəti ilə bağlıdır. Çünki o, sahibkarlığın məqsədinə nail olmaq, yəni mənfəət əldə etmək vasitəsidir. Alıcıların pul vəsaitlərinin az və ya çox olması onların alacağı əmtəələrin və istifadə edəcəyi xidmətlərin növlərini, kəmiyyətini, bu əmtəələrə və xidmətlərə görə ödəməyə hazır olduqları məbləği müəyyən edir. Bu məbləğ nə qədər çox olsa, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün daha əlverişli mühit yaranmış olar. Bununla yanaşı iqtisadi amillərə iş yerlərinin mövcudluğunu və məşğulluğun səviyyəsini də aid etmək olar. Məşğulluq səviyyəsi yüksək olduqca əhalinin gəlirləri də yüksək olur. İnformasiya, kredit əldə etmək imkanları, dövlətin sahibkara müxtəlif maliyyə güzəştləri, yardımları da iqtisadi amillərə aid edilməlidir. (3-səh.86) Sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəli təşkil edilməsində dövlətin maliyyə-kredit, vergi siyasətinin də mühüm əhəmiyyəti vardır. Kredit faizlərinin aşağı olması, vergi güzəştləri sahibkarlığın inkişafına əlavə stimül yaradan iqtisadi amillər kimi xüsusi önəm daşıyır. Sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi amillərin rolu böyükdür. Sahibkarlıq yalnız qanunvericiliklə müdafiə olunmaqla inkişaf edə bilər. Ona görə də hər bir ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda, sahibkarlığın, xüsusilə də istehsal sahibkarlığının inkişafı üçün mütərəqqi qanunların qəbul edilib tətbiq edilməsinə ehtiyac vardır. İnkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatına malik

olan ölkələrdə bu istiqamətdə xeyli işlər görülmüşdür və buna görə də həmin ölkələrdə sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli hüquqi mühit formalaşmışdır. Azərbaycanın bu ölkələrin təcrübəsindən yararlanmasına ehtiyac vardır. Sahibkarlığın inkişafında ölkədə mövcud olan sosial-mədəni mühit də müəyyən rol oynayır. İctimai şüur, əhəlinin təhsil səviyyəsi yüksək olan ölkələrdə sahibkarlığın inkişafı üçün daha münbit sosial-mədəni mühit mövcud olur. Bunlarla yanaşı əxlaqi və dini normalar, adət-ənənə, yaş-cins tərkibi, əhəlinin məskunlaşma səviyyəsi, miqrasiya meyli də sahibkarlığın formalaşmasında və inkişafında əhəmiyyətli rola malikdir. Qeyd edilənlər insanların həyat tərzini, zövqünü, dünyagörüşünü, sahibkarlığa münasibətini formalaşdırır, onların müxtəlif növ əmtəələrə və xidmətlərə, əmək haqqı səviyyəsinə, əmək şəraitinə tələbatını müəyyənləşdirir. Sahibkarlığı ilk növbədə müəyyən texnika və texnologiyadan istifadəyə əsaslanır. Ölkədə elmin, texnikanın və texnologiyanın inkişaf səviyyəsi artdıqca istehsal sahibkarlığının inkişafı daha da sürətlənir, yeni istehsal sahələri, müəssisələri yaradılır. Təbii ki, müxtəlif istehsal sahələrində sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili müvafiq texnika və texnologiyanın mövcudluğu ilə yanaşı onların əldə edilməsi imkanı ilə də bağlıdır. Bununla yanaşı, bazar iqtisadiyyatı şəraitində yalnız yeni texnika və texnologiyanın tətbiqi, istehsalın daim yeniləşdirilməsi, modernləşdirilməsi əsasında rəqabətə tab gətirmək, sabit sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq olar. Ancaq sahibkarların heç də hamısının, xüsusilə kiçik və orta sahibkarların yeni texnika və texnologiya almaq imkanları olmur. Ona görə də dövlət maliyyə-kredit-vergi güzəştləri sahibkarlara, xüsusilə də kiçik və orta sahibkarlara yardımlar etməli və beləliklə də onları istehsala yeni texnika və texnologiya tətbiq etməyə sövq etməlidir. Ölkədə sahibkarlığın, xüsusilə də istehsal sahibkarlığının bu və digər sahələrinin inkişafında mövcud təbii-iqlim şəraiti, təbii sərvətlərin mövcudluğu, avtomobil, su, hava, dəmir yol şəbəkələrinin inkişaf səviyyəsi, ölkənin coğrafi mövqeyi və beynəlxalq əmək bölgüsündə iştirak səviyyəsi əhəmiyyətli rol oynayır. Ölkənin əlverişli coğrafi mühiti sahibkarlığın bu və ya digər sahələrinin inkişafına əlavə stimulyaratmaqla bərabər, ölkəyə xarici investisiyaların cəlb edilməsinə də münbit şərait yaradır. Hər hansı bir ölkədə sahibkarlığın inkişafında,

xüsusilə də ölkəyə xarici investisiyaların cəlb edilməsində infrastrukturla bağlı amillərin rolu böyükdür. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, istehsal sahibkarlığının səmərəli təşkilinə həmçinin aşağıdakı xarici amillər də təsir göstərir: tərəfdaşlar, tərəfdaşlıq əlaqələrinin səviyyəsi və etibarlılığı; işçilərin peşəkarlıq səviyyəsi; firmanın istehlakçılar arasında nüfuzu; həmkarlar ittifaqı; rəqiblər, onların üstün və zəif cəhətləri, rəqabətin səviyyəsi; dünya bazarlarında vəziyyət. Sahibkarlığın formalaşmasına və inkişafına müəssisədaxili və müəssisəxarici amillərlə yanaşı sosial-iqtisadi amillər də əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəli həyata keçirilməsində bu amillərin rolunu nəzərə almaq və onlardan istifadə etmək lazımdır. Qeyd etmək lazımdır ki, sahibkarlığın formalaşmasına təsir edən sosial-iqtisadi amillərlə onun inkişafına təsir edən sosial-iqtisadi amillər birbirindən fərqlənirlər. İnkişaf etmiş ölkələrin, eləcə də Azərbaycanın sahibkarlığın formalaşması sahəsində əldə etdikləri təcrübənin təhlili belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, bu sahibkarlıq növünün formalaşmasının aşağıdakı amillər təsir edir: sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyən şəxsin dünyagörüşü, hazırlıq səviyyəsi, şəxsi keyfiyyətləri, işgüzarlığı, təşkilatçılıq qabiliyyəti: ailə-məişət münasibətləri; ictimaiyyətin (cəmiyyətin) sahibkarlıq fəaliyyətinə münasibəti; əhalinin sosial-iqtisadi vəziyyəti. Təbii ki, sahibkarlığın formalaşmasına təsir edən başlıca sosial-iqtisadi amil sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyən şəxsin dünyagörüşü, hazırlıq səviyyəsi, şəxsi keyfiyyətləri, işgüzarlığı, xüsusilə də təşkilatçılıq qabiliyyəti ilə bağlıdır. Gələcək sahibkarın geniş dünyagörüşə malik olması ona daha əlverişli istehsal növünün seçilməsində yardımçı olur; yüksək hazırlıq səviyyəsinə (təhsilə, ixtisasa, iş təcrübəsinə və s.) malik olan, işgüzar, təşkilatçılıq keyfiyyətlərinə sahib olan gələcək sahibkar öz istehsal fəaliyyətini dövrün tələbləri səviyyəsində qurmaq imkanı qazanır.

Gələcək sahibkarın ailə-məişət münasibətləri sahibkarlıq fəaliyyətinin formalaşmasında əhəmiyyəti rol oynayır. Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyən, təbii ki, tərəfdaşını öncə ailəsində axtarır, öz ailə üzvlərinin köməyinə, yardımına bel bağlayır. Normal ailə-məişət münasibətlərinə malik olmayan şəxsin sahibkarlıq fəaliyyətində uğur qazanması çox zaman mümkün olmur və ya çox çətin

baş a gəlir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Qanunu. Bakı, 1998.
2. Əliyev A.Ə., Şəkərəliyev A. Bazar iqtisadiyyatına keçid: Dövlətin iqtisadi siyasəti. Bakı, 2003.
3. Niftullayev V. Sahibkarlığın əsasları. Bakı, 2012.
4. Abbasov S.A. Sahibkarlıq beynəlxalq biznesin təşkilinin forması kimi. Azərbaycan Vergi xəbərləri. Bakı, 2011.
5. Əhmədov T. Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına dair. Bakı, 2012.

SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN İQTİSADİYYATDA ROLU

Xəlilov Xəlil Ramiz oğlu

Mingəçevir Dövlət Universiteti

xelilov.x@mail.ru

Sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadiyyatın ən önəmli hissələrindən biridir. Bu fəaliyyət sahibkarın mənsub olduğu iqtisadi bir təşkilatın yaradılması və ya idarə edilməsi ilə bağlıdır. Sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadiyyatda ən çox tələb olunan sahələrdən biridir və öz sahibkarlıq işini qurmaq istəyənlər üçün bir çox imkanlar mövcuddur. Bunlar arasında biznes planının hazırlanması, sərmayə toplanması, lisenziya almaq və ya iqtisadiyyatın müxtəlif aspektləri haqqında təhsil almaq da var.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas məqsədi məhsul və xidmətlərin istehsalı və satışı ilə məşğul olmaqdır. Bu fəaliyyət vasitəsilə sahibkarlar öz ticarət və sosial məqsədlərinə nail olmağı ümid edirlər. Həmçinin, sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadi inkişafın əsas itici gücüdür və hər bir ölkədəki sahibkarlar və onların fəaliyyətləri ölkənin iqtisadi inkişafına böyük təsir göstərir. Sahibkarlıq fəaliyyəti müxtəlif

təcrübələr və yanaşmaların kombinasiyasından ibarətdir. Bəzi sahibkarlar sosial məqsədlərin təmin edilməsinə daha çox önəm verirlər və bir sosial məqsədləri üçün iş yaradırlar. Bəzi sahibkarlar isə yeniliklərə əsaslanaraq müxtəlif sahələrdə yeni ideyaların baxımından təcrübələr aparırlar. Bu fəaliyyət növü inkişaf üçün vacibdir, çünki yeni iş yaratmaq, istehsal və xidmətlərin inkişaf etdirilməsi və insanların həyat tərzinin dəyişdirilməsinə kömək edir. Yeni iş yaradılması daha çox iş yeri təmin edir, məşğulluq səviyyəsini yüksəldir və iqtisadiyyatı daha dinamik edir. Bu isə xalqın yaşayış səviyyəsinin artırılmasına kömək edir. Həmçinin, sahibkarlıq fəaliyyəti özünü inkişaf etdirən və yaxşılaşdıran insanların məhsullarının, xidmətlərinin və ideyalarının gələcək üçün vacib olduğunu göstərir. Yeniliklərə açıq olan sahibkarlar yeni məhsullar və xidmətlər yaratmaq, yaradılmış məhsulların və xidmətlərin keyfiyyətini artırmaq, həmçinin məhsulların daha çox sayda insana çatdırılmasını təmin etmək üçün yeni yollar tapmaq üçün fəaliyyət göstərirlər. Bu isə iqtisadiyyatda yeniliklərin sürətlə inkişaf etməsinə və daha böyük səviyyədə inkişaf etməyə kömək edir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti həmçinin maliyyə sistemi üçün də vacibdir. Sahibkarlar yeni bizneslərini açmaq üçün maliyyələşmə yolları axtarır və bu da bankların, kredit şirkətlərinin və digər maliyyə müəssisələrinin inkişafına kömək edir. Sahibkarlar daha çox maddi sərvət yaradırlar və bu da ictimai və özəl sektorlar üçün daha çox maddi resursların mövcudluğuna kömək edir. Bu isə iqtisadiyyatın inkişafına və sürətlənməsinə xidmət edir. Lakin, sahibkarlıq fəaliyyəti də risklərə və məsuliyyətlərə də yol açə bilər. Sahibkarlar müxtəlif ictimai, siyasi və iqtisadi risklərə maruz qalmaqla birlikdə, işçilərin məqsədlərini anlamaq, işlərin effektivliyini artırmaq və müştərilərə daha yaxşı xidmət təqdim etmək üçün çətinliklərlə də üzləşə bilərlər. Sahibkarlıq fəaliyyəti həmçinin biznes təcrübəsi və maliyyə idarəetməsi bacarıqları olmayanlar üçün zərərli ola bilər. Sahibkarlıq fəaliyyəti həm kiçik və orta ölçülü işləri, həm də böyük şirkətləri əhatə edir. Kiçik sahibkarlıq işləri, əsasən, yerli səviyyədə xidmət və ya məhsul təqdim edən müəssisələrdir. Orta ölçülü şirkətlər isə geniş bir əhatəyə sahib olur və sənaye, ticarət və ya xidmətlər sektorunda fəaliyyət göstərir. Böyük şirkətlər isə milyonlarla insanı işə götürən və dünya səviyyəsində

fəaliyyət göstərən müəssisələrdir. Sahibkarlıq fəaliyyəti üçün gərəkli olan şeylər arasında iş ideyası, maliyyələşmə, iş planı hazırlanması, məhsul və ya xidmətin marketinqi, təchizat, insan resursları və maliyyə idarəetməsi gəlir. İş fikrinin yaradılması və müvafiq iş planının hazırlanması, bir sahibkarın yeni bir işə başlamağı üçün ilk mərhələlərdir. İş fikrinin müvafiq bir şəkildə müştərilərə çatdırılması və ya səhmdarların qazanılması üçün məhsul və ya xidmətin marketinqi və reklamı vacibdir. İşin davamlılığı üçün təchizat və digər texniki alətlərin alınması, yüksək keyfiyyətli məhsulların istehsalı və ya xidmətin təqdim edilməsi üçün vacibdir. Sahibkarlıq fəaliyyəti müxtəlif formalarla həyata keçirilə bilər, məsələn, bir şəxsin fərdi girişimi, bir şirkətin yaradılması və ya bir mənzil və ya ticarət məkanının icarəyə verilməsi kimi. Bununla yanaşı sahibkarlar fərqli sektorlarda fəaliyyət göstərə bilər, məsələn, ticarət, sənaye, xidmətlər və kimi. Sahibkarlıq fəaliyyəti zaman zaman müxtəlif problemlərlə də qarşılaşa bilər. Bunlar arasında maliyyə sıxlığı, vergi və ya qanunvericilik problemləri, satış və ya marketinq problemləri kimi problemlər olacaq. Sahibkarlar bu problemlərlə mübarizə aparmaq üçün yaxşı planlaşdırma və qərar vermə bacarıqlarına ehtiyac duyurlar. Sahibkarlıq fəaliyyəti üçün ən önəmli şeylərdən biri də fərdi girişimcilik ruhunun mövcudluğudur. Bu, yeniliklərə açıq, problem həll etmə və qərar vermə bacarığı olan və risklərə qarşı mübarizə apara bilən sahibkarlar üçün mühüm bir tələbdir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti dəyişən bir sahədir və yeni müşahidələr və trendlər daima ortaya çıxır. Buna görə də, bir sahibkarın müştərilərinin tələblərinə cavab verən yeni ideyalar və yeniliklər axtarmağı, işinin idarəetməsində daha effektiv yanaşmalar tapmağı və məhsul və xidmətlərin keyfiyyətini artırmağı məcburidir. Sahibkarlar hər zaman inkişaf edir və özləri üçün yeni yanaşmalar tapır. Müasir zamanlarda, bir çox sahibkar elektron ticarət və digər texnoloji yenilikləri istifadə edir və müştərilərə daha rahat və sürətli xidmət göstərə bilirlər. Həmçinin, bir çox sahibkarlar sosial mədyanın gücündən istifadə edir və müştərilərə daha çox baxış və əlaqə yarada bilirlər. Sahibkarlıq fəaliyyəti çoxlu məsələləri həll etməyə kömək edir. Əgər bir sahibkar müəssisəsində işləyən insanların məqsədlərini, tələblərini və problemlərini anlamağı bacarırsa, işçilərin motivasiyasını artırmaq və problemləri

həll etmək üçün tapılan yanaşmaların tətbiq edilməsinə kömək edə bilər. Bu da bir iş yerində daha səmərəli işlərin aparılması və daha yaxşı məhsul və xidmətlərin təqdim edilməsi deməkdir.

Son olaraq, sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadiyyatda vacib bir rola malik olduğu üçün, hər bir sahibkarın öz fəaliyyətini və onun sosial mənada təsirini dəyərləndirməsi və optimallaşdırması vacibdir. Bu, bir sahibkarın özünü yeniliklərə açıq tutması, müştərilərinin tələblərinə cavab verməsi və onların məmnuniyyətini qazanması ilə bağlıdır. Həmçinin, bir sahibkarın işini nizamlı şəkildə idarə etməsi, maliyyə problemlərini və sair problemləri yaxşı idarə etməsi və onların həllinə çalışması da fərqlilik yarada bilər. Yəni, sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadiyyatın dinamikləşməsini, inkişafını və yeniliklərin sürətlə inkişaf etməsini təmin edir. Yeniliklərə açıq olan sahibkarlar yeni məhsullar və xidmətlər yaratmaq, həmçinin əlaqələrin daha da gücləndirilməsi, təcrübə, daha böyük səviyyədə inkişaf etmək üçün yeni yollar axtarmaq üçün fəaliyyət göstərir. Sahibkarlıq fəaliyyəti həm iş yaradılması, məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi və xalqın yaşayış səviyyəsinin artırılması üçün vacibdir. Həmçinin, sahibkarlar iş yerində daha səmərəli işlərin aparılması və daha yaxşı məhsul və xidmətlərin təqdim edilməsi üçün işçilərin motivasiyasını artırmaqla bilər. Nəticə olaraq, sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadiyyatın inkişafı üçün vacibdir.

Ədəbiyyat:

1. “Kiçik və orta sahibkarlıq sahəsində idarəetmənin daha da təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 dekabr 2017-ci il tarixli Fərmanı.
2. Məhərrəmov A.M. “Sahibkarlıq: nəzəriyyədən praktikaya”. Bakı, 2009.
3. Əliyev T.N., Həsənov Ə.H., Əsədov X.Ə. İnnovasiya sahibkarlığının əsas xüsusiyyətləri və təşkilinin səmərəliliyi. *AMEA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası*. 2010. №2. S. 5-12.
4. İbrahimov İ.H., İbrahimov E.R. “Sahibkarlıq fəaliyyətinin iqtisadi-hüquqi mexanizmi”, Bakı. 2004.

Секція 5
***Викладання фізичної культури у ЗВО:
методичний аспект***

**РОЗВИТОК РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ
ОЗДОРОВЧИХ СИСТЕМ ФІТНЕСУ**

Алієв Р.А., ст. викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Урбанізація та технізація життя, як на виробництві так і в побуті, збільшили навантаження на психіку людини і, в той же час різко скоротили фізичні навантаження. У зв'язку з тим, що після студентського віку настає час соціальної, професійної та людської зрілості, важливо визначити оптимальні та ефективні шляхи цілеспрямованого впливу фізичних вправ з точки зору збереження і, по можливості, підвищення раніше втрачених здібностей, в більш старші вікові періоди.

Однією з найважливіших особливостей, яка визначає в новому тисячолітті життя людей розвинених країн, є їх боротьба за своє здоров'я в умовах постійного стресу, гіподинамії та екології, яка погіршується. Нажаль, такого не можна сказати про країни СНД. Так, оздоровчим тренуванням в Японії займається близько 80% дорослого населення, у США – 70 %, в Канаді – 65 %, тоді як в Україні – не більше 5 %. В Україні таких людей ще менше. Дефіцит рухової активності та нервові перевантаження – першопричина негативних змін у стані здоров'я населення нашої країни. Наслідком цього є так звані “хвороби століття”: атеросклероз та ішемічна хвороба серця, гіпертонічні хвороби, ожиріння і діабет, остеохондроз, неврастенія та ін. Характерною рисою цього є значне “омолодження хвороб”.

Роботу студентів “за ступенем тяжкості” відносять до першої категорії, тобто, до легкої, а “по напрузі” – до 4-ї, тобто, дуже напруженої. У зв'язку з цим, до кінця навчання у ВНЗ у студентів спостерігається тенденція до

зростання числа хронічних захворювань, особливо хвороб системи кровообігу.

Аналіз навчальної та наукової літератури по темі дослідження свідчить, що розглядаючи ефект занять фітнесом, автори відзначають, що в організмі студентів відбуваються зміни, які збільшують фізичну працездатність і підвищують опірність організму до негативних факторів ззовні.

Світ сучасного фітнесу передбачає різні тренувальні програми, за допомогою яких можна організувати серії ефективних занять фізичною культурою, спрямованих на поліпшення загального стану студента, тобто розуму, духу і тіла. З появою у світі нового напрямку – фітнесу, в області інноваційних оздоровчих технологій відбулися значні перетворення. З кожним роком кількість оздоровчих, лікувальних, спортивно-орієнтованих фітнес-програм зростає в десятки разів.

Практичним втіленням оздоровчих технологій у фізичному вихованні є різноманітні фітнес-програми, спеціально організовані в рамках групових або індивідуальних занять. У структурі заняття виділяють наступні компоненти: розминка; аеробна частина; кардіореспіраторний компонент; силовий блок; компонент розвитку гнучкості; заключна частина. Невід’ємний компонент фітнес-програм – це оцінка фізичного стану людей, що займаються.

Види фітнес-програм: аеробні, силові, змішаного формату, “Body&Mind” (розумне тіло), танцювальні, з використанням східних єдиноборств, йога. Основні напрямки фітнес-програм: 1 - оздоровчо-кондиційні (зниження ризику розвитку захворювань, досягнення та підтримання належного рівня фізичного стану); 2 - розвиток здібностей до вирішення рухових і спортивних завдань на досить високому рівні. У першому випадку фітнес-програми орієнтовані на цілі оздоровчого фітнесу, у другому – спортивно-орієнтованого, або рухового.

Т.А. Брусник провела дослідження із використанням декількох фітнес-програм. Вона стверджує, що в системі фізичного виховання недостатньо впроваджуються нові педагогічні технології навчання, слабо використовуються варіативні програми з фізичної культури оздоровчого напрямку зі студентами, що мають порушення стану опорно-рухового апарату.

У тому числі, у багатьох ВНЗ заняття зі студентами з ослабленим здоров'ям проводяться без оздоровчої та навчальної спрямованості. На заняттях застосовуються стандартні і малоефективні вправи, що не забезпечують належний рівень розвитку рухових здібностей. Було встановлено, що фізичні вправи з оздоровчої гімнастики (класична аеробіка, аеробіка з елементами тай-бо, система вправ Пілатесу, тощо), вибірково спрямованих на нормалізацію опорно-рухового апарату і згруповані в комплекси вправ, які сприяють поліпшенню функціонального стану опорно-рухового апарату і спеціальних антропометричних показників у студенток підготовчої групи: при визначенні силової витривалості м'язів спини автор встановила, що в кінці дослідження відбулися значні достовірні зміни в експериментальній групі.

Оскільки обрані в нашому дослідженні фітнес-системи “Бодіфлекс” і “Пілатес” частково виходять із стародавньої системи духовного та фізичного розвитку “Йога”, зупинимось на цій системі більш детально.

Йога – стародавня система самовдосконалення, яка не втратила актуальності і в наші дні тому, що є невід'ємною частиною фітнесу. Вона дозволяє розвинути силу і гнучкість, робить суглоби більш рухливими, зміцнює імунітет, збільшує життєву силу і допомагає справлятися зі стресом. У фізіологічному аспекті йога дає наступні результати: розвиває м'язи і підвищує рухливість; масажує внутрішні органи, забезпечує їх злагоджену роботу; усуває фізичну напругу і розумові стреси, автоматично призводить до розслаблення м'язів і зняття стресів.

В.М. Дюков та Н.В. Скурихіна стверджують, що методика фітнес-йоги, що розроблена для використання у фізичному вихованні студенток вищого навчального закладу, – ефективний засіб підвищення загальної фізичної підготовленості та працездатності. Медитаційні технології, як один із засобів оздоровчої системи фітнес-йоги, є ефективним засобом строкової регуляції основних фізіологічних систем і параметрів організму, що дозволяє рекомендувати їх для використання в режимі праці і навчання для збереження і відновлення працездатності.

Ж.А. Бєлікова науково довела, що вправи хатха-йоги можуть виступати засобом корекції деформації хребта для студентів спеціальних медичних груп з порушеннями постави.

Аналіз літературних даних показав, що однією з головних стратегічних завдань національної системи освіти є виховання молоді в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Результати багатьох педагогічних і медичних вітчизняних і зарубіжних досліджень показують, що фізичні вправи зміцнюють здоров'я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують високу фізичну і розумову працездатність.

Література.

1. Анікєєв Д.М. Аналіз способу життя сучасної студентської молоді *Молода спортивна наука України*: збір. наук. праць з ФКиС. 2010. Т.2 С. 10 – 14.
2. Булатова М.М. Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні. Теорія і методика фізичного виховання; за ред. Т.Ю. Круцевич. К.: Олімпійська література, 2008. Т. 2. С. 320 – 354.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИТРИВАЛОСТІ ГРАВЦІВ У НАСТІЛЬНОМУ ТЕНІСІ

Бєзніс О.Є., ст. викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У сучасному настільному тенісі витривалість відіграє важливу роль для багатьох спортсменів, адже для гри на професійному рівні цей показник є одним з найважливіших.

Витривалість - найважливіше фізична якість, що виявляється у професійній, спортивній діяльності та в повсякденному житті людей. Вона

відображає загальний рівень працездатності людини.

Будучи багатофункціональним властивістю людського організму, витривалість інтегрує в собі велике число процесів, що відбуваються на різних рівнях: від клітинного і до цілісного організму. Як показують результати сучасних наукових досліджень, в більшості випадків провідна роль в проявах витривалості належить чинникам енергетичного обміну і вегетативним системам його забезпечення - серцево-судинної і дихальної, а також центральної нервової системи.

Витривалість - це здатність людини до тривалого виконання будь-якої роботи без помітного зниження працездатності. Рівень витривалості визначається часом, протягом якого людина може виконувати заданий фізичне вправу. Чим триваліше час роботи, тим більше витривалість. Актуальність даної теми висока, так як витривалість безпосередньо пов'язана зі здоров'ям, фізичним розвитком, трудовою діяльністю.

Настільний теніс відноситься до групи видів спорту, які активізують серцево-судинну систему. Гравці відчувають великі навантаження під час тренувань і змагань. За даними досліджень японських вчених, під час гри в настільний теніс витрачається більше енергії, ніж, наприклад, при грі в баскетбол. Тому одним з найважливіших критеріїв в настільному тенісі є фізична витривалість спортсмена. Досягнення високих результатів для людей, що займаються настільним тенісом, залежить від всебічного фізичного розвитку, яке здійснюється в цілорічному навчальному циклі і направлено на послідовне пристосування організму до інтенсивних навантажень і вдосконалення морально-вольових якостей спортсмена.

Для всебічного фізичного розвитку тенісиста використовуються загально-розвиваючі вправи, спеціальні вправи і додаткові види спорту: легка атлетика (біг на короткі дистанції, старту, стрибки), футбол, баскетбол, гімнастика. Всі ці фізичні вправи включаються в заняття, в підготовчу його частину, з урахуванням стану здоров'я, індивідуальних якостей і стану фізичної і спортивно-технічної підготовленості на даний період.

Характер вправ, які рекомендуються для розвитку «загальної» витривалості, це тривалі, щодо рівномірні і ненасичені навантаження, які не характерні для ігрової діяльності в настільному тенісі. Нехтувати такими вправами не можна, тому, що «загальна» витривалість будується, в основному на вдосконалення дихальних можливостей за рахунок кисню з повітря.

Підняти рівень витривалості в настільному тенісі, де часто розіграш очка так стрімкий, що киснево-дихальні процеси просто не встигають включитися і потрібно сподіватися тільки на внутрішні резерви організму, необхідно спочатку створити «аеробну» базу. Удосконалення, безкисневих можливостей йде в двох напрямках. Як і при вихованні загальної витривалості, однаково важливі всі п'ять характеристик: тривалість вправи, його інтенсивність, тривалість відпочинку, характер відпочинку, число повторень.

1-й напрямок виховання анаеробної витривалості :

- 1) Інтенсивність роботи: Число повторень 90-95% від граничної (близька до граничної)
- 2) Тривалість вправ: Від 20 сек. до 2 хв. (Збільшується поступово)
- 3) Інтервали відпочинку: Між 1-м і 2-м повтореннями -5-8 хв., Між 2-3 повтореннями - 3-4 хв., Між 3-м і 4-м повтореннями - 2-3 хв., Між серіями - 15-20 хв.
- 4) Характер відпочинку: Заповнювати іншими видами роботи не слід, але не абсолютний спокій
- 5) Число повторень: 3-4 - в серію, 2-3 серії (для непідготовлених спортсменів), 4-6 серій (для добре тренованих)

2-й напрямок виховання анаеробної витривалості :

- 1) Інтенсивність роботи: Близька до граничної
- 2) Тривалість вправ: 6-8 секунд
- 3) Інтервали відпочинку: 2-3 хв. між повтореннями, 7-10 хв. - Між серіями
- 4) Характер відпочинку: Між серіями - малоінтенсивна робота

5) Число повторень: 4-5 повторень - в серію, число серій - по підготовленості спортсменів

На першому етапі тренування в підготовчому періоді кілька занять поспіль слід приділити увагу одному з напрямків виховання витривалості. При цьому черговість виконання тренувальних завдань така: виховання загальної (аеробного) витривалості - 1-й напрямок виховання анаеробної витривалості - 2-й напрямок виховання анаеробної витривалості. Такої же черговості потрібно дотримуватися і тоді, коли в міру зростання тренуваності всі ці форми виховання витривалості включаються в один загальний тренувальний цикл занять.

Коли ж у міру подальшого звикання до навантажень всі ці три різновиди тренування стануть включатися в одне заняття, послідовність рекомендується зворотня: 2-й напрямок виховання анаеробної витривалості - 1-й напрямок виховання анаеробної витривалості - робота над загальною витривалістю.

Слід пам'ятати, що для досягнення результатів у фізичному розвитку необхідно поступове підвищення обсягу та інтенсивності вправ.

Особливе значення для гравця в настільний теніс мають загальні і спеціальні фізичні вправи. Ними треба займатися систематично. Тільки багаторазове повторення спеціальних вправ (імітаційні вправи, вправи на велоколіс, вправи з обтяженнями, джгутами, БКМ і т. Д.) Дає позитивний результат в процесі навчання тенісиста.

Витривалість - здатність організму людини долати наступаюче стомлення. Характеризується воно часом виконання роботи певної інтенсивності. За характером розрізняють емоційне, сенсорне (чутливе), розумовий, фізичне стомлення. Фізичне стомлення проявляється в різній роботі, і відповідно, розрізняють силову, швидкісну, загальну (глобальну) витривалість, при якій в роботі беруть участь 2/3 всіх м'язів, і місцеву (локальну). Витривалість визначається властивостями ЦНС і процесами, що відбуваються в ній при м'язовій діяльності, перш за все енергетичним обміном. Мірилом розвитку витривалості зазвичай служить тривалий біг.

У кожному змаганні навантаження має свої особливості. Вона буває тривалої або короткочасної, але завжди дуже інтенсивною. Це залежить від року навчання грі в настільний теніс, рівня спортивно-технічної підготовленості, ваги, статі і т. Д. В середньому кожна зустріч триває від 15 до 30 хвилин, а кількість таких зустрічей може доходити від шести до восьми в день, протягом декількох ігрових днів.

Значення витривалості в настільному тенісі дуже велике. Часто гравці, які володіють хорошою технікою і недостатньою витривалістю, блискуче вигравали перші партії, а в другій половині зустрічі втрачали точність удару і швидкість, у них слабшав увагу, порушувалося нормальне дихання, збільшувалася пітливість. Чим краще розвинена витривалість, чим вище її рівень, тим пізніше починається загальна втома, пізніше з'являється фаза некомпенсованого стомлення, успішніше буде відбуватися боротьба організму з втомою, триваліше може бути сама робота.

Література:

1. Самохвалова І. Ю., Мелюшкіна В. В., Рибалко П. Ф. Настільний теніс як засіб розвитку координаційних здібностей студентів аграрного університету. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Чернігів: ЧНПУ, 2018. Вип. 151. С. 133 – 137.
2. Бірук І.Д. Настільний теніс: Навчально-методичний посібник. Рівне: НУВГП, 2014. 164 с.
3. Кіндрат В. К., Смірнов С. Л. Настільний теніс : Навчальний посібник. Рівне : 2004. 148 с.
4. Келлер В. С., Платонов В. В. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів. Львів : УСА, 1993. 171-178 с.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ СИЛИ

Безніс П.С., викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Розвиток фізичної сили є одним з головних компонентів здорового способу життя та активної довголітньої діяльності. Українські спортсмени успішно представляють нашу країну на міжнародних змаганнях в різних видах спорту, що свідчить про високий рівень фізичної підготовки наших спортсменів. Як розвивати фізичну силу і які методи тренувань є найбільш ефективними? Розглянемо це питання детальніше.

Згідно з дослідженнями, фізична сила людини залежить від багатьох факторів, таких як стать, вік, генетичні особливості, життєвий стиль та харчування. Однак, на думку багатьох українських та американських вчених, заняття спортом та вправи на збільшення сили можуть допомогти поліпшити фізичну форму та здоров'я людини.

Дослідження показують, що регулярні тренування на збільшення сили можуть привести до збільшення м'язової маси та зменшення відсотку жиру в організмі. Крім того, заняття спортом може допомогти знизити ризик розвитку серцево-судинних захворювань та діабету.

Один з українських вчених, які досліджують розвиток сили людини, - це Коваленко В.М., доктор медичних наук, професор кафедри фізичної реабілітації та спорту Факультету медицини та здоров'я Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. У своїх наукових працях він активно досліджує питання фізичної підготовки та підвищення рівня фізичної сили та витривалості.

Перш за все, необхідно розуміти, що розвиток фізичної сили потребує систематичної та поступової навантаженості. Тренування повинні бути регулярними та систематичними, а їхній обсяг та інтенсивність повинні збільшуватись поступово, з урахуванням індивідуальних особливостей

спортсмена.

Розвиток фізичної сили - це процес, який включає в себе ряд принципів, що повинні дотримуватися під час тренувань. Основні з них такі:

1. Принцип поступовості. Це означає, що тренування повинні бути систематичними та поступово збільшувати обсяг та інтенсивність. Спочатку треба починати з легших вправ та поступово переходити до складніших. Також необхідно збільшувати обсяг тренувань поступово, з урахуванням можливостей спортсмена.

2. Принцип періодизації. Це означає, що тренувальний процес повинен бути поділений на періоди з різною спрямованістю та інтенсивністю. Наприклад, період збільшення обсягу тренувань, період підготовки до змагань та період відновлення.

3. Принцип індивідуалізації. Це означає, що тренувальний процес повинен бути підібраний під кожного спортсмена окремо, з урахуванням його фізичних можливостей, стану здоров'я та специфіки виду спорту.

4. Принцип варіативності. Це означає, що тренування повинні бути різноманітними та включати різні види навантажень, що дозволяє розвивати різні групи м'язів та підтримувати зацікавленість спортсмена.

5. Принцип спеціалізації. Це означає, що тренувальний процес повинен бути спрямований на розвиток тих якостей, які є необхідними для успішного виконання конкретного виду спорту.

6. Принцип системності. Це означає, що тренування повинні включати в себе комплекс різних вправ та навантажень, які мають спільну мету. Наприклад, тренування на збільшення м'язової маси повинні включати в себе не тільки вправи з важкими вагами, але й кардіотренування для збільшення витривалості.

7. Принцип прогресивного навантаження. Це означає, що тренування повинні бути складнішими з часом, щоб спортсмен постійно вдосконалював свої можливості та досягав нових результатів.

8. Принцип сполучення об'єму та інтенсивності тренувань. Це означає, що обсяг та інтенсивність тренувань повинні залежати одне від одного. Якщо інтенсивність зростає, то обсяг тренувань може зменшуватися, і навпаки.

9. Принцип рівноваги навантаження та відпочинку. Це означає, що після тренування необхідно відпочивати, щоб м'язи відновилися та змогли зростати. Також необхідно дотримуватися рівноваги між тренуванням та відпочинком, щоб уникнути перетренування та травм.

10. Принцип наочності. Це означає, що тренувальний процес повинен бути наочним, тобто спортсмен повинен бачити результати своїх зусиль, щоб зберігати мотивацію та зацікавленість.

Дотримання цих принципів допоможе спортсмену ефективно розвивати свою фізичну силу та досягати нових результатів в спортивній діяльності.

Фізична активність та спорт мають важливе значення для здоров'я людини, і українські науковці активно досліджують ці питання.

Наприклад, в Україні діє Національна академія медичних наук, яка є провідним науковим центром з проблем збереження та зміцнення здоров'я людини. У рамках академії проводяться дослідження з питань фізичної активності та спорту, а також розробляються рекомендації щодо їх використання.

Також, в Україні діє Національний університет фізичного виховання та спорту України, який є провідним науковим центром з проблем спорту та фізичного виховання. Університет проводить дослідження з різних аспектів спорту та фізичної активності, в тому числі і з питань розвитку сили.

Література:

1. Платонов В. М. Фізична підготовка спортсмена К.: Олімпійська література, 1995. 320с.

ВПЛИВ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН ОРГАНІЗМУ

Зайцев С.С., ст. викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Взаємини сучасних підлітків і алкоголю сьогодні стало актуальною темою для всіх небайдужих до здоров'я майбутніх поколінь людей. Алкоголізація населення вже досягла тієї межі, коли зовсім юна людина, практично дитина 13-14 років, з банкою пива або слабоалкогольного напою вважається, якщо і не нормальним, то буденним явищем, то що можна казати про студентів, якщо у деяких з них, вже проявляється залежність від алкоголю. Не викликати побоювань така ситуація не може: саме час бити на сполох і вживати всі можливі і неможливі заходи, щоб переломити ситуацію радикально. Адже вплив алкоголю на підлітка дуже істотний, а іноді навіть смертельно небезпечний, тому що його організм неміцний, а ще тільки формується. Скільки згадок про коматозних станах студента, і навіть про летальні наслідки, спровоковані алкоголем, можна зустріти сьогодні в ЗМІ! Це — наслідки недбалого ставлення до власних дітей, невміння оцінити підступного і небезпечного ворога — алкоголь та його вплив на студента. Тому це дуже важлива тема в наш час.

В організмі людини, яка вживає алкоголь змалку, набагато швидше формується алкогольна залежність. Вчені вивчивши біографії декількох сотень хворих, які перебували на лікування з приводу алкоголізму, виявили, що більшість із них почали вживати спиртні напої у віці – 12-18 років. На лікування вони потрапили тільки у 25-35 р., маючи тяжкі ураження центральної нервової системи та внутрішніх органів, порушення психічної діяльності, в стані вираженої соціальної деградації.

Вкрай небезпечні є гострі отруєння алкоголем. Вживання великої дози алкоголю спочатку спричиняє глибокий алкогольний сон, а кожен може

зумовити розвиток серцевої слабкості, навіть паралічу серцевого м'яза і дихання. В сучасній Україні ця тема є надважливою, тому що це гостра соціально-культурна проблема України.

Відповідно до загальноприйнятих міжнародних норм, вимираючою вважається нація, яка вживає понад 8 л чистого спирту на душу населення на рік. »

На основі даних британської компанії «International Wine & Spirit Research» на душу населення в Україні доводиться 7,7 літра горілки в рік. Перше місце в даному рейтингу належить Росії (13,9 літра), друге — Білорусі (11,3), четверте — Польщі (7,0), п'яте — Казахстану (5,9). Рівень споживання алкоголю в Україні складає 12 літрів на рік.

Щороку через алкоголізм в Україні помирає понад 40 тисяч людей, за даними Національної ради з питань охорони здоров'я. За даними экс-міністра охорони здоров'я України професора Миколи Поліщука, щодня алкоголь вбиває 40 українців.

Це близько 8 тисяч отруєнь, ще 8 тисяч — кардіопатій, а також інші захворювання і нещасні випадки, пов'язані із вживанням алкоголю. Крім того, за його словами, в Україні зараз фіксується 25-30% випадків дитячої патології новонароджених і дуже часто причиною цього є саме алкоголь, тобто вживання алкоголю як матір'ю, так і батьком. Але цей факт зазвичай не розголошується.

Майже 40% українських підлітків 14—18 років регулярно вживають спиртні напої. Алкоголь є причиною передчасної смерті майже 30% українських чоловіків. На думку вітчизняних медиків, наразі в Україні нараховується 700 тисяч лише офіційно зареєстрованих алкоголіків.

На 6 питущих чоловіків припадає 1 жінка. Всесвітня організація охорони здоров'я провела опитування школярів у 41 країні світу, чи вживають вони спиртне. Україна в списку перша. 40 відсотків дітей в Україні вживають алкоголь. Керівник дослідження в Україні в цьому міжнародному проєкті ВОЗ Ольга Балакірева розповіла Радіо Свобода про ці невтішні результати. «Ми, практично, маємо, що вже в 11-12 років є не лише спроба алкогольного напою,

а є вже досвід перебування у стані алкогольного сп'яніння. Ми навіть в 11-12-річному віці маємо приблизно шосту частину підлітків (хлопців, зокрема), які вже знають, що таке стан сп'яніння!».

За словами Анатолія Вієвського, головного нарколога Міністерства охорони здоров'я України, сьогодні в країні 1% дітей 12-13-ти років щодня вживають алкогольні напої. Вживання пива в Україні серед підлітків за останні чотири роки зросло вдвічі.

Вживати алкоголь є дуже шкідливим для нашого організму, саме це потрібно донести до нашої молоді, також зловживання алкогольних напоїв призводить до необдуманих вчинків, які можуть призвести до дуже серйозних наслідків. Також алкоголь при вживанні уражує кожен клітин та орган нашого тіла. В Україні ця проблема критичної точки. Щоб зупинити вживання алкоголю серед молоді потрібно дати їм зрозуміти що алкоголь-це зло.

Література:

1. Латиш Ю.В. Антиалкогольна кампанія в УРСР на початку Перебудови. *Питання історії України*. Чернівці, 2010. Т. 13. С.76–80.
2. Латиш Ю.В. Алкогольна ситуація в СРСР та причини антиалкогольної кампанії другої половини 1980-х років. *Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т.Шевченка. Історія*. Вип. 102. 2010. С.34–37.
3. Відновлювальні засоби працездатності у фізичній культурі і спорті: підручник. І.О.Ячнюк, О.О.Воробйов, Л.В.Романів, Ю.Б.Ячнюк та ін. Чернівці: Книги ХХІ, 2009. 432 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Кірсанов М.В., ст. викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У сучасних умовах до кваліфікованого фахівця, який працює у галузі інтелектуальної діяльності, висуваються все більш жорсткі вимоги. Він повинен мати не тільки базову академічну освіту, але й володіти сучасними інноваційними технологіями, прийнятими на виробництві, а також бути готовим до швидкого опанування й упровадження технологій, що постійно з'являються на ринку. Фахівець повинен бути готовим не тільки грамотно використовувати нові технології, але й створювати свої оригінальні розробки. Все це потребує безперервної освіти, спрямованої на розвиток творчого мислення у процесі діяльності протягом всього життя. З розвитком цивілізації роль фізичної культури в житті суспільства істотно зростає. Це пов'язано, перш за все, зі збільшенням значимості показників фізичного стану людини в стандартах якості життя, з впливом негативних наслідків сучасної цивілізації. Несприятливі зрушення у стані здоров'я людей за останні роки пов'язують із забрудненням довкілля, курінням, алкоголем, наркотиками, кризовими явищами в економіці, ростом нервово-психічної напруги, незадовільними умовами праці та відпочинку, нераціональним харчуванням, низьким рівнем санітарної культури, низькою руховою активністю. Значна частина населення, навіть маючи високий освітній рівень, не в змозі правильно розпорядитися своїм психофізичним потенціалом, щоб за допомогою фізичних вправ підтримувати оптимальну працездатність і здоров'я. Одна з основних причин — недостатній рівень відповідних знань і методичних умінь. Виходячи з цього, підготовка спеціалістів з фізичної культури і спорту має велику значимість. Реалізація завдань щодо професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту потребує плекання особистості, яка здатна до плідної

професійної праці в сучасних умовах, готової до професійної діяльності та володіє не лише системою спеціальних знань, професійних дій і соціальних відносин, а й сформованістю і зрілістю професійно значущих якостей, відповідною кваліфікацією.

Визначено, що основні напрямки використання інформаційних технологій в фізичній культурі і спорті пов'язані з розвитком особистості і підвищенням якості життя людини в умовах сучасного інформаційного товариства, а також з ускладненням і вдосконаленням всіх рівнів тренувального процесу. Наразі комп'ютерні та інформаційні технології використовуються як засіб навчання і організації інтелектуального дозвілля; для біомеханічного аналізу техніки руху спортсменів, створення моделей тренувальних і змагальних ситуацій і засіб автоматизації процесів обробки результатів змагань і наукових досліджень; для інформаційно-методичного забезпечення та управління навчально-виховним процесом в навчальних закладах, спортивних установах і організаціях; при організації моніторингу фізичного стану та здоров'я тих, хто займається; як засіб автоматизації процесів контролю, комп'ютерного тестування фізичного, функціонального, розумового і психологічного станів тих, хто займається і корекції результатів навчально-тренувальної діяльності; в рекламній, пропагандистській та підприємницькій діяльності в сфері спорту. Проведений аналіз науково-методичної літератури дозволяє систематизувати використання інформаційних технологій в галузі фізичного виховання і спорту за наступними напрямками: навчальний процес, спортивне тренування, спортивні змагання, оздоровча фізична культура, спортивний менеджмент.

Суттєве завдання поліпшення всієї справи освіти молоді, її суспільного, трудового, морального, естетичного, фізичного виховання у відповідності з потребами суспільства і перспективною метою розвитку науково-технічного прогресу диктує необхідність підвищення якості освіти і виховання майбутніх громадян суспільства. При цьому необхідно забезпечити якомога більш високий рівень викладання кожного предмету і місце оволодіння основами

науки, вдосконалити форми, методи і засоби навчання. В зв'язку з цим велика увага приділяється питанням використання сучасних інформаційних технологій навчання, в основі яких є використання комп'ютера та комп'ютерної техніки. До основних проблем застосування персональних комп'ютерів та комп'ютерної техніки в навчальному процесі відносять:

1. Визначення функції різних організаційних форм, методів і засобів навчання в досягненні освітніх, виховних і розвиваючих цілей.
2. Створення таких режимів занять, які забезпечать економне використання навчального часу.
3. Встановлення міжпредметних зв'язків.
4. Визначення методичних основ розробки навчально-методичної документації.
5. Впровадження нових методик навчання, котрі забезпечують оптимізацію навчального процесу і комплексне застосування обчислювальної техніки.

Перераховані проблеми є загальними і впливають із сутності навчально-виховної діяльності.

Дистанційна форма навчання у професійній підготовці фахівців з фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах спрямована на формування особистості, конкурентоспроможної (відповідно до вимог регіонального та європейського ринку праці), та здатної до безперервної дистанційної фізкультурної освіти в галузі фізичного виховання та спорту. Дистанційна форма навчання у професійній підготовці фахівців з фізичного виховання та спорту ґрунтується на поступовому і послідовному включенні елементів дистанційного навчання у процес підготовки фахівця, створенні комп'ютерного навчального середовища у дистанційному режимі з урахуванням вимог, які ставляться до якості підготовки фахівця найближчим зовнішнім середовищем, соціальним замовленням, науково-технічним прогресом.

Аналіз наукової та методичної літератури визначив доцільність

упровадження сучасних інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту. Найбільш затребувані комп'ютерні технології: засоби для навчання, що підвищують якість викладання, контролю і самоконтролю знань з різних спортивно-педагогічних дисциплін; програми, призначені для тестування й контролю тренувального процесу в тому чи іншому виді спорту або оздоровчому тренуванні; прикладні програмні продукти, призначені для оброблення інформації під час проведення різних змагань; експертні системи.

Визначено, що на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій, проводяться роботи із впровадження сучасних інформаційних технологій у сферах спорту, фізичної культури в школах і спеціальної фізкультурної освіти у вищих навчальних закладах, адже для вільної орієнтації в інформаційних потоках сучасний фахівець із фізичної культури і спорту повинен уміти одержувати, обробляти і використовувати інформацію за допомогою комп'ютерних технологій. Безсумнівною перевагою інформаційної технології є те, що вона сама створює засоби для своєї еволюції. Формування системи, що саморозвивається – найважливіший підсумок, досягнутий у сфері інформаційної технології.

Література:

1 Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 Інститут педагогіки і психології АПН України. К., 2004. С. 2.

2. Ахметов Р. Ф. Сучасні тенденції використання інформаційних технологій у технічній підготовці спортсменів. *Вісник Черніг. держ. пед. ун-ту*. 2011. № 86. С. 15–18.

3. Кашуба В. О. Застосування сучасних інформаційних технологій у період проведення та завершення спортивних змагань. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: Зб. наук. пр. Волин. нац. університету ім. Лесі Українки. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки,

2012. № 1 (7). С. 119–126.

4. Сущенко А. В. Інформаційно-комунікаційні технології і засоби навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. Вісник Запорізького національного університету : *Фізичне виховання та спорт*: зб. наук. пр. Запоріжжя : Вид-во ЗНУ. 2012. № 1(7). С. 104–111.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО-ТЕХНІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ФУТБОЛІСТІВ

Курилко М.Ф., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У сучасному футболі без швидкості дуже важко. Тому, щоб грати на високому рівні – необхідно розвивати швидкісні показники.

Одним з найбільш значущих фізичних якостей, для сучасного футболу є швидкість, яка в значній мірі впливає на якість ігрової діяльності. В даний час досягнення змагального успіху в футболі без якості швидкості неможливо, а рішення проблеми вдосконалення цієї якості у футболістів за допомогою пошуку нових ефективних засобів, методів є досить актуальною.

Тенденцією розвитку сучасного футболу є прояв футболістами в грі все в більшій кількості техніко-тактичних і рухових дій з м'ячем і без м'яча з проявом максимальної потужності. Крім того, від гравців потрібні вміння володіти м'ячем на високій швидкості з переміщеннями, і виконувати «вибухові» дії по ходу гри багаторазово. Не володіючи швидкістю, важко розраховувати на гру в класній команді. В процесі гри швидкість у футболістів проявляється в швидкості реакції і в виконанні рухів.

Швидкість виконання прийомів в сучасному футболі має велике значення. На широкому просторі футбольного поля гравцям стало тісно і той, хто не володіє швидкістю виконання технічних прийомів, завжди буде виходити з ліміту часу і може виявитися за бортом сучасного футболу.

Встановлено, що розвиток і вдосконалення швидкісних якостей можливе лише при постійному виконанні спортсменами швидкісних вправ. Відсутність їх на окремих етапах підготовки негайно призводить до зниження швидкості бігу.

Максимальна швидкість, яку може розвинути гравець, залежить не тільки від рівня його швидкісних даних, але і від рівня розвитку динамічної сили, від ступеня оволодіння технікою руху і т.д.

В останні десятиліття все частіше стали вживати термін «швидкісні здібності». Це пояснюється тим, що дослідження конкретних форм прояву швидкості виявляють їх істотні відмінності.

Під швидкісними здібностями розуміють можливості людини, що забезпечують йому виконання рухових дій в мінімальний для даних умов проміжок часу. Розрізняють елементарні і комплексні форми прояву швидкісних здібностей. До елементарним формам ставляться швидкість реакції, швидкість одиночного руху, частота (темп) рухів.

При вдосконаленні швидкісних можливостей використовуються такі методи:

- 1) метод швидкісно-силової підготовки або метод динамічних зусиль;
- 2) повторний метод виконання вправ в максимально швидкому темпі;
- 3) метод полегшених умов при виконанні швидкісних вправ;
- 4) метод ускладнених умов при виконанні швидкісних вправ;
- 5) ігровий метод.

Для вдосконалення стартової швидкості найбільш ефективними є швидкісно-силової і повторний методи.

При розвитку і вдосконалення швидкості бігу за допомогою повторного методу необхідно дотримуватися таких характеристики.

1. Інтенсивність виконання повинна бути максимальною, тобто ривки виконуються в повну силу. Для того щоб протистояти «стабілізації» швидкості, можна використовувати ряд методичних прийомів (біг в полегшених умовах - під гору, чергування ривків в ускладнених умовах - в гору з ривками в

звичайних умовах).

2. Тривалість виконання ривка залежить від довжини пробігас відстані. У футболі в основному застосовуються ривки на 15-30 м з місця (стартова швидкість), а також на 45 м (дистанційна швидкість).

3. Інтервали відпочинку залежать в основному від довжини пробігаємої дистанції. Дослідження показали, що при ривках на 15 м кожне наступне повторення повинне проводитися через 45-60 с (в залежності від рівня підготовленості футболістів). У бігу на 30 м паузи від повторень до повторенням повинні складати 75-90 с. При Пробегание 60-метрових відрізків пауза від 2 до 2,5

При вдосконаленні швидкості бігу необхідно періодично міняти форму вправи: техніко-тактичні вправи, виконувані на граничній швидкості, чергувати з естафетами, ривками з різних вихідних положень, ігровими вправами, в яких гра в футбол поєднується з ривками через певні паузи відпочинку.

У тренувальному мікроциклі розвиток швидкості краще планувати на перший або другий день після відпочинку, коли немає випадків неповного відновлення після попередніх занять.

Після тренувальних занять відновлення швидкісний спрямованості відбувається досить швидко, і тому акцент на розвиток швидкісних якостей допустимо робити протягом декількох тренувань поспіль.

Розвиток і вдосконалення швидкості рухів футболіста має проходити як в підготовчому, так і в змагальному періодах тренування. Це необхідно тому, що прояв швидкісних якостей обумовлюється дуже тонкими координаційними зв'язками в нервовій системі, які швидко порушуються при припиненні тренування.

Футбол вимагає розвитку швидкості, сили і спеціальної витривалості в роботі зі змінною інтенсивністю. Під час безперервної футбольної підготовки футболістів необхідно приділяти увагу розвитку рухових якостей, і, перш за все швидкісно-силових, а також становленню технічної підготовленості, які будуть запорукою формування змагальної діяльності.

Необхідно відзначити, що вдосконалювати швидкість реакцій футболістів необхідно тільки в ігрових (спеціалізованих) вправах.

Література:

1. Марченко В.М. Розвиток рухових якостей футболістів. Методичні рекомендації. Харків: ХГІФК, 1991. 29 с.
2. Шамардін В.Н. Футбол: навч. посіб. Дніпропетровськ, 1997. С. 197-199.
3. Віхров К. Л. Футбол у школі: навч.-метод. посіб. Київ : Комбі ЛТД, 2002. С. 61–84.
4. Історичні аспекти розвитку тактики футболу : навч. посіб. Соломонко В. В. Лісенчук Г. А., Соломонко О. В., Молнар М. В. Львів, 2010. 179 с.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Плотніков Є.К., ст. викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

В останні роки істотно зросла зацікавленість фахівців до проблеми фізичного виховання дітей, підлітків та учнівської молоді. Фізична культура в цілому і всі її види покликані за допомогою раціонально організованої рухової активності, використовуючи природні ресурси і духовні сили, максимально реалізувати можливості організму і особистості для повноцінного життя, самовиявлення і творчості. Саме тому, уряд визначив турботу про здоров'я та удосконалення фізичного виховання підростаючого покоління як один із пріоритетних напрямів модернізації української освіти.

В сучасних умовах розвитку суспільства виникла гостра потреба переходу від традиційно сформованих схем змісту і організації системи

фізичного виховання осіб, які навчаються в освітніх установах до інноваційної педагогічної технології цього процесу, яка буде ефективно вирішувати завдання збереження і зміцнення здоров'я підрастаючого покоління країни. Освітньо-виховний процес в області фізичної культури розглядається як система формування у тих хто займається навичок і потреб у саморозвитку, самовдосконаленні, самоосвіті та самоорганізації, провідними компонентами якого є: забезпечення єдності навчально-тренувального процесу, медико - педагогічного обстеження, аналізу ефективності фізичного виховання і самодіагностики; діагностика, корекція стану здоров'я й оптимізація форм, засобів, методів фізичної культури; підготовка фахівців, здатних до сприйняття нової інформації, до розробки і впровадження педагогічних технологій оздоровлення на основі нових наукових даних.

Взагалі кажучи, фізичне виховання у ВНЗ має на меті вирішення наступних завдань:

1. Всебічна фізична підготовка студентів.
2. Виховання у студентів високих моральних, волевих і фізичних якостей, готовності до високопродуктивної праці.
3. Збереження і зміцнення здоров'я студентів, сприяння правильному формуванню і всебічному розвитку організму, підтримка високої працездатності протягом всього періоду навчання.
4. Виховання у студентів переконаності в необхідності регулярно займатися фізичною культурою і спортом.
5. Придбання студентами необхідних знань з основ теорії, методики і організації фізичного виховання і спортивного тренування.
6. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів з урахуванням особливостей їх майбутньої трудової діяльності.

Для того щоб система фізичного виховання була ефективною, вона повинна бути безперервною для різних вікових груп учнівської молоді на всіх рівнях освіти-від дитячих садків до вищих навчальних закладів. Безперервність і спадкоємність фізичного виховання учнівської молоді в системі освіти

забезпечуються:

- єдиної законодавчої нормативно-правової бази у сфері фізичної культури, спорту та освіти;
- сукупністю спадкоємних примірних навчальних програм різних рівнів освіти з фізичної культури;
- систематичним використанням засобів фізичної культури у режимі навчальної та позанавчальної години;
- поєднанням різних форм занять фізичними вправами, спортом і туризмом протягом навчального тижня;
- системою гігієнічного навчання і виховання учнівської молоді, формування навичок здорового способу життя;
- дотримуватися вимог щодо контролю динаміки фізичної підготовленості учнівської молоді в освітніх установах.

В останні роки в системі освіти спостерігається різке погіршення стану здоров'я і фізичної підготовленості учнівської молоді. Високий відсоток відхилення від норми постави першокурників, що свідчить про низький рівень умов навчально-виховного процесу та санітарно-гігієнічного виховання в школах. Знижена функціональна діяльність серця і фізична працездатність у дітей, які проживають в умовах загазованого повітря, великий відсоток дітей, які страждають хронічними захворюваннями, говорять про необхідність вдосконалення процесу фізичного виховання, так як стратегія забезпечення здоров'я дітей, підлітків та молоді шляхом лікування та медикаментозної профілактики захворювань є пасивною, не в повній мірі відповідає сучасним уявленням про підвищення і збереження високого рівня здоров'я. До теперішнього часу гостро стоїть і, на жаль, у багатьох школах не вирішена проблема фізичного виховання дітей з різними відхиленнями в стані здоров'я. Таких дітей просто звільняють від занять фізкультурою, в той час як ослаблені діти ще більшою мірою потребують благотворний вплив на організм різних засобів фізичної культури. В результаті чого необгрунтовано велика кількість учнів виявляється в числі звільнених від фізичної культури. Основними

завданнями фізичного виховання учнів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, є: підвищення фізичної і розумової працездатності, освоєння і розвиток основних рухових умінь і навичок, виховання правильної постави та її корекція.

Очевидно, що необхідно розробити і впровадити на уроках фізичного виховання в навчальних закладах комплекс обов'язкових вправ по корекції і профілактиці сколіозів і розвитку грудної клітини. Слід не тільки відновити рівень санітарно-гігієнічного виховання минулих років, а й значно посилити його у навчальних закладах, враховуючи наявну екологічну обстановку. Необхідно з першого класу виробляти у дітей навички та вміння фізичного самовиховання і самовдосконалення, оскільки головна роль у вирішенні завдань відновлення і корекції здоров'я дітей, підлітків та учнівської молоді належить саме саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти і самоорганізації. Так, наприклад, проводяться масові оздоровчі, фізкультурні і спортивні заходи направлені на широке залучення молоді до регулярних занять фізичною культурою і спортом, на зміцнення здоров'я, вдосконалення фізичної і спортивної підготовленості учнів, студентів. Вони організовуються у вільний від учбових занять час, у вихідні та святкові дні, в оздоровчо - спортивних таборах, під час навчальних практик, табірних зборів, в студентських будівельних загонах. Навчальний процес з фізичного виховання в освітніх установах доповнюється позанавчальними формами занять фізичною культурою в спортивних клубах та колективах фізичної культури. Для поліпшення фізичної підготовки проводяться пробні нововведення. Наприклад, для проведення практичних занять з фізичного виховання у вузах і школах створюються три навчальних відділення: підготовче, спортивного вдосконалення та спеціальне. Кожне відділення має особливості комплектування специфічні завдання. Основою для вирішення цих завдань служить система організаційних форм і методів навчання. Ця система об'єднує традиційні методичні принципи і прийоми фізичної підготовки з новітніми методами організації передачі та засвоєння матеріалу, передбачає чітку

регламентацію співвідношення обсягу і інтенсивності фізичного навантаження, послідовності навчання, чергування різних видів і форм навчальної роботи. Застосовуються нові підходи до навчання окремих видів спорту, таких як стрибки у воду, синхронне плавання, аеробіка, баскетбол та ін. Кожне нове покоління тренерів пропонує нові варіанти підготовки, методи навчання підростаючого покоління. Крім оздоровчого тренування, заняття фізичною культурою повинні включати навчання основам психорегуляції, загартовування і масажу, а також грамотний самоконтроль і регулярний лікарський контроль. Тільки комплексний підхід до проблем масової фізкультури може забезпечити ефективність занять для корінного поліпшення здоров'я населення, а значить і фізичних якостей. Впровадження в практику комп'ютерної системи експрес-оцінки фізичного здоров'я і, на цій основі, індивідуалізованих фізкультурно-оздоровчих програм, значно підвищує ефективність реабілітаційно-оздоровчих заходів у учнів. Дана програма підвищує мотивацію до занять фізкультурою в школі і домашніх умовах.

Література:

1. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи: навч. посіб. К., 2003
2. Завидівська Н., Ополонець І. Шляхи оптимізації фізкультурно-спортивної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: збірник наукових праць. 2010. № 2(10). С. 50-54.
3. Півень О.П. Розвиток фізичного виховання молоді в Україні (1917-1930 рр.): автореф. дис.. канд. пед. наук: 13.00.01. Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. Х., 2004. 19 с.

ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗВО: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Семенов А.І.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

andreycemm@gmail.com

Фізична культура сфера соціальної діяльності, спрямована на - збереження та зміцнення здоров'я, розвиток психофізичних здібностей людини в процесі усвідомленої рухової активності.

Фізкультура в сучасному вигляді не може сформувати здоровий спосіб життя у студента, тому що не знаходить розуміння суті через підлітковий вік, коли студент перебуває на піку своїх резервів організму і завжди почувається здоровим [1,2]. Про здоров'я замислюються лише тоді, коли воно закінчується.

Вплив засобів масової інформації не сприяє збільшенню любителів фізичної культури. Адже повноцінну пропаганду фізичних вправ можна зробити навіть в окремо взятому ВНЗ. Було б вірно, якби у вищих навчальних закладах з'явився власний спортивний канал, який висвітлює навчально-тренувальні заняття, спортивні змагання та свята за участю наших спортсменів. А в місцях, відведених для куріння, з'явилася наочна інформація, в тому числі звукова, яка роз'яснює про шкоду здоров'ю шкідливих звичок. Необхідний такий потужний ресурс виховання студента, як телебачення та інтернет, для постійного спілкування та не в навчальний час. Інакше, спроби повернути студентів у правильне русло малоефективні. Фахівцям у галузі фізичної культури та спорту потрібно шукати можливості позитивного впливу на оздоровлення морально-духовного клімату суспільства, намагатися стимулювати активність людей у їх пошуках шляхів та можливостей набутти здоров'я [2].

Масовий спорт або фізична культура дає змогу мільйонам людей удосконалювати свої фізичні якості та рухові можливості, зміцнювати здоров'я

та продовжувати творче довголіття. І ми частіше можемо чути від студентів, що я займаюся спортом, а не фізкультурою, хоча у кожного з нас виникають асоціації зі спортом найвищих досягнень. Як ми можемо бачити значення слова спорт, має різні трактування та розмиває межі між поняттями: спорт вищих досягнень, аматорський спорт, масовий спорт чи інакше, фізична культура.

Переважаюча мотивація для занять у дівчат є бажанням досягти успіху, поставу, схуднути. У юнаків переважає мотивація збільшити рухову активність. Бажання зміцнити здоров'я і в дівчат і в юнаків охоплення другорядної мотивації. Що стосується організації здорового образу життя студентів, то можна констатувати такі факти: студенти не дотримуються режиму праці та відпочинку (пізно лягають спати), харчуються нерегулярно і не збалансовано, спостерігається режим рухової активності надзвичайно нижче рекомендованого Міністерством охорони здоров'я [3].

Фізична культура розглядається дослідниками як обов'язковий інтегральний компонент загальнолюдської культури. Відповідно до трактування Л.П. Матвєєва під поняттям «Фізична культура» розуміється «...культура оптимізації фізичного стану та розвитку людини - оптимізації, що здійснюється на основі адекватно налагодженої в даному відношенні рухової діяльності, а водночас і як культуру дії на цій основі психічного розвитку особистості відповідно до запитів суспільства» [3,4].

Дослідники особливо наголошують на важливості занять фізичною культурою та спортом, які мають не лише загальнозмінюючі, а й терапевтичний потенціал. Окрім зміцнення та підтримання належного рівня стану здоров'я, регулярні заняття, сприяють розвитку та вдосконаленню здоров'я - у студентів всього різноманіття соціальних навичок, серед яких можна відзначити такі вміння, як успішно вирішувати суперечки та розбіжності, досягати ефективності.

Регулярні заняття фізичною культурою не тільки розвивають рухову активність та фізичну силу, а й стимулюють змагальний дух студентів, що формують навички комунікації у змагальних умовах, адекватна змагальна

поведінка. Фізична культура робить значний внесок у формування професійно важливих якостей особистості студентів як майбутніх фахівців, наприклад, пунктуальності, відповідальності за прийняті рішення, терпіння, дисциплінованості командного духу, вміння працювати в команді - приймати колективні рішення. Саме через те, що фізична культура і спорт надають комплексну взаємодію на гармонійний розвиток особи.

Література:

1. Круцевич, Т. Ю., Пангелова Т.В. Сучасні тенденції щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. №3. С. 109-114.
2. Приходько В. В., Чернігівська С.А. Про потребу визначення місця «Фізичного виховання» у реформі вітчизняної вищої школи в контексті компетентнісного підходу. *Спортивний вісник Придністров'я*. 2016. №1. С. 215-220.
3. Субота В. В., Олексієнко Я. І. Модернізація системи фізичного виховання закладів вищої освіти України в умовах Болонського процесу. *Вісник Черкаського університету: педагогічні науки*. 2018. С. 89-94.
4. Тимощук О. В. Вплив фізичної активності та загартування на адаптаційні можливості учнівської і студентської молоді, що перебуває в умовах сучасних закладів освіти. *Молодий вчений*. 2019. №7(2). С. 217-221.

ОСНОВНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ СИЛИ

Шевченко В.І., ст., викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Серед методів розвитку сили можна виділити декілька основних:

1. Тренування з вагами - один з найпопулярніших та ефективних методів розвитку сили. Тренування з вагами включає в себе вправи з використанням гантелей, штанги, тренажерів, каблів та інших пристроїв.

2. Калістеника - це система вправ, що використовує власну вагу тіла для тренування м'язів. Цей метод добре підходить для початківців та тих, хто не має доступу до тренажерного залу.

3. Функціональний тренінг - це метод тренування, що забезпечує збільшення сили та стійкості тіла за рахунок тренування м'язів, які використовуються в повсякденному житті та спорті.

4. Пліометрія - це метод тренування, що включає в себе вправи, що підвищують м'язову силу за рахунок швидких рухів та змін напрямку.

5. Тренування з використанням еластичних стрічок - цей метод дозволяє збільшити силу та стійкість м'язів за рахунок опору, який створюється еластичною стрічкою.

6. Підйоми та перенесення вантажів - цей метод включає в себе вправи, що вимагають від спортсмена піднімання тяжких вантажів та їх перенесення з одного місця на інше.

7. Ізометричні вправи - це вправи, що вимагають затискування м'язів на певний період часу без руху. Цей метод дозволяє збільшити м'язову силу та стійкість.

8. Метод гіпертрофії - цей метод передбачає збільшення об'єму м'язів шляхом тренування з великими вагами та високою кількістю повторень.

9. Метод максимального зусилля - цей метод полягає у виконанні вправ з максимальною вагою на кілька повторень. Він дозволяє збільшити максимальну силу м'язів.

Вибір методу розвитку сили залежить від цілей спортсмена, його рівня фізичної підготовки та індивідуальних особливостей. Крім того, для досягнення найкращих результатів, необхідно виконувати вправи з правильною технікою та відпочивати від тренувань для відновлення м'язів.

Розвиток сили має багато переваг для здоров'я та довголітньої діяльності.

Деякі з них:

1. Збільшення м'язової сили та витривалості - розвиток сили допомагає збільшити м'язову масу та зміцнити м'язову тканину. Це може покращити ефективність виконання повсякденних дій, таких як підняття важкого вантажу, а також поліпшити результати в будь-якому виді спорту, де потрібна фізична витривалість.

2. Зменшення ризику травм - розвиток сили допомагає зміцнити м'язи, кістки та суглоби, що знижує ризик отримання травми під час фізичної активності або повсякденних дій. Крім того, розвиток сили може допомогти запобігти падінням та іншим нещасним випадкам, що можуть призвести до травм.

3. Поліпшення стану здоров'я - розвиток сили може допомогти знизити ризик розвитку хронічних захворювань, таких як діабет, серцево-судинні захворювання та ожиріння. Також, розвиток сили може допомогти збільшити метаболізм, що сприяє зниженню ваги та поліпшенню загального здоров'я.

4. Покращення здоров'я кісток та суглобів - розвиток сили може допомогти збільшити щільність кісткової тканини та зменшити ризик розвитку остеопорозу, який часто спостерігається у старших людей та жінок після менопаузи. Також, регулярні вправи з розвитку сили можуть допомогти зменшити ризик травм та захворювань, пов'язаних із старінням кісток та суглобів, зокрема артрозу.

5. Зниження рівня стресу - регулярне тренування з вагами може допомогти знизити рівень стресу та поліпшити психічне здоров'я. Під час тренування в організмі виробляється ендорфін - гормон, який знижує рівень стресу та допомагає підвищити настрій.

6. Поліпшення самопочуття - розвиток сили може підвищити самооцінку та покращити загальний настрій. Під час тренувань з вагами, людина відчувається сильнішою та впевненішою в своїх силах. Крім того,

збільшення м'язової маси та зниження відсотка жиру у тілі може допомогти покращити зовнішній вигляд та самопочуття.

7. Загалом, розвиток сили є важливим елементом здорового способу життя та може допомогти поліпшити різні аспекти фізичного та психічного здоров'я людини. Проте, перед тим як розпочати тренування з вагами, варто звернутися до лікаря та отримати його рекомендації, особливо, якщо у вас є будь-які медичні проблеми або обмеження.

8. Розвиток сили - це процес, який передбачає збільшення м'язової сили та витривалості через тренування м'язів. Цей процес допомагає збільшити ефективність виконання повсякденних дій, покращити результати в будь-якому виді спорту, зменшити ризик травм, поліпшити стан здоров'я та знизити рівень стресу.

Один з ключових аспектів розвитку сили - це правильна техніка виконання вправ. Неправильно виконані вправи можуть призвести до травм та неефективного тренування. Тому важливо відпрацьовувати правильну техніку під керівництвом тренера або використовувати відео-інструкції для самостійного вдосконалення.

Для досягнення успіху в розвитку сили також важливо включати в тренування різноманітні вправи та методи. Різноманітність тренування допомагає збільшити м'язову масу та витривалість, покращити баланс та координацію рухів.

Принципи тренування та відпочинку також важливі для досягнення успіху в розвитку сили. Це означає, що тренування має бути регулярним та досить інтенсивним, але не повинно перевантажувати м'язи. Важливо відпочивати між тренуваннями, давати м'язам час для відновлення та зростання.

Окрім тренувань, дієта також грає важливу роль у розвитку сили. Справжнє збалансоване харчування має надати достатню кількість білків, які є основним будівельним матеріалом м'язів, а також достатню кількість калорій, щоб забезпечити енергію для тренувань.

Література:

1. Сергієнко Л. П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання Харків : ОВС, 2007. 271 с.
2. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навчальний посібник Харків : ОВС, 2007. 406 с.

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної наукової конференції
з проблем вищої освіти і науки
**«НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ
ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ»**

12 травня 2023 р.

Відповідальна за випуск

В.Ю. Нестеренко